ALGEMEEN VERSLAG

VAN

DEN STAAT VAN HET SCHOOLWEZEN

IN

NEDERLANDSCH-INDIË.

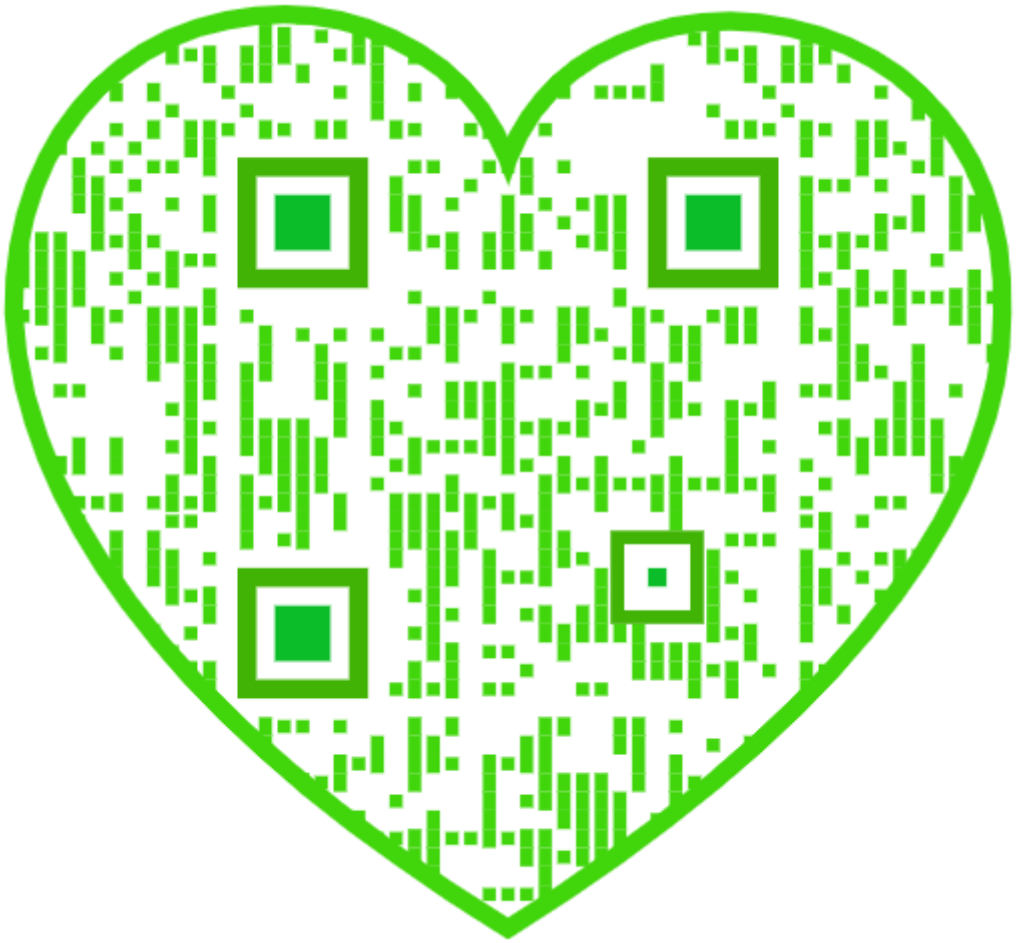

ALGEMEEN VERSLAG

VAN

DEN STAAT VAN HET SCHOOLWEZEN

IN

NEDERLANDSCH-INDIË.

a.

VOOR EUROPEANEN EN INLANDSCHE CHRISTENEN,
opgemaakt door de Hoofd-commissie van Onderwijs.

b.

VOOR INLANDERS,
opgemaakt ter Algemeene Secretarie.

Afgesloten onder Ultimo 1858.

Gedrukt bij LANGE & CO. te Batavia.
1859.

INHOUD.

BLDZ.

Missive dd. 31 Maart 1859 No. 112/114 van de Hoofdcommissie van Onderwijs in Nederlandsch-Indië aan Z. E. den Gouverneur Generaal, houdende aanbieding van het verslag van den Staat van het onderwijs in Nederlandsch-Indië over 1858 IX

Extract uit het Register der Besluiten van den Gouverneur Generaal van Nederlandsch-Indië, dd 28 Julij 1859 No. 10, houdende bepaling, dat bovenbedoeld verslag ter landsdrukkerij zal worden gedrukt en verkrijgbaar gesteld XI

Extract als boven dd. 24 September 1859 No. 23 wijziging van bovengenoemd besluit en bepaling dat het verslag zal worden gedrukt bij de boekdrukkers Lange & Co. en verkrijgbaar gesteld worden ter landsdrukkerij XII

HOOFDSTUK I.

BLZ.

A. *Bestuur over het onderwijs* 1

B. *Gouvernements onderwijzers* ..... "

Recapitulatie van het personeel bij het schoolwezen gedurende 1858 3

Toegekende onderwijzers rangen en verleende admissiën ..... "

Benoeming in Nederland van G. ter Marsch tot onderwijzer voor de Indische dienst 4

Aanvraag om 12 onderwijzers-kweekelingen uit Nederland te zenden ..... "

Benoeming in Indië tot onderwijzers voor de Indische dienst van H. A. van der Put, A. J. S. Lempe en L. C. Polderman ... "

Eervol ontslag van den onderwijzer H. Prange en den ondermeester M. J. Honig, na restitutie van de door hen verschuldigde gelden ..... "

C. *Uitbreiding van het onderwijs* ..... "

Opening der school te Padang Pandjang 5

" " " " Fort de Kock ..... "

Verbeteringen bij de scholen te Padang 6

Oprigting eener derde school te Batavia 7

Opening der school te Tjilatjap 8

Oprigting eener school te Wonosobo (Bagelen) 8

" " " " Krawang 9

BLD7.

Algemeen overzigt der uitbreiding van het onderwijs van het jaar 1817 tot ultimo 1858..... 9
Recapitulatie der Gouvernements scholen.
" " Particuliere "
" " Inlandsche christenscholen benevens het aantal kinderen op al die scholen..... 13
D. *Mededeelingen van onderscheiden aard*..... "
Particuliere vereeniging tot oprigting van een instituut te Kampong Makassar..... "
Benoeming van leden bij de Subcommissiën van onderwijs op de Buitenbezittingen..... 14
Regeling van gelden tot onderhoud van het schoolmeubulair en het in dienst stellen van bedienden voor de scholen..... 15
Belang Oetara..... "
Kostschool opgerigt door het zendeling-genootschap te Rotterdam 16
Bewaarscholen..... "
Reis- en verblijfkosten voor de onderwijzers..... 18
Tijdelijke sluiting der school te Kedirie..... "
Intrekking der subsidie aan het Instituut voor jonge Jufvrouwen van Mevr. de wed. B. H. P. Hoola van Nooten, geb. van Dolder..... 19
Verzoek om subsidie voor eene meisjesschool te Samarang..... "
Aardrijkskundige beschrijving van het eiland Celebes..... "

Hoofdstuk II.

Kosten van het onderwijs in het algemeen voor 1858 geraamd op *f* 371,674..... 22
Voor 1858 aan werkelijke uitgaven van het lager onderwijs alleen *f* 275,931:91..... 23
Kosten voor het bouw-departement gedurende het jaar 1858 *f* 77,559:37..... 24
Staat van ontvangsten en uitgaven..... 25
Toegestane fondsen op de begrooting gedurende 1858. *f* 31,616. 26
Recapitulatie der kosten van het onderwijs onder de europeanen van 1848—1858..... 27

Hoofdstuk III.

Plaatselijk overzigt van den staat van het Gouvernements en van het particulier onderwijs..... 28
Bantam..... "
Batavia. (Gouvernements scholen)..... 29
" (Particuliere ")..... 35
Buitenzorg..... 38

BLDZ.

Cheribon 40
Tagal. 41
Pekalongan. 42
Samarang. (Gouvernements scholen) 43
" (Particuliere ") 50
Salatiga. 51
Ambarawa. 52
Japara, (Pattie). . . . . "
Japara. 54
Rembang 55
Soerabaija (Gouvernements scholen). 56
" (Particuliere ") 60
Grissee. 62
Bangkallang. 64
Sumanap. . . . . "
Pasoeroean. 65
Probolingo. 66
Bezoekie. 67
Banjoewangie. 68
Banjoemaas. 69
Tjilatjap 70
Bagelen (Poerworedjo). 71
Kadoe (Magelang). 72
Djokjocarta 73
Soeracarta. 74
Madioen. 75
Kedirie. 76
Padang (Gouvernements scholen). 77
" (Particuliere ") 79
Benkoelen. . . . . "
Riouw. 80
Palembang 81
Banjermassin 82
Makassar. 83
Maros 85
Bonthain en Boelecomba. 86
Bima. . . . . "
Amboina. . . . . "
Banda. 88
Ternate. 90
Menado. 91
Timor . . . . . "

BLDZ.

HOOFDSTUK IV.

Inlandsche Christenen.

Depok School van J. R. P. F. Gonggrijp..... 93
Salatiga " " W. Hoezoo..... 95
Japara " " P. Jansz..... 96
Amboina. Uitbreiding van het Instituut voor Inlandsche onderwijzers van den heer B. N. J. Roskott..... 97
Stand van het Onderwijs op de onderscheidene Gouvernements-, Negorij- en Genootschapsscholen tot Amboina behoorende.... 99
Idem op de Zuidkust van Ceram..... 117
Boana, Manipa, Boeroe en Aroë-eilanden 121
Ternate en Batjan 122
Menado (Minahassa) 124
Gorontalo..... 130
Sangir-eilanden 131
Banda..... 133
Timor..... 136
Naschrift der Hoofdcommissie van onderwijs bij het eindigen van haar jaarlijksch verslag..... 139

STATISTIEK.

A. Hoofd- en Subcommissiën van onderwijs..... 143
B. Aantooning der veranderingen welke onder het personeel bij de Gouvernementscholen zijn voorgevallen gedurende het jaar 1858 152
C. Nominative staat der op ultimo December 1858 in Gouvernements dienst zijnde onderwijzers, ondermeesters en kweekelingen 155
D. Staat der Gouvernementsscholen en het getal leerlingen onder ultimo December 1858..... 158
E. Staat der aanwezige particuliere schoolinrigtingen en het getal leerlingen onder ultimo December 1858..... 160
F. Staat aanwijzende den naam, de plaats en den rang der Inlandsche schoolmeesters in de Residentie Amboina, met opgave tevens van het aantal schoolpligtige kinderen..... 162
G. Staat der Gouvernements Inlandsche Christenscholen en het getal schoolpligtige kinderen in de Minahassa op uitimo December 1858..... 168
H. Idem idem der Genootschapsscholen..... 169
I. Idem idem der Negorijscholen..... 172
K. Begrooting van uitgaven voor 1858, Hoofdstuk V, 4e afdeeling. Eeredienst, Kunsten en Wetenschappen, Onderwijs of Schoolwezen 173

BATAVIA, den 31sten Maart 1859.

N°. 122/114.

Wij hebben de eer Uwer Excellentie hiernevens aan te bieden het Verslag van den Staat van het Onderwijs of Schoolwezen in *Nederlandsch-Indië*, over het jaar 1858.

De Hoofdcommissie van Onderwijs in
Nederlandsch-Indië,
(w. g.) C. A. DE JONGH,
President.

Ter ordonnantie van de Commissie:
(w. g.) J. A. PATTIJN,
Secretaris.

Aan
Zijne Excellentie den Gouverneur Generaal,
van *Nederlandsch-Indië.*

AFSCHRIFT.

EXTRACT *uit het Register der Besluiten van den Gouverneur Generaal van Nederlandsch-Indië.*

N°. 10.

BATAVIA, den 28sten Julij 1859.

Gelezen de missives van de Hoofdcommissie van Onderwijs in *Nederlandsch-Indië*, van 31 Maart en 18 Mei 1859 No. 122/114 en 22/116, de laatste in voldoening aan de missive van den 1sten Gouvernements Secretaris van 2 Mei te voren No. 956.

De Raad van *Nederlandsch-Indië* gehoord:

Is goedgevonden en verstaan:

Te bepalen, dat bij 's landsdrukkerij te *Batavia* zal worden gedrukt en aldaar verkrijgbaar gesteld: Het verslag van den Staat van het Schoolwezen in *Nederlandsch-Indië*.

a. Voor Europeanen en Inlandsche Christenen, gedurende 1858, opgemaakt door de Hoofdcommissie van Onderwijs en ter Algemeene Secretarie gewijzigd;

b. Voor inlanders over 1858, op te maken ter Algemeene Secretarie.

Onder aanteekening dat van dat Verslag *vier honderd en vijftig* exemplaren zullen worden gesteld ter beschikking van de Hoofdcommissie van Onderwijs en een *vijftigtal* exemplaren zal worden gezonden aan het Ministerie van Kolonien.

Afschrift dezes enz.

Accordeert met voorschreven Register.

De Gouvernements Secretaris,

(w. g.) NEDERBURGH.

Aan

De Hoofdcommissie van Onderwijs

in *Nederlandsch-Indië.*

AFSCHRIFT.

EXTRACT *uit het register der besluiten van den Gouverneur Generaal van Nederlandsch-Indië.*

No. 23.

BATAVIA, den 24sten September 1859.

Gelezen de missives:

a. Van de Hoofdcommissie van Onderwijs in *Nederlandsch-Indië* van 24 Augustus 1858 No. 47/117;

b. Van den Directeur der Producten en Civiele magazijnen van 14 September 1859 No. 5812, naar aanleiding van den brief van den 1sten Gouvernements Secretaris van 28 Julij 1859 No. 1699a.

Is goedgevonden en verstaan:

Met wijziging in zoo verre van het Besluit van 21 Julij 1859 No. 10, te bepalen, dat het daarbij bedoeld verslag van den Staat van het schoolwezen in *Nederlandsch-Indië* over 1858, tot een getal van *vijf honderd exemplaren* zal worden afgedrukt door de boekdrukkers LANGE & Co. te Batavia, en ingenaaid ter landsdrukkerij zal worden afgeleverd binnen drie maanden na den dag van ontvangst bij hunne drukkerij van het manuscript van dat verslag en zulks tegen betaling van *f* 1300 (*Een duizend drie honderd gulden*), daaronder begrepen het kostende van papier enz. en onder voorwaarde, dat voor iederen dag, dat het werk later dan drie maanden wordt afgeleverd, verbeurd worde eene boete van *f* 25.— (*Vijf en twintig gulden.*)

met aanschrijving op den Directeur der Producten en Civiele magazijnen, om ter zake met de firma LANGE & Co. eene onderhandsche overeenkomst aan te gaan, en verder het noodige te verrigten in overleg met de Hoofdcommissie van onderwijs.

Afschrift dezes enz.

Accordeert met voorschreven Register.

De Gouvernements Secretaris,

(w. g.) NEDERBURGH.

Aan

De Hoofdcommissie van Onderwijs

in *Nederlandsch-Indie.*

HOOFDSTUK I.

A. Bestuur over het onderwijs.

Als eene bijzonderheid kan worden aangeteekend, dat in het Hoofdbestuur over het onderwijs in Nederlandsch Indië gedurende het jaar 1858 geene veranderingen hebben plaats gehad, zoodat de zamenstelling der Hoofdcommissie van onderwijs op Ultimo 1858 bleef als volgt:

Mr. C. A. de Jongh, *President*,
Jhr. Mr. D. A. Junius van Hemert, *Vice-president*,
J. C. Teengs,
Mr. J. de Wal,
Kol. G. Wassink,
Kol. C. G. van Dentzsch,
A. J. W. van Delden,
Dr. P. Bleeker,
Mr. R. A. Eekhout,
Ds. J. W. H. Adèr,
} *Leden.*
J. A. Pattijn, *Secretaris.*

B. Gouvernements onderwijzers.

Op Ultimo December 1857 bestond het in Gouvernements dienst zijnde onderwijzend personeel uit:

76 onderwijzers,
36 ondermeesters,
34 kweekelingen.

Totaal 146 personen.

Blijkens den hierachter gevoegden Staat bijlage L[a]. B, zijn overleden, gepensioneerd, eervol ontslagen of uit de dienst getreden, ontslagen en overgeplaatst in eene andere Gouvernements betrekking:

2 onderwijzers overleden,
2 » eervol ontslagen,
3 ondermeesters » »
11 kweekelingen » »
1 ondermeester ontslagen,
1 » overgeplaatst,
1 onderwijzer gepensioneerd.

Totaal 21 personen.

zoodat nog in dienst bleven 125 personen.
Daarbij nu geteld de hier te lande aangestelde,

1 ondermeester,
9 kweekelingen,
geeft zulks eene vermeerdering van:

Totaal 10 personen.

5 ondermeesters werden tot onderwijzers bevorderd, zoodat het in Gouvernements dienst zijnde personeel op Ultimo December 1858 bestond uit:

74 onderwijzers,
28 ondermeesters,
33 kweekelingen.

Totaal 135 personen.

Voorts nog 8 onderwijzers met verlof in Nederland.

REKAPITULATIE.

1857.		1858.	
	146		125
af onderwijzers	5		
» ondermeesters	5	bij ondermeesters	1
» kweekelingen	11 21	» kweekelingen	9
Totaal	125 personen.	Totaal	135 werkelijk in dienst zijnde personen.

Na behoorlijk afgelegd examen is hier te lande toegekend:
De 2e onderwijzers rang aan:

J. van der Meijden(1),
L. G. van der Hoek(2),

De 3e onderwijzers rang aan:

R. Burg(3),
J. P. Freijss(4).

De 4e onderwijzers rang aan:

H. J. Hicks(5)

en de acte van onderwijzeres aan:

Mejufvrouw F. C. H. van Zijll de Jong,

Terwijl al verder acten van toelating zijn uitgereikt tot het geven van openbaar onderwijs:

Te Batavia aan J. J. Freijss(6),
Id. » Mejufvr. F. C. H. van Zijll de Jong, (7),
Id. » » L. H. Brusse(8),

---

(1) Besluit Hoofdcomm. van Onderw. dd. 3 Novemb. 1858 N°. 54/110
(2) » » » » » 16 » » » 112/110
(3) » » » » » 17 Januarij » » 24/101
(4) » » » » » 4 Februarij » » 39/103
(5) » » » » » 24 Novemb. » » 101/110
(6) » » » » » 4 Februarij » » 39/103
(7) » » » » » 24 Augustus » » 75/108
(8) » » » » » 12 » » » 88/103

Te Batavia aan Mevr. E. H. Fleur, geb. Boeseken (1),
Id. » L. Bras (2),
Soerabaija » H. C. van der Linden (3),
Id. » Mevr. Th. Jaspers, geb. de Raat (4),
Amboina » Mejufvr. A. de Sonnaville (5).

Voor de schooldienst in Nederlandsch-Indië is voorts in Nederland benoemd bij Koninklijk besluit van den 13den September 1858 No. 101 (6) de onderwijzer van den derden rang G. Ter Marsch, terwijl door de Hoofdcommissie van onderwijs (7) weder 12 onderwijzers-kweekelingen van den 4den rang voor de Indische dienst zijn aangevraagd, op dezelfde voorwaarden van vroeger, behoudens de overtogt naar Indië te verleenen als passagiers der eerste klasse.

Om te voorzien in de dadelijke behoefte, ontstaan door het onverwacht vertrek van 5 onderwijzers met verlof naar Nederland, werd door de Hoofdcommissie van onderwijs (8) voorgesteld, om de zich op Java bevindende partikuliere onderwijzers H. A. van der Put, A. J. L. Lempe en L. C. Polderman te benoemen tot onderwijzers van den derden rang voor de Oost-Indische dienst, en door de Regering overeenkomstig dit voorstel besloten (9).

Van de in 1857 uit Nederland aangekomen onderwijzers is H. Prange en van de onderwijzers kweekelingen M. J. Honig, op verzoek eervol uit 's lands dienst ontslagen, nadat door eerstgenoemde was terugbetaald eene som van *f* 1109,36, en door den laatste eene som van *f* 750, waartoe zij zich bij hunne aanstelling in Nederland verbonden hadden.

C. Uitbreiding van het onderwijs.

Ten vervolge van het voorkomende in het verslag over 1857

---

(1) Besluit Hoofdcommissie van Onderwijs 3 Mei 1858 N°. 49/105.
(2) " " " " 23 Dec. " " 25/112.
(3) " " " " 1 Julij " " 69/107.
(4) " " " " 1 Julij " " 69/107.
(5) " " " " 17 April " " 109/104.
(6) Verhandeld bij Ind. besluit dd. 18 November 1858 No. 34.
(7) Missive dd. 29 Julij 1858 No. 62/108.
(8) Missive dd. 20 October 1858 No. 61/110.
(9) Gouv. besluit dd. 30 December 1858 No. 2.

waarbij nopens de school te Padang Pandjang is aangeteekend, dat eene Regerings beschikking werd ingewacht op het voorstel der Hoofdcommissie van onderwijs om de noodige fondsen te willen toestaan voor den inhuur eener particuliere woning te dier plaatse, als wanneer onmiddelijk zou kunnen overgegaan worden tot de benoeming van den onderwijzer, kan thans worden medegedeeld, dat de vereischte magtiging daartoe is ontvangen, (1) en als onderwijzer voor Padang Pandjang is benoemd A. van der Meijden (2), van verlof uit Nederland teruggekeerd.

Die onderwijzer mogt echter zijne bestemming niet volgen, en overleed te Batavia, waarom in zijne plaats werd benoemd de 3e onderwijzer aan de Gouvernements 1ste lagere school te Soerabaija H. Obertop, (3) die onverwijld naar zijne nieuwe standplaats is vertrokken, zoodat de school te Padang Pandjang alsnu in volle werking is.

Fort de Kock (Padangsche bovenlanden).

Door den Generaal Majoor, civiel en militair Gouverneur ter Sumatra's Westkust werd der Hoofdcommissie van onderwijs het voorstel aangeboden (4), om te Fort de Kock op te rigten eene Gouvernements lagere school.

Toen de Hoofdcommissie van onderwijs Hare voorstellen deed om te Padang Pandjang eene Gouvernements lagere School op te rigten, welke school, zoo als hierboven is gezegd, reeds in volle werking is, vermeende zij, afgaande op de deswege ontvangen rapporten, dat eene inrigting van openbaar onderwijs te Padang Pandjang, als zijnde een centraal punt, voorzien zoude in de behoeften der zeven rondom den berg Merapi gelegen posten en bezettingen, die op meer of min digten afstand een' kring sluiten, te weten: Kaijoe Tanam, Fort de Kock, Fort van der Capellen, Paija Combo, Solok, Sidjoedjong en Bondjol.

Uit den Haar later aangeboden nominativen staat bleek echter, dat te Fort de Kock alléén reeds 16, en in de aangrenzende

---

(1) Gouv. besluit dd. 9 Maart 1858 No. 1.
(2) Besluit Hoofdcomm. van Onderw. dd. 19 Maart 1858 No. 79/104.
(3) " " " " dd. 8 Junij " " 3/107.
(4) Missive dd. 22 September 1858 No. 809.

distrikten nog 7 schoolpligtige kinderen aanwezig waren, dus te zamen 23, zoodat ook voor die plaats afzonderlijke voorziening noodig was.

Afgescheiden van deze opgave, die op zich zelve het voorstel volgens het deswege aangenomen beginsel tot oprigting eener Gouvernements lagere school, bij het Gouvernement zoude wettigen, het aanwezig zijn namelijk van 20 schoolpligtige kinderen, werd door den Gouverneur van Sumatra's Westkust nog medegedeeld, dat eerlang een geheel Bataillon Infanterie benevens het hoofdkwartier met de chefs van staven en diensten te Fort de Kock zoude gevestigd worden, en bij gevolg het aantal schoolkinderen aanzienlijk vermeerderen; zoodat het nemen van maatregelen dan ook nu reeds noodzakelijk werd.

Naar aanleiding van dit betoog, werd de oprigting eener Gouvernements lagere school te Fort de Kock door de Hoofdcommissie van onderwijs voorgesteld, (1) en door de Regering toegestaan. (2)

Aan die school zal zijn verbonden een onderwijzer van den tweeden rang op een traktement van *f* 150 's maands, benevens vrije woning en een tiende aandeel in de schoolgelden, en is de onderwijzer van Buitenzorg J. H. Immink voor die betrekking bestemd, zoodat in het begin van 1859 de school te Fort de Kock in volle werking kan zijn.

Hoofdplaats Padang.

Naar aanleiding van ontvangen voorstellen der Subcommissie van onderwijs te Padang, om het personeel der onderwijzers op de hoofdplaats te organiseren, werd door de Hoofdcommissie van onderwijs aan het Gouvernement in overweging gegeven om het volgende toe te staan.

Voor de Gouvernements 1e lagere school.

a. een 1en onderwijzer, op een maandelijksch tractement van *f* 250 benevens vrije woning.

---

(1) Missive dd. 22 September 1858 No. 8/109.

(2) Gouv. besluit dd. 15 December 1858 No. 8.

b. een 2en onderwijzer op een maandelijksch traktement van *f* 125 en eene indemniteit van huishuur ad *f* 50 's maands.

Voor de Gouvernements 2e *lagere school.*

c. een 1en onderwijzer op een maandelijksch traktement van *f* 200 en eene indemniteit van huishuur ad *f* 70 's maands.

d. een 2en onderwijzer op een maandelijksch traktement van *f* 125 en eene indemniteit van huishuur ad *f* 50 's maands.

e. een 3en onderwijzer op een maandelijksch traktement van *f* 100 en eene indemniteit van huishuur ad *f* 30 's maands.

f. de schoollokalen en onderwijzers-woningen te vergrooten en te verbeteren.

Bij Gouvernements besluit (1) is hierop bepaald:

dat de krachtens het besluit van 14 Junij 1856 No. 16, te Padang in aanbouw zijnde Gouvernements 2de lagere school, bestemd voor 100 kinderen, zal worden vergroot en geschikt gemaakt voor eene school, kunnende bevatten 200 of wel 250 kinderen; met aanschrijving op den Directeur der Burgerlijke openbare werken, om met betrachting van eenigen spoed, de vereischte voorstellen ter zake te doen, terwijl de magtiging des Konings zou worden gevraagd om bij de Gouvernements 2e lagere school te Padang boven het toegestaan personeel, nog in dienst te stellen een 3en onderwijzer op een tractement van *f* 100 's maands benevens een indemniteit van huishuur ad *f* 30 's maands.

In de overige punten van het voorstel is echter niet getreden.

Batavia.

Blijkens het vorig verslag was de Directeur der Burgerlijke openbare werken aangeschreven, om op te doen maken en in te dienen, projecten en begrootingen van kosten voor de nieuw op te rigten Gouvernements 3e lagere school te Batavia en van de woningen der daarbij te plaatsen 1ste en 2de onderwijzers, terwijl magtiging was verleend om te beschikken over eene som van *f* 6500 (*zes duizend vijf honderd gulden*) voor den aankoop van zeker stuk gronds, geschikt voor den bouw dier lokalen.

---

(1) dd. 5 December 1858 No. 8.

Onbekend in hoeverre aan die opdragt reeds gevolg was gegeven, en gaarne willende overgaan tot de in werking brenging der nieuwe 3de school, zoo heeft de Hoofdcommissie van onderwijs der Regering verzocht (1), om in afwachting dat de voorschreven gebouwen zullen zijn daargesteld, eene particuliere woning te mogen inhuren en tot dat einde te beschikken over eene som van *f* 250 's maands, waarop het antwoord alsnu wordt ingewacht.

Tjilatjap (*Residentie Banjoemaas*).

Zooals in het vorig verslag over het jaar 1856 reeds is medegedeeld, was bij Gouvernements besluit (2) eene Gouvernements lagere school voor die plaats toegestaan en eene som van *Tien duizend acht honderd en tien gulden* voor het dienstjaar 1857 beschikbaar gesteld, voor den opbouw van eene school en onderwijzers woning.

Uit den aard der zaak zou er echter een geruime tijd verloopen, eer die gebouwen waren daargesteld, en werd uit dien hoofde de Resident van Banjoemaas uitgenoodigd een voorstel in te dienen voor den tijdelijken inhuur van een particulier huis, geschikt voor schoollokaal en onderwijzers-woning.

Door den Resident werd hierop geantwoord, dat te Tjilatjap geen enkel particulier huis kon ingehuurd worden, doch dat alles in het werk zou worden gesteld om den opbouw van het nieuwe schoollokaal te bespoedigen.

Volgens latere missive van voornoemden Resident (3) was er eindelijk te Tjilatjap gelegenheid gekomen tot het huren van een huis, geschikt voor schoollokaal, waarop door de Hoofdcommissie van onderwijs tot onderwijzer aldaar is benoemd D. Feikema (4) zoodat deze inrigting thans in volle werking is.

Wonosobo (*Residentie Bagelen*).

Door de Subcommissie van onderwijs te Bagelen werd het voorstel gedaan (5) om te Wonosobo eene gouvernements lagere school

(1) Missive dd. 27 November 1858 No. 37/111.
(2) dd. 6 October 1856 No. 14.
(3) dd. 26 Februarij 1858 No. 740/32.
(4) Besluit Hoofdcomm. van Onderw. dd. 17 Mei 1858 No. 20/106.
(5) Missive dd. 11 October 1858 no. 16.

op te rigten, waarbij gevoegd werd een staat bevattende de namen van 25 kinderen, welke men wenschte ter school te laten gaan.

Daar volgens het aangenomen beginsel het aanwezig zijn van 20 schoolpligtige kinderen, het voorstel bij het Gouvernement wettigt tot oprigting eener gouvernements school, zoo achtte de Hoofdcommissie van onderwijs zich dan ook onbezwaard, om voor Wonosobo eene inrigting van openbaar onderwijs voor te stellen (1).

Krawang (*Assistent Residentie*).

De Hoofdcommissie van onderwijs in ervaring gekomen zijnde, dat zich te Poerwacarta een groot getal schoolpligtige kinderen bevond, dat geheel van onderwijs verstoken was, heeft den Assistent Resident van Krawang te dezer zake gehoord (2) en van dien ambtenaar een' nominativen staat ontvangen (3) waaruit bleek, dat in de Assistent Residentie Krawang aanwezig waren 66 kinderen, van welke er 33 in de termen vielen van onderwijs te genieten.

De vereischte voorstellen tot oprigting eener school zijn dan ook ommiddelijk in behandeling genomen, en als onderwijzer voor die plaats bestemd A. J. L. Lempe, onderwijzer voor de Oost-Indische dienst.

Men kan dus verwachten dat ook te dezer plaatse in het begin van 1859, eene openbare school in volle werking zal zijn.

Bij het uitbrengen van dit verslag, waaruit men zal kunnen ontwaren, hoe achtereenvolgend aan de uitbreiding van het onderwijs is gearbeid, komt het niet ondoelmatig voor, een beknopt overzigt te geven, van het sedert de eerste vestiging en regeling van het onderwijs in Nederlandsch-Indië ten jare 1817, vermeerderde getal gouvernements scholen.

De Hoofdcommissie zal zich alleen bepalen tot het opsommen dier inrigtingen, zonder in verdere beschouwingen of berigten te treden nopens hetgeen voor de uitbreiding op de bestaande scholen is geschied, hetwelk door belangstellenden, in de jaarlijks in druk uitkomende verslagen van het onderwijs, genoegzaam kan worden nagegaan.

Ieder die weet, welke zorg en arbeid er gevorderd wordt, om

---

(1) Missive Hoofdcomm. van Onderw. dd. 22 December 1858 no. 23/112.
(2) Missive dd. 22 September 1858 no. 11/110.
(3) " " 3 December 1858 no. 1028/31.

slechts ééne inrigting van openbaar onderwijs daar te stellen en in stand te houden, zal daardoor kunnen oordeelen, hoezeer de taak der commissie in belangrijkheid is toegenomen, en nog dagelijks grooter wordt, maar ook hoe daardoor uitkomt, de zucht der Regering om het beginsel te huldigen, volgens hetwelk het lager onderwijs beschouwd moet worden als eene staatsaangelegenheid, die onder hare bijzondere hoede en bescherming staat, dewijl de staat het hoogste belang heeft bij de verstandelijke en zedelijke ontwikkeling zijner onderdanen.

Bij den hiervoren omschreven terugblik op het verledene, vinden wij alzoo het volgende:

Het blijkt, uit het in de Bataviasche Courant van 11 Maart 1820 openbaar gemaakt algemeen verslag van den staat van het schoolwezen, dat in het tijdvak van 1817—1820, op Java aanwezig waren:

Zeven Gouvernements lagere scholen, als:

de lagere school te Weltevreden.
» » » » Batavia.
» » » » Cheribon.
» » » » Samarang.
» » » » Soeracarta.
» » » » Soerabaija.
» » » » Grissee.

Volgens het aan de hooge Regering ingediend verslag van 1820 tot 1823, door den Inspekteur over het lager onderwijs, de heer J. van der Vinne, die sedert 1818 ook de betrekking bekleed had van Secretaris der te Batavia gevestigde plaatselijke commissie van onderwijs, waren toen nog opgerigt *twee* scholen, als:

eene lagere school te Rembang.
» » » » Makassar.

Uitwijzens het verslag van 1823—1826, werden nog *vijf* scholen opgerigt, als:

eene lagere school te Djokjocarta.
» » » » Sumanap.
» » » » Padang.
» » » » Amboina.
» » » » Banda.

Weshalve er toen 14 gouvernements schoolinrigtingen bestonden,

benevens een gouvernements Instituut voor onderwijs aan jonge Jufvrouwen.

Bij de bezuinigings maatregelen in 1827 werd de post van Inspecteur ingetrokken, en eene onbezoldigde Hoofdcommissie benoemd, die het eerste algemeen verslag van het onderwijs in druk deed uitgeven van 1826—1833.

Indien men den staat van het schoolwezen in Nederlandsch-Indie in 1833, vergelijkt met dien van 1826, dan moet men zich verwonderen, dat, in weerwil van de ongunstige tijden welke daartusschen liggen, zooveel in het belang dezer gewigtige zaak is gedaan geworden; er werden opgerigt:

eene 2de lagere school te Weltevreden.
» lagere school te Tagal.
» » » » Pekalongan.
» » » » Pasoeroean.
» » » » Riouw.

Zoodat het getal lagere scholen steeg tot 19, behalve de militaire kinderschool te Batavia, de Weeshuisschool te Soerabaija en te Samarang.

Het Lands-Instituut voor Jonge Jufvrouwen werd echter gedurende dat tijdperk (1827) ingetrokken.

Volgens het gedrukt verslag van 1834 tot 1845, was het getal scholen in dat elfjarig tijdvak met 5 vermeerderd, als:

de armenschool te Samarang.
» lagere school » Bangkallang.
» » » » Ternate.
» » » » Menado.
» » » » Benkoelen.

terwijl de twee Weeshuisscholen te Samarang geheel op Gouvernements kosten werden ingerigt; ook was in dat tijdperk eene school voor de Zeevaart te Soerabaija opgerigt en weder te niet gegaan; en de school te Bangkallang weder ingetrokken; zoodat onder ultimo 1845 aanwezig waren 23 Gouvernements lagere scholen, en 2 op Gouvernements kosten werkende weeshuisscholen, totaal 25 scholen.

Zoo als het gedrukt verslag van 1846—1849 vermeldt, kwamen in dat tijdperk in werking 5 lagere scholen, als:

te Serang (Bantam)
» Magelang (Kadoe)
» Poerworedjo (Bagelen)

te Banjermassin (Borneo)
» Timor.

zoodat er toen bestonden 30 Gouvernements lagere scholen.

Het uitgebreid verslag hetwelk vervolgens in 1853 het licht zag; en liep over de jaren 1850—1851 en 1852, bevat de oprigting van

eene lagere school te Buitenzorg.
» » » » Kedirie.
» » » » Probolingo.
» 2de » » » Soerabaija.
» » » » Salatiga.
» 2de lagere school » Makassar.
» 3de » » » Samarang.
» » » » Malang.

alzoo steeg het cijfer tot 38 Gouvernements lagere scholen.

Daarentegen ingetrokken de armenschool te Samarang en de school te Riouw, zoodat feitelijk aanwezig waren 36 scholen.

Sedert zijn jaarlijks de verslagen over het onderwijs in druk verschenen, en blijkt daaruit eene vermeerdering als volgt:

1853.

eene lagere school te Pattie.
» » » » Banjoewangie.

1854.

eene lagere school te Banjoemaas.
» » » » Palembang

1855.

eene 2de lagere school te Padang.
» lagere » » Bezoekie.

1856.

eene lagere school te Ambarawa.
» » » » Japara.
» » » » Madioen.
» » » » Maros.

en heropening der School te Bangkallang.

1857.

eene lagere school te Mr. Cornelis.
» 3de » » » Soerabaija.
» 2de » » » Amboina.

en heropening der school te Riouw.

1858.

eene lagere school te Tjilatjap.
» » » » Padang Pandjang.

en geprojecteerd,

eene lagere school te Fort de Kock.
» » » » Wonosobo.
» » » » Krawang.
» 3de » » » Batavia,

Van af 1850 tot heden 1858, blijkt het alzoo, dat er 22 Gouvernements scholen méér in werking zijn gebragt;

daarbij geteld de 2 reeds toegestane doch nog niet in werking zijnde scholen en de 2 geprojecteerde inrigtingen, die spoedig ten behoeve van het publiek zullen opengesteld worden, dan blijkt, dat de uitbreiding in de laatste 8 jaren, bedragende 27 scholen, bijna gelijk staat met het geheel aantal Gouvernements Scholen (30) van 1817—1849 in werking.

Recapitulatie.

Van 1817—1849—30	Gouvernements Scholen			
» 1850—1858—27	»	»		
totaal	57	Gouvernements Scholen	bevolkt met	3262 kinderen.
behalve	46	Particuliere Scholen	» »	1433 »
en	247	Inlandsche Christen Scholen	» »	21795 »
			Totaal	26490 kinderen.

onder beheer en toezigt der Hoofdcommissie van onderwijs.

D. Mededeelingen van onderscheiden aard.

Particuliere vereeniging tot oprigting van een Instituut te Kampong Makassar.

Ten vervolge van het aangeteekende in het vorig verslag, bevattende mededeeling, dat eene particuliere vereeniging tot oprigting van een instituut voor opvoeding en onderwijs te Kampong Makassar, zich tot de Regering had gewend, mêt verzoek, om als zedelijk ligchaam te worden erkend, is aan die vereeniging kennis gegeven van een Gouvernements schrijven, houdende het volgende:

» Dat van den Minister van Kolonien mededeeling is ontvangen, » dat Zijne Excellentie voornemens was, binnen kort aan den » Koning een voorstel aan te bieden tot daarstelling van twee Gou- » vernements inrigtingen voor middelbaar onderwijs, respectivelijk » te Batavia en Soerabaija."

» Mogt dit plan bij zijne Majesteit bijval vinden, dan zoude » naar 's Ministers inzien, aan particuliere vereenigingen tot de » oprigting van dusdanige instellingen, vooreerst althans, geene » behoefte bestaan."

» Bij het vooruitzigt hetwelk bestaat, dat de Koninklijke goed- » keuring aan 's Ministers plan niet zal onthouden worden, is het » wenschelijk voorgekomen, de particuliere vereeniging tot oprig- » ting van een instituut voor opvoeding en onderwijs te Kampong » Makasser daarvan niet onkundig te laten."

Voorts werd die vereeniging verzocht, te willen berigten, of dit ook verandering bragt in haar gedaan verzoek, om erkenning als zedelijk ligchaam, onder verdere kennisgave dat haar rekest van 16 December 1857, houdende mededeeling van hare plannen en van de geldelijke ondersteuning die zij nog behoeft ter bereiking van haar doel, reeds vóór de ontvangst, van het hierbedoelde berigt van den Minister, een punt van overweging bij de Regering uitmaakte.

In antwoord op dat schrijven heeft die particuliere vereeniging berigt (1), dat zij, zoo lang niet in de behoefte aan middelbaar onderwijs voor de zonen van Europeanen in Nederlandsch-Indie is voorzien, geene redenen vindt haar verzoek om erkenning als zedelijk ligchaam in te trekken, doch het haar aangenaam zal zijn, wanneer de Regering dat verzoek, in afwachting van de gevolgen der voornemens van den Minister van Koloniën, om binnen kort aan den Koning een voorstel aan te bieden tot daarstelling van 2 Gouvernements inrigtingen van middelbaar onderwijs te Batavia en Soerabaija, gelieve te houden in advies;

dat de vereeniging echter wenschte dat haar advies met de daartoe behoorende plannen zoo spoedig mogelijk wierde opgezonden aan het Opperbestuur in Nederland, ten einde den Minister van Koloniën bij de verwezenlijking zijner voornemens in staat te stellen daarop zoodanig regard te slaan als Zijne Exc. zal nuttig en noodig achten.

Benoeming van leden der Subcommissiën van Onderwijs op de Buitenbezittingen.

In het belang der zaken van het onderwijs vermeende de Hoofdcommissie dat vacatures in de Subcommissiën van onderwijs zoo kort mogelijk onvervuld moesten blijven.

(1) Missive 26 Februarij 1858 No. 2.

Dat doel zou worden bereikt, indien niet alleen de Gouverneurs, maar ook de Residenten op de Buitenbezittingen wierden geautoriseerd, om leden der Subcommissiën van onderwijs onder nadere goedkeuring der Regering aan te stellen en te ontslaan.

In dien zin werd eene voordragt aan het Gouvernement ingediend (1) en daarop conform beschikt (2).

Regeling van gelden tot onderhoud van het schoolmeubilair en het in dienst stellen van bedienden voor de Scholen.

Bij Gouvernements besluit (3) is magtiging verleend, om voor het aanmaken en onderhouden van meubelen ten dienste der Gouvernements scholen te beschikken over eene som van *f* 100 's jaars voor iedere school, makende eene uitgaaf van *f* 4450 's jaars.

Door deze gunstige beschikking is het thans mogelijk, het meubilair aan de Gouvernements scholen in goeden staat te houden en heeft zulks tevens vereenvoudiging en gemak in de administratie ten gevolge gehad, even als de daarop gevolgde Gouvernements beschikking (4), waarbij vaste fondsen zijn aangewezen voor bezoldiging der bedienden aan de onderscheidene Gouvernements scholen.

Bintang Oetara.

In het vorig verslag is mededeeling gedaan, dat eene correspondentie was geopend, nopens het denkbeeld, om het nieuwsblad getiteld Bintang Oetara ten gebruike te geven aan de Inlandsche Christenscholen in de Molukken.

Hoezeer met graagte gebruik zou worden gemaakt van de aangeboden gelegenheid ter bevordering van het volks-onderwijs, bij de behoefte die zich meer en meer doet gevoelen aan geschikte leer- en leesboeken in de hoogste klasse der Inlandsche Christenscholen, zoo moest, daar de spelling in dat blad aangenomen, niet overeenkwam met het maleisch in de Molukken gesproken, hetzelve als ongeschikt tot voorschreven doel worden beschouwd.

(1) Missive Hoofdcomm. van onderw. dd. 12 Januarij 1858 No. 40/102.
(2) Gouv. besluit dd. 11 December 1858 No. 81.
(3) Gouv. besluit dd. 21 Maart 1858 No. 9.
(4) " " dd. 8 April 1858 No. 18.

Kostschool, opgeriyt door het Zendeling-Genootschap te Rotterdam.

Door bestuurders van het Zendeling-genootschap te Rotterdam werd der Hoofdcommissie van onderwijs aangeboden het prospectus van eene protestantsche kostschool voor kinderen van zendelingen en andere Europeanen in Nederlandsch Oost-Indië, door dat genootschap gesticht te Rotterdam.

Aan dit prospectus is de meeste bekendheid gegeven en op Java en de Buitenbezittingen door tusschenkomst der Subcommissiën van onderwijs, algemeen verspreid.

Bewaarscholen.

Van de Regering last ontvangen zijnde om te dienen van consideratiën en advies op het voorstel van Mr. F. K. A. Peitsch te Almelo, om in Nederlandsch-Indië bewaarscholen op te rigten, werd door de Hoofdcommissie van Onderwijs het volgende geantwoord:

Reeds in het jaar 1849 werd te Batavia eene bewaarschool daargesteld, die geopend werd in de maand Mei 1850.

In een ruim en doelmatig ingerigt lokaal werd een 30tal kinderen vereenigd, en gesteld onder de leiding en het toezigt van geboren Nederlanders.

Men heeft die kinderen aldaar buiten den schadelijken omgang van inlandsche bedienden kunnen houden, hen niets dan de Nederduitsche taal leeren spreken, al spelende hun verstand geoefend en aanschouwelijk onderrigt gegeven, hen veelsoortige ligchaamsoefeningen, geëvenredigd aan hunnen ouderdom, laten uitvoeren, in een woord, men heeft er al datgeen kunnen volgen, wat bij eene goed ingerigte bewaarschool vereischt wordt.

In de eerste maanden mogt men zich dan ook verheugen in de toeneming van het getal kinderen, dat al spoedig steeg tot 32, terwijl men met genoegen mogt gadeslaan, de snelle vorderingen der kinderen, zoowel in het afleggen hunner in Indië eigenaardige gebreken, als in het leeren spreken der Hollandsche taal, de kennis der letters en cijfers enz. De gymnastische oefeningen en spelen gaven bij het publiek, niet minder eene duurzame aanlokkelijkheid aan de inrigting, dan zij tot genoegen der kinderen strekten.

Men zou mogen verwachten, dat onder zoodanige omstandigheden, het aantal kinderen nog zou zijn vermeerderd, en dat de oprigting van bewaarscholen ook op andere plaatsen dan te Batavia, daardoor zou zijn aanbevolen.

Dit is echter geenzins het geval geweest, het getal kinderen verminderde en bleef tusschen de 24 en 30. Men kon niet ontkennen op een grooter aantal gerekend te hebben. Sommigen weten deze teleurstelling aan de onverschilligheid van ouders en voogden; zoo dikwijls op ontmoedigende wijze gebleken bij de overige inrigtingen van opvoeding en onderwijs. Men meende daarvan het bewijs te vinden in het minder geregeld opkomen van het aantal kinderen, hetwelk de bewaarschool bezocht.

Enkelen, ofschoon erkennende, dat de belangstelling der ouders veel te wenschen overliet, waren van oordeel, dat het niet vermeerderen van het getal bewaarschoolkinderen, en het ongeregeld opkomen dier kinderen, was toe te schrijven, aan den afstand der woningen, angstvalligheid om kinderen van 2 tot 6 jaren aan vreemde handen toe te vertrouwen, en aan de vooral bij inlandsche moeders nog niet gevestigde overtuiging van het nut der bewaarscholen.

Hetzelfde verschijnsel als hier was opgemerkt, werd ook elders waargenomen. Van verschillende plaatsen kwamen berigten in van de pogingen, welke aldaar waren aangewend, om bewaarscholen te stichten; bepaaldelijk van Pecalongan, Bagelen, Kedirie, Soerabaija, Amboina en Ternate; overal hebben die pogingen schipbreuk geleden. Alleen te Soerabaija zijn eenige kleine kinderscholen voor particuliere rekening blijven bestaan onder den naam van bewaarscholen, doch zij worden door slechts weinig leerlingen bezocht.

Hoezeer de bewaarschool te Batavia de kosten harer uitgaven niet kon dragen, zoo werd zij evenwel door de beduidende geldelijke ondersteuning van het Gouvernement staande gehouden, bedragende van het jaar 1851 tot het jaar 1855, eene som van *f* 6157.

In het laatstgenoemde jaar was echter het getal kinderen tot 3 of 4 ingekrompen, niettegenstaande de erkende geschiktheid van de bewaarschoolhouderes, en bestond er geen vooruitzigt dat het getal kinderen zou toenemen, waardoor deze instelling met zooveel ijver begonnen, en met zooveel belangstelling voortgezet, toch eindelijk is te niet gegaan.

Met deze ondervinding vóór zich, vermeende de Hoofdcommissie van Onderwijs te mogen aannemen, dat voor 's hands, de wederoprigting eener bewaarschool voor Gouvernements rekening minder noodzakelijk is, terwijl op die plaatsen, waar zij nog voor particuliere rekening bestaan, voldoend personeel aanwezig is.

Reis- en verblijfkosten.

De bezwaren voor onderwijzers verbonden bij de toepassing van het reglement op de reis- en verblijfkosten voor Civiele ambtenaren op Java en Madura (Staatsblad 1855 No. 1), gaven der Hoofdcommissie van onderwijs op nieuw aanleiding, terug te komen op hare vroeger gedane voorstellen, en de Regering in overweging te geven (1), voornoemd reglement niet van toepassing te verklaren op onderwijzers, ondermeesters en kweekelingen eene bezoldiging genietende tot en met *f* 150 's maands, maar aan deze, uithoofde hunner bijzondere omstandigheden, bij verplaatsing te verleenen vrij transport voor rekening van den lande.

In antwoord hierop werd de Hoofdcommissie van onderwijs bij Gouvernements besluit (2) te kennen gegeven, dat er geene termen aanwezig waren, om alleen in het belang van het personeel bij het Schoolwezen, verandering te brengen in de bestaande bepalingen op de reis- en verblijfkosten van burgerlijke ambtenaren, doch dat daarop zal worden gelet bij de onder handen zijnde herziening van het reglement.

Tijdelijke sluiting der school te Kedirie.

De Gouvernements lagere school te Kedirie werd nimmer door een groot getal leerlingen bezocht, doch in de laatste jaren verminderde dit al meer en meer, zoodat in de maand December 1857 die inrigting slechts 4 leerlingen telde, zonder vooruitzigt vooreerst om er meer te krijgen.

Volgens het gevoelen van de Hoofdcommissie van onderwijs konden de kosten dier school ongeveer *f* 2300 bedragende, in geene de minste verhouding meer staan, tot het nut dat zij stichtte, waarom de Regering in overweging werd gegeven die school tijdelijk te sluiten.

---

(1) Missive dd. 23 Augustus 1858 No. 36/109.

(2) dd. 28 October 1858, No. 26.

Bij Gouvernements besluit(1) werd aan dat voorstel dan ook gevolg gegeven met magtiging op de Hoofdcommissie van onderwijs, om wanneer het getal leerlingen te Kedirie weder tot 20 zal zijn gestegen, zonder verdere autorisatie tot de wederopening der school over te gaan.

De onderwijzer J. Scheffer werd alstoen overgeplaatst naar Grissee.

Ten vervolge van het besluit van 6 Februarij 1857 no. 18, is tot ultimo December van het loopende jaar 1858 verlengd, de bij dat besluit aan Mevrouw de Weduwe B. H. P. Hoola van Nooten, geboren van Dolder, verleende tegemoetkoming van *f* 1500 *Een duizend vijf honderd gulden*) 's maands, ten behoeve van haar instituut, onder mededeeling dat geene verdere verlenging zal worden verleend.

Aardrijkskundige beschrijving van het eiland Celebes.

Bij Gouvernements besluit(2) is magtiging verleend tot den afdruk door de boekdrukkers Lange en Compie. te Batavia van 500 exemplaren van de Aardrijkskundige beschrijving van het eiland Celebes, zamengesteld door den onderwijzer aan de Gouvernements 2e lagere school te Makassar J. C. Tamson, met bepaling dat dit werkje ter lands drukkerij zal worden verkrijgbaar gesteld, tegen den prijs van 24 duiten per exemplaar.

---

(1) dd. 9 Januarij 1858, No. 7.

(2) Gouv. besluit dd. 2 September 1858 No. 10.

HOOFDSTUK II.

Kosten van het Onderwijs

TEN LASTE VAN 'S LANDS KAS,

Volgens het voorkomende bij de begrooting.

OMSCHRIJVING.	UITGAVEN.			Aanmerkingen.
	Recepissen.	Totaal.		
Onderwijs van Europeanen.				
Bantam		*f* 1,620	—	
Batavia		" 32,590	—	
Buitenzorg		" 1,620	—	
Cheribon		" 1,620	—	
Tagal		" 1,860	—	
Pekalongan		" 1,620	—	
Kadoe		" 1,620	—	
Samarang		" 28,120	—	
Soeracarta		" 3,060	—	
Djokjocarta		" 2,220	—	
Japara		" 2,760	—	
Rembang		" 1,620	—	
Bagelen		" 1,620	—	
Madioen		" 1,560	—	
Kedirie		" 1,260	—	
Banjoemaas		" 2,920	—	
Soerabaija		" 24,040	—	
Madura		" 2,820	—	
Passoeroean		" 3,420	—	
Bezoekie		" 1,560	—	
Probolingo		" 1,260	—	
Banjoewangie		" 1,200	—	
Amboina		" 5,075	—	
Banda		" 3,060	—	
Ternate		" 1,620	—	
Menado		" 1,620	—	
Timor		" 1,585	—	
Makassar		" 5,340	—	
Z. en O. afdeeling v. Borneo.		" 1,260	—	
Riouw		" 1,720	—	
Sumatra's Westkust . .		" 8,040	—	
Benkoelen		" 2,340	—	
Palembang		" 1,200	—	
In 't algemeen.				
Voor ondermeesters en kweekelingen		" 49,800	—	
Voor 5- en 10jarige tractements verhoogingen, aandeelen in de schoolgelden, schrijfbehoeften, aanmaak en onderhoud van schoolmaterieel enz. . . .		" 52,000	—	
Voor schrijfbehoeften, boeken, schoolboeken, en transport van goederen en boeken.		" 11,000	—	
Transporteren . .		*f* 267,650	—	

OMSCHRIJVING.	UITGAVEN. Recepissen.	UITGAVEN. Totaal.	Aanmerkingen.
Per Transport . .		*f* 267,650 —	
Onderwijs onder de Inlandsche Christenen.			
Buitenzorg	*f* 420 —		
Amboina			
Z. O. en Z. W. eilanden .	" 13,848 —		
Transportkosten van den opziener over de inlandsche scholen in het ressort *Amboina*, gecalculeerd op . .		" 250 —	
Banda	" 288 —		
Ternate en Batchian . .	" 1,230 —		
Menado	" 1,784 —		
Timor	" 6,490 —		
		" 24,060 —	
Onderwijs van Javanen.			
Oprigting van scholen . .	" 18,270 —		
Studie der Javaansche taal- te *Soeracarta*	" 44,496 —		
Studie der Oostersche taal, land- en volkenkunde te *Delft*	" 10,000 —		
School voor maleijers te *Padang*	" 3,060 —		
School ter Z. en O. afdeeling van *Borneo* . . .	" 1,888 —		
Inlandsche school te *Muntok*	" 800 —		
Idem. te *Makassar* en *Maros*	" 1,200 —		
		" 79,714 —	
		f 371,674 —	

KOSTEN VAN HET ONDERWIJS.

De ontvangsten der schoolgelden over *Nederlandsch-Indië*, gedurende het jaar 1857, hebben volgens de algemeene boeken bedragen . . . . . *f* 47,788.94

terwijl de uitgaven voor het onderwijs of schoolwezen gedurende dit jaar hebben bedragen . . . *f* 323,720.65

Zoodat de uitgaven de ontvangsten hebben overschreden met . . . . . *f* 275,931.91

AANTOONING DER FONDSEN TEN LASTE VAN HET DIENSTJAAR 1858 BESCHIKBAAR GESTELD VOOR GEBOUWEN IN HET BELANG VAN HET SCHOOLWEZEN IN NEDERLANDSCH INDIË.

BESTEMMING DER FONDSEN.	Gereed geld.	Materialen uit s'lands voorraad.	Totaal.
Vernieuwing der dakgoten van de 1° lagere school en der woning van den Hoofdonderwijzer en van den 1° onderwijzer der 2° lagere school te Weltevreden....	f 223....	791....	1014....
Ringmuren op het erf van den Hoofdonderwijzer bij de 1° lagere school te Weltevreden.....	1450....	22....	1472....
Bouw van eene school met onderwijzerswoning te Pattie (Japara) onverwerkt in 1857.....	2045 03	....	2045 03
Bouw van eene lagere school voor 130 kinderen te Djokjokarta.....	8468....	718....	9186....
Bouw van eene school met onderwijzerswoning te Madioen.....	8075....	922....	8997....
Vernieuwing van de poort of zijdeur van het schoolgebouw te Rembang.....	Gecumuleerd met reparatien aan andere gebouwen.		
Daarstelling van scheidings muren op de schoolerven te Soerabaija.....	1075....	16....	1091....
Daarstelling van eene put op het erf der 1° lagere school te Soerabaija.....	171....	22....	193....
Bouw van eene nieuwe onderwijzerswoning met bijgebouwen te Grissee.....	5749....	1940....	7689....
Inhuur van een huis bestemd tot schoolgebouw te Bezoekie.....	30....	s' maands.	
Indemniteit voor huishuur aan den onderwijzer A. van Ooijen te Banjoewangie.....	90....	....	90....
Tegemoetkoming van de bevolking tot voltooijing van den bouw van eene inlandsche school te Berbek (Kediri).....	1407....	220....	1627....
Daarstelling van eene 2° Gouvernements lagere school te Padang (voltooijing)	5000....	....	5000....
Idem te Padang: onverwerkte fondsen voor vroegere dienstjaren.....	6389 93	1177 61	7567 34
Bouw van eene school met onderwijzerswoning te Padang Pandjang (voltooijing).....	18000....	....	18000....
Inhuur van een gebouw voor schoollocaal te Padang Pandjang en onderwijzers woning.....	50	's maands.	
Bouw van een schoollocaal voor 200 inlandsche kinderen te Benkoelen.....	5754....	368....	6122....
Bouw van een nieuw schoolgebouw te Palembang.	5883....	450....	6333....
Herstellingen aan het schoolgebouw te Amboina..	79....	54....	133....
Inkoop van terrein voor school en onderwijzerswoning te Banda.....	1000....	....	1000....
Totaal..... f	70858 96	6700 61	77559 37

STAAT HOUDENDE AANTOONING VAN DE ONTVANGSTEN EN UITGAVEN TEN BEHOEVE VAN HET HOOFD "ONDERWIJS OF SCHOOLWEZEN" OVER HET JAAR 1857.

DEBET.			GREDIT.		
Batavia	ƒ 69264	58	Batavia	ƒ 4702	32
Bantam	" 3055	95	Bantam	" 1049	111
Buitenzorg	" 4484	45	Buitenzorg	" 1304	50
Krawang	" 527	—	Krawang	" 454	—
Preanger Regentsch.	" 690	80	Preanger Regentsch.	" 4	03
Cheribon	" 2452	74	Cheribon	" 787	78½
Tagal	" 3344	55	Tagal	" 427	49
Pekalongan	" 3687	82	Pekalongan	" 2262	61
Kadoe	" 2838	22	Kadoe	" 1158	30
Samarang	" 50903	36	Samarang	" 9115	63
Salatiga	" 4661	35	Salatiga	" 38	84
Japara	" 3642	95	Japara	" 471	—
Rembang	" 2039	96	Rembang	" 425	67
Soeracarta	" 41272	06½	Soerakarta	" 2762	60
Djokjocarta	" 6010	90	Djokjokarta	" 1664	60
Bagelen	" 3152	109	Bagelen	" 722	—
Banjoemaas	" 1480	79	Banjoemaas	" 686	—
Kedirie	" 2329	06	Kedirie	" 298	40
Madioen	" 1774	47	Madioen	" 299	—
Patjitan	" 240	—	Patjiitan	" 230	60
Soerabaija	" 26610	11	Soerabaija	" 5304	01
Grissee	" 3162	33	Grissee	" 604	68
Sumanap	" 1589	29	Sumanap	" 268	—
Passoeroean	" 6967	57	Pasoeroean	" 1677	10
Bezoekie	" 2316	04	Bezoekie	" 348	107½
Probolingo	" 3042	66½	Probolingo	" 1223	104
Banjoewangie	" 1300	03	Banjoewangie	" 304	—
Madura	" 1638	80	Madura	" 105	104
Amboina	" 11807	80	Amboina	" 1121	60
Saparoea	" 7108	100	Saparoea	" ——	—
Hila	" 627	—	Hila	" ——	—
Boeroe	" 298	—	Borneo	" ——	—
Menado	" 6555	—	Menado	" 1887	—
Gorontalo	" 144	—	Gorontalo	" ——	—
Banda	" 2260	86½	Banda	" 1140	—
Ternate	" 2778	54	Ternate	" 72	—
Timor	" 2552	94	Timor	" 469	60
Banjermassin	" 2822	20	Banjermassin	" 292	—
Makassar	" 9757	68½	Makassar	" 2828	90
Riouw	" 405	—	Riouw	" 104	69
Maros	" 1797	45	Maros	" 143	12
Bima	" 180	—	Bima	" ——	—
Muntok	" 600	—	Muntok	" ——	—
Benkoelen	" 1970	30	Benkoelen	" 340	—
Padang	" 15231	55	Padang	" 334	—
Padangsche bovenl.	" 600	—	Padangsche bovenl.	" ——	—
Palembang	" 1745	78	Palembang	" 356	—
			Totaal der ontv.	" 47788	94
			Aan balans	" 275931	91
Totaal der uitgaven.	ƒ 323720	65	Totaal	ƒ 323720	65

Als bijlage La. K, is hier achter gevoegd de begrooting van uitgaven voor het Onderwijs of schoolwezen in *Nederlandsch-Indië*, waaruit blijkt, dat de kosten van het Indisch schoolwezen zijn begroot op . . . . . *f* 371,674,—

en dat van die som, na aftrek der uitgaven voor het onderwijs der Inlandsche Christenen *f* 24310.—

en dat voor de Javanen . . . . . » 79464.—

——— *f* 103,774,—

overblijft voor het gewoon lager Onderwijs. . . . . » 267,900,—

waarbij moeten geteld worden de, uit een afzonderlijk hoofdstuk van 's lands begrooting bestredene in 1858 beschikbaar gestelde sommen voor schoolgebouwen en meubelen:

Begrooting . . . . . *f* 371,674.—

Gebouwen en meubelen . . . . . » 77,559.37

zoodat het geraamd totale cijfer van uitgaven voor het Onderwijs in 1858 bedraagt . . . . . *f* 449,233,37

Gedurende 1858 zijn de toegestane uitgaven vermeerderd met de ondervolgende posten:

Batavia. Tractement aan een boodschaplooper *f* 120.—

Idem aan 2 loopers voor de leden der Hoofdcommissie van Onderwijs . . . . . » 300.—

Samarang. Tractement aan een bediende bij de R. C. weeshuisschool . . . . . » 60.—

Soerabaija. 3e lagere school

Tractement aan een 1en Onderwijzer. . . . . » 2400.—

» » » 2en » . . . . . » 1500.—

Huishuur aan den 1en » . . . . . » 960—

» » » 2en » . . . . . » 720.—

Banjoemaas. Tractement aan een' onderw. te *Tjilatjap.* » 1200.—

Huishuur aan idem . . . . . » 360.—

Tractement aan een' schoolbediende. . . . . » 60 —

Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen . . . » 100.—

Soerakarta. Voor de kweekschool tot opleiding van inlandsche onderwijzers . . . . . » 21696.—

Riouw. Tractement aan een' onderwijzer . . . . . » 1200.—

Huishuur aan idem . . . . . » 360.—

Tractement aan een' bediende. . . . . » 60.—

Aanmaak en onderhoud van schoolmeubelen . . . . » 100.—

Celebes. Huishuur van het schoollokaal te *Makassar* » 360.—

Tractement aan een' schoolbediende te *Maros.* . . . » 60.—

TE ZAMEN *f* 31,616,—

De kosten van het onderwijs onder de Europeanen in *Nederlandsch Indie*, hebben dus de ontvangen schoolgelden overschreden:

in 1848	*f*	124,000. —
» 1849	»	132,653.104
» 1850	»	133,332. 22
» 1851	»	152,208. 92
» 1852	»	191,734.113½
» 1853	»	204,328. 23
» 1854	»	229,692. 75
» 1855	»	248,898. 99½
» 1856	»	258,614. 14
» 1857	»	275,931. 91

terwijl het geraamde cijfer van uitgaven voor het onderwijs in 1858 bedraagt . . . . . » 371,674. —

HOOFDSTUK III.

Plaatselijk overzigt omtrent den staat van het gouvernements en van het particulier onderwijs onder Europeanen en hunne afstammelingen, getrokken uit de verslagen der onderscheidene Subcommissiën.

Bantam.

Gedurende het jaar 1858 werd de gouvernements lagere school te Serang bezocht door gemiddeld 31 leerlingen, van welke 18 betalende en 13 gratis onderwijs genieten.

Bij het onderwijzend personeel hebben in 1858 eenige mutatiën plaats gehad, te weten:

De onderwijzer J. A. Immink is in de maand Julij naar Buitenzorg overgeplaatst en vervangen door den onderwijzer B. A. Brassinga (1), terwijl de ondermeester W. A. Snethlage in September als zoodanig eene bestemming heeft gekregen bij de gouvernements 2e lagere school te Weltevreden (2).

De op den 19 Junij en 22 December 1858 gehouden examens, leverden ook dit jaar de gunstigste uitkomsten op, zoodat van het onderwijs gezegd kan worden dat het in een zeer bevredigenden toestand verkeert.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend:

dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen	*f* 1043, 03
en de uitgaven	» 2429,103
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van	» 1386,100
of voor ieder leerling	» 44. —

(1) Besluit H. C. v. O. dd. 23 Junij 1858 No. 53/107.
(2) " " " " 11 Sept. 1858 No. 74/109.

BATAVIA.

Gouvernements eerste lagere school te Weltevreden.

Blijkens het verslag over het jaar 1857, was op ultimo December van dat jaar de betrekking van derden onderwijzer aan die school vacant en werd de hoofdonderwijzer B. Andeweg in het bestuur derzelve eeniglijk bijgestaan door den onderwijzer van den tweeden rang R. Sleeswijk Veenstra. Door toevallige omstandigheden bleef deze vacature onvervuld tot in de maand Maart 1858, toen in dezelve werd voorzien door de benoeming van den onderwijzer van den tweeden rang J. M. Rosskopf (1).

Kort daarna werd evenwel deze onderwijzer, uithoofde van het bestaande gebrek aan onderwijzend personeel bij de overbevolkte 2e school te Weltevreden, ter tijdelijke assistentie derwaarts gezonden, zoodat de eerste school van af den 1en Julij tot den 1en October andermaal één harer onderwijzers miste.

De onderwijzers Andeweg en Veenstra beijverden zich daarom om door eene verdubbelde inspanning dat gemis te vergoeden, en het openbaar examen, dat in de maand Julij werd gehouden, zoowel als het besloten examen van den 10en December, bewees dat hunne pogingen niet onbeloond waren gebleven, aangezien het resultaat der beide examina allezins bevredigend was.

Voor het overige valt met betrekking tot het onderwijs in deze School niets bijzonders te melden, en kan dienaangaande tot het verslag van het vorige jaar worden overgewezen.

Het getal leerlingen beliep op ultimo December 56, van welke 22 in de laagste, 18 in de middelste en 16 in de hoogste klasse.

De ontvangsten ten behoeve van deze School over 1858 hebben bedragen . . . . . *f* 3893,36
en de uitgaven . . . . . » 15699,—
hetgeen alzoo een nadeelig verschil oplevert van *f* 11806,96
of voor ieder leerling cc. . . . . » 210,—

Gouvernements tweede lagere school te Weltevreden.

In het begin des jaars stond aan het hoofd van deze inrigting de onderwijzer van den 2en rang W. Retgers, bijgestaan door den onderwijzer van den 2en rang H. R. Van Heekeren, den onder-

(1) Besluit H. C. V. O. dd. 13 Maart 1858 No. 51/104.

wijzer van den 2en rang J. M. Rosskopf, den onderwijzer van den 3en rang F. Orth en de aan deze school tijdelijk werkzaam gestelde onderwijzers voor de O. I. dienst H. Prange en J. Kunst.

Dit personeel is gedurende den loop van het jaar nagenoeg geheel verwisseld.

Naar tijdsopvolging is in Februarij de onderwijzer H. R. van Heekeren overgeplaatst als 1ste onderwijzer naar de stadsschool te Batavia (1) en opgevolgd door den onderwijzer H. Veuger Kuiper (2); nog is in deze maand de tijdelijk werkzaam gestelde onderwijzer Kunst benoemd aan de stadsschool (3).

In Maart is de onderwijzer J. M. Rosskopf bevorderd tot 3den onderwijzer aan de 1ste school te Weltevreden (4) en in deszelfs plaats benoemd de onderwijzer J. A. P. de Visser van Bezoekie, (5) die eerst in Julij zijne betrekking kon aanvaarden.

In Junij is de onderwijzer W. Retgers wegens ziekte met verlof naar Nederland vertrokken en in zijne plaats werd benoemd de onderwijzer H. W. C. de Roock (6), die in het begin van Julij zijne betrekking aanvaardde, terwijl nog in deze maand de onderwijzer H. Veuger Kuiper als 1e onderwijzer naar de stadsschool te Batavia werd overgeplaatst en in zijne plaats benoemd de onderwijzer te Amboina J. Schoonderbeek, die in Julij weder als 1e onderwijzer werd overgeplaatst naar de stadsschool te Batavia (7), terwijl in zijne plaats benoemd werd de onderwijzer W. Meijer (8), die in September zijne betrekking aanvaardde.

In de maand Augustus werd nog op zijn verzoek ontslag verleend aan den onderwijzer H. Prange (9) en in de maand September werd tot ondermeester bij deze inrigting benoemd H. W. Snethlage van Serang (10).

Gedurende een gedeelte der maanden Junij en Julij werd den 3en onderwijzer aan de 1e school J. M. Rosskopf, de leiding dezer

---

(1) Gouvernements besluit dd. 4 Februarij 1858 No. 47.
(2) " " " 16 Februarij 1858 No. 1.
(3) Besluit H. C. V. O. dd. 12 Augustus 1858 No. 87/108.
(4) " " " 13 Maart 1858 No. 51/104.
(5) " " " 21 April 1858 No. 32/105.
(6) Gouvernements besluit dd. 15 Junij 1858 No. 3.
(7) " " " 31 Julij 1858 No. 39.
(8) " " " 31 Julij 1858 No. 39.
(9) " " " 2 Augustus 1858 No. 12.
(10) Besluit H. C. V. O. dd. 11 September 1858 No. 74/109.

inrigting toevertrouwd, en bleef deze onderwijzer na de komst van den onderwijzer H. W. C. de Roock, nog tijdelijk werkzaam tot de komst van den onderwijzer W. Meijer.

Bij het einde des jaars bestond het personeel dezer school uit den

1en onderwijzer H. W. C. de Roock,
2en » W. Meijer,
3en » J. A. P. de Visser,
4en » F. Orth en
den ondermeester H. W. Snethlage.

In de maand December bevatte deze school 227 leerlingen of 136 jongens en 91 meisjes, van welke 20 uit het Djattie-gesticht.

Het schoolgebouw, in twee lokalen verdeeld, is niet groot genoeg om behoorlijk klassikaal onderwijs aan zooveel kinderen te geven; evenwel zal door het toenemend getal kinderen, bij de oprigting eener derde school, de verhouding tusschen het onderwijzend personeel en de leerlingen, alsmede de lokaliteit meer geëvenredigd kunnen worden.

In het eerste lokaal of de oude school zijn de hoogste en middelste klassen, en in het achterste of tweede lokaal bevindt zich de geheele laagste klasse, in welke lokalen de klassen door zeilen zijn afgescheiden.

De laagste of derde klasse is verdeeld in drie gedeelten.

Het derde gedeelte dezer klasse of de letterkast, bevat 63 leerlingen en ontving sedert September onderwijs van den ondermeester H. W. Snethlage op de letterkast, alsmede de verstandsoefeningen, het op- en aftellen uit het hoofd.

Het tweede gedeelte onderwezen door den onderwijzer F. Orth, telde 48 leerlingen; hier lezen de kinderen uit het eerste leesboekje van de Bruijn vrij vlug, en begrijpen het gelezene tamelijk wel.

Het aanvankelijk schrijven is hier ook vrij goed, het rekenen bepaalt zich bij het schrijven en uitspreken van getallen, vooral dit laatste wordt den kinderen op het rekenraam op gene bevattelijke wijze voorgesteld,— en het optellen.

Het eerste gedeelte dezer klasse, in twee afdeelingen verdeeld, en bestaande uit 56 leerlingen, sedert Julij onder de leiding van den onderwijzer J. A. P. de Visser, leest uit het 3e en 4e leesboek van Oudemans vrij goed. Het schrift is zeer wel. Dit gedeelte wordt geoefend in de hoofdregels der rekenkunde met onbenoemde getallen. Het aanvankelijk onderwijs in de taalkunde wordt hier meer methodisch behandeld door verbuigingen en ver-

voegingen, alsmede het zamenstellen en ontleden van kleine volzinnen.

De middelste of tweede klasse, sedert September onder de leiding van den onderwijzer W. Meijer, is in twee afdeelingen verdeeld, en bevat 43 leerlingen.

De geheele klasse leest uit het eerste honderdtal verhalen door C. Schmid vrij goed en verstaanbaar.

De 2e afdeeling rekent tot en met de toegepaste hoofdregels, en de 1e afdeeling behandelt de leer der breuken.

In de kennis der taal en taalregels, worden de leerlingen der beide afdeelingen gelijk geoefend, door het opzeggen van eenige lessen, het behandelen van foutive opstellen en het rede- en taalkundig ontleden.

In de beginselen der aardrijkskunde over den archipel en Java in het bijzonder worden de beide afdeelingen geoefend.

Het schrift is over het algemeen vrij goed.

De eerste of hoogste klasse, sedert Julij onder de leiding van den onderwijzer de Roock, bevatte in December 19 leerlingen verdeeld in twee afdeelingen.

Het lezen in deze klasse is vrij goed en wordt even zoo begrepen, doch sommige leerlingen missen hier nog de stembuiging. Het schrift is van bijna allen zeer fraai. In de 2e afdeeling zijn de leerlingen gevorderd tot aan den regel van drieën met gewone en tientallige breuken, terwijl de 1e afdeeling de eigenschappen der meetkundige evenredigheden met vaardigheid weet toe te passen.

De taalkunde wordt theoretisch en practisch behandeld, en weten de leerlingen de taalregels bij de verbetering van foutive opgaven goed toe te passen, doch in het algemeen blijft er in de door hen gesproken en geschreven taal nog veel te wenschen over dat evenwel niet aan het onderwijs, maar aan den maatschappelijken en huiselijken toestand van deze soort van kinderen moet toegeschreven worden.

De vorderingen in de aardrijkskunde van Java, den Indischen Archipel, Nederland, Europa, alsmede in de wiskundige aardrijkskunde, waren bevredigend, gelijk ook in de geschiedenis van Nederland en Nederlandsch Indië.

Het zingen van drie- en vierstemmige zangstukjes, wordt door de hoogste en middelste klasse met vrucht beoefend, waaraan ook de leerlingen van de laagste klasse 1e gedeelte deel nemen,

terwijl de overige gedeelten dier klasse practisch in gehoor en maatgevoel worden geoefend.

Na het gehouden examen in de maand December, zijn 10 leerlingen uit de middelste, overgegaan naar de hoogste klasse, uit de laagste klasse naar de middelste, 15 leerlingen.

In de laagste klasse zijn van het 2e gedeelte dezer klasse naar het 1e gedeelte overgegaan 10 leerlingen en van het 3e naar het 2e gedeelte 16 leerlingen.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend:

dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen.	*f*	776,040
en de uitgaven.	»	13566,119½
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van .	»	12790,079½
of voor ieder' leerling.	»	54,052

Stadsschool te Batavia.

Gedurende het jaar 1858 heeft het onderwijs in de stadsschool zeer geleden, vooral door de aanhoudende mutatiën onder het personeel der onderwijzers. Drie van de besturende onderwijzers moesten successivelijk wegens ziekte aftreden en met verlof naar Europa vertrekken, als:

C. Pieck in Januarij (1).

H. R. van Heekeren in Mei (2).

Veuger Kuiper in Junij (3).

Tot September werd het bestuur der school waargenomen door den 2en onderwijzer A. van Ooijen, terwijl in October de nieuw benoemde 1e onderwijzer Schoonderbeek (4) de leiding der werkzaamheden op zich nam.

De onderwijzer J. Kunst bleef alleen het geheele jaar door aan de school werkzaam, en werd in October bij het vertrek van den onderwijzer van Ooijen naar Soerabaija, in diens plaats als 2e onderwijzer benoemd. (5)

Van Januarij tot Junij was de onderwijzer voor de O. I. dienst R. J. L. Weijhencke tijdelijk aan die school werkzaam.

---

(1) Gouv. besluit dd. 17 December 1857 No. 2.
(2) " " " 10 Mei 1858 No. 6.
(3) " " " 29 Junij 1858 No. 4.
(4) " " " 29 Mei 1858 No. 24.
(5) Besluit H. C. v. O. " 12 Augustus 1858 No. 87/108.

Het zijn echter niet uitsluitend deze mutatiën, die nadeelig hebben teruggewerkt op het onderwijs; ook het gebrek aan voldoend onderwijzend personeel heeft er toe bijgedragen, daar het wel geen betoog zal behoeven dat 112 kinderen onmogelijk door twee personen kunnen onderwezen worden. Vermeerdering van onderwijzend personeel is derhalve dringend noodig.

Om de zoo even aangehaalde oorzaken hebben de gewone jaarlijksche examina geen' plaats gehad.

De kommissaris der school heeft niet steeds den tijd kunnen vinden de school geregeld te bezoeken, zoodat hij veel aan de onderwijzers heeft moeten overlaten. Maar die onderwijzers staan beide hoog in de schatting der Hoofdcommissie aangeschreven. Het is niet hunne schuld dat het onderwijs geen' gelijken tred houdt met dat van andere scholen, maar het is de gebrekkige huisselijke opvoeding der kinderen van de stadsschool, althans van het meerendeel, die eene hoogere vlugt in den weg staat. Het onderwijs op deze school zal dan ook steeds ondankbaar blijven.

Het getal leerlingen heeft gemiddeld 115 bedragen, van welke 26 tegen betaling en 86 gratis onderwezen werden.

De uitgaven hebben gedurende 1858 bedragen .	*f*	7103,38
de ontvangsten	»	676,—
nadeelig verschil :	*f*	6427,38
of voor ieder' leerling cc.	»	56,—

Meester Cornelis.

Aan het hoofd dezer school staat thans de onderwijzer van den 2en rang R. I. L. Weyhenke (1). Zij telt op dit oogenblik 27 kinderen, waarvan 13 gratis onderwijs ontvangen, en die verdeeld zijn in drie klassen, tellende de eerste 8, de tweede 7 en de derde 12 kinderen.

In de eerste en tweede klasse werd bij het gehouden onderzoek, vlug en duidelijk en met een' goeden klemtoon gelezen en het gelezene wel begrepen. Eenige vragen, taalkundig en redekundig, over het gelezene, werden met juistheid beantwoord; het schrift was, op eene enkele uitzondering na, zeer goed te noemen en in het rekenen waren de kinderen, vooral enkelen, zeer

(1) Besluit H. C. V. O. dd. 23 Junij 1858 No. 53/107.

goed gevorderd. Eerst onlangs was er een gewenscht begin gemaakt met het aardrijkskundig en geschiedkundig onderrigt; echter was het onderzoek naar de vorderingen hierin zeer bevredigend.

De kinderen der derde klasse, welke verdeeld is in twee afdeelingen, worden bezig gehouden op de letterkast of met de eerste leeslesjes, zij hadden meest allen een vrij goeden aanleg tot het zuiver leeren spreken der nederduitsche taal, hoewel er enkelen zijn, die op lateren leeftijd op school gekomen en alleen maleisch kennende, de zuivere uitspraak welligt niet zullen aanleeren. Ook in het zingen wordt aan de kinderen onderwijs gegeven.

Bovendien bestaat, buiten de schooluren, aldaar nog eene zeer goede gelegenheid tot het aanleeren van vreemde talen en vrouwelijke handwerken.

Schoolmeubelen en leermiddelen bevinden zich in goeden staat.

Betreffende het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend.

dat de ontvangsten hebben bedragen	*f*	1076,—
en de uitgaven	»	2400,—
nadeelig verschil	*f*	1324,—
of voor ieder' leerling	»	49,40

Partikuliere inrigtingen van onderwijs te Batavia.

Partikuliere dag- en kostschool van den heer G. Verhulp.

Deze school was tijdens het jongste schoolbezoek, bevolkt met 120 leerlingen, van welke 21 in de eerste klasse, 53 in de tweede klasse en 46 in de derde klasse.

Onder de leerlingen zijn 34 meisjes.

Het aantal kostkinderen 27.

De heer Verhulp wordt in het onderwijs bijgestaan door den onderwijzer van den derden rang E. Pasman. Vroeger had de heer Verhulp den bijstand van ruimer onderwijzend personeel, hetwelk thans, met het oog op de bevolktheid der school, beperkt te noemen is.

Partikuliere meisjes dag- en kostschool van Mevrouw A. Klussmann geb. Wendt.

Deze inrigting van onderwijs neemt in bloei toe. Zij bevat thans 82 leerlingen, waaronder 30 kostkinderen. Van de leerlingen bevinden er zich in de eerste klasse 9, in de tweede

klasse 19, in de derde klasse 15 en in de vierde klasse 39.

Mevrouw Klussmann wordt in het onderwijs bijgestaan door drie geëxamineerde secondantes, mejufvrouwen van Vliet, Lozoron en Warnsinck, alsmede door mejufvrouw Turolla, en voor de huishouding door mejufvr. A. Johannes.

Voor het teekenen, de muziek en het dansen zijn verschillende meesters, welke aan het instituut komen les geven.

Het instituut van Mevrouw Klussmann blijft met goed gevolg zijnen goeden naam handhaven.

Partikuliere jongens- dag- en kostschool van den heer I. J. J. Snellebrand.

Deze school is weder verplaatst in een kleiner gebouw op het Koningsplein, hetwelk echter aan de tegenwoordige behoeften geheel voldoet.

De school telt thans 32 leerlingen, van welke 8 in de eerste klasse, 11 in de tweede, 10 in de derde en 3 in de vierde.

Onder de leerlingen zijn 10 kostkinderen.

Het onderwijs is zeer voldoende.

De heer Snellebrand wordt in het onderwijs bijgestaan door de onderwijzers van den 2en rang Prange en Van der Lee en door den onderwijzer van den 3en rang Ledel.

Partikuliere meisjes- dag- en kostschool van Mevrouw Hoola van Nooten.

Deze schoolinrigting was in 1858 nog in het genot eener subsidie van het gouvernement van *f* 1500 's maands, welke evenwel van af 1 Januarij 1859 niet verder verleend wordt.

Het aantal leerlingen bedraagt 48, van welke 3 in de klasse supérieure 10 in de eerste klasse, 10 in de tweede klasse, 12 in de derde klasse en 13 in de vierde klasse.

Mevrouw Hoola van Nooten wordt in het onderwijs bijgestaan door de geëxamineerde secondantes, mejufvrouwen Cramer, Soetens en Batten, alsmede door hare beide dochters. Onderwijs in de muziek wordt door buiten het instituut wonende meesters gegeven.

Partikuliere Jongens- en Meisjes-dagschool van den heer L. Bras.

Deze school, gevestigd op Molenvliet in het gebouw waar vroeger zich de school bevond van Mevrouw Nortier, bestaat

eerst sedert eenige maanden. De leerlingen zijn 74 in getal, waaronder 22 kostkinderen. De jongens zijn er aanmerkelijk minder talrijk dan de meisjes.

De kinderen zijn geplaatst in 3 klassen, in de tweede 14, in de derde 34 en in de vierde 26. De school nog eerst sedert kort in werking zijnde, is de heer Bras er nog niet toe overgegaan eene eerste klasse te vormen.

Over de resultaten dezer schoolinrigting is nog niet veel te oordeelen.

De heer Bras wordt in het onderwijs bijgestaan door mejufvrouwen Nieman, Le Roy, Boot en Bras, geene van welke geexamineerd is.

Partikuliere dag- en kostschool voor meisjes van Mejufvrouwen A. C. Verhuight en J. A. G. F. van Gemert.

Dit instituut is in de laatste maanden op nieuw uitgebreid en bestaat thans uit twee inrigtingen, de eerste gevestigd op Noordwijk, de tweede op Bazaar Baroe. Deze laatste is meer als eene hulpinrigting te beschouwen, geplaatst onder de speciale leiding van Mejufvrouw Van Gemert en bestemd voor kinderen van minder bemiddelde ouders.

De hoofdinrigting op Noordwijk is meer bijzonder onder de leiding van Mejufvrouw Verhuight. Het aantal leerlingen is er 57, van welke 33 kostkinderen. Vijf geëxamineerde secondantes helpen mejufvrouw Verhuight in het onderwijs.

De hulpschool op Bazaar Baroe is bevolkt met 32 kinderen, van welke 21 niet betalende. Behalve door mejufvrouw van Gemert, worden zij door nog twee geëxamineerde dames onderwezen.

De elèves zijn in vier klassen verdeeld. Aan het onderwijs wordt veel zorg gewijd, en alhoewel de inrigting daarvan niet van geheel godsdienstigen aard is, zijn de indrukken op de kinderen door de eigenaardigheid van het instituut, hetwelk onder de leiding van Ursuliner nonnen staat, van een' bepaald Roomsch Katholijken aard.

Meisjes dagschool van mejufvrouw Brusse in Gang Polonis.

Deze school bevat slechts 9 kinderen, verdeeld in twee klassen. De schoolhouderes wordt in het onderwijs geholpen door mejufvrouw Scheltens, welke niet geëxamineerd is.

8. *School van mejufvrouw Gaijmans.*

Deze school gevestigd op Kramat in de bijgebouwen van een woonhuis, bevat 16 leerlingen, onder welke 4 jongens. De elèves zijn in 4 klassen verdeeld, waarvan in de eerste en tweede klasse te zamen 4, in de derde klasse 6 en in de vierde 6.

De schoolhouderes wordt in het onderwijs bijgestaan door eene harer zusters, alsmede door mejufvrouw Henrij, welke geen van beiden geëxamineerd zijn.

9. *Partikuliere Jongensdagschool van G. H. Paulus op Tankee.*

Deze school is bevolkt met 39 leerlingen, waaronder 9 kinderen van inlanders en 30 van Chinezen.

De kinderen leeren er naauwelijks iets meer dan lezen en schrijven van het nederduitsch.

Buitenzorg.

Het onderwijs op de gouvernements lagere school te Buitenzorg heeft, ondanks de ondergane verwisselingen van het onderwijzend personeel gedurende 1858 geregeld kunnen plaats vinden.

Blijkens het vorig verslag, stond gedurende 1857 aan het hoofd dezer school, de onderwijzer L. van den Bor, aan wien als ondermeester was toegevoegd L. G. van der Hoek.

In den loop van dat jaar werd aan deze school nog verbonden de uit Nederland aangekomen ondermeester F. S. G. Klaar (1), zoodat het onderwijzend personeel toen uit drie personen bestaande, als zeer voldoende kon worden beschouwd.

Omstreeks medio 1858 werd echter de besturende onderwijzer van den Bor, naar de residentie Djokjocarta overgeplaatst en door den onderwijzer J. A. Immink uit Bantam vervangen (2).

Door het invallen der groote vacantie, had deze verwisseling zonder stremming der dienst plaats.

De ondermeester L. G. van der Hoek, werd kort daarop almede aan de school onttrokken, door de hem te beurt gevallene bevordering tot besturend onderwijzer aan de gouvernements lagere school te Menado (3) werwaarts hij in het laatst van October is vertrokken.

---

(1) Besluit H. C. v. O. dd. 7 Sept. No. 42/97.
(2) " " " " " " 28 Junij 1858 No. 35/107.
(3) " " " " " " 11 Sept. 1858 No. 74/109.

Voor dezen is evenwel nog geen vervanger benoemd; zoodat er thans een ondermeester aan de school ontbreekt. Het vooruitzigt bestaat, dat in dit gemis zal worden voorzien, bij eventuele aankomst van uit Nederland verwacht wordende onderwijzerskweekelingen.

In de maand Mei 1858 werd de ondermeester L. G. van der Hoek gedurende eenige weken door eene ernstige ziekte aangetast en verhinderd de school te bezoeken, juist in een tijdperk dat ook de onderwijzer van den Bor om eene gelijke reden, reeds sedert geruimen tijd aan het onderwijs onttrokken was, welke gelijktijdige tegenspoed, wel eenige bekommering voor den geregelden loop van het onderwijs deed geboren worden. De heer L. van den Bor Jr., sedert benoemd onderwijzer aan de school te Ambarawa, destijds op wachtgeld, kwam alstoen te gemoet in het ontstane gemis aan personeel, en wist met behulp van den ondermeester Klaar, de lessen gaande te houden en te leiden, zoodat hij zich hierdoor van eene gunstige zijde heeft doen kennen.

Bij den tegenwoordigen besturenden onderwijzer J. A. Immink is, even als bij zijnen voorganger, de gelegenheid geopend tot het plaatsen van kostkinderen. Behalve de gewone vakken van lager onderwijs, geeft deze ook onderrigt in het Fransch, Engelsch Duitsch en in de muziek.

Het cijfer der onderwijs genietende kinderen bedroeg gemiddeld 54, van welke 34 betalende en 20 gratis.

Gedurende 1858 is, uithoofde der veranderingen in het personeel der onderwijzers, slechts één examen gehouden, namelijk het openbaar, dat, in afwijking van den regel, op den 4en December heeft plaats gehad.

De uitkomsten van het onderwijs zijn toen over het algemeen voldoende bevonden, ofschoon de ziekte en daarop gevolgde mutatie van het onderwijzers-personeel, daarop wel eenigen invloed scheen te hebben uitgeoefend.

De gezondheidstoestand der scholieren liet over het algemeen niets te wenschen over. Behoudens enkele uitzonderingen, was de opkomst regelmatig; reden van absentie wegens ziekte, immer eene zeldzaamheid.

De Subcommissie heeft in den afgeloopen jaarkring te betreuren gehad het verlies van haar ijverig medelid Dr. P. F. H.

(') Besluit H. C. v. O. 1 Decemb. 1858 No. 10/111.

Fromberg, den 3en September overleden en in wiens plaats is benoemd geworden, Ds. A. van Ameijden van Duijn, predikant bij de protestantsche gemeente alhier (1). Iedere maand is aan de Subcommissie beurtelings opgedragen het doen van schoolbezoeken, en hebben, naar gelang der behoeften, de vergaderingen geregeld plaats.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend:

dat de ontvangsten van het afgeloopen hebben bedragen	*f*	1409,042
en de uitgaven	»	4160,119
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van . . .	»	2751,077
of voor ieder' leerling	»	50,115

Cheribon.

Het getal leerlingen waaraan gedurende 1858 onderwijs is gegeven, heeft gemiddeld bedragen 41 's maands, waarvan 23 betalende en 18 welke gratis onderwezen werden.

De getalsterkte is dus gebleven even als in 1857.

Bijzondere feiten zijn er niet te vermelden.

Het onderwijzend personeel bestond uit den onderwijzer J. J. W. Abell, bijgestaan door den ondermeester H. Simon.

Deze laatste is bij de dienst der gouvernements-telegrafen overgegaan en nog niet vervangen.

De ijver, welke de onderwijzer Abell aan den dag legt, is allezins bevredigend.

Bij de in de maanden Junij en December gehouden examens, zijn daarvan de voldingende bewijzen geleverd.

Daarin ligt minder opgesloten dat de leerlingen buitengewone blijken van ontwikkeling gaven, als wel, dat het den onderwijzer tot eer strekt, dat bij den verwaarloosden staat, waarin de kinderen ter schole komen, hij hen nog tot die hoogte weet op te voeren, als waarvan bedoelde examens getuigden.

Echter was het schrift van bijna alle leerlingen ver beneden het middelmatige, en komt het voor, dat de onderwijzer in het geven van onderrigt daarin, niet genoegzaam bedreven is.

Dit is eene aangelegenheid van belangrijke overweging, omdat het meerendeel der leerlingen in den regel, hun brood wint, door het verrigten van schrijfwerk.

---

(1) Gouv. besluit dd. 13 November 1858 No. 35.

Gedurende het afgeloopen jaar kwamen de leerlingen over het algemeen trouw ter school. Over hun gedrag had de onderwijzer niet te klagen.

Over de meerdere of mindere belangstelling, die de ouders der leerlingen omtrent het onderwijs aan den dag leggen, valt weinig te zeggen.

De weinige ontwikkeling van het meerendeel der ouders zelven, is en blijft een struikelblok in den vooruitgang van het onderwijs.

De school wordt nog steeds gehouden in het kerkgebouw. Daaraan zullen eenige belangrijke herstellingen moeten plaats hebben.

Het bestuur heeft er de aandacht op gevestigd om in dat geval, een ander lokaal tijdelijk beschikbaar te stellen.

Omtrent het geldelijk gedeelte wordt aangeteekend:

dat de ontvangsten gedurende 1858 hebben bedragen	*f* 639,05
en de uitgaven.	» 2278,40
nadeelig verschil	*f* 1639,35
of voor ieder, leerling cc.	» 40.—

Tagal.

De pendoppo achter het huis van den onderwijzer dient nog bij voortduring tot schoollokaal, en daarom is deze woning in het begin van het jaar 1857 voor vijf jaren ingehuurd, of voor korteren tijd, indien een afzonderlijk schoolgebouw van gouvernementswege mogt worden daargesteld (1).

Het getal kinderen, hetwelk onder ultimo December 1857 tot 35 was toegenomen, is in den loop van dit jaar met 7 leerlingen vermeerderd, terwijl 9 kinderen de school hebben verlaten, van welke 8 uit hoofde van vertrek naar elders en 1 wegens plaatsing in eene betrekking, zoodat hun aantal onder ultimo December 1858 bedroeg 33, van welke 19 betalen en 14 gratis onderwijs genieten.

Het onderwijs door de leerlingen in het afgeloopen jaar genoten, heeft bij de meesten vrij bevredigende uitkomsten opgeleverd.

Bij het openbaar examen, dat den 22 Julij heeft plaats gehad, heeft de Subcommissie op nieuw de overtuiging erlangd, dat de onderwijzer J. G. van der Geugten, benevens de ondermeester A. Klasing met ijver en geschiktheid aan hunne roeping voldoen.

---

(1) Besluit H. C. v. O. dd. 27 December 1855 no. 23/93.

Noch der Subcommissie noch den onderwijzer heeft het mogen gelukken een' geschikten kweekeling te vinden, om de plaats van den kweekeling H. H Willemsen te vervullen, aan wien in Maart 1856 eervol ontslag als zoodanig is verleend (1).

In den loop van het jaar is aan het lid van de Subcommissie van onderwijs alhier, P. van Baak, wegens vertrek, onder dankbetuiging voor de diensten in die betrekking bewezen, eervol ontslag verleend (2) terwijl hij door het nieuw benoemd lid W. J. A. Nieuwenhuisen vervangen is geworden (3).

Betreffende het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend. dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben

bedragen	*f*	608,39
en de uitgaven	»	2958,58
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van . . .	»	2350,19
of voor iederen leerling.	»	71,26

Pekalongan.

Deze school wordt gehouden in een ruim lokaal, waaraan in 1857 buiten-galerijen en verdere verbeteringen ten koste van den lande zijn aangebragt.

Het getal leerlingen onder ultimo December 1858 bedroeg 73, waarvan 21 gratis onderwijs genoten.

De school gaat steeds in bloei vooruit en telt zonder onderscheid kinderen van alle standen der europesche bevolking.

Het openbaar examen op den 16 Julij gehouden, leverde zeer bevredigende uitkomsten op, welke aan de voortreffelijke leiding van den onderwijzer J. E. van der Wijk, bijgestaan door den ondermeester D. Feikema, te danken waren.

In den gang van het onderwijs is onder gemelden onderwijzer geene verandering gekomen. De regeling van het onderwijs, onder de leiding van den later geplaatsten onderwijzer van der Veer werkt nog te kort om beoordeeld te kunnen worden.

In het personeel der onderwijzers zijn gedurende 1858 de navolgende veranderingen gekomen,

De onderwijzer J. E. van der Wijk is benoemd tot 2en onderwijzer aan de gouvernements 2en lagere school te Soerabaija,

(1) besluit H. C. V. O. dd. 14 April 1856 no. 78/85.

(2) Gouv. besluit dd. 5 Februarij 1858 no. 28.

(3) " " " 20 Mei 1858 no. 35.

terwijl in diens plaats is aangesteld de onderwijzer J. van der Veer laatstelijk onderwijzer bij de gouvernements lagere school te Rembang (1).

De ondermeester D. Feikema is benoemd geworden tot onderwijzer bij de gouvernements lagere school te Tjilatjap (2).

Deze betrekking is onvervuld gebleven in afwachting van de aankomst uit Nederland van onderwijzers-kweekelingen (3).

Het tractement van den kweekeling H. I. Hicks is gebragt van *f* 15 op *f* 20 's maands (4).

De leerling F. Stroëlack werd als kweekeling op eene bezoldiging van *f* 15 's maands aangesteld (5), doch uithoofde van het vertrek zijner ouders, later als zoodanig op verzoek eervol ontslagen bij besluit der Hoofdcommissie van onderwijs dd. 22 October 1858 No. 87/110.

De subcommissie van onderwijs heeft eindelijk voor de klassificatie der schoolgelden vaste beginselen naar plaatselijke omstandigheden aangenomen, en mitsdien gerangschikt.

in de 1e klasse van betaling zij, wier ouders of voogden een inkomen hebben van meer dan *f* 750 's maands,
in de 2e klasse van *f* 500 tot *f* 750 's maands,
in de 3e klasse van *f* 300 tot *f* 499 's maands,
in de 4e klasse van *f* 150 tot *f* 199 's maands,
in de 5e klasse van *f* 75 tot *f* 149 's maands,
in de 6e klasse van minder dan *f* 75 's maands.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben

bedragen, ...	*f*	1990,76
en de uitgaven	»	2834,01
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van . .	»	843,45
of van iederen leerling	»	12,27

Samarang.

Gouvernements eerste lagere school.

In den loop van dit jaar heeft het personeel dezer school we-

(1) Besluit H. C. v. O. dd. 28 Augustus 1858 No. 58/109.
(2) " " " " 17 Mei 1858 No. 20/106.
(3) " " " " " " " " 36/107.
(4) " " " " " April " " 68/104.
(5) " " " " 30 Julij 1858 " 66/108.

der belangrijke veranderingen ondergaan, zij zijn de volgende:

De onderwijzer Halewijn van de gouvernements tweede school alhier, werd voorloopig bij deze school werkzaam gesteld.

Tot kweekeling werd aangesteld de gewezen leerling J. A. Kal(1), die echter eenige maanden daarna wegens vertrek van zijne familiebetrekkingen naar Batavia, zijn ontslag nam.

Ook werd de kweekeling J. A. Boyer overgeplaatst naar de protestantsche weeshuisschool(2), terwijl de derde onderwijzer A. Cupaerus bevorderd werd tot besturend onderwijzer aan de gouvernements 1e lagere school te Amboina(3), zijnde hij in zijne betrekking opgevolgd door den onderwijzer aan de lagere school te Ambarawa, J. W. Rasens(4), zoodat het personeel dezer school, ongerekend door den onderwijzer J. M. Halewijn, die gelijk boven gezegd is, bij dezelve slechts tijdelijk geplaatst is, thans bestaat uit:

den hoofdonderwijzer J. Wilkens,
» tweeden » P. R. Marcks,
» derden » J. W. P. Rasens,
» kweekeling G. Doelitzsch,
» » A. H. van den Worm.

Het getal leerlingen bedroeg gemiddeld 83 per maand, alzoo 23 minder dan in het vorige jaar, toen er 106 waren.

Ook op de 2e en 3e school had eene vermindering van het getal leerlingen plaats, zonder dat bepaalde oorzaken daarvoor aangewezen worden.

Op het schoolgebouw valt thans niets belangrijks aan te merken.

De vakken van onderwijs zijn de volgende:

a. het lezen,
b. het schrijven,
c. het gewone rekenen,
d. algebra,
e. de eerste beginselen der meetkunde.

Wijders wordt almede onderwijs gegeven in:

f. de grondbeginselen der Nederduitsche taal en spelling,
g. den stijl, (schriftelijke voordragt),

---

(1) Besluit H. C. v. O. dd. 27 Februarij 1858 No. 24/104.
(2) " " " " " 8 Junij " " 59/106.
(3) Gouvernements besluit dd. 29 Mei " " 24.
(4) Besluit H. C. v. O. " 8 Junij " " 3/107.

h. de mondelinge voordragt, met eigen woorden terug geven van vooraf gelezen verhalen,

i. de bijzondere en algemeene geschiedenis,

j. de bijzondere en algemeene aardrijkskunde,

k. de zangkunst.

Bij het jongst gehouden examen in de maand December, is het der Subcommissie gebleken, dat de leerlingen, vooral die onder de onmiddelijke leiding van den hoofdonderwijzer Wilkens onderwijs hadden genoten, goede vorderingen hadden gemaakt.

Dat niet alle leerlingen in de overige klassen evenveel vorderingen hadden gemaakt, moet voor het grootste gedeelte worden toegeschreven aan de menigvuldige mutatiën onder, en het ondervonden gebrek aan onderwijzers-personeel, tengevolge waarvan de kinderen geen geregeld onderwijs van een' en denzelfden onderwijzer hadden kunnen genieten.

De uitgaven van deze school hebben gedurende het

jaar 1858 bedragen	*f*	15305
de ontvangsten	»	5620
nadeelig verschil	*f*	9685
of voor iederen leerling	»	117

c. Gouvernements tweede lagere school.

Het getal leerlingen bedroeg op primo Januarij 1858.

	betalende	gratis	totaal.
	78	56	134
in den loop van het jaar bijgekomen	54	12	66
	132	68	200
afgegaan	55	15	70
en bleven op, ult. Decemb.	77	53	130

leerlingen, eene vermindering alzoo van vier kinderen.

Bij het begin des jaars was het personeel der school zamengesteld als volgt.

J. W. Sloot, 1e onderwijzer,
P. C. Mierop, 2e idem.
I. A. Beer, ondermeester.
I. M. Halewijn, idem.

H. W. Doeve, ondermeester.

C. M. Janitz, kweekeling.

Sedert hebben belangrijke veranderingen plaats gevonden. De ondermeester J. M. Halewijn werd kort na zijne indienststelling, gedetacheerd bij de 1e lagere school, en de ondermeester J. H. Beer bevorderd tot besturend onderwijzer te Banjoewangie, (1), terwijl de kweekeling C. A. Janitz op verzoek eervol ontslag bekwam. Later werden als kweekelingen aangesteld P. A. Beer (2) en I. F. E. Jorissen (3), zoodat het personeel der school onder ultimo 1858 bestond uit:

den 1en onderwijzer J. W. Sloot,
» 2en » P. C. Mierop,
» ondermeester H. W. Doeve,
» kweekeling P. A. Beer,
» » J. F. E. Jorissen.

De 2e onderwijzer P. C. Mierop is ruim zes weken gedetacheerd geweest bij de roomsch-katholieke weeshuisschool, ten gevolge van ongesteldheid van den 1en onderwijzer.

Op deze school worden dezelfde vakken onderwezen als bij de 1e gouvernements school.

Het jaarlijksch examen heeft op den 21 December plaats gevonden.

Over het algemeen genomen waren de verkregen resultaten voldoende. In de hoogste klasse hadden de leerlingen vooral goede vorderingen gemaakt in de aardrijkskunde, en werden vrij goede kaarten door hen vervaardigd.

Volgens het oordeel der Subcommissie wordt evenwel op deze school te veel van buiten geleerd, waardoor het onderwijs te machinaal wordt.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend:

dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 2005,60
en de uitgaven . . . . . » 10997,72
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van . . » 8992,12
of voor iederen leerling nagenoeg *f* 69.

---

(1) Besluit H. C. v. O. dd. 27 Februarij 1858 No. 31/104.
(2) » » » 28 Novemb. 1857 No. 18/101.
(3) » » » 16 October 1858 No. 49/100.

Gouvernements derde lagere school.

Van het personeel werd de kweekeling A. V. de Calonne op zijn verzoek eervol ontslagen(1) en in zijne plaats benoemd, op eene bezoldiging van *f* 10 's maands, B. F. Harbrink (2), zoodat het personeel dezer school is als volgt;

A. G. van Velthuizen,	1e onderwijzer,
J. Oudhoff,	2e »
J. A. Mierop,	ondermeester,
W. H. A. Harbrink,	kweekeling,
B. F. Harbrink,	id.

Het getal leerlingen bedroeg dit jaar gemiddeld 102, van welke 42 betalende, en 60 gratis onderwijs genoten, zoodat het gemiddeld cijfer sedert het vorige jaar met 8 is verminderd.

De mutatiën waren dit jaar nog al aanmerkelijk te noemen, daar 54 leerlingen de school verlieten en 46 aankwamen.

Bij een herhaald onderzoek in de tweede of middelste klasse, onder de leiding van den 2den onderwijzer J. Oudhoff, bleek het dat hetgeen hieromtrent in het algemeen verslag, uitgegeven in 1857, is gezegd, ook thans nog grootendeels van toepassing blijft, zoodat het wenschelijk is dat deze klasse ten spoedigste uit haren achterlijken toestand worde opgebeurd.

Buiten de gewone vakken van het lager onderwijs, werd in de laatste helft van dit jaar aan de leerlingen der eerste klasse, ook onderwijs gegeven in de eerste beginselen der natuurkunde en het regtlijnig teekenen, welke beide vakken door de leerlingen met lust zijn beoefend; terwijl de vorderingen, vooral in aanmerking genomen den korten tijd waarover dit onderwijs had geloopen, voldoende te achten zijn.

Omtrent het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend.

dat de ontvangsten hebben bedragen.	*f*	1300,
de uitgaven.	»	9325,
hetgeen een nadeelig verschil geeft van.	*f*	8025,
of voor elk kind.	»	78.

Protestantsche Weeshuisschool.

In het onderwijzers-personeel bij deze school hadden in het afgeloopen jaar de volgende veranderingen plaats.

---

(1) Besluit H. C. v. O. dd. 21 Mei 1858 No. 43/106.
(2) » » » » » 23 Junij 1858 No. 39/107.

De ondermeester A. P. L. Boijer werd in de maand September bevorderd tot besturend onderwijzer (1) en is tot heden nog door geen ander vervangen. Daarentegen werd in de maand Augustus bij deze school geplaatst de kweekeling J. A. Boijer. Het personeel is thans zamengesteld uit de volgende onderwijzers, ondermeesters en kweekelingen.

D. C. de Bruin, 1e onderwijzer,
J. C. Voorneman, 2e » ,
A. C. Pietersen, ondermeester,
C. L. Koch, kweekeling,
J. A. Boijer, id. ,
J. Martens, id. ,
G. A. Vasmer, id. ,

Het onderwijs, dat zoo veel mogelijk is ingerigt naar de behoefte der leerlingen, werd gegeven in het lezen, schrijven, practisch en theoritsch rekenen, de getal- en vormleer, het regtlijnig teekenen, de gronden der Nederduitsche taal, het vervaardigen van schriftelijke opstellen, de Nederlandsche en Nederlandsch-Indische geschiedenis en het zingen.

De onderwijzers, de ondermeester en de kweekelingen zijn in het afgeloopen jaar met ijver werkzaam geweest, en vooral aan de in deze school heerschende goede orde en aan de moeite en de zorg, door den onderwijzer de Bruin aan den dag gelegd, is het te danken, dat deze school in een' bloeijenden staat verkeert.

De uitgaven voor deze school hebben bedragen gedurende het jaar 1858 de som van *f* 9632,52 zonder eenige inkomsten.

Het gemiddeld getal leerlingen bedroeg 153, zoodat de uitgave voor iederen leerling bedraagt *f* 62,96.

c. Roomsch-Katholieke Weeshuisschool.

In de maand Maart werd de 1e onderwijzer P. C. Van Ghert benoemd tot 2e onderwijzer aan de gouvernements 2e lagere school te Soerabaija (2) terwijl bij hetzelfde besluit in zijne plaats als eerste onderwijzer aan de Roomsch-katholieke weeshuisschool benoemd werd, W. Beerekamp, 2e onderwijzer aan de 2e gouvernements lagere school te Soerabaija, die op den 31 Maart zijne betrekking aanvaardde.

---

(1) Besluit H. C. v. O. dd. 28 Augustus 1858 No. 58/109.
(2) " " " 13 Maart " " 59/104.

De kweekeling G. H. Piekhaar werd bevorderd tot ondermeester bij deze school (1), zoodat het onderwijzend personeel thans is zamengesteld als volgt:

W. Beerekamp, 1e onderwijzer,
J. L. A. Mierop, 2e »
F. Daijers, ondermeester,
H. G. Piekhaar » ,
E. A. Pietersen, kweekeling,
G. A. Robert, »

Het getal leerlingen, dat voor het grootste gedeelte uit meisjes bestaat, bedroeg op ultimo December 145, terwijl gemiddeld het geheele jaar door 140 kinderen onderwijs genoten hebben.

De leerlingen zijn verdeeld in 3 klassen en de aanvangschool.

De 1ste klasse geniet onder de leiding van den eersten onderwijzer, onderwijs in lezen, schrijven, rekenen, taalkunde, aardrijkskunde in verband met geschiedenis en in zangkunst.

De 2de klasse wordt onderwezen door den 2den onderwijzer Mierop in lezen, schrijven, rekenen, taalkunde, aardrijkskunde van Java en zangkunst.

De 3e klasse ontvangt onderwijs in lezen, schrijven, rekenen, vorm- en getalleer en taalkunde, en staat onder de leiding van den ondermeester Daijers.

In de aanvangschool zijn werkzaam de ondermeester Piekhaar en de kweekelingen Robert en Pietersen.

Hier wordt het aanvankelijk lezen leeren benevens getal-en vormleer onderwezen, terwijl er op de lei schrijfoefeningen gehouden worden.

In alle klassen worden verstandsoefeningen gehouden, en in de 1e en 2e klasse wordt veel moeite aangewend den kinderen stellen te leeren.

Het onderwijs op deze school is evenwel zeer ten achteren, hetwelk voornamelijk te wijten is:

1° aan het onderwijzend personeel, dat voor het grootste gedeelte gebrekkig hollandsch spreekt en weinig tact bezit om den kinderen het onderwijs aangenaam te maken; ook mist het tot het onderwijzen van sommige leervakken de noodige bekwaamheid.

Aan goeden wil en ijver ontbreekt het echter niet.

2° aan de lusteloosheid en overschilligheid van het grootste gedeelte der leerlingen, vooral bij de oudste meisjes.

---

(1) Besluit H. C. v. O. dd. 7 September 1853 No. 47/109.

3° aan de weinige aanmoediging die zij buiten de schooltijden ondervinden en aan het totale gemis van den zoo noodigen onderlingen naijver.

Onder de leiding van den onderwijzer Beerekamp is er meer zamenhang in het onderwijs der verschillende klassen gebragt en orde en zindelijkheid zijn merkelijk toegenomen.

Bepaalde voorstellen zijn reeds gedaan om de gebreken, welke deze school aankleven, zoo veel mogelijk uit den weg te ruimen.

De uitgaven voor deze school hebben in alles bedragen *f* 6879,02
dat is voor ieder' leerling, ... » 49,16

Particuliere scholen.

Ter hoofdplaats Samarang bevinden zich de volgende particuliere scholen:

1°. de school van Mevrouw Sloot, geboren Brouwer, welke in dit jaar is opgerigt.

Onder ultimo December bedroeg het getal élèves 30 meisjes en 4 jongens.

De vakken, waarin onderwijs wordt gegeven, zijn: aardrijks-, reken-, geschied- en natuurkunde, mythologie, briefstijl, muziek, zang en teekenen.

Mevrouw Sloot wordt geassisteerd door hare dochter, geëxamineerde onderwijzeres in de bovengenoemde vakken.

Van deze school, die nog in haar begin is, verwacht de Subcommissie evenwel goede resultaten.

2°. De school van Mevrouw Wijsman, geboren Goedhuijs, waar onderwijs wordt gegeven in dezelfde vakken als bij Mevrouw Sloot.

Het getal leerlingen onder ultimo December 1858 bedroeg 50 meisjes, van welke 4 gratis onderwijs genoten.

Over het algemeen zijn de ouders over het gegeven onderwijs tevreden.

3°. De school van de Weduwe Hachtman geb. Van der Eem telde onder ultimo December 1858, 50 leerlingen, van welke 3 gratis onderwijs genoten. Deze school staat op eenen minderen trap dan de twee bovenbedoelde scholen.

4°. De school van Mevrouw Mendes da Costa, geboren Roesing van Ihterson laat veel te wenschen over, wat orde en zindelijkheid betreft.

5°. De school van den gouvernements onderwijzer Van Velthuijzen, die ten zijnent in de middag-uren, privaat onderwijs geeft aan een 10tal jongens.

6°. De school van den heer Collings, die onder ultimo December 12 leerlingen telde.

7°. De school van den heer Van Essel, had onder ultimo December 30 leerlingen, van welke 22 meisjes en 8 jongens.

Beide deze laatste scholen hebben weinig naam en zijn ten hoogste geschikt voor het onderwijs aan zeer jonge kinderen.

Gedurende dit jaar is ook opgehouden de dag- en kostschool van den heer Bras.

Salatiga.

De gedelegeerden der Subcommissie van onderwijs te Salatiga benoemd bij besluit van den Gouverneur Generaal dd: 3 December 1857 No. 22, traden dit jaar het eerst in hunne betrekking op.

Met den aanvang van het jaar bestonden er slechts twee particuliere scholen als: eene van den heer Behr, op welke school ook gratis leerlingen onderwijs ontvangen, en waarvoor de heer Behr eene toelage uit 's lands kas geniet van *f* 100.— 's maands, en de meisjes-kostschool van Mevrouw Martherus.

Op den 1en April werd eene nieuwe meisjesschool opgerigt door den heer J. Valette, daartoe de vergunning verkregen hebbende van de Subcommissie te Samarang.

Die nieuwe inrigting was een prikkel tot verbetering der anderen; gelijk er tegenwoordig dan ook door de drie inrigtingen vrij wel aan de bestaande behoefte voldaan wordt.

Eene gunstige verbetering had er plaats bij Mevrouw Martherus in het personeel van onderwijzers. Liet dit te voren te wenschen over en ontbrak het personeel de noodige bevoegdheid en bekwaamheid, door de plaatsing van den heer Hildering en Mejufvrouw Frank, is deze inrigting op een' beteren voet gebragt en kan zij met de overige wedijveren. Aanvankelijk beantwoorden allen aan de gunstige verwachting, die men had opgevat. Het onderwijs in deze drie inrigtingen, mag men zelfs als vooruitgaande kenmerken.

Het getal leerlingen was bij den heer Behr gemiddeld 60.

Bij Mevrouw Martherus in Januarij 45 kostleerlingen en 7 dagscholieren.

in December 49 kostleerlingen en 4 dagscholieren.

Bij den heer Valette in December 10 kostscholieren en 6 dagscholieren.

Te zamen bedroeg het getal op deze scholen onderwijs genietende kinderen:

in Januarij 1858, 115 kinderen,
in December » 121 »

Ambarawa.

Ter vervanging van den onderwijzer Rasens, die tot 3en onderwijzer bij de 1e gouvernements lagere school te Samarang is benoemd, werd tot besturend onderwijzer aangesteld L. van den Bor Jr.

Het getal leerlingen bedroeg onder ultimo December 1857, 81, in December 1858, 80 van welke 9 betalende. Gedurende dit jaar hadden vele mutatiën plaats.

De vorderingen van de leerlingen, meestal kinderen van onderofficieren en soldaten zijn niet zoo aanmerkelijk, als zulks wel op andere scholen het geval is, hetgeen voornamelijk moet worden toegeschreven aan:

a. de onverschilligheid der ouders,

b. de verwijderde woonplaats van de leerlingen die te Banjoe-Biroe te huis behooren.

c. de armoede der ouders, die hen dikwijls belet de kinderen behoorlijk te kleeden, en naar school te zenden.

Te Ambarawa bestaat groote behoefte aan nog eene tweede school, alleen voor betalende leerlingen, vermits de meeste kinderen van het groot aantal officieren, zoo aldaar als te Banjoe-Biroe in garnizoen, van onderwijs verstoken zijn, daar zij om verschillende redenen hunne kinderen niet willen en kunnen te zamen doen schoolgaan, met die van soldaten.

Hieromtrent is een voorstel bij de subcommissie in behandeling.

De uitgaven dezer school hebben bedragen . . .	*f* 1456,72
de ontvangsten	» 83,60
nadeelig verschil	*f* 1373,12

Japara (Pattie.)

Den 1en Januarij 1858 is deze school geopend met 23 leerlingen, van welke 5 betalende en 18 gratis onderwijs ontvangen.

Onder ultimo December bedroeg het aantal leerlingen evenwel slechts 21, van welke 5 betalende en 16 gratis, zijnde 15 jongens en 6 meisjes. 10 leerlingen verlieten de school, 2 geraakten werkzaam en 8 vertrokken naar elders, deze werden door 8 nieuwe leerlingen vervangen.

Niettegenstaande de voortdurende vele mutatiën onder het onderwijzers-personeel in Ned: Indië, mogt men met voldoening ondervinden, dat het onderwijs gedurende 1858 onafgebroken door denzelfden onderwijzer J. van der Meijden werd voortgezet.

Bij het openbaar examen, den 20 Julij en het besloten examen den 24 December gehouden, werd opgemerkt, dat de onderwijzer veel geschiktheid bezit, om het vertrouwen der leerlingen op te wekken en hen voor het onderwijs ontvankelijk te maken.

De vorderingen der leerlingen in de voorgeschrevene vakken van onderwijs, en meer bijzonder in het lezen, schrijven, rekenen, de regelen der Nederduitsche taal en de aardrijkskunde van Nederland en Java, werden met voldoening opgemerkt.

Men kan niet bemerken, dat er bij de ouders neiging bestaat, om schoolpligtige kinderen van het onderwijs verstoken te laten.

Bij het openbaar examen hebben eenige ouders door hunne opkomst zelfs van hunne belangstelling in het onderwijs doen blijken.

Door den onderwijzer wordt geklaagd, dat het spreken en het gebruik der Hollandsche taal, door veel leerlingen in den huisselijken kring wordt veronachtzaamd en door den omgang met inlandsche bedienden wordt tegengewerkt.

De school is geregeld door een lid der Subcommissie, commissaris der maand, bezocht.

Het onderwijs is gedurende het jaar 1858 nog in het hulplokaal gegeven; men vleit zich echter dat in het 2e kwartaal van 1859 de nieuwe school en onderwijzerswoning, (1) welke hare voltooijing naderen, zullen kunnen betrokken worden.

Betreffende het schoolmeubilair, heeft zich de behoefte aan vernieuwing van schooltafels en banken doen gevoelen, waarin wordt voorzien uit de fondsen, daarvoor beschikbaar gesteld.

In de behoefte aan eenige landkaarten, zal men trachten in 1859 te voorzien.

Naar aanleiding van een door den onderwijzer in September voor de subcommissie van Samarang afgelegd examen, is hem

---

(1) Gouvern. besluit dd. 28 September 1857 No. 32.

in de maand November eene akte van toelating uitgereikt als onderwijzer van den tweeden rang.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend:

dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen	*f*	111,—
en de uitgaven	»	1652,71
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van . .	*f*	1541,71
of voor ieder' leerling cc.	»	70,08

Japara.

Het getal leerlingen bij deze school bedroeg onder ultimo December 1857,25.

Door de toelating van 9 nieuwe leerlingen is de school in Januarij 1858 geopend met 34 leerlingen,

Als een gevolg van vele mutatiën onder de leerlingen en vertrek naar elders, is dat getal echter gedurende den loop des jaars verminderd, zoodat onder ultimo December weder aanwezig waren 25 leerlingen, zijnde 15 jongens en 10 meisjes, van welke 8 betalen en 17 gratis onderwijs ontvangen.

Blijkens verslagen van de leden der subcommissie voor de zaken te Japara, zijn zoowel ter gelegenheid van het openbaar examen, den 12en Augustus, als bij het besloten examen, den 18en December, veel bewijzen geleverd van vorderingen der leerlingen, welke bereids eenigen tijd aan het onderwijs hadden deel genomen in het lezen, schrijven, de grondregelen der Nederduitsche taal en in de aardrijkskunde van den Indischen archipel.

De pogingen van den onderwijzer G. F. R. Portier, ter verstandsontwikkeling van sommige leerlingen, lijden dikwijls schipbreuk op de verwaarloosde huisselijke opvoeding.

Bij het openbaar examen evenwel hebben eenige ouders, door hun aanwezen, van hunne belangstelling in het onderwijs doen blijken.

Met uitzondering van eenige ligte ongesteldheden van voorbijgaanden aard, was de gezondheid der leerlingen over het algemeen voldoende.

Op de toepassing der vaccine voor toe te laten leerlingen, wordt steeds acht geslagen.

Het nieuwe schoollokaal in 1857 betrokken, voldoet zeer goed aan deszelfs bestemming.

Het schoolmeubilair is in voldoenden toestand.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend, dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen. . . . . *f* 354,—
en de uitgaven. . . . . » 1318,98

nadeelig verschil . . . . . *f* 964,98
of voor ieder' leerling cc. . . . . » 33,32

Rembang.

Op 1 Januarij 1858 waren op de gouvernementsschool aanwezig 31 en op ultimo December 34 leerlingen.

Onder de 31 waren 13 betalende en 18 gratis, terwijl onder de 34 er 20 betalende en 14 gratis zijn; 3 kinderen hebben de school verlaten, daarentegen werden 4 op de school toegelaten.

Door ziekte, afwezigheid en de bijzondere werkkringen van de leden der subcommissie van onderwijs, zoomede door de verplaatsing van den onderwijzer J. van der Veer, heeft geen openbaar examen kunnen plaats hebben.

Bij besluit der Hoofdcommissie van onderwijs (1) is J. van der Veer overgeplaatst als onderwijzer naar Pekalongan, en als zijn vervanger benoemd A. H. L. Boijer, ondermeester bezittende den 3en onderwijzers rang te Samarang, en door de Subcommissie aldaar aanbevolen, om aan het hoofd eener kleine school geplaatst te worden.

Het lid der Subcommissie J. J. de Roock, bekwam op zijn verzoek wegens ziekte, eervol ontslag, onder dankbetuiging voor de als zoodanig door hem bewezen diensten (2).

Als zijn vervanger is benoemd J. J. Adriaans.

De schoolbezoeken hebben, voor zoo veel de betrekkingen der verschillende leden zulks toelieten, plaats gehad.

Het schoollokaal is in vrij goeden staat en geschikt om een 50 à 60tal leerlingen te bevatten.

---

(1) Besluit H. C. V. O. dd: 28 Augustus. 1858 No. 58/109.

(2) Gouvern. besluit dd. 19 Augustus. 1858 No. 15.

De ontvangsten hebben bedragen . . . . . *f* 626, 88
en de uitgaven . . . . . » 1675, —

hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van . . . *f* 1048, 32
of voor ieder' leerling . . . . . *f* 30,100

Soerabaija.

Algemeen overzigt.

De werkkring van de Subcommissie heeft zich door afscheiding van Madura van de residentie Soerabaija over 1858 slechts uitgestrekt over de afdeelingen Soerabaija en Grissee.

Alleen ter hoofdsteden Soerabaija en Grissee bestaan inrigtingen voor openbaar onderwijs voor kinderen van de europesche gemeente.

Binnen voornoemd gebied zijn aanwezig, kinderen van leden der europesche gemeente:

Stad en land Soerabaija,

burgers	1252
militairen	37
afdeeling Grissee	143
» Modjokerto	60
te zamen	1492
eiland Bawean	10
in de residentie aanwezig	1502
Waarvan in Indië geboren	1426
buiten Indië	76

Van dit totaal kinderen zijn 4/7 tot 5/9 jongens, en 3/7 tot 4/9 meisjes. Op 1 Januarij 1857 was het getal der kinderen, totaal 1557 van christenouders.

Over 1858 is onderwijs verleend, gemiddeld aan 614 kinderen waarvan op de gouvernements scholen 324, en op de particuliere scholen 290.

Het onderwijs kostte over 1858.

aan de gemeente } aan 's lands kas }	alleen het elementaire	*f* 45038
		» 30705
	te zamen	*f* 75736
of per kind gemiddeld		» 123½

Over 1858 hielden zich bezig met het openbaar onderwijs 44 personen, waarvan 5 te Grissee en 39 te Soerabaija, 12 personen traden af en vertrokken, en 10 kwamen er bij. Alleen bij de gouvernements scholen kwamen 17 mutatiën vóór onder 25 onderwijzers.

Gouvernements eerste lagere School.

De eerste lands-schoolinrigting heeft gedeeld in de onophoudelijke afwisseling van onderwijzend personeel. Op primo 1858 bestond dat personeel uit.

J. van der Tang, eerste onderwijzer.
W. Meijer, tweede id.
H. Obertop, derde id.
F. C. de Graaff, ondermeester.
G. H. van Ligten, kweekeling.

De tweede onderwijzer Meijer werd overgeplaatst naar Batavia, (1) en van Ooijen in zijne plaats van Batavia herwaarts gezonden (2). De 3e onderwijzer Obertop werd overgeplaatst naar Padang Pandjang, (3) en in zijne plaats benoemd van Ghert (4).

De onderwijzer van Ooijen heeft weinig dienst kunnen verrigten, als zijnde door ziekte verhinderd. Ook de onderwijzer Obertop was in den beginne des jaars ziekelijk.

Op ultimo 1858 bestond het onderwijzend personeel uit:

J. van der Tang, eerste
A. van Ooijen, tweede
P. C. van Ghert, derde
} onderwijzer.

F. C. de Graaff, ondermeester
G. H. van Ligten, kweekeling

Het onderwezen wordend personeel bestond op primo 1858 uit 104
was op ultimo 89
er werden op de school toegelaten 39
en verlieten de school 54
} Leerlingen.

(1) Gouvern. besluit 31 Julij 1858 N°. 39.
(2) Besluit H.C.v.O. 12 augs. 1858 " 87/108.
(3) " " 8 Junij 1858 " 3/107.
(4) " " 28 Augs 1858 " 58/109.

De ontvangsten beliepen	*f*	6112,80
de uitgaven bedroegen	»	14218,36
alzoo meer uitgaven	»	8105,76
of gemiddeld voor elk kind	»	89,17

Gouvernements tweede lagere school.

Was de verandering in het onderwijzend perzoneel ter eerste school betrekkelijk ruim te noemen, ter tweede school bleef geen enkel onderwijzer het geheele jaar in functie. Op primo 1858 bestond het personeel der onderwijzers uit:

H. W. C. de Roock, eerste
W. Beerekamp, tweede } onderwijzer.
F. L. de Vriese, derde

K. F. Rabé, ondermeester.

A. Hollard, kweekeling.

De 4de onderwijzer M. J. J. op de Laey kwam eerst in Januarij aan van Ternate.

De 1ste onderwijzer de Roock werd overgeplaatst naar Batavia (1) en vervangen door J. H. Retel (2) van Djokjocarta.

De 2de onderwijzer Beerekamp werd overgeplaatst naar Samarang (3) en vervangen door P. C. van Ghert van Samarang (4). Laatstgenoemde verliet in Augustus de functie van tweede onderwijzer ter tweede- en ging over als derde onderwijzer ter eerste school (5). Hij werd vervangen door J. E. van der Wijk van Pekalongan (6).

De derde onderwijzer de Vriese overleed in November.

De vierde onderwijzer Op de Laey werd gedetacheerd bij de 3de school.

De ondermeester Velu deed dienst, deels bij de tweede, deels bij de derde school, naarmate der behoefte.

De ondermeester Rabé was gedurende bijna het geheele jaar ziekelijk.

---

(1) Gouv. besluit 15 Junij 1858 N° 3.
(2) " " " " " " "
(3) Besluit H. C. V. O. 13 Maart 1858 N° 51/104.
(4) " " " " " " " "
(5) " " " 28 Aug. 1858 N° 58/109.
(6) " " " " " " " "

De kweekeling Hollard nam zijn ontslag (1).

De benoemde kweekeling W. Scheepe (2) bleef slechts twee maanden in dienst en nam mede zijn ontslag (3).

Elf personen wisselden alzoo af in 1858.

Op ultimo 1858 bestond het onderwijzend personeel uit:

J. H. Retel, eerste onderwijzer
J. E. van der Wijk, tweede id.
M. J. J. Op de Laey, derde id.
den kweekeling Rabé, met verlof en
den ondermeester Velu, bij de derde school werkzaam.

Het onderwijs ontvangend personeel bestond op

primo 1858 uit	111	leerlingen.
op ultimo » »	91	»
er werden ter schole toegelaten	geene	»
en verlieten de school	20	»
De ontvangsten bedroegen	*f*	1772,90
de uitgaven »	»	11429,06
alzoo meer uitgaven »	»	9656,36
of gemiddeld voor elk kind	»	99,65

Gouvernements derde lagere school.

Deze inrigting werd geopend in September 1857.

De onderwijzers waren op primo zoowel als op ultimo 1858,

C. F. Sloot, eerste
C. L. Plasberg, tweede

De vierde onderwijzer der tweede school werd bij deze inrigting gedetacheerd, en de ondermeester Velu van de tweede school, deed afwisselend bij de tweede en derde dienst, naarmate der behoefte.

In 1858 is aan deze school ook nog toegevoegd de kweekeling E. Spier.

Op ultimo 1858 bestond het onderwijzend personeel alzoo uit:

C. F. Sloot, eerste onderwijzer
C. L. Plasberg, tweede id.
H. Velu, ondermeester
E. Spier, kweekeling

(1) Besluit H. C. v. O. 16 Februarij 1858 N° 72/103.
(2) " " 9 Julij 1858 " 70/107.
(3) " " 12 Augs. 1858 " 97/108.

Het getal kinderen bestond op primo uit	60	leerlingen.
op ultimo	88	»
er werden toegelaten	55	»
en verlieten de school	27	»
De ontvangsten waren	*f*	233,40
de uitgaven	»	7907,03
alzoo meerdere uitgaven	*f*	7673,80
of gemiddeld voor elk kind	*f*	113,75

De drie scholen worden gehouden in één gebouw, onder één dak, gesplitst in drie afdeelingen.

In de eerste school worden opgenomen de leerlingen, wier ouders of voogden vallen in de termen, van het schooltarief eerste, tweede en derde klasse; in de beide andere scholen worden opgenomen de kinderen van minvermogenden en minder betalenden, of de 4e, 5e en 6e of gratis-klasse.

Van de 268 leerlingen die op het einde van 1858 ter schole gingen, genoten 110 kosteloos onderwijs.

De drie scholen hadden over 1858 aan, ontvangsten.	*f*	8118,90
uitgaven	»	35554,45
zoodat zij den lande kosten	»	27534,45

zijnde voor een gemiddeld getal van 275 kinderen *f* 100 per kind.

Het openbaar schoolexamen werd gehouden bij de drie scholen tegelijk, op den 6 Augustus. Het besloten op 22 December.

Bij de groote afwisseling van onderwijzers, mogt men geene te hooge verwachtingen koesteren van de vorderingen der leerlingen.

De commissie had echter voldoende redenen van tevredenheid bij het onderzoek. Eene nieuwe opkomst van het publiek bij het openbaar examen, scheen belangstelling aan te duiden bij ouders en voogden, ofschoon de medehulp der ouders en voogden voor zoover de huisselijke opvoeding betreft, hier even als overal elders, wel te wenschen overliet.

Particuliere Scholen.

In het jaar 1858 hebben zich, na vergunning te hebben erlangd, ter stede Soerabaija, neêrgezet de onderwijzers en onderwijzeressen.

F. Jaspers geb. de Raat, (1)

H. C. van der Linden, (2)

(1) Besluit H. C. v. O. dd. 1 Julij No. 69/107.

(2) " " " " " " " " "

J. C. Le Clerq de Courcelles, (1)
K. E. Schmid, (2)
E. Mekern (3).

Van hunne inrigtingen is die van Mevr. Jaspers weder opgebroken en naar Samarang terug gegaan.

De heer K. E. Schmid heeft het onderwijs mede reeds vaarwel gezegd en zich in den handel begeven.

Te kort zijn deze scholen nog in werking geweest om over het onderwijs te kunnen oordeelen, alleen nopens J. C. Le Clerq de Courcelles wordt aangeteekend, dat hij onderwijs geeft aan de kinderen van europeanen, die op het marine-établissement wonen.

De ouders betalen hem daarvoor, bij wijze van inteekening *honderd gulden* 's maands.

Op het einde van 1858 bestonden er alzoo de volgende particuliere inrigtingen:

1. *van C. C. Werner.*

Voor eerstbeginnenden. Er waren gemiddeld 25 kinderen ter schole.

2. *van F. C. Willemsz.*

Het aantal leerlingen beliep gemiddeld 53, meerendeels jongens. Het schoolgeld is gelijk aan de hoogst betalende klasse ter gouvernementsschool. De onderwijzer wordt door een' ondermeester en eenen kweekeling bijgestaan.

3. *van Mevrouw J. H. Steup.*

Deze kostschool voor meisjes had gemiddeld 22 kinderen.

4. *Mejufvr. J. J. Gersom.*

Het getal der scholieren bedroeg over 1858 gemiddeld 35. Twee harer zusters dienen als secondantes.

---

(1) Besluit H. C. v. O. dd. 10 Septemb. 1858 No. 44/109.
(2) " " " 30 Junij 1858 No. 15/107.
(3) " " " " " " " "

5. *Mejufvr. Koenen.*

Deze school telde slechts 15 meisjes. In April brak zij hare school op en vestigde zich te Pasoeroean.

6. *Mejufvr. Azia van Timor.*

Deze bewaarschool is reeds sinds eenige jaren bloeijende en wel bezocht, daar men haar de kinderen volgaarne aanvertrouwt. Zij heeft ongeveer 25 kinderen onder hare leiding en wordt in het onderwijs bijgestaan door den ondermeester de Graaff van de gouvernements school.

7. De zendeling Emde laat door een zijner aangenomen kinderen, eene gedoopte javaansche vrouw, een aantal kleine kinderen in godsdienstige lessen en gebeden oefenen, togen eene geringe belooning, ten behoeve van het zendelingfonds.

8. De weduwe Franck, die eenen ruim 70jarigen ouderdom heeft bereikt, ziet zich eveneens, eenige kinderen van zeer jeugdigen leeftijd toevertrouwd. Haar onderrigt is hetzelfde als bij den zendeling Emde.

Er wonen ter stede Soerabaija nog verscheidene weduwen en ongehuwde vrouwen, die met het houden van bewaarscholen hun bestaan vinden. Ook vindt men er verscheidene huisonderwijzeressen, muziekmeesters, teekenmeesters en scholen voor vrouwelijke handwerken. Men kan aannemen, dat zeer weinig kinderen van onderwijs verstoken zijn.

Al deze particuliere schoolinrigtingen te zamen genomen waren over 1858 bevolkt met 290 leerlingen, ongeveer even zoo veel als ter drie gouvernementsscholen.

Er werd door particulieren besteed voor het onderwijs over 1858.

a. op de landsscholen	*f*	8118.—
b. » » particuliere scholen.	»	36004.—
het onderwijs kostte alzoo der gemeente	»	44122.—
waarvoor onderwezen werden 564 kinderen, ongerekend de uit 's lands kas verstrekte sommen voor het onderwijs, bedragende	»	27435.—

GRISSEE.

Het onderwijzend personeel dezer school heeft mede in de veranderingen gedeeld, in 1858 zoo talrijk. Bij den aanvang telde men:

S. C. van der Bent, onderwijzer,
J. Hazelhorst, 1e ondermeester,
F. A. de Graaff, 2e »
D. E. P. van Loosbroek, kweekeling.

Alleen Hazelhorst bleef het geheele jaar werkzaam.

De onderwijzer van der Bent ging met verlof naar Nederland en werd vervangen door J. Scheffer van Kedirie.

De ondermeester de Graaff en de kweekeling van Loosbroek verzochten en verkregen hun ontslag.

Op ultimo December bestond het onderwijzend personeel alzoo slechts uit den onderwijzer Scheffer en den kweekeling Hazelhorst.

Het onderwezen getal leerlingen bedroeg gemiddeld 50.

Het openbaar examen had plaats op den 17en Julij. Er waren toen bijeen 54 kinderen. Het voldeed zeer wel, ofschoon de onderwijzer Scheffer eerst kortelings was aangekomen. Van Soerabaija waren gecommitteerden ter bijwoning aanwezig.

De onderwijzer heeft eene inrigting voor gymnastische oefeningen daargesteld.

Over 1858 bedroegen bij deze school:

de ontvangsten	*f*	909,030
de uitgaven	»	3270,113
alzoo meerdere uitgaven	»	2361,088
is voor elk kind gemiddeld.	»	47,030

Het toevoorzigt op en over de scholen te Soerabaija, berust bij tien leden der subcommissie van onderwijs, bij beurten maandelijks afwisselende, die op verschillende tijden al de scholen bezoeken en van hunne bevinding verslag uitbrengen.

Te Grissee is de Assistent-resident, als lid der commissie, met dat toezigt belast.

De vergaderingen der commissiën hebben gewoonlijk maandelijks plaats.

Van de leden verloor de commissie in 1858, behalve den tijdelijken voorzitter, de Resident P. Vreede Bik, den heer Ds. A. van Davelaar, die in ambtsbetrekking naar Batavia vertrok, en den hoofdingenieur H. de Bruijn, met verlof naar Nederland.

In 1858 traden echter op, als President:
de Resident jonkh. Mr. H. C. van der Wijk,
en als leden:
de heeren R. van Noord Borski en A. A. F. Mounier.

Bangkallang.

Gedurende het afgeloopen jaar bedroeg het gemiddeld getal leerlingen op deze school 13, waarvan 7 betalende en 6 gratis onderwijs ontvangende.

Het onderwijs bleef toevertrouwd aan den onderwijzer Wilmes terwijl de vorderingen der leerlingen bevredigend mogten genoemd worden.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend:

dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen: . . . . . *f* 175.—
en de uitgaven . . . . . » 1594.—

hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van . . . » 1419.—
alzoo voor ieder' leerling . . . . . » 109.—

Sumanap.

Gedurende het afgeloopen jaar hebben er geen' veranderingen onder het personeel plaats gehad.

De onderwijzer H. Schoemaker, kortelings uit Nederland aangekomen, heeft zich met ijver op de Maleische taal toegelegd, en sticht ten gevolge der door hem verkregen kennis van deze taal alsnu meer nut dan vroeger, daar alles wat der jeugd, die alhier nog maar zeer weinig hollandsch verstaat, geleerd wordt, noodzakelijk eerst in het maleisch aan haar moet verklaard worden.

De kweekeling R. E. A. Callewaerd is den onderwijzer toegevoegd.

Op primo Januarij 1858 waren op de school .	46	kinderen.
bijgekomen in 1858	17	»
te zamen	63	»
afgegaan	18	»
zoodat op ultimo 1858 overbleven	45	»

Zij waren verdeeld in drie klassen.

Het schoolgebouw en de onderwijzerswoning bevinden zich uiterlijk in goeden staat, en worden uit de jaarlijks daarvoor toegestane fondsen onderhouden. Het schoollokaal evenwel is vochtig en ongezond, zoodat verandering noodig zal wezen.

Het meubilair, de boeken en kaarten zijn in goeden staat.

De ontvangsten over het afgeloopen jaar hebben

bedragen	*f* 447,090
de uitgaven	» 1684,084
alzoo meer uitgegeven dan ontvangen	» 1236,114
of voor ieder' leerling	» 27, —

Pasoeroean.

Het schooljaar 1858 heeft in vergelijk van vroegere jaren, minder gunstige resultaten opgeleverd, hetgeen moet worden toegeschreven aan de ondervolgende oorzaken.

1° aan het geringe onderwijzerspersoneel, in evenredigheid van het getal leerlingen.

2° aan den ziekelijken toestand, waarin de onderwijzer J. W. Bille van den Dungen verkeerde, en die hem dan ook bewogen heeft een eervol ontslag te verzoeken uit eene betrekking, waarvan de vervulling hem te zwaar drukte (1).

3° aan de mindere geschiktheid van den ondermeester J. Honig, aan wien evenzoo op deszelfs verzoek een eervol ontslag is verleend (2).

Alle welke oorzaken een' nadeeligen invloed op de vorderingen der kinderen hebben uitgeoefend, uitgezonderd op die der scholieren van de 1e klasse, welke onder anderen ook bij het gehouden openbaar examen blijken hebben gegeven van beter begrip dan vroeger, van hetgeen hun is onderwezen.

De kweekeling H. Evers, aan wien het vergund was het examen voor den ondermeestersrang af te leggen, heeft, ofschoon meermalen uitgenoodigd, zich daarvoor nog niet aangemeld.

In December had, in stede van het gewoon besloten, het openbaar examen en de prijsuitdeeling plaats, om reden van het openbaar examen in de maand Julij, door de voortdurende ongesteldheid van den onderwijzer, was afgezien.

Het getal leerlingen op de gouvernements lagere school te Pasoeroean, bedroeg gemiddeld 81, van welke 46 gratis.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend:

(1) Gouvernements besluit dd. 14 December 1858 No. 4.
(2) " " " 17 Augustus " " 8.

dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben
bedragen . . . . . *f* 1351,095
en de uitgaven . . . . . » 4259,035
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van . . » 2907,060
of voor ieder' leerling . . . . . » 35,106

MALANG.

Het getal leerlingen op de gouvernementsschool alhier was gemiddeld 28, van welke 17 gratis.

Het onderwijs had geregeld voortgang, onder de leiding van den onderwijzer A. Kommissaris.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend:

dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben
bedragen . . . . . *f* 240, —
en de uitgaven . . . . . » 1726,83
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van . . » 1486,83
of voor ieder' leerling . . . . . » 53,11

PARTICULIERE SCHOOL.

In de maand December van het afgeloopen jaar is in deze residentie eene particuliere meisjesschool opgerigt, onder de leiding van Mejufvrouw Koenen (1).

Zij telt op dit oogenblik 26 leerlingen. Mejufvrouw Koenen voldoet in allen deele aan de verwachtingen, die van hare school werden gekoesterd, terwijl daardoor tevens in eene gevoelde behoefte voor de ingezetenen te Pasoeroean is voorzien.

PROBOLINGO.

Het bestuur over het onderwijs werd op de gewone wijze geregeld uitgeoefend, en het dagelijksch toezigt bij maandelijksche beurtgangen gehouden door de leden der Subcommissie, welke laatste in dit jaar geene verandering onderging, dan dat het lid Dr. J. Kroon wegens vertrek, op verzoek als zoodanig eervol is ontslagen en vervangen door den heer Mr. A. J. W. Cornets de Groot.

De school bleef voortdurend onder de leiding van den onderwijzer J. Stoltenbach, bijgestaan door den ondermeester A. van Velsen.

---

(1) H. C. v. O. dd. 10 December 1858 N°. 71/111.

Op 25 Junij had het openbaar examen plaats met de bevredigendste uitkomsten. Het besloten examen, hetwelk was bepaald op den 23 December, heeft de Subcommissie vermeend te moeten uitstellen, uithoofde de onderwijzer Stoltenbach, eenige dagen te voren door eene ernstige ongesteldheid overvallen, daarbij niet kon tegenwoordig zijn.

Buiten de gouvernementsschool ter hoofdplaats Probolingo, bestaat in deze Residentie geene inrigting van openbaar onderwijs.

Op den 1en Januarij waren er aanwezig 47 en op ultimo December 59 leerlingen. Onder de 47 leerlingen waren 23 betalende en 24 gratis, terwijl onder de 59 er 32 betalende en 27 gratis zijn; 17 leerlingen hebben de school verlaten en 25 zijn daarentegen in dezelve opgenomen. Gedurende het jaar 1858 was het gemiddeld getal leerlingen 52 van welke 25 gratis onderwijs genoten.

Het schoollokaal is in goeden staat en biedt meer dan voldoende ruimte aan voor het tegenwoordig getal scholieren.

Over den ijver en de geschiktheid van den onderwijzer heeft de Subcommissie voortdurend redenen van tevredenheid.

Gedurende het afgeloopen jaar kwamen de kinderen over het algemeen trouw ter school en maakten eenige beduidende vorderingen.

Nopens het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend:

dat de ontvangsten over het algeloopen jaar hebben bedragen.	*f*	896,—
en de uitgaven	»	2824,113½
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van .	*f*	1929,113½
of voor ieder' leerling.	»	37,—

Bezoekie.

Het getal scholieren bedroeg onder ultimo December 1857, 26, van welke 12 gratis onderwijs genoten, terwijl het onder ultimo December 1858 bedroeg 30, van welke 10 gratis onderwijs ontvingen.

Gedurende den loop van het jaar, hebben af en aan mutatiën onder de leerlingen plaats gevonden. Vier leerlingen hebben de school verlaten wegens vertrek en volbragten leertijd en zijn er acht van elders bijgekomen.

De subcommissie heeft in dit jaar geene verandering ondergaan dan door het vertrek van den Secretaris L. Monod de Froideville, waardoor het secretariaat is overgegaan op diens opvolger, den Secretaris der Residentie J. D. Mispelblom Beijer.

Het onderwijs, aanvankelijk onder de leiding van den onderwijzer J. A. P. de Visser gestaan hebbende, is ten gevolge van zijne overplaatsing en bevordering, (1) overgegaan op zijnen opvolger, den onderwijzer L. A. de la Croix. Eerstgenoemde is in Julij naar zijne nieuwe bestemming vertrokken, terwijl laatstgenoemde eerst in September is aangekomen en in functie getreden, waardoor de leerlingen twee maanden verstoken bleven van onderwijs.

Bij Gouvernements Besluit dd. 2 Julij 1858 N°. 49, is toegestaan om den huur voor een schoollokaal te brengen van *f* 20 op *f* 30, en is dientengevolge een ruimer huis ingehuurd.

Gedurende het jaar 1858 is het openbaar examen gehouden op den 18 Junij en het besloten examen op den 23 December.

Alhoewel de meeste kinderen bij hunne komst ter school nog geen onderwijs genoten hadden, en er weinig medewerking bij de huisselijke opvoeding bestaat, was de commissie zeer voldaan over de vorderingen, die de kinderen maken, waaruit genoegzaam blijkt, dat het den onderwijzers niet aan ijver en zorg ontbreekt.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend:

dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen	*f*	365,060
en de uitgaven	»	2014,040
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van . .	»	1648,100
of voor ieder leerling	»	54,112

Banjoewangie.

Het onderwijs op de gouvernements lagere school te Banjoewangie heeft gedurende het jaar 1858 geregeld plaats gehad.

Het getal leerlingen op deze school bedroeg onder ultimo December 1857, zijnde

jongens tegen betaling . . .	6	
» » gratis	5	11
meisjes tegen betaling	2	
» » gratis	»	2
te zamen.		13

Het gemiddeld getal bedroeg in 1857, 14, van welke 7 gratis onderwijs genoten; gedurende het jaar 1858 gemiddeld 14, van welke 5 gratis onderwijs genoten; alzoo bestaat in dit getal geen vooruitgang.

(1) Besluit H. C. v. O. dd. 8 April 1858 N°. 3/107.

De onderwijzer A. van Ooijen werd bij Besluit van de Hoofdcommissie van onderwijs bevorderd tot 2en onderwijzer aan de Stadsschool te Batavia (1).

Zijn opvolger J. H. Beer, benoemd bij hetzelfde besluit, was ondermeester aan de gouvernements 2e lagere school te Samarang, en aanvaardde zijne betrekking als onderwijzer aan de gouvernements lagere school alhier op den 8en Junij 1858.

Door omstandigheden, en voornamelijk door het kort verblijf of dienstaanvaarding van genoemden onderwijzer Beer, heeft de Subcommissie er toe moeten besluiten om het openbaar examen der leerlingen, hetwelk in Julij had behooren te zijn gehouden, uit te stellen tot December 1858.

Dit examen met prijsuitdeeling vond dan ook plaats op den 23en dier maand, bij hetwelk der Subcommissie mogt blijken, dat de leerlingen eene goede leiding genieten en tamelijk vorderingen hadden gemaakt.

Van de leden der Subcommissie heeft in dit jaar de heer C. W. F. Mogk deze plaats verlaten en is de heer W. S. Cramer in zijne plaats benoemd.

Het schoolgebouw, de onderwijzerswoning en het schoolmeubilair worden goed onderhouden en verkeeren in voldoenden staat.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend, dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen. . . . . *f* 446,64
en de uitgaven. . . . . » 1597,78
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van. . . . *f* 1181,14
of voor ieder' leerling. . . . . » 82,—

Banjoemaas.

In het afgeloopen jaar is het onderwijs door den onderwijzer H. de Bruijn weder met vrucht voorgezet. Door zijne ongesteldheid is de school in de maand Junij een tiental dagen moeten gesloten worden, bij gemis van een' ondermeester of kweekeling, tot nadeel van de scholieren.

Gemiddeld bezochten 27 kinderen de school, waarvan 7 gratis onderwijs ontvingen.

Door verplaatsing van eenige ambtenaren, is het getal scholieren in 1858 met drie verminderd.

(1) dd. 27 Februarij 1858 No. 30/104.

Kinkhoest en andere langdurige ongesteldheden deden verscheidene kinderen geruimen tijd te huis blijven, vooral in de maanden Augustus, September en October.

Over den goeden gang van het onderwijs kan de meest voldoende getuigenis worden afgelegd.

Over den leerlust, de gehoorzaamheid van het meerendeel der scholieren, heeft de onderwijzer dan ook volgens zijne verklaring, de meeste reden van tevredenheid, terwijl slechts één enkel leerling om niet wettige redenen, de lessen verzuimde.

Het schoolgebouw en meubilair verkeeren in goeden staat.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend:

Dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen.	*f*	883,60
en de uitgaven.	»	2308,94
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van. . .	*f*	1425,34
of voor ieder' leerling.	»	52,77½

Tjilatjap.

De gouvernementsschool te Tjilatjap werd in de maand Julij 1858 met 18 kinderen, die voor het grootst gedeelte niets dan maleisch verstonden, geopend door den benoemden onderwijzer D. Feikema (1).

Daar het nieuwe schoolgebouw toen nog niet was afgewerkt, werd aanvankelijk school gehouden in eene der kamers van de bijgebouwen van de assistent-residentswoning.

Den 1en November werd het nieuwe schoollokaal, waarvan de oprigting is bepaald bij Gouvernements Besluit van 6 October 1856 no. 14, betrokken, hetwelk thans van het noodige meubilair voorzien, ten volle aan het doel beantwoordt.

Onder het bovengenoemde getal kinderen, van welke 13 betalende en 5 gratis, waren er slechts een paar, die een weinig konden lezen, echter zonder er iets van te begrijpen.

De overigen hadden nimmer eenig onderwijs genoten, hetwelk te meer te betreuren viel, daar er eenigen onder waren, die reeds den ouderdom van 11 à 13 jaren bereikt hadden. Eene verdeeling der leerlingen in klassen, heeft dan ook niet kunnen plaats hebben.

Het onderwijs in het afgeloopen jaar bepaalde zich tot verstandsoefeningen, de getalleer, het schrijven van cijfers en in het

(1) Besluit H. C. v. O. dd. 17 Mei 1858 N°. 20/106.

maken van sommen uit de zamentelling, het woorden maken en lezen op de letterkast, alsmede in de boekjes.

Tevens werd er een begin gemaakt met het schrijven op papier door eenige der oudste leerlingen, waarin betrekkelijk reeds vrij goede vorderingen worden gemaakt.

De onderwijzer Feikema heeft tot dus ver der subcommissie blijken gegeven van de noodige geschiktheid voor zijne betrekking en voor den omgang met de schooljeugd te hebben.

In de maand December werd de school geregeld bezocht door 26 leerlingen, van welke 7 gratis onderwijs ontvingen. Een leerling was op last der Subcommissie wegens het gedurig verzuimen der school, daarvan verwijderd.

Het gemiddeld getal leerlingen over al de maanden bedroeg 24, als 19 betalende en 5 gratis.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend:

dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen	*f*	383,48
en de uitgaven	»	986,60
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van . .	»	603,12
of voor ieder' leerling	»	24,—

Poerworedjo.

Het onderwijzerspersoneel heeft gedurende het afgeloopen jaar geene verandering ondergaan, als zijnde aan het hoofd der school gebleven de onderwijzer J. L. Bloemhard, bijgestaan door den ondermeester J. H. Toorop.

Over den ijver der onderwijzers had de Subcommissie redenen van tevredenheid.

Bij het einde des jaars bedroeg het getal schoolkinderen 44, van welke 26 gratis onderwijs ontvingen.

Op den 24en Julij werd het openbaar schoolexamen gehouden, en leverde bij die gelegenheid het onderzoek naar de gemaakte vorderingen over het algemeen vrij voldoende uitkomsten op, namelijk in aanmerking nemende het gehalte der kinderen, welke meerendeels het voorregt missen eene huisselijke opvoeding te genieten, en buiten de school geen ander toezigt hebben dan dat eener javaansche moeder.

Dit is het groote bezwaar, waartegen de goede pogingen der onderwijzers zoo dikwerf afstuiten en waarom ook nu weder bij

het laatste examen, bij vele kinderen weinig vooruitgang werd bespeurd in hunne verstandsontwikkeling en in hnnne uitspraak der Hollandsche taal, welke steeds gebrekkig blijft.

Overigens kan aangeteekend worden, dat de gegevene proeven in het schoonschrijven en het rekenen, waarin de verst gevorderden het gebragt hadden tot den zoogenaamden regel van drieën met breuken en in het verbeteren en analyseren van een foutief opstel, bevredigend waren; voorts dat de gedane vragen over de Vaderlandsche geschiedenis vrij goed beantwoord werden en dat er ook vooruitgang was in de kennis van de vijf wereldkaarten en in de geographie van Java en den Indischen archipel.

Het schoolgebouw wordt goed onderhouden en bevindt zich steeds in goeden staat, zoo ook het schoolmeubilair.

Het geldelijk gedeelte dezer school levert over 1858 de volgende uitkomsten op:

Ontvangsten	*f*	760,—
uitgaven	»	3827,50
alzoo een nadeelig verschil van	»	3067,50
of voor ieder' leerling	»	69,85

Magelang.

Op den gewonen tijd werd het openbaar examen bij de school te Magelang gehouden en mag in het algemeen gezegd worden, dat de uitkomst gunstig was; vooral de leerlingen der 1e en 2e klasse hebben vele bewijzen geleverd, dat zij hunnen tijd nuttig besteed hadden.

De door de leerlingen uitgevoerde zangstukjes gaven blijk van aanleg der kinderen voor de zangkunst.

De bij deze school geplaatste ondermeester W. Hofstede heeft in het afgeloopen jaar weinig diensten bewezen; hij is wegens ziekte ruim vijf maanden afwezig geweest,

De kweekeling T. Risa heeft in het afgeloopen jaar met ijver zijnen pligt betracht.

Bij het einde van 1858 gingen 48 kinderen ter school, van welke 11 gratis onderwijs genoten, hetgeen met ultimo 1857 een verschil van 5 geeft, zijnde alstoen 43 kinderen aanwezig geweest.

Het schoolgebouw verkeert in goeden staat, en heeft slechts gewoon onderhoud gevorderd.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend:

dat de ontvangsten hebben bedragen	*f* 1123,114
en de uitgaven	» 2820, —
nadeelig verschil van	» 1696,006
of voor ieder' leerling	» 35,040

DJOKJOCARTA.

Het getal scholieren bedroeg in het jaar 1857 gemiddeld 97, van welke 47 gratis onderwijs genoten. Gedurende het jaar 1858 gemiddeld 100, van welke gratis onderwijs genoten 59. Op ultimo December 1858 was dit getal reeds 104, van welke betalende 39 en gratis 65.

De school was dus gemiddeld met drie leerlingen vooruit gegaan, hetgeen niet aan buitengewone oorzaken is toe te schrijven. Het aantal der afgegane leerlingen beliep 44 en dat der bijgekomene 54.

De onderwijzer Retel werd met bevordering overgeplaatst naar Soerabaija (1) en in zijne plaats werd als besturend onderwijzer alhier benoemd L. van den Bor (2) laatstelijk onderwijzér bij de gouvernementsschool te Buitenzorg, die in Julij de school overnam. De ondermeester Burg en de kweekeling Appel bleven in hunne betrekking werkzaam.

Op den 3en Augustus had het openbaar examen plaats, hetwelk de meeste reden gaf tot tevredenheid, zoowel over de wijze, waarop het onderwijs gegeven werd, als over de vorderingen in het algemeen van de jeugd. De goede verstandhouding tusschen de leerlingen, ouders en onderwijzers, werd dan ook niet gestoord, en het onderwijs had geregeld voortgang. De gezondheidstoestand der leerlingen was over het algemeen vrij gunstig.

Bij het steeds aanwassen der school, is het thans aanwezig onderwijzend personeel niet voldoende, waarom door de subcommissie het voorstel werd gedaan, om voor de school nog toe te staan een tweeden onderwijzer.

Bij gebrek aan een schoollokaal werd het onderrigt gegeven in een daarvoor doelmatig ingerigt gedeelte van de woning des on-

(1) Gouv. Besluit dd. 15 Junij 1858 No. 3.
(2) » H. C. v. O. dd. Junij 1858 No. 53/107.

derwijzers, die daarvoor eene toelage ontvangt van *f* 100 's maands (1) totdat het nieuwe schoolgebouw voor den opbouw waarvan van gouvernementswege eene som werd toegestaan van *f* 9186 (2) zal zijn voltooid. Met den aanbouw van deze nieuwe naar een zeer doelmatig en tevens fraai plan opgetrokken wordende school, berekend voor 130 kinderen, was met het einde des jaars reeds begonnen.

De in het vorige jaar afgekeurde banken en tafels en eene boekenkast, werden door nieuwe vervangen, waarvoor was te goed gedaan eene som van *f* 1000 (3).

De Subcommissie heeft gedurende het jaar 1858 geene verandering ondergaan.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend:

dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen	*f* 1369,020
en de uitgaven	» 5674,118
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van . .	» 4305,098
of voor ieder' leerling	» 48, —

Particuliere school van L. M. Stümpff, geboren Dufrenois.

Deze meisjesschool telde op het einde van 1858, 22 leerlingen, die onderrigt genieten in de eerste gronden van het onderwijs en vrouwelijke handwerken.

Herhaalde bezoeken in deze school, alsmede hetgeen door de ouders dier kinderen verzekerd werd, gaf aan de Subcommissie de overtuiging, dat de opleiding aldaar niets te wenschen overliet en de onderwijzeresse voor dat vak alle geschiktheid bezit.

Soeracarta.

Bij het einde van het jaar 1858 telde de gouvernements lagere school 128 leerlingen, van welke 61 gratis onderwijs genoten, alzoo eene vermindering van 10 leerlingen in vergelijk tot ultimo 1857.

De uitkomsten van het onderwijs kunnen bevredigend genoemd worden.

---

(1) Gouv. besluit dd. 5 September 1857 No. 56.
(2) " " " 3 Julij 1858 No. 6.
(3) " " " 24 Januarij 1858 No. 6.

Van het onderwijzend personeel der school is dit jaar bevorderd geworden tot 4de onderwijzer bij 's gouvernements lagere school te Soerabaija, de ondermeester J. Leegstra (1), terwijl aan den kweekeling G. Barend op zijn verzoek een eervol ontslag uit zijne betrekking is verleend (2), zoodat het personeel alsnu bestaat uit:

den 1en onderwijzer H. Soeters,
den 2en id. C. H. Reijgers,
den ondermeester J. B. Coenraad.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte der school wordt aangeteekend: dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben

bedragen	*f* 2992,60
en de uitgaven	» 8636,24
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van . : .	» 5643,84
of voor ieder' leerling . :	» 47,—

Particuliere school van Mejufvrouw G. M. C. Claassen.

Op het einde van 1858 telde deze bijna geheel door meisjes uit de gegoede klasse bezochte school 30 leerlingen. Deze inrigting en het daar gegeven wordende onderwijs laat weinig te wenschen over en bevestigt het zich al meer en meer, dat Mejufvrouw Claassen geheel berekend is voor de door haar op zich genomen taak.

MADIOEN.

De gouvernements lagere school te dezer hoofdplaats is gedurende het jaar 1858 bestuurd geworden door den onderwijzer E. J. van der Linden, die spoedig echter door den minder gunstigen toestand zijner gezondheid, het ambt van onderwijzer tegen eene andere gouvernements betrekking zal verwisselen (3). Zijn opvolger is nog niet aangesteld, doch de wenschelijkheid van zijne spoedige vervanging in het belang van den geregelden gang van het onderwijs, zal spoedig tot eene benoeming leiden.

Tot school is in het afgeloopen jaar, in afwachting van de voltooijing van het in aanbouw zijnde lokaal (4) gebezigd een der lokalen van het indigo-sorteerpakhuis.

(1) Besluit H. C. v. O. dd. 10 December 1858 N°. 32/111.
(2) " " " 2 Februarij " " 45/103.
(3) Gouv. besluit " 8 September " " 40.
(4) " " " 1 Februarij " " 30.

Het getal leerlingen, dat in 1857, 22 heeft bedragen, is aanvankelijk met 5 vermeerderd; in de laatste maanden echter weder met 2 verminderd, zoodat het aantal leerlingen bij het einde van het jaar 1858 bedroeg 25, van welke 17 betalende en 8 gratis.

Het onderwijs heeft, niettegenstaande de gedurige ongesteldheid van den onderwijzer, en in aanmerking nemende den korten tijd dat de leerlingen onderwijs genieten, als zijnde de school eerst in 1857 geopend, goede vruchten gedragen, zoo als de Subcommissie heeft ontwaard bij de maandelijksche schoolbezoeken, door hare leden, en bij de op den 20en Augustus en 24en December gehouden examens.

In het afgeloopen jaar is ook de subcommissie van onderwijs bepaaldelijk georganiseerd, door de benoeming van hare leden door het Gouvernement (1), terwijl tevens de president en secretaris nieuw in functie zijn getreden.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend:

dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen	ƒ 677,100
en de uitgaven	» 2405,035
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van . . .	ƒ 1727,100
of voor ieder' leerling	ƒ 69,020

Kediri.

Het schooljaar gaf redenen tot ontmoediging, niet tot tevredenheid.

Met aandrang werd door de gemeente de oprigting van eene school verlangd; daaraan werd toegegeven, de school geopend en de leiding er van aan een verdienstelijk onderwijzer, H. J. Scheffer, toevertrouwd.

Zeven jaren ging zulks tamelijk goed, vooruitgang en belangstelling in het onderwijs namen toe, hoezeer op den duur slechts weinig kinderen aanwezig waren, maar aan schier onverklaarbare redenen moet het worden geweten, dat van deze nuttige instelling in het achtste jaar bijna geen gebruik meer werd gemaakt.

Het getal der schoolgaande kinderen bepaalde zich slechts tot 3, van welke 1 gratis.

---

(1) Gouv. besluit dd. 25 April 1858 No. 47.

Daarvan waren de gevolgen dat de onderwijzer Scheffer naar elders verplaatst (1) en de school met ultimo April 1858 tijdelijk gesloten werd, totdat er weder een getal van minstens 20 kinderen kunnen worden geplaatst (2).

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte der school wordt aangeteekend:

dat de ontvangsten over vier maanden van het afgeloopen jaar hebben bedragen	*f* 18,—
en de uitgaven	» 181,96
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van . . .	*f* 163,96
of voor ieder' leerling	*f* 54,72

Padang.

Gouvernements eerste lagere school.

De onderwijzers dezer school, P. van Geelen en O. E. Hansen geven, blijkens het openbaar examen gehouden op den 19 Augustus, steeds alle redenen van tevredenheid.

Hetzelfde is ook het geval met den kweekeling A. Laarhuis, die echter slechts het eerste gedeelte van dit jaar op deze school is werkzaam geweest, want geen vooruitzigten hebbende in het vak van onderwijs, heeft hij eene andere betrekking gezocht en is, na eenige maanden zoekens naar eenen anderen kweekeling, als zoodanig door J. Dumont vervangen.

De eerste onderwijzerswoning en het lokaal dezer school, behoeven sedert eenigen tijd dringend reparatiën. Voorstellen tot voorziening zijn in behandeling.

Het onderwijs heeft gedurende het gansche jaar geregelden voortgang gehad, behalve in de maand Maart, toen de school wegens de heerschende pokken, gedurende 14 dagen is gesloten geweest.

Het grootste getal leerlingen heeft in het jaar 1858 bedragen 38
het gemiddeld getal 36

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend:

---

(1) Besluit H. C. v. O. dd. 24 April 1858 No. 17/105.
(2) Gouv. besluit dd. 9 Junij 1858 No. 17.

dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen	*f*	2469,—
en de uitgaven	»	6854,36
hetgeen een nadeelig verschil geeft van	*f*	4385,36
of voor ieder kind	»	131,81½

Gouvernements tweede lagere school.

De eerste onderwijzer dezer school J. J. de Weijer heeft gedurende drie achtereenvolgende maanden wegens ziekte, geen deel aan het onderwijs kunnen nemen en later wederom herhaaldelijk ziek geweest zijnde, kan men rekenen, dat hij gedurende zes maanden van dit jaar buiten dienst is geweest.

Gedurende de afwezigheid van den 1en onderwijzer de Weijer, heeft de 2e onderwijzer Cornelius zich bijzonder ingespannen, en daardoor getoond zeer geschikt te zijn aan het hoofd eener school te staan. Hij is ijverig bijgestaan door de kweekelingen Gossiaux en Buflo.

Het openbaar examen, gehouden op den 20en Augustus is, in aanmerking genomen het onvoldoende personeel en de langdurige en herhaalde afwezigheid van den 1en onderwijzer, zeer bevredigend geweest.

Het ingehuurde lokaal, ad *f* 100.— maands, dienende voor school en onderwijzerswoning, is voor het toenemend getal leerlingen te klein geworden, weshalve de subcommissie den 1en onderwijzer heeft toegestaan voor *f* 70 per maand, aanvangende met 1° Mei, een woonhuis voor zich in te huren en het geheele lokaal voor school te bestemmen. Met 1o September is dit laatstbedoelde huis ook als schoollokaal opgezegd en een ander huis voor dit doel ingehuurd voor *f* 60 's maands, welke handelingen zijn goedgekeurd bij Besluit van den Gouverneur van Sumatra's Westkust (1).

Het schoolmeubilair verkeert in goeden staat:

Het grootste getal leerlingen heeft in het jaar 1858 bedragen 154, het gemiddeld 137.

Het getal betalende leerlingen bedroeg gemiddeld 18, het getal gratis leerlingen gemiddeld 119.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend:

---

(1) dd. 30 November 1858 No. 3541.

Dat de ontvangsten in het afgeloopen jaar hebben

bedragen.	*f* 424, —
de uitgaven.	» 7657,106
nadeelig verschil.	» 7233,106
of voor ieder kind.	» 52,025

Particulier onderwijs.

Hetzelve bestaat uit:

a. De middagschool van den 1en onderwijzer der 2e gouvernementsschool, J. J. de Weijer, welke bezocht wordt door 26 kinderen, onder welke 5 zijner kostkinderen;

b. De middagschool van den 2en onderwijzer aan de 1e Gouvernements-school O. E. Hansen, welke bezocht wordt door 9 leerlingen, die gedeeltelijk ook onderwijs genieten op eene der Gouvernements-scholen, gedeeltelijk deze scholen wegens gevorderden leeftijd hebben moeten verlaten.

c. De school voor jonge dames van Mejufvrouw C. E. Thieme, welke echter in de maand October gesloten is, daar deze dame zich in het huwelijk heeft begeven en Padang met der woon heeft verlaten. Het getal leerlingen heeft 9 bedragen; wel hadden vele ouders gewenscht van deze school voor hunne kinderen gebruik te kunnen maken, maar het hooge schoolgeld liet hun dit niet toe.

d. Thans is er bij de subcommissie ingekomen een verzoek van Mejuvrouw J. G. A. J. Verhoeff, geëxamineerd in de Nederduitsche en Fransche talen, om te Padang eene school te mogen oprigten. Indien haar dit verzoek wordt toegestaan, zal dit even wel meer eene inrigting voor jonge kinderen zijn dan voor meer gevorderde meisjes.

Benkoelen.

Op ultimo December 1858 waren op de gouvernements lagere school te Benkoelen aanwezig 33 leerlingen, allen kinderen van europeanen en derzelver afstammelingen.

Het onderwijs is gedurende het afgeloopen jaar onafgebroken voortgezet, terwijl niets buitengewoons gedurende dat tijdvak is voorgevallen.

De kinderen, welke gedurende het algeloopen jaar de school bezochten, hebben zulks in het algemeen geregeld gedaan, voor zoo veel namelijk betreft die kinderen, welke niet zijn aangetast ge-

worden door de gedurende April, Mei en Junij geheerscht hebbende buikziekte, welke vooral onder de jeugd vele offers eischte.

Het schoolgebouw en het meubilair bevinden zich in een' uitmuntenden staat.

Gemiddeld bedroeg het aantal leerlingen gedurende het jaar 1857, 52, terwijl het gemiddeld getal van dit jaar is geweest 42, zoodat het cijfer is verminderd met 10.

De oorzaken daarvan moeten gezocht worden in de volgende omstandigheden:

1°. dat vele ouders het ongeluk hebben gehad hunne kinderen te verliezen door de geheerscht hebbende epidemie;

2°. dat een tweetal ambtenaren, welke gehuwd waren, naar elders zijn vertrokken en door ongehuwden zijn vervangen.

De kweekeling C. Barrett is bevorderd tot ondermeester op eene bezoldiging van *f* 50 s'maands (1).

De onderwijzer P. Jansen en de ondermeester Barrett hebben zich wederom gedurende dit jaar met lof van hunne verpligtingen gekweten.

De vorderingen der kinderen waren voldoende, zoo als gebleken is uit het op den 12 December gehouden openbaar examen, hetwelk door verscheidene inwoners van Benkoelen werd bijgewoond.

Ofschoon, zoo als hiervoren is gezegd, de vorderingen der kinderen voldoende waren, zoo mag niet ontkend worden, dat de onderwijzer zich veel moeite moest getroosten om den kinderen goed Hollandsch te leeren spreken, aangezien zijne pogingen dikwijls schipbrenk leden op de gewoonte der ouders om Maleisch te spreken.

Nopens het geldelijk gedeelte der school wordt aangeteekend:

dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen. , ...	*f* 650.—
en de uitgaven.	» 4004.—
alzoo meer uitgegeven.	*f* 3354.—
of voor ieder' leerling . , ...	» 78.—

Riouw.

In het jaar 1857 werd de oprigting eener gouvernements-school

(1) Besluit H. C. v. O. dd. 16 September 1858 No. 17/100.

te dezer plaatse toegestaan (1) met magtiging om, uit aanmerking van de bijzondere omstandigheden waarin Riouw verkeert, wegens de nabijheid van Singapore, op die school als betalende leerlingen toe te laten, kinderen van fatsoenlijke inlanders en daarmede gelijk gestelde vreemde oosterlingen.

Door den voor die school benoemden onderwijzer C. C. Homburg (2) werd op 1° October 1857 de school geopend in een aan de gemeente toebehoorend gebouw, dat echter wegens den slechten toestand waarin het verkeert, bereids in 1856 daartoe was afgekeurd; voorstellen zijn evenwel gedaan tot daarstelling van een gebouw voor rekening van den lande en dat beter geschikt is voor het doel.

Tot het genieten van onderwijs werden aanvankelijk toegelaten 20 kinderen, welk getal later nog met 4 vermeerderd werd, zoodat de school op ultimo December 24 kinderen telde van zes tot dertien jaren, onder welke 13 jongens, 2 inlandsche en 2 chinesche en 11 meisjes.

Hiervan genieten 4 kinderen gratis onderwijs.

De leerlingen bezoeken gaarne de school, en eenige gevallen van ziekte uitgezonderd, was de opkomst zeer geregeld.

Op den 26en Junij had het besloten examen plaats en hoezeer op dat tijdstip de school maar acht maanden had bestaan, gaven de gemaakte vorderingen der kinderen, die voor het meerendeel vroeger nimmer eenig onderwijs hadden genoten, veel voldoening en werden de beste uitkomsten voorzien.

Het openbaar examen had den 29en December plaats, dat de duidelijkste blijken van eenen verblijdenden vooruitgang opleverde.

Schoolmeubelen en verdere leermiddelen, bij de heropening der school nieuw aangeschaft, verkeeren in goeden staat.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend:

dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen	*f* 769.—
en de uitgaven.	» 1720.—
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van	*f* 951.—
of voor ieder' leerling.	» 40.—

Palembang.

Het openbaar examen van de leerlingen op de gouvernements

(1) Gouv. besluit dd. 13 Februarij 1857 No. 1.

(2) Besluit H. C. v. O. dd. 22 Augustus 1857 No. 38/98.

lagere school heeft ten overstaan van de Subcommissie van onderwijs op den 8en December plaats gehad, en bleek het alstoen dat de uitkomsten van het onderwijs zeer gunstig zijn te noemen.

De school telt 29 leerlingen in het geheel, van welke 15 gratis onderwijs genieten.

De onderwijzer Willems volbrengt met den meesten ijver de hem toevertrouwde taak. De ondermeester Goedhart, die bij besluit der Hoofdcommissie van onderwijs (1) is benoemd en nu ruim een jaar bij de school werkzaam is, betoont den meesten ijver.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend:

dat de ontvangsten in dit jaar bebben bedragen . . .	*f* 672,—
en de uitgaven	» 2669,85
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van . . .	» 1997,85
of voor ieder' leerling	» 68,89

Bandjermassin.

Buitengewone voorvallen hebben gedurende het jaar 1858 geen plaats gehad.

In het begin van het jaar trad wegens vertrek af, het lid der Subcommissie F. S. Sauerbier; zijne plaats werd vervangen door den kapitein, militairen kommandant, L. Ullmann.

De secretaris der residentie, A. Muller aanvaardde in November het secretariaat.

Op ultimo December 1857 bedroeg het aantal leerlingen bij de Gouvernements lagere school te Bandjermassin 36, van welke 24 gratis onderwijs ontvingen.

Gedurende 1858 zijn er 11 kinderen bijgekomen, terwijl 13 door vertrek of gevorderden leeftijd de school hebben verlaten.

Thans nemen aan het onderwijs deel 34 leerlingen, van welke 23 gratis onderwijs genieten.

Behalve eenige weinige kinderen van europesche ouders, bestaat de ter school gaande jeugd uit kinderen van gepensioneerde en overleden militairen, welke bij hunne inlandsche moeders inwonen.

Niettegenstaande die kinderen te huis komende, weinig goeds zien en leeren en ook de Nederduitsche taal niet spreken, erkent de Subcommissie evenwel gaarne, dat de onvermoeide pogingen van den onderwijzer Broers vele goede vruchten dragen.

---

(1) dd. 7 September 1857 N. 42/97.

Het openbaar examen met prijsuitdeeling had plaats op 31 Junij en het besloten onderzoek door de Subcommissie op 28 December.

Verblijdend was het, de goede vorderingen op te merken, welke gedurende het verloopen jaar zijn gemaakt geworden.

De kinderen bezochten regelmatig en gaarne de school, zijn zindelijk en gehoorzaam.

Vooral trok de aandacht der Subcommissie de zuivere uitspraak van de Nederduitsche taal door de meeste leerlingen, zoomede hun wel geoefend geheugen.

De proeven van vooruitgang in de onderscheidene leervakken bij de examens door de leerlingen gegeven, mogen allezins bevredigend genoemd worden.

Over het algemeen kan gezegd worden, dat het onderwijs aan deze school op een gewenscht standpunt staat, en dat van onderscheidene leerlingen goede verwachtingen voor de toekomst kunnen gekoesterd worden.

De onderwijzer Broers beijvert zich vooral te werken op ontwikkeling der verstandelijke vermogens en het oordeel zijner discipelen.

Het schoolgebouw bevindt zich in slechten staat. Zoo goed mogelijk is het voor eenigen tijd hersteld en van buiten geschilderd.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend:

dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen. . . . . *f* 424,30
en de uitgaven. . . . . » 1781.86
hetgeen een nadeelig verschil geeft van. . . . . » 1387.56
of voor ieder' leerling nagenoeg . . . . . *f* 40,—

Makassar.

De leden der subcommissie bleven weder geregeld de scholen bezoeken, en hunne belangstelling in het onderwijs toonen.

Uithoofde van vertrek, hadden er onder hen de navolgende mutatiën plaats.

De heer W. Jonas werd vervangen door den majoor Meijer, deze weder door den majoor J. Schneider en eindelijk deze door den majoor Ardesch (1), terwijl voor het vertrokken lid, den heer P. C. van Oosterzee, vooralsnog geene benoeming plaats vond.

Het mag gezegd worden dat de onderwijzers aan de beide scho-

(1) Gouv. besluit dd. 13 Mei 1858 no. 15.

len zich als zeer geschikt en ijverig doen kennen; zoodat het onderwijs zeer bevredigende resultaten heeft opgeleverd, ondanks er dit jaar meermalen gebrek aan onderwijzend personeel bestond.

De ondermeester aan de 1e school L. A. de la Croix werd benoemd tot onderwijzer te Bezoekie (1) in welke vacature nog niet is kunnen worden voorzien, terwijl de jongeling A. Kiels eene aanstelling kreeg als kweekeling aan die school op een traktement van ƒ 15 's maands (2).

De onderwijzer aan de 1e school, Corporaal, was genoopt, ten gevolge van ziekte in de maand Julij een verlof voor twee maanden aan te vragen, gedurende welken tijd mede het bestuur dier school was opgedragen aan den onderwijzer bij de 2e school Tamson, terwijl daarbij tevens de ondermeester aan diezelfde school, A. G. Nitzsche tijdelijk aan de 1e school werd werkzaam gesteld; alwaar hij ook na expiratie van bedoeld verlof ten gevolge van gebrek aan onderwijzend personeel, werkzaam bleef.

Het openbaar examen en de prijsuitdeeling voor de leerlingen der beide scholen, heeft dit jaar den 9en Augustus plaats gehad.

De opkomst, ijver en gehoorzaamheid der leerlingen op beide scholen, lieten weinig te wenschen over, zoodat er verscheidene onder hen gevonden worden, die het tot eene vrij goede hoogte bij het onderwijs hebben gebragt.

De ondermeester aan de 2e school van Zolingen, heeft onder alle vermeerdering van zijne werkzaamheden en ondanks den meermalen sukkelenden staat zijner gezondheid, met ijver en geschiktheid zich van de hem opgelegde taak gekweten, als hebbende hij gedurende eenigen tijd onder toezigt van den onderwijzer Tamson, de 1e en 2e klasse met vrucht onder zijne leiding gehad.

De kweekelingen Nitzschke en Niels werden tot ondermeesters bevorderd, (3) terwijl de leerling J. D. J. Snell, als hulp bij de talrijke 3e klasse der 2e school toegevoegd, tot kweekeling werd benoemd, (4) de twee eersten op eene bezoldiging van ƒ 75 ieder, en de laatste op eene van ƒ 25 's maands.

Zij maken een vlijtig gebruik van de morgenlessen, hun door

---

(1) Besluit H. C. v. O. dd. 8 Julij 1858 no. 3/107.
(2) " " " " Junij 1858 no. 11/107.
(3) " " " 16 Februarij 1858 no. 54/103.
(4) " " " 16 October 1858 no. 78/110.

den onderwijzer Tamson gegeven, terwijl de kweekeling Snell, geschiktheid toont te bezitten.

De onderwijzer aan de 1e school heeft een traktement van *f* 150, eene eerste vijfjarige traktements verhooging ad *f* 75, $^1/_8$ aandeel in de schoolgelden en eene vrije woning aan het schoollokaal.

De onderwijzer aan de 2e school geniet eene bezoldiging van *f* 100 's maands, $^1/_{10}$ aandeel in de schoolgelden en *f* 30 als indemniteit voor huishuur.

Het kleinste getal kinderen dat maandelijks de 1e school bezocht, bedroeg 31, van welke gemiddeld 15 jongens en 16 meisjes, terwijl het gemiddel aantal leerlingen één minder was dan in het vorige jaar.

Op de 2e school gingen gemiddeld 98 leerlingen, van welke 55 jongens en 43 meisjes, zoodat sedert het vorige jaar het aantal leerlingen gemiddeld met 11 is toegenomen, terwijl het aantal betalende leerlingen gemiddeld 33 bedroeg.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte der 1e school wordt aangeteekend:

dat de ontvangsten in het afgeloopen jaar hebben bedragen	*f* 2367,42
en de uitgaven	» 6423,12
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van	» 4055,70
of voor ieder' leerling	» 130,83

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte der 2e school zij aangemerkt:

dat de ontvangsten in het afgeloopen jaar hebben bedragen	*f* 768,40
en de uitgaven	» 4827,18
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van	*f* 4058,79
of voor ieder' leerling	*f* 41,41

Maros.

De onderwijzer S. F. Seeman staat steeds met goed gevolg aan het hoofd der school, doch gevoelt de behoefte aan eenen kweekeling, niet zoo zeer voor het groot aantal leerlingen, als wel door het uiteenloopende hunner vorderingen, veroorzaakt door hunne ongelijktijdige aankomst op de school.

In het personeel der plaatselijke subcommissie ontstond geene verandering.

De schoolbezoeken, die geregeld plaats vonden, gaven stof tot tevredenheid, evenzoo het gehouden openbaar en besloten examen.

Het onderwijs werd gemiddeld door 24 leerlingen genoten, van welke 15 gratis.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend:

dat de ontvangsten in het afgeloopen jaar hebben bedragen	*f* 274,50
en de uitgaven	» 1330,10
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van . . .	*f* 1055,60
of voor ieder' leerling	» 43,98

Boelecomba en Bonthain.

De zendeling-onderwijzer A. Goudswaard te Bonthain, geeft aldaar particulier onderwijs aan 52 leerlingen, van welke er 14 te Boelecomba te huis behooren, en werd gedurende de drie eerste maanden van het jaar door een' zijner oudste leerlingen bijgestaan.

Behalve in de gewone vakken van het lager onderwijs geeft deze zendeling ook met goed gevolg onderrigt in het lezen en schrijven van het makassaarsch aan zes der oudste leerlingen, en is voornemens dit als een gewoon vak van onderwijs in de 1e klasse op te nemen, dewijl hieraan te dezer plaatse groote behoefte bestaat.

De opkomst en het gedrag der leerlingen lieten niets te wenschen over, terwijl hunne vorderingen ruime stof tot tevredenheid geven.

Het bamboezen schoollokaal, dat tevens tot kerk dient, benevens het bamboezen huis van den onderwijzer, ondergingen eene reparatie, waarvoor de kosten ten bedrage van *f* 440 van gouvernementswege zijn beschikbaar gesteld (1).

De school te Bima is van weinig beteekenis, Er zijn thans in het geheel 12 leerlingen, die dagelijks de school bezoeken en onderwijs genieten in het lezen, schrijven en rekenen.

AMBOINA.

Gouvernements 1e *lagere school.*

De 1e school telt thans 49 leerlingen, onder welke 12 gratis en de 2e school 76 leerlingen, van welke 35 gratis.

Het personeel bij de eerste school heeft gedurende dit jaar eene groote verandering ondergaan, 1° door het overplaatsen van den onderwijzer Schoonderbeek, als 2e onderwijzer bij de gouvernements 2e school te Weltevreden, in wiens plaats tot onderwijzer

(1) Gouv. besluit dd. 26 Julij 1858 No. 2.

bij deze school is benoemd Cupaerus, laatst 3e onderwijzer aan de 1e school te Samarang (1) en 2° door het op zijn verzoek verleenen van een eervol ontslag aan den ondermeester Canela, in welke vacature tot dus ver nog niet is kunnen worden voorzien.

De onderwijzer Cupaerus, op den 2en Augustus aangekomen, heeft zijne betrekking op den volgenden dag aanvaard.

Door het ontslag van den ondermeester Canela, staat de onderwijzer nu geheel alleen, zonder eenige assistentie.

Het noodige voorstel is gedaan, tot benoeming van B. J. Lans een' der oudste leerlingen der 1e school, als kweekeling, ten einde zoo veel mogelijk te voorzien in de thans bestaande behoefte aan hulppersoneel,

Voor de 2e school, die door de aankomst alhier op den 1en Maart van den voor die school benoemden onderwijzer Boyer (2) op den 15en daarvolgende voor het eerst werd geopend, is wegens gebrek aan candidaten, tot dusver nog maar een der twee toegestane ondermeesters benoemd geworden, zijnde de kweekeling van het instituut van het Nederlandsch Zendeling-genootschap H. Kuhnwael (3).

Het noodige voorstel is gedaan tot benoeming van Boumokel, vroeger leerling aan de 1e thans aan de 2e school tot 2e ondermeester.

De 1e school wordt gehouden in een van gouvernementswege gebouwd lokaal, zijnde een fraai ruim en doelmatig schoolgebouw, en de 2e school in een gehuurd gebouw, zullende zoodra mogelijk een plan met begrooting worden ingediend tot daarstelling van een geschikt gebouw ook voor deze school, waarvoor de gouvernements autorisatie reeds ontvangen is (4).

Het voorgeschreven besloten examen heeft voor de 1e school plaats gehad op den 26en Junij.

Het personeel der eerste school bestaat thans alleen, uit een' onderwijzer van den 2en rang van *f* 200 's maands, benevens *f* 30 's maands voor huishuur en $^1/_{10}$ aandeel in de schoolgelden, zoo mede het genot van de vijfjarige verhooging ten bedrage van *f* 75 's maands.

---

(1) Gouv. besluit dd. 29 Mei 1858 No. 24.
(2) Besluit H. C. v. O. dd. 31 Augustus 1857 No. 59/98.
(3) " " " " " 16 Mei 1858 " 41/105.
(4) Gouv. besluit dd. 3 Decemb. 1856 No. 29.

Het personeel der 2e school bestaat uit een' onderwijzer van den 3den rang, op eene bezoldiging van *f* 100 's maands, benevens *f* 50 's maands voor huishuur en een vijfde aandeel in de schoolgelden; en eenen ondermeester op eene bezoldiging van *f* 15 's maands. Betrekkelijk het geldelijk gedeelte der beide scholen wordt aangeteekend:

van de 1e school.

dat de ontvangsten van 1 Januarij tot ultimo November 1858 hebben bedragen	*f* 1312,060
en de uitgaven	» 4098,040
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van . . .	» 2785,100
of voor ieder' leerling	» 56,102

en van de 2e school.

dat de ontvangsten van 1 April tot ultimo November 1858 hebben bedragen	» 543, —
en de uitgaven	» 1468,072
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van . . .	» 925,072
of voor ieder' leerling	» 12,021

Banda.

Aan het hoofd van de gouvernements lagere school te Neira is geplaatst de onderwijzer J. O. Boulet, bijgestaan door den ondermeester J. H. H. de Bell en den kweekeling C. Broekhuijzen.

Deze school die, blijkens het medegedeelde in het verslag over 1857, sedert de komst van gezegden onderwijzer in leerlingen was toegenomen, waarvan het aantal op ultimo December van dat jaar 91 bedroeg, ging in de eerste maanden van 1858 steeds vooruit, zoodanig dat op ultimo Maart niet minder dan 107 kinderen ter school onderwijs ontvingen.

Sedert verminderde dat getal met iedere maand, bedroeg op ultimo Junij nog 103 en is in December 1858 gedaald tot 84 leerlingen, onder welke 62 tegen betaling en 22 gratis onderwijs genieten.

In den loop van dit jaar heeft geen besloten examen plaats gehad, uithoofde der afwezigheid van den President, als belast met eene zending naar Nieuw-Guinea, en door veelvuldige ongesteldheid, zoo van den onderwijzer Boulet, als van den aan hem toegevoegden ondermeester en kweekeling.

Het op den 18en December gehouden openbaar examen, heeft niet aan de verwachting beantwoord, terwijl de Subcommissie de opmerking heeft gemaakt, dat het bij dit examen gebleken is, de orde onder de leerlingen veel te wenschen overliet, en daarvoor zeer weinig zorg scheen te worden gedragen.

Omtrent opgemelde school valt voorts nog mede te deelen dat de in het laatst van 1857 daarbij aangestelde kweekeling H. P. de Vries (1) reeds in de maand Julij daaraanvolgende zijn eervol ontslag gevraagd en verkregen heeft (2).

Gedurende dit jaar heeft geene mutatie plaats gehad onder de leden der Subcommissie van onderwijs, doch vermits de door den Resident van Banda in Junij 1857 gedane benoeming als lid dier commissie van den leeraar der protestansche gemeente Ds. E. J. C. van den Berg nog niet door het Gouvernement was bekrachtigd, zoo is welmelde hoofdambtenaar, naar aanleiding van Gouvernements Besluit dd. 31 Maart 1858 No. 3, in de maand September door de Subcommissie nader verzocht, die goedkeuring te willen provoceren.

Met terugzigt wijders aan het daaromtrent medegedeelde in het verslag over 1857 wordt eindelijk nog aangeteekend, dat de behoefte aan een ruimer lokaal, om daarin de Gouvernements lagere school te houden, steeds blijft voortduren; echter mag met eenigen grond verondersteld worden, dat daarin spoedig eene gunstige verbetering zal ontstaan, vermits het door de Subcommissie aan den Resident van Banda gedaan voorstel tot aankoop van een ledig liggend terrein, om daarop vervolgens een nieuw schoolgebouw en onderwijzerswoning op te trekken, door het gouvernement ingewilligd is (3).

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend:

dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen	: *f* 2170,50
de uitgaven	» 4346,32
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van . . .	» 2175,82
of voor ieder' leerling	» 22,43

(1) Besluit H. C. v. O. dd. 12 Januarij 1858 No. 68/102.
(2) " " " " " 25 Augustus 1858 No. 52/109.
(3) Gouv. besluit dd. 19 Maart 1858 No. 22.

Ternaté.

Tegen het einde van het jaar 1857 werd de gouvernements lagere school te Ternate, door den onderwijzer C. Over de Linden overgenomen van den onderwijzer Op de Laeij, met een getal van 12 leerlingen.

In het begin des jaars was dit getal tot 26 geklommen. Drie leerlingen verlieten de school wegens vertrek naar elders; één overleed, terwijl twee anderen wegens meer dan 16jarigen onderdom, niet langer aan het schoolonderwijs konden deelnemen.

Sedert hebben er geene mutatien meer plaats gehad, zoodat aan een 20tal leerlingen geregeld onderwijs is gegeven.

Ofschoon over het algemeen de resultaten van het onderwijs bij het openbaar examen op den 21en December, allezins bevredigend mogten genoemd worden, moet nogtans worden opgemerkt, dat bij den gunstigen natuurlijken aanleg van de meeste kinderen, nog veel betere resultaten zouden te bespeuren zijn, indien de ouders het onderwijs meer in de hand werkten, door zich bij het huisselijk verkeer met hunne kinderen, uitsluitend van de Nederduitsche taal te bedienen. Wel verre echter dat dit het geval is, wordt in de meeste huisgezinnen niets dan maleisch gesproken, zoodat de kinderen als het ware in die taal leeren denken en zich uitdrukken terwijl het Nederduitsch voor hen steeds eene vreemde taal blijft.

Blijkbaar is zulks vooral bij het lezen, want hoewel het den meesten vlug afgaat, geven zij niet altijd blijken het gelezene goed te begrijpen, en is dus de uitspraak, vooral van de *g* en *h* van de lange *ee*, en van de *e* en *i*, dikwerf zeer gebrekkig. Op dit punt is de bijzondere aandacht van den onderwijzer gevestigd geworden.

Het schoollokaal is ruim en luchtig, vaak wat al te luchtig vooral in de noordwestmoesson, waardoor de kinderen dan ook dikwerf aan verkoudheid en catarrhale ongesteldheden lijden.

Het meubilair wordt met de jaarlijks toegedane gelden, langzamerhand in eenen goeden staat gebragt.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend:

dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen :	*f* 319,20
en de uitgaven . . :	» 1787,74
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van . .	» 1468,54
of voor ieder' leerling	» 73,42

Menado.

Over het algemeen gaf het onderwijs op de gouvernements lagere school te Menado reden tot tevredenheid.

Evenwel werd ook gedurende het afgeloopen jaar ondervonden het meermalen opgemerkt gebrek, dat de kinderen meestal te spoedig de school verlaten, alleenlijk toegerust met eenige werktuigelijk aangeleerde kundigheden, zonder voldoende ontwikkeling van het denkvermogen.

De onderwijzer H. C. Dirks verzocht en verkreeg een tweejarig verlof naar Nederland (1).

Deze onderwijzer stond ruim twee en twintig jaren aan het hoofd der school te Menado, en kweet zich steeds ijverig en tot algemeen genoegen van zijne taak.

Bij besluit der Hoofdcommissie van onderwijs(2) is tot zijn vervanger benoemd, de ondermeester aan de Gouvernements lagere school te Buitenzorg, L. G. van der Hoek, op eene bezoldiging van *f* 100 's maands, benevens indemniteit van huishuur ad *f* 30 's maands, en $^1/_{10}$ aandeel in de schoolgelden.

Het materieel der school voldoet aan de behoefte.

De leerlingen, die in 1858 de school bezochten, bestonden uit 60 kinderen van europeanen en daarmede gelijk gestelden en 13 kinderen van inlandsche hoofden.

Nopens de vakken van onderwijs en leertijd bleven de bestaande regelingen onveranderd.

De gebruikelijke openbare examina hebben mede plaats gehad.

Omtrent het geldelijk gedeelte der school wordt aangeteekend,

dat de ontvangsten hebben bedragen	*f*	2085, —
de uitgaven	»	4885,102
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van : .	«	2800,102
of voor ieder' leerling	»	38, 02

Timor.

Onder de leden der Subcommissie op Koepang, heeft ook in dit jaar weder eene verandering plaats gehad.

De heeren A. A. M. van Leersum en C. F. A. Schneider zijn wegens vertrek naar elders als leden afgetreden, terwijl in hunne

(1) Gouv. besluit dd. 23 Augustus 1858 No. 1.

(2) Besluit H. C. v. O. dd. 11 September 1858 No. 74/109.

plaats zijn benoemd, de heeren W. L. J. G. de Rochemont en J. W. E. Arndt.

Ook de heer Fraenkel is wegens vertrek als voorzitter afgetreden.

Het schoolgebouw bevindt zich voortdurend in goeden staat, en beantwoordt geheel aan zijne bestemming. Ook het meubilair is in goeden staat en voldoet aan de behoefte.

Op ultimo 1857 bedroeg het getal leerlingen 27. Gedurende het jaar 1858 zijn bijgekomen 8 kinderen en afgegaan 3, zoodat in December 1858 de school door 32 leerlingen bezocht werd.

Het onderwijs op de school wordt ten genoegen van de ouders en der Subcommissie bij voortduring door den onderwijzer H. le Bruyn gegeven, die, sedert negen jaren ter hoofdplaats Timor werkzaam, bij de kinderen bemind en bij de ouders geacht is.

Omtrent het geldelijk gedeelte wordt aangeteekend:

dat de ontvangsten hebben bedragen	*f* 482,—
de uitgaven	» 2061,—
nadeelig verschil	» 1579,—
of voor ieder' leerling	» 49,—

HOOFDSTUK IV.

Staat van het Schoolwezen onder de inlandsche christenen, ontleend aan de Rapporten van de onderscheidene Subcommissien van onderwijs.

Inlandsche christenschool te Depok.

Alhoewel het onderwijs op deze inlandsche school ook gedurende 1858 geregeld plaats vond, kunnen toch de toestand van het onderwijs en de voorhanden middelen tot verdere beschaving en ontwikkeling der Depoksche jeugd, nog niet in allen deele bevredigend worden genoemd.

De Subcommissie, van de waarheid hiervan doordrongen, en pogingen wenschende aan te wenden, om in verband met den eigenaardigen toestand dier gemeente, het onderwijs aldaar zoo mogelijk op te beuren, uit te breiden, en op hechtere grondslagen te vestigen, besloot op den 11en November op de plaats zelve door het houden van een examen, met de vereischten en gebreken der Christenschool aldaar zich nader en volledig bekend te maken. Voor de leden der Subcommissie, die allen tegenwoordig waren, was het eene aangename taak de verstandsontwikkeling gade te slaan van een 52tal kinderen, die meestal op inlandsche wijze, doch net en zindelijk gekleed, de schoolbanken bezet hielden. Onder dagelijksch toezigt van den zendeling leeraar J. R. P. F. Gonggrijp, staat aan het hoofd dezer school de inlandsche Christen leermeester A. P. Laurens, die bijgestaan wordt door zijn broeder J. Laurens; de eerste genietende eene bezoldiging van 's landswege à *f* 25 benevens eene toelage van *f* 17.— en de laatste een inkomen van *f* 10.— 's maands.

De vakken van onderwijs bepalen zich tot het Maleisch lezen en schrijven met romeinsche en arabische karakters, het rekenen, de bijbelsche geschiedenis en het zingen. In verband met de gebrekkige leermiddelen, de weinige bedrevenheid van de onderwijzers, en den achterlijken staat van beschaving, waarin die gemeente verkeert, welke gevolgelijk op de jonge gemoederen terug werkt,

moet toch worden erkend, dat het gehouden examen de daarvan gemaakte verwachting heeft overtroffen.

Deze voordeelige uitkomst meent de Commissie uitsluitend verschuldigd te zijn aan de bemoeijenis van den zendeling Gonggrijp voornoemd, die met de meeste belangstelling het onderwijs regelt en bestuurt, en zonder wiens volhardende bemoeijenis de hierbedoelde school een betreurenswaardig aanzien zou hebben.

De school wordt gehouden in de bouwvallige thans verlatene pastorij, daar het eigenlijke schoolgebouw in nog ergeren staat verkeert. Een nieuw schoollokaal schijnt een onmisbaar vereischte en het ontbieden van elders van meer geschikte onderwijzers een aanbevelenswaardige maatregel te zijn (1).

De scholieren zijn verdeeld in drie klassen; de kinderen, die met hun zevende jaar ter school komen worden zooveel mogelijk naar de klankmethode van Prinsen onderwezen. Met hun veertiende jaar verlaten zij de school. Intusschen zijn de meisjes uit de hoogste klasse onderwezen in vrouwelijke handwerken. Een zevental harer ontvangt dagelijks bij Mevrouw Gonggrijp onderrigt daarin.

Voor de jongens uit de hoogste klasse wordt gelegenheid gezocht om hen in de middaguren een ambacht (het schoen of zadelmaken) te doen aanleeren.

Het schoolmeubilair was in voldoenden staat en zal allengs verbeteren, sedert voor den aanmaak en het onderhoud daarvan eene som van *f* 50 werd toegestaan (2).

Bij gelegenheid van het door de Subcommissie op Depok gebragt bezoek werd door haar op gemeld landgoed in de kampong Kekoepoe ook nog eene andere school aangetroffen, voor Mahomedaansche kinderen bestemd. Bedoelde school thans sedert één jaar in aanwezen, is eene geheel particuliere weldadige inrigting, daargesteld met het doel, om door het geven van lager onderwijs aan eenige kinderen van inlanders, de Evangelisatie voor te bereiden.

Die onderwijzer is genaamd Sebastiaan Lumansiek een inlandsch Christen, uit de Minahassa afkomstig. Als knaap was hij in huis bij den zendeling Herrman te Amoerang, wiens kinderen hij naar Depok vergezelde en sedert aldaar verbleven is.

(1) Missive Subkomm. v. O. te Buitenzorg dd. 12 Novemb. 1857 No. 17.
(2) Gouv. besluit dd. 21 Maart 1858 No. 9.

Aanvankelijk werd het onderwijs gegeven in een ledig staand huis op de grens van Depok en Sawangan.

Daar dit geheel bouwvallig was, zoude een nieuw bamboezen schoolgebouwtje, onder toezigt van Lumansiek worden opgerigt in de gemelde Kampong Kekoepoe.

Dat gebouwtje is thans bijna voltooid, en inmiddels geeft de onderwijzer les in zijne woning, waar de Subcommissie hem dan ook aantrof en bezig vond.

Voor de school wordt van Gouvernementswege geene ondersteuning verleend, als zijnde eene instelling welke haar bestaan verschuldigd is aan een zendeling-genootschap.

De kosten voor de Inlandsche Christenschool te Depok hebben gedurende 1858 bedragen *f* 664.

Salatiga.

Inlandsche Christenschool van den zendeling W. Hoezoo.

Op deze school werden gedurende het jaar 1858 aangenomen 31 leerlingen.

Van deze, zoowel als van vroeger aangenomene verlieten de school in het geheel een getal van 26, zoodat het totaal der scholieren op ultimo December bedroeg 28, zijnde 26 jongens en alzoo 5 meer dan op ultimo December 1857.

De reden, waarom zoo velen de school verlieten, is bij de meesten slechts te gissen.

Sommigen werden door arbeid verhinderd, het onderwijs verder bij te wonen, eenigen bleven aanvankelijk weg wegens ziekte, anderen gingen zeker door onverschilligheid terug.

Onder degenen, die thans de school bezoeken, zijn elf gedoopten onder welke eenige reeds volwassenen, welke laatsten meer bijzonder godsdienstig onderwijs ontvangen, ten einde later in eene of andere betrekking bij de Evangelisatie behulpzaam te kunnen zijn.

De leerlingen, tot de christelijke gemeente behoorende, staan voor het grooter deel onder het meer bijzonder toezigt van den zendeling en hebben bij hem of zijn' medehelper hun verblijf.

De meesten hunner kwamen van elders hier heen; gelijk dit ook met sommigen der ongedoopten het geval is.

Al de scholieren behooren tot de geringe volksklasse.

Sommigen zijn als bedienden of ook wel als kinderen van bedienden bij Europeanen aan huis.

Hun ouderdom is van 6 tot 30 jaren.

Behalve het reeds genoemde godsdienstig onderwijs, waarvan in het bijzonder de christen- scholieren gebruik maken, worden allen geoefend in het lezen en schrijven van Javaansch en Maleisch; dit laatste met romeische karakters, benevens in de eerste beginselen van het theoretisch en practisch rekenen en van het zingen.

Aangaande de vorderingen der leerlingen kan ten opzigte van hen, die geregeld het onderwijs bijwonen, ook thans weder bevredigende getuigenis worden afgelegd. Intusschen is op eene getrouwe opkomst bij velen niet te roemen, wat uit hunne afhankelijke positie ook wel te verklaren is.

Bovenbedoelde medehelper in de school is de Javaansche Christen Asa Kiman, die zich bij voortduring door trouw en ijver onderscheidt.

Het onderwijs op deze school geschiedt geheel gratis.

In de daartoe vereischte uitgaven voorziet het Nederlandsch zendeling-genootschap.

Enkele der minst kostende leermiddelen worden door sommige scholieren met eenige duiten vergoed.

Japara.

Particuliere Javaansche School van den Zendeling der doopsgezinde vereenijing P. Jansz te Japara.

Het getal leerlingen bedroeg onder ultimo December 1857, 9.

Dit getal steeg in de maand Mei 1858 tot 15; doch het daalde van lieverlede weder, zoowel wegens ziekte der kinderen als omdat de ouders arbeid van hen vergden, zoodat de school in September en October 1858 geheel stil stond.

Zij opende zich later weder, en klom onder ultimo December 1858 tot 11 leerlingen, van welke 2 jongens en 9 meisjes.

Van deze leerlingen zijn 8 kinderen Inlandsche Christenen, 3 Mahomedanen.

Het onderwijs bestaat in het Javaansch lezen en schrijven, rekenen, zingen en de bijbelsche geschiedenis.

Het hiervoren vermelde omtrent de algeheele staking der lessen kan niet doen verwachten dat er vele vorderingen op deze school worden gemaakt.

De ijver en belangstelling der zendelingen heeft tot dusverre op een vrij onvruchtbaar veld gewerkt.

Daar de zendeling Jansz zich meer bepaaldelijk met het Evan-

gelisatiewerk belast, staat de school sedert geruimen tijd onder de leiding van den zendeling Klinkert.

Pasoeroean.

De Inlandsche Christenen, ten getale van ruim 100 in deze residentie aanwezig, genieten geen onderwijs.

Instituut voor inlandsche onderwijzers van den heer B. J. N. Roskott te Amboina.

Naar aanleiding en op grond van het Regerings-Besluit dd. 12 October 1857 no. 51, waarbij belangrijke vermeerdering van personeel voor de inlandsche scholen is toegestaan, heeft de hoofdonderwijzer van het Instituut het dringend noodzakelijk geacht, om het aantal leerlingen te brengen van 18 op 30, zijnde de noodige voorstellen gedaan, om deze belangrijke vermeerdering van onkosten door heeren Directeuren van het Zendeling-genootschap te doen goedkeuren.

In het afgeloopen jaar 1858 zijn uit dit instituut aangesteld *negen* onderwijzers, allen voor rekening van het Gouvernement.

Het geheele getal kweekelingen op het instituut bedraagt thans 91 leerlingen.

Hiervan worden voor rekening van het Nederlandsch Zendeling-genootschap onderhouden 30 kweekelingen.

Voor rekening van den hoofdonderwijzer 2 kweekelingen.

Voor rekening van ouders of verdere familiebetrekkingen 62 aspirant-kweekelingen.

Bij voorkomende vacatures wordt het aantal kweekelingen terstond aangevuld uit deze aspiranten.

De opneming tot werkelijk kweekeling geschiedt volgens anciënniteit, bij het lot, of bij vergelijkend examen.

Is er slechts eene enkele vacature, dan geschiedt deze opneming doorgaans bij het lot, of wel bij keuze der kweekelingen zelven, en aangezien zulks voor deze jonge lieden eene belangrijke zaak is, zoo geschiedt dit altijd met de grootste onpartijdigheid, en zou, bij het zeer ontwikkeld gevoel van den inboorling voor regt en onregt, ook niet anders mogelijk wezen zonder aanstoot en ergernis te geven.

Moet er daarentegen gelijktijdig een grooter aantal opgenomen worden, dan geschiedt dit in den regel bij vergelijkend examen, hetwelk voor de kweekelingen eene zaak van gewigt is.

Een zoodanig vergelijkend examen had onder anderen plaats in de maand April ll. toen te gelijk 12 leerlingen werden opgenomen.

Het is mogelijk niet overbodig om van zoodanig examen eene korte beschrijving te geven.

Dat, waarvan boven melding werd gemaakt en op den 6den, 7den en 8sten April ll. voor 27 concurrenten gehouden werd, liep over de volgende punten:

Rekenkundige voorstellen. Deze worden door den hoofdonderwijzer zelven opgegeven, en op het bord geschreven.

Al de kweekelingen zitten met hunne leijen gereed, en wachten het teeken af, wanneer ze mogen beginnen; immers er wordt gelet op vlug, evenzeer als goed rekenen.

Wie het eerst gereed is, staat op, legt zijne lei op tafel en zet zich weer op zijne plaats.

Daar slaat de klok! het half uur is om, en geene lei wordt meer aangenomen. De kweekelingen der 1e klasse staan op, zien de leijen na, en nu wordt aanteekening gehouden van het geleverde werk; zoodanige rekenkundige voorstellen worden driemaal gegeven.

Nu volgt: Zangkunst. Men kiest uit de oefenings-tabellen een der nummers (voor ditmaal No. 13) hetwelk wordt voorgehangen.

Vooraf zijn de examinandi naar een afzonderlijk vertrek verwijderd, opdat de één met de fouten van den ander niet zijn voordeel zoude kunnen doen.

Nu worden ze één voor één afgeroepen. Hij, die aan de beurt is, wordt binnen gelaten, treedt voor het bord, en draagt het gezang voor, met inachtneming van maatslag en alles wat er bij behoort. Maakt hij eene fout, dan hoort men vijf, zes stemmen te gelijk: fout! en krijgt hij op de lijst, waarvan ieder der oudste kweekelingen er een in handen heeft een schrapje, dat is één afkeuring.

Zijn ze allen vóór geweest, dan wordt alles geverifieerd en mogelijke quaesties beslist.

Den volgenden dag komen zij aan de taalkunde.

In de eerste plaats de spelling.

Uit een of ander boek worden eenige volzinnen voorgelezen; de leerlingen schrijven ze op, en daarna wordt aanteekening gehouden, van welligt gemaakte fouten in spelling of interpunctie, waarbij een ieder moet zorgen, dat hij zoo duidelijk schrijve, dat er geene geschillen kunnen ontstaan.

Daarna volgt spelling en vertaling van een bepaald getal hoogmaleische worden, waarbij de leerlingen weer één voor één worden opgeroepen.

Hierna hebben zij aardrijkskunde, en eindelijk schoonschrijven: groot middelsoort en klein; en opdat alle partijdigheid zooveel mogelijk buiten gesloten worde, zoo worden deze schriften aan een' der heeren ambtenaren gezonden, die ze toetst, vergelijkt en daarna genummerd terug zendt.

Eindelijk worden alle goed- en afkeuringen opgesomd en vergeleken, en zoo blijkt van zelf, wie opgenomen wordt en wie bij eene volgende gelegenheid aan denzelfden wedstrijd kan deelnemen.

Deze examens, die met de meeste naauwkeurigheid door den hoofdonderwijzer, zijne medehelpers en de kweekelingen der 1e klasse worden gehouden, zijn van veel belang, omdat er een krachtige prikkel in gevonden wordt tot voortdurende inspanning, ijver en goed gedrag, waaraan het dan ook voor een goed deel is toeteschrijven, dat dit Instituut voortdurend, zoo geheel aan zijne bestemming blijft beantwoorden, en de bescherming en belangstelling van het Bestuur ondervindt.

Gouvernementsschool te Groot-Hative.

Deze school ligt geheel in de nabijheid der hoofdplaats Amboina, ten westen van het fort Nieuw-Victoria. In weerwil van alle aangewende moeite mogt het voorheen niet gelukken om deze school met zoo vele anderen gelijken tred te doen houden.

De omstandigheid, dat het grootste deel der leerlingen op een' aanzienlijken afstand van de school, aan de overzijde der baai woont, en bij eenigzins hooge zee niet zelden drie uur en langer op zee is, om ter school te kunnen komen, daarbij de traagheid en weinige énergie van den ouden onderwijzer Latumahina, waren zoo vele redenen, die den bloei dezer school in den weg stonden. Sedert echter aan den ouden man een welverdiend pensioen is toegelegd geworden, een jeugdige en kundige, allezins ijverige onderwijzer aan het hoofd der school werd geplaatst, en het schoolreglement behoorlijk kon worden toegepast, is deze school zeer spoedig vooruitgegaan.

In hooge mate heeft ook op deze school gunstig gewerkt, het Regerings-Besluit dd. 12 October 1857 No. 51, waarbij voor inlandsche scholen, tellende 100 leerlingen of daarboven twee,

en aan scholen van 200 of meer leerlingen, drie onderwijzers worden te goed gedaan, weshalve dan ook voor deze school als tweede onderwijzer is benoemd geworden, de kweekeling van het Instituut Onesias Lestuni, op *f* 12 tractement 's maands.

De school werd gedurende het afgeloopen jaar door den schoolopziener herhaaldelijk bezocht. De opkomst der kinderen is over het geheel zeer bevredigend; — geene enkele maal vond de schoolopziener minder dan een getal van 150 leerlingen, en meestal waren er, hoe onverwacht hij de school ook binnen trad, meer dan 170 kinderen present, hetgeen in vergelijking van vroegere jaren van belangrijken vooruitgang getuigt, wanneer er vaak niet meer dan een dertigtal leerlingen gevonden werden.

De eerste onderwijzer der school W. Noija staat dan ook bij den schoolopziener als een verdienstelijk, kundig en allezins ijverig man aangeteekend, die bij voorkomende gelegenheid op onderscheiding aanspraak heeft.

De school telde over het afgeloopen jaar 223 leerlingen, waaronder 92 die genoegzaam allen vlug en gemakkelijk lezen en naar evenredigheid hunner respective klassen, vrij wel geoefend zijn in al de andere vakken van onderwijs.

Tegen het einde dezes jaars zullen 34 leerlingen de school moeten verlaten, als den bij het reglement bestemden ouderdom bereikt hebbende, terwijl daarentegen 20 nieuwe leerlingen zullen worden opgenomen, waardoor dus de getalsterkte voor 1859 zal zijn 209 leerlingen.

Gouvernementsschool te Noussanive.

De school te Noussanive heeft het aanzienlijk getal van 244 leerlingen, die echter in het afgeloopen jaar weer minder geregeld ter school kwamen, dan in het vorige jaar. De omstandigheid, dat de woningen der meeste ouders op meer dan 2 uren afstands van de school zijn gelegen, is daarvan als de hoofdoorzaak te beschouwen. Een groot gemak voor de ouders en kinderen, en tevens zeer in het belang van het onderwijs zoude het zijn, wanneer in het gebergte van Oeroemessing eene tweede school werd opgerigt.

De meest geschikte plaats voor het daarstellen dezer school zal denkelijk gevonden worden op de grensscheiding van de doussons van Noussanive, Latoehalat en Seijlalej.

De schoolopziener het voornemen hebbende, om het voorstel

te doen, de school van Fial in te trekken, als niet meer aan het doel beantwoordende, zoo zoude de oprigting eener school, ter bedoelde plaatse, geheel zonder bezwaar van 's lands kas kunnen geschieden.

Gelijk reeds met een enkel woord werd opgemerkt, was de opkomst der kinderen over het afgeloopen jaar niet volkomen bevredigend. Vooral was dit het geval gedurende de zware regens in de maanden Mei, Junij en Julij, zoodat van de 244 kinderen niet meer dan 160 present waren, en eene enkele maal zelfs niet meer dan 120.

Desniettemin hebben de kinderen zeer goede vorderingen gemaakt.

Bij Besluit van 23 Maart 1858 No. 2, is aan deze school toegevoegd een tweede onderwijzer, zijnde een kweekeling van het Onderwijzers-Instituut van het Nederlandsch Zendeling-genootschap.

In September ll. kwam een der toewah agama's dezer school te overlijden. Het zal dus noodig zijn, dat met eenigen spoed, een ander persoon worde aangesteld, terwijl voor het aanzienlijk getal burgerkinderen, die deze school bezoekt, insgelijks een marinjo zoude behooren aangesteld te worden, opdat de werkzaamheden naar billijkheid verdeeld kunnen worden.

Gouvernementsschool te Mardika.

De school te Mardika is voortdurend in bloeijenden toestand, staande onder de leiding van den even kundigen als volijverigen onderwijzer 3e klasse P. P. Risakotta.

Door vertrek als anderzins was het aantal leerlingen eenigzins minder dan gedurende het vorige jaar, bedragende slechts 75, welk getal voor het aanstaande jaar echter weer 84 kinderen zal bedragen.

De opkomst der kinderen in deze school liet niets te wenschen over, terwijl bij den ordelijken gang van het onderwijs, de vorderingen zeer verblijdend waren. Immers, van de 75 leerlingen waaronder nog zeer jeugdige kinderen, konden 60 lezen, wel is waar gedeeltelijk nog gebrekkig, maar toch het grootste deel goed.

In de maand December zal een elftal leerlingen den ouderdom bereikt hebben om uit de school ontslagen te mogen worden, terwijl daarentegen een 20tal zal kunnen worden opgenomen.

De beide orang toewah agama's van Mardika L. Serhalawan

en A. Pattij voldoen behoorlijk aan hunne verpligting, doch over Soja di bawah wordt geklaagd.

Het zou ook nog om redenen, die hier niet kunnen worden opgegeven, wenschelijk zijn, om deze menschen door meer geschikte personen te doen vervangen.

De nieuwe kerk, die tevens voor schoolgebouw moet dienen, zal eerlang gereed zijn.

Dit nieuwe gebouw is veel ruimer en meer hecht gebouwd, dan de afgebroken oude kerk. Hiermede gereed zijnde, zal er spoedig een begin moeten worden gemaakt met een betamelijk huis voor den schoolmeester, die thans in eene gehuurde woning verblijf houdt.

Gouvernementsschool te Roemah Tiga.

Bij eene vorige gelegenheid is medegedeeld, dat de school in deze Negorij door den weinigen ijver van den schoolmeester Souhoka tot eene der minste van de geheele afdeeling behoorde. Het werd dus hoog tijd, dat deze onderwijzer door een meer ijverig man werd vervangen, tot welk einde stappen gedaan zijnde, eene overplaatsing geschiedde (1).

De tegenwoordige onderwijzer C. Mustamu heeft dan ook de goede verwachting, die men ten zijnen aanzien koesterde, in geenen deele beschaamd. Wel is waar had hij in den beginne eene zware taak om ouders en kinderen weder aan geregeld schoolgaan en orde te wennen, doch door gedurige toespraak, en aanmoediging van den schoolopziener, volhardde hij in zijne taak en mogt dan ook daarvan aanvankelijk goede vruchten zien.

Genootschapsschool te Poka.

Het aantal schoolpligtige kinderen in deze school is gedurende het afgeloopen jaar belangrijk vooruit gegaan, daar het van 29 tot op 40 leerlingen gestegen is. Deze vermeerdering moet echter voor een groot deel worden toegeschreven aan huisgezinnen, die naar herwaarts verhuisd zijn. Het hier gehouden examen was tamelijk bevredigend, doch zoude beter geweest zijn, wanneer de kinderen niet zoo ongeregeld ter school kwamen, vooral in den regentijd.

Dit ongeregeld schoolgaan moet, wel is waar, althans in de drooge moesson, aan onverschilligheid der ouders worden toegeschreven, doch in den regentijd bestaan er inderdaad wettige be-

(1) Besluit van den Gouverneur der Molukssche eilanden, dd. 13 November 1857 No. 2.

letselen, daar de sterk gezwollen bergstroomen, alsdan niet altijd gepasseerd kunnen worden. De maand Junij ll. leverde daarvan nog een treurig bewijs. Een der schoolkinderen, een meisje van omstreeks tien jaar, uit de school naar huis keerende, werd door het anders onbeduidend riviertje, nu evenwel door de hevige plasregens tot een' sterken stroom gezwollen, meêgesleept en naar zee gevoerd, waar het verdronk.

Het kerkje in deze kampong is in vrij goeden staat; de schoolmeesterswoning echter ziet er zeer vervallen uit.

Genootschapsschool te Galala.

De school in deze negorij, die alleenlijk uit burgers bestaat, verkeert bij voortduring in goeden toestand, alhoewel het gehouden examen nog al een en ander te wenschen overliet, en voor een deel minder voldeed, dan in het vorige jaar, waarop de onderwijzer N. Ririmasse door den schoolopziener opmerkzaam werd gemaakt. De schoolmeester schijnt zich echter nog al moeite gegeven te hebben om zijnen goeden naam als zoodanig te herstellen, daar hij later herhaaldelijk aanzoek deed, om een tweede examen te houden, waaraan echter vooralsnog niet voldaan kon worden, aangezien de tegenwoordigheid van den schoolopziener elders vereischt werd.

Het aantal schoolkinderen bedraagt 74; hiervan zullen een drietal ontslagen worden en even veel worden opgenomen, zoodat het getal schoolpligtige kinderen voor het aanstaande jaar onveranderd blijft. Het kerkje, dat tevens voor schoollokaal dient, ziet er altijd zindelijk en netjes uit.

Genootschapsschool te Waaijhero.

Het in de maand April ll. in deze school gehouden examen viel tamelijk gunstig uit, schoon er vele scholen zijn, die belangrijk hooger staan.

In de maand December zullen een vijftal kinderen de school kunnen verlaten, terwijl er 21 kunnen worden opgenomen, en dus het aantal schoolpligtige kinderen stijgen zal tot 120.

De kerk in deze negorij is nog nieuw en in goeden staat. De opbouw van de nieuwe schoolmeesterswoning vordert langzaam, doch wordt zij een stevig en net huisje.

Genootschapsschool te Negerie-lama.

Deze school is eerst in het vorige jaar opgerigt, doch verkeert reeds door de goede leiding, die de jeugdige en kundige onderwijzer Nendissa aan den gang van zaken heeft weten te geven, in zeer bevredigenden toestand. Het door den schoolopziener gehouden examen liep zoo gunstig af, dat hij zich genoopt gevoelde om den onderwijzer voor tractementsverhooging bij Directeuren des Genootschaps voor te dragen.

De school telde in het afgeloopen jaar 41 kinderen, waarvan, een 4tal bij het einde des jaars zullen ontslagen moeten worden terwijl een 3tal jonge kinderen kunnen worden toegelaten, waardoor dus het aantal schoolpligtige kinderen een 40tal zal bedragen.

Gouvernementsschool te Rasso.

Het hier gehouden examen in de maand Augustus ll. viel gansch niet mede, in vergelijking van het vorige jaar. Behalve het lezen en schrijven, was ieder ander vak van onderwijs beneden het middelmatige en zelfs van dien aard, dat de schoolopziener zich genoopt zag, zijn' arbeid te staken, en een' der oudste kweekelingen van het Instituut derwaarts te zenden, om eene betere leiding aan den gang van het onderwijs te geven.

De school telde over het afgeloopen jaar 63 leerlingen, waarvan 5 ontslagen en daarentegen 1 opgenomen moeten worden, rest voor het jaar 1859, 58 leerlingen.

Gouvernementsschool te Hatoe.

Wegens hooggaande onaangenaamheden tusschen het negorijhoofd en den schoolmeester, was het dringend noodig geworden, om den verdienstelijken onderwijzer Anakotta naar elders te verplaatsen, en werd in zijne plaats benoemd, de schoolmeester der 3e klasse J. L. Reawaruw (1).

Of deze het er op den duur goed zal maken is meer dan twijfelachtig, althans de regelmatige opkomst der kinderen laat nog al te wenschen over. Van de 72 leerlingen zijn er vaak niet meer dan 50 tot 58 present, blijkens het dagregister van den schoolmeester.

Ook de opkomst der gemeente bij de openbare godsdienstoefe-

(1) Besluit v. d. Gouverneur der Molukken dd. 14 Dec. 1857 No. 1.

ningen is zeer treurig; van de 280 zielen, die de bevolking dezer negorij uitmaken, komen er doorgaans niet meer dan 6, hoogstens 8 personen ter kerk. Deze omstandigheid getuigt altijd van weinig belangstelling, en werkt nadeelig op het volksonderwijs terug. Als hoofdoorzaak van dezen ongunstigen toestand der gemeente wordt opgegeven, dat de bevolking, behalve huizen in de negorij, ook nog een aantal woningen in de bosschen heeft opgerigt, waar zij zich liever schijnt optehouden, dan in de negorij.

Het is te hopen, dat het den zendeling-leeraar gelukken moge, om in dezen ongunstigen staat der gemeente, eerlang verbetering te brengen.

Gouvernementsschool te Lilibooi.

Deze school heeft aan het hoofd den ijverigen en kundigen onderwijzer der 1e klasse E. C. Pattiasina, van Boeroe herwaarts overgeplaatst. Desniettemin verkeert de school in geen' zeer bloeijenden toestand, hetwelk aan het slecht bestuur van het negorijhoofd wordt toegeschreven.

Het aantal schoolpligtige kinderen bedroeg over het afgeloopen jaar 117, hiervan zullen in de maand December een 8tal de school verlaten, en 12 worden opgenomen.

Gouvernementsschool te Allang. Eerste en tweede School.

Deze negorij bezit twee scholen, waarvan de eerste onder den onderwijzer der 1e klasse D. J. Manupassa, met een getal van 110, en de 2e voor rekening van het Nederlandsch Zendeling-genootschap, onder den onderwijzer A. Z. Latumanuweij, met 95 leerlingen.

Wegens de mindere bekwaamheid van den ouden onderwijzer Manupassa staat de eerste school verre achter bij de tweede school. De opkomst der kinderen was in het afgeloopen jaar tamelijk bevredigend, alhoewel in deze negorij eenige oorzaken bestaan, die het geregeld schoolgaan van een vrij groot getal leerlingen belemmerend in den weg treden. Deze oorzaken zijn gelegen in min voldoende voedingsmiddelen der bevolking. Niet toereikende voorzien van sago, het hoofdvoedsel der bevolking in deze gewesten, moet die van elders ingevoerd worden, en daar het bij velen aan het noodige geld mangelt, om zich daarvan te kunnen voorzien, zoo moet de bevolking, vooral in den regentijd, zich behelpen, zoo goed en kwaad het gaan wil. Op een der uithoeken van het eiland gelegen, is ook de zee hier bijna het gansche jaar door in

onstuimige beweging, zoodat ook de vischvangst, die voor meer gunstig gelegene negorijen een voornaam middel van bestaan geeft, hier al zeer weinig oplevert. Een groot deel der eenigzins opgeschoten kinderen zoo jongens als meisjes is dus verpligt om in de bergen en bosschen rond te zwerven, ten einde aldaar het noodige voedsel op te sporen. Gelukkig zijn dan ook de bosschen in deze streek des eilands rijkelijk voorzien van verschillende boomsoorten, die een min of meer toereikend voedsel opleveren. Immers, aan Kanarie, Tjampada Gajang en Doeriän is geen gebrek. Is het dus een eenigzins vruchtbaar jaar, dan gaat alles tamelijk wel; doch het gebeurt ook wel eens, dat de bosschen weinig opleveren en dan ziet het er voor deze, gelijk voor eenige andere negorijen, treurig genoeg uit. Bij zoodanige gelegenheden wordt de bevolking slecht gevoed of geneert zich van middelen die al te weinig voedende deelen bevatten. Vooral op kinderen, die aan beter voedsel behoefte hebben, schijnt deze omstandigheid zeer nadeelig te werken. Zij zien er ziekelijk en zwak uit, worden aangetast door slepende koortsen, die niet zelden in de zeer gevreesde boga-boga eindigen. Deze ziekte, die aan bederf in de vochten, moet worden toegeschreven, openbaart zich in het opzwellen van sommige ligchaamsdeelen, terwijl anderen geheel en al gerimpeld en mager worden. Weldra ontstaan er dan afzigtelijke builen en wonden, meestal aan de beenen, waaraan de arme kinderen soms jaren lang kunnen kwijnen en lijden, en er soms hun geheele leven lang de nadeelige gevolgen van ondervinden. Bij onderzoek bleek het, dat alleen van de tweede school in deze negorij een 8tal kinderen, door deze smartelijke kwaal waren aangetast, en ellendig op hunne deggoe-deggoe (rustbank) hun jeugdig leven verkwijnden, zoodat men inderdaad deze ongelukkigen niet zonder mededoogen kan aanzien.

Het zou welligt niet voegzaam geacht worden, aangaande dit onderwerp in verdere bijzonderheden te treden, doch volgens het gevoelen van den schoolopziener zouden er wel middelen te vinden zijn, om dezen bedroevenden toestand, die ook zoo bijzonder nadeelig op het onderwijs werkt, met vrucht te bedwingen.

Van de eerste school te Allang zullen een 20tal leerlingen de school verlaten, terwijl daarentegen slechts 16 kunnen worden opgenomen, waardoor dus het getal leerlingen op 106 zal worden teruggebragt. Van de tweede school moeten ontslagen worden 20 kinderen, terwijl slechts 16 kunnen worden opgenomen, zoodat het

geheele getal leerlingen voor beide scholen over het aanstaande jaar slechts 197 zal bedragen.

Gouvernementsschool te Amahoesoe.

De school in deze gemeente onder den onderwijzer der 2e klasse E. P. Soumokil, is voortdurend in bloeijenden toestand. Bij het laatstgehouden examen (16 Augustus ll.) vond de schoolopziener 130 schoolpligtige kinderen waarvan een 56tal gedeeltelijk zeer goed lazen.

De nieuwe school vond de schoolopziener nagenoeg voltooid. Het is een ruim, luchtig en stevig gebouw.

Tegen het einde des jaars zullen een 12tal leerlingen den ouderdom bereikt hebben om de school te moeten verlaten, terwijl een even groot getal zal worden opgenomen, waardoor dus het aantal leerlingen ten bedrage van 130, waarvan 66 jongens en 64 meisjes, onveranderd blijft.

Gouvernementsschool te Hallong.

De school in deze negorij, onder de leiding staande van den schoolmeester der 3e klasse J. M. Tallane, is in uitmuntenden staat, zoodat het hier in de maand Julij door den schoolopziener gehouden examen zeer bevredigend afliep.

De school te Hallong telde over het loopende jaar 44 kinderen; hiervan zullen 6 kinderen de school moeten verlaten en daarentegen een 10tal opgenomen worden.

Genootschapsschool te Lata.

Het hier gehouden examen in de maand Julij ll. viel den schoolopziener in schier alle deelen tegen, zoodat er in plaats van vooruitgang, vertraging en achteruitgang te bespeuren viel. Dit kon niet langer geduld worden, te meer omdat ook reeds in het vorige jaar de onderwijzer zich ernstige teregtwijzing op den hals had gehaald. Er werd dus door den schoolopziener een bepaalde tijd gesteld, hoe lang nog geduld zoude geoefend worden, terwijl anders tot meer afdoende maatregelen zoude moeten worden overgegaan.

Vermits nu de inlandsche schoolmeesters bij ondervinding weten dat ze op hartelijke belangstelling, goedkeuring en belooning kunnen rekenen, wanneer zij zich voortdurend van hunne vaak moeijelijke pligten blijven kwijten, maar daarentegen ook niet

ongestraft van hunnen gewigtigen post een sleurwerk mogen maken, zoo begreep dan ook deze onderwijzer, dat het meer dan tijd was geworden, om van zijnen vorigen ijver te doen blijken. Hij heeft dit dan ook voor 's hands op zoo loffelijke wijze gedaan, dat er thans reeds zeer merkbare verbetering te bespeuren valt. De school telde in het begin des jaars 92, later 95 kinderen, waaronder thans 70, die gedeeltelijk vrij vlug lezen, en tamelijk wel geoefend zijn in de verdere vakken van onderwijs, gelijk door de tafel van werkzaamheden voor iederen dag wordt voorgeschreven.

In de maand December zullen 12 leerlingen de school verlaten en 14 worden opgenomen, waardoor dus deze school voor het aanstaande jaar zal tellen 97 schoolkinderen.

Gouvernementsschool te Waaij. Eerste en tweede school.

Den 25^{en} October ll. werd in deze negorij door den schoolopziener vergelijkend examen gehouden der beide scholen, hetwelk van des morgens half acht tot des namiddags twee uur onafgebroken werd voortgezet, en door den zendelingleeraar Bär en den Regent werd bijgewoond.

De 2^{e} school vooral, onder den onderwijzer B. Lainsamputij, leverde zeer bevredigende uitkomsten, hoezeer dan ook sommige vakken van onderwijs nog wel een en ander te wenschen overlieten.

De eerste school te Waaij telt 121 kinderen; hiervan moeten 5 ontslagen en 8 nieuwelingen worden opgenomen, waardoor het aantal leerlingen voor het aanstaande jaar gebragt wordt op 124.

De tweede school telt 120 leerlingen, hiervan gaan af 8, terwijl er 22 zullen worden toegelaten en dus gebragt wordt op 134 kinderen.

Gouvernementsschool te Soelie.

Het alhier op den 23^{en} October gehouden examen viel in vergelijking van het vorige jaar, in het geheel niet gunstig uit. De onderwijzer der 3^{e} klasse J. A. Siwaletta is zeer ernstig tot vermeerderden ijver aangespoord, waarop dan ook na al het vroeger voorgevallene door den schoolopziener bepaald gerekend wordt.

Het aantal leerlingen zal voor het aanstaande jaar van 113 tot 116 gebragt worden.

Gouvernementsschool te Tial.

Aangaande deze school zullen voorstellen tot opheffing gedaan worden, daar het getal kinderen sedert lang slechts 5 bedraagt.

Gouvernementsschool te Hoetoemoerie.

Het hier gehouden schoolexamen op 6 October ll. liep zeer bevredigend af; de school was in uitmuntenden toestand, en behoort tot de beste van de geheele residentie; zij telt niet minder dan 176 leerlingen, die onder de beide jeugdige en kundige onderwijzers J. R. Nanlohy en J. M. Samallo, in ieder opzigt goede vorderingen maken.

Gouvernementsschool te Roetong.

Zij telt 65 leerlingen, die blijkens het dagregister zeer geregeld ter school komen. De uitkomsten van het gehouden examen waren bevredigend, hoezeer dan ook de verstandsontwikkeling der kinderen minder was, dan van die te Hoetoemoerie.

Gouvernementsschool te Lejharie.

Op den 7en October werd in deze school door den schoolopziener examen gehouden, hetwelk tegenviel, zoo zelfs, dat het noodig was den schoolmeester der 3e klasse L. P. Falahatie deswege ernstig te onderhouden daar toch in vergelijking van het vorige jaar achteruitgang en vertraging te bespeuren was.

De school te Lejharie telt slechts 24 leerlingen.

Gouvernementsschool te Ema.

De school te Ema staat onder den onderwijzer der 2e klasse A. S. Makatika, en is voortdurend in zeer bevredigenden toestand. De opkomst der kinderen is zeer goed. Het schoolgebouw is ruim en luchtig en voorts in goed onderhouden staat.

De school te Ema telt 108 kinderen, en heeft mitsdien volgens beschikking van 't Gouvernement aanspraak op een' tweeden onderwijzer.

Gouvernementsschool te Hoekoerila.

Het schooltje in deze gemeente telt slechts 14 kinderen, die vrij getrouw ter schole komen, alhoewel voor het overige over deze school weinig goeds te zeggen valt.

Gouvernementsschool te Kilang.

Deze school staat onder de leiding van den schoolmeester der 1e klase J. Kaijadoe en is voortdurend in bloeijenden toestand. De school

telt 82 leerlingen, waaronder 46, die vlug lezen en naar evenredigheid in alle andere vakken van onderwijs geoefend zijn. Het aantal leerlingen blijft voor het aanstaande jaar onveranderd, aangezien geene kinderen gevonden worden, die in de termen vallen om de school te kunnen verlaten.

Gouvernementsschool te Nakoe.

Zij staat onder de leiding van den onderwijzer der 3e klasse J. M. Matahelimual, en telt 65 leerlingen.

De school verkeert in zeer bevredigenden toestand; ook het schoolgebouw ziet er vrij zindelijk nit.

Gouvernementsschool te Hatalaai.

De school staat onder den onderwijzer der 2e klasse J. Latuheru, en is in vrij goeden staat. De opkomst van het grootere deel der kinderen is zeer goed; er zijn er echter ook, die op eenigen afstand van de negorij in hunne doussons wonen, en zeer slecht ter school komen.

Eene nieuwe kerk is in aanbouw, het schoollokaal nog al in vrij goeden toestand, doch vereischt even als de woning des onderwijzers een nieuw dak. Onder de 81 leerlingen zijn er 50 die goed lezen, over het geheel echter hebben de meisjes betere vorderingen gemaakt dan de jongens.

Gouvernementsschool te Soja di atas.

Is wel is waar, wat de getalsterkte der leerlingen aangaat, van weinig beteekenis, doch staat hooger wat de verstandsontwikkeling der leerlingen betreft.

De jeugdige onderwijzer der 4e klasse S. M. Sarimanella zou gerust aan het hoofd eener groote school geplaatst kunnen worden. De school te Soja telt wegens het vertrek van eenige familiën naar elders thans niet meer dan 15 leerlingen.

Residentie Hila.

De bevolking der residentie Hila bestaat voor verre het grootste deel uit Mahomedanen. Voor zooverre het eiland Ambon betreft, zijn slechts op het eiland Hila, alsmede te Lariekie een gering getal Christenburgers gevestigd.

De school te Hila staat onder de leiding van den schoolmeester L. Manusama, die door het Nederlandsch Zendeling-genootschap

bezoldigd wordt. De school telt 29 leerlingen, waarvan er 14 zeer goed en 3 nog gebrekkig lezen.

De opkomst der kinderen, schoon niet geheel bevredigend, was nog al tamelijk wel, wanneer men in aanmerking neemt, dat de ouders burgers zijn, die geene eigene doussons bezitten, en derhalve vaak genoodzaakt zijn, op Ceram en elders hun levensonderhoud te zoeken.

Gouvernementsschool te Lariekie.

Ten aanzien dezer school, die 20 leerlingen telt, en onder de leiding staat van den schoolmeester Lalopua, valt weinig van belang op te merken. De opkomst der kinderen was in het afgeloopen jaar naar omstandigheden vrij wel. Over bijzondere vorderingen valt niet te roemen.

RESIDENTIE SAPAROEA.

Gouvernementsschool ter hoofdplaats Saparoea en Tiouw.

Deze school staat onder de leiding van den opperschoolmeester van Saparoea J. H. Nanlohy, die zich naar zijn best vermogen van zijne ambtspligten tracht te kwijten.

Vermits hij echter reeds een man op gevorderden leeftijd is, en weinig ervaren in sommige vakken van onderwijs, zoo zal het noodig zijn, om hem zoodra mogelijk een' medehelper toetevoegen, te meer omdat het oude schoolgebouw, waarvan nog steeds gebruik moet worden gemaakt, veel te klein is om al de kinderen te kunnen bevatten, weshalve de kleinere kinderen der 4e en 3e klasse in het schoolgebouw, de 2e en 1e klasse in de schoolmeesterswoning onderrigt ontvangen. Een nieuw en ruim schoolgebouw is wel is waar in aanbouw; er zal echter nog wel eenige tijd aanloopen, alvorens men daarmede gereed zal zijn.

De school telde over het afgeloopen jaar 285 leerlingen, waarvan in de maand December 36 de school verlieten, terwijl er 33 konden worden opgenomen, waardoor dus het gezamenlijk getal leerlingen voor het aanstaande jaar zal bedragen 282 kinderen.

Gouvernementsschool te Ouw.

Wegens voortdurende oneenigheid tusschen het negorij-hoofd en den schoolmeester I. Kuhuwael, was het wenschelijk geworden eene overplaatsing van dezen te provoceren, waaraan dan ook gevolg is gegeven. In zijne plaats werd aan het hoofd der school gesteld, de onderwijzer der 1e klasse I. Manusama, terwijl aan deze school tevens werd toegevoegd, de onderwijzer der 4e klasse I. C. Sepania.

Dewijl ook in deze negorij het schoolgebouw geene genoegzame ruimte aanbiedt, zoo wordt tegelijk van het kerkgebouw gebruik gemaakt voor het onderwijs van een gedeelte der kinderen. De opkomst in deze gemeente is zeer bevredigend. Het gezamenlijk getal leerlingen bedraagt 194.

Gouvernementsschool te Ullath.

Zij heeft aan het hoofd den onderwijzer der 3e klasse I. P. Ruhulesin en telde over het afgeloopen jaar 133 leerlingen. Hiervan zullen eerlang een 10tal de school verlaten, en 19 opgenomen worden. De opkomst der kinderen was niet geheel bevredigend.

Gouvernementsschool te Sirrij-Sorrij.

Deze school staat onder den ijverigen onderwijzer der 1e klasse S. L. Floris. De opkomst der kinderen was over het geheel genomen vrij goed, ofschoon dan ook in deze gemeente eenige ouders gevonden worden, gelijk men die trouwens in schier iedere gemeente aantreft, die hunne kinderen niet getrouw ter school zenden. Met de zoodanigen heeft men altijd eenige moeite en is men verpligt de strafbepalingen toe te passen. Het geheel geeft echter voor deze school redenen van tevredenheid.

Gouvernementsschool Paperuw.

De school in deze gemeente heeft geene noemenswaardige verandering ondergaan. Zij staat onder de leiding van den onderwijzer der 3e klasse F. Sahupala.

De opkomst der kinderen was over het geheel genomen blijkens de dagregisters vrij goed; nogtans hebben in het afgeloopen jaar ziekten van verschillenden aard onder de kinderen dezer negorij geheerscht, waardoor velen belet werden, geregeld de school te bezoeken; zelfs werden er kinderen aangetroffen, die meer dan 2 jaren lang wegens de afzigtelijke en besmettelijke hoba, van de school waren geweerd geworden. Het getal leerlingen bedraagt 125.

Gouvernementsschool te Booij.

De school in deze gemeente werd over het afgeloopen jaar bezocht door 161 kinderen, die over het geheel genomen zeer getrouw opkwamen, met uitzondering nogtans van de maanden Mei tot Julij, toen een groot getal kinderen door de mazelen werd aangetast.

Onder den vorigen onderwijzer Wattimena was deze school in een' zeer verachterden toestand geraakt. Wattimena werd gepensioneerd en vervangen door den onderwijzer der 3e klasse P. D. Lilipalij, onder wiens leiding de kinderen goede vorderingen gemaakt hebben.

Gouvernementsschool Toehaha.

Het aantal leerlingen was over het afgeloopen jaar geklommen tot 214 leerlingen, weshalve dan ook aan deze school een tweede onderwijzer werd toegestaan. In de maand Junij werden dus de leerlingen in 2 scholen verdeeld, waarvan 107 verbleven onder den onderwijzer der 2e klasse M. S. Nahumurij, en een gelijk getal onder den jeugdigen onderwijzer M. A. Lilipalij in eene afzonderlijke school werd opgenomen.

De school in deze gemeente verkeerde reeds naar omstandigheden in gunstigen toestand; het laat zich echter aanzien, dat er onder de oudere en jongere onderwijzers, een zekere naijver zal geboren worden, die goed bewaakt en met wijsheid geleid, noodwendig van gunstige uitkomsten voor het onderwijs zal doen blijken. Er zal echter gezorgd moeten worden voor den aanmaak van schoolmeubelen voor de tweede school, alsmede voor den opbouw van eene woning voor den 2en onderwijzer.

Gouvernementsschool te Hamahoe.

Ook deze school mogt in het groote voorregt deelen van eenen tweeden onderwijzer te erlangen, waardoor thans de eerste school onder den onderwijzer der 2e klasse D. F. Siahaija 93, en de tweede school onder den jeugdigen onderwijzer I. H. Lopulalan 92 leerlingen telt. Gelijk in vele andere scholen, bestaat ook hier groot gebrek aan schoolboeken, waarover zeer geklaagd wordt, trouwens zeer te regt.

De schoolopziener heeft echter een grooten voorraad van schoolboeken, landkaarten en leestafels voor de maleische scholen in Nederland doen drukken, die volgens berigten, met eerste scheepsgelegenheid zullen kunnen ontvangen worden, waardoor dan op voldoende wijze in de algemeene behoefte ruimschoots zal kunnen worden voorzien. En wanneer nu binnen twee maanden de nieuwe drukpers van het Zendeling-genootschap, die almede onder het bestuur van den schoolopziener staat, aan den gang zal

zijn, dan zal nog veel beter in alle behoeften kunnen worden voorzien.

Particuliere school te Kampong Mahoe.

Deze school is opgerigt en wordt tot heden toe in stand gehouden door eene zekere weduwe Latumahina; zij wordt thans bijgestaan door hare ongehuwde dochter. Haar schooltje, in hetwelk geheel kosteloos onderwijs wordt gegeven, telt 41 kinderen die over het geheel genomen vrij getrouw de school bezoeken. Door het Nederlandsch Zendeling-genootschap wordt aan deze verdienstelijke weduwe 's jaars een klein geschenk in geld toegelegd.

Gouvernementsschool te Nolloth.

Deze school telt 192 leerlingen, doch gaat achteruit door tegenwerking van het Negorij-hoofd en heeft gedurende den laatsten tijd door de zonderlinge handelwijze van den Regent der negorij, die het er op toegelegd heeft, om den onderwijzer op allerlei wijze tegen te werken, veel geleden. De vorige verdienstelijke onderwijzer Nanlohy konde het er niet langer uithouden. Op allerlei wijze werd hem het leven lastig gemaakt, en werd hij zelfs dikwerf valschelijk beschuldigd.

Den tegenwoordigen onderwijzer der 3e klasse F. A. Manuhutu gaat het niet veel beter, ook hij beklaagt zich weer over allerlei tegenwerking van den Regent, hetwelk tengevolge had, dat de school ongeregeld werd bezocht.

Gouvernementsschool te Hawaka.

De reeds bejaarde onderwijzer P. M. Latupeirissa houdt zijne school vrij goed in orde.

De opkomst der kinderen was redelijk wel.

Het aantal leerlingen bedraagt 148.

Gouvernementsschool te Porto.

Deze school heeft thans aan het hoofd den schoolmeester der 4e klasse M. J. Anakotta, die van Awaija naar herwaarts werd overgeplaatst; de school telt 121 leerlingen, die vrij geregeld ter school komen, met uitzondering nogtans van de zoogenaamde passardagen, wanneer de ouders hunne kinderen medenemen naar de hoofdplaats, om daar eene of andere kleinigheid ter markt te brengen.

Gouvernementsschool te Haria.

Ook in deze gemeente zijn thans twee onderwijzers werkzaam. Het onderwijs, door den oudsten onderwijzer der 2e klasse S. Hukum, wordt gegeven in het kerkgebouw, tellende de school 125 leerlingen, terwijl de onderwijzer der 4e klasse F. Pattij, met 119 leerlingen in het schoolgebouw werkzaam is. De opkomst der kinderen was redelijk wel, behalve op maandag en donderdag, dewijl dan ook de grootere kinderen hunne ouders moeten volgen naar de markt te Saparoea. Deze omstandigheid, die meer of min op alle scholen van het eiland Saparoea drukt, is wel is waar belemmerend voor het onderwijs, doch dewijl men veelal met behoeftige lieden te doen heeft, zoo zou het wat veel gevergd en welligt niet verstandig zijn, om het reglement al te streng toe te passen.

Inlandsche Christenschool op het eiland Haroekoe.

Het eiland Haroekoe, onder den Assistent-resident van de afdeeling Saparoea sorterende, die door een' opziener ter hoofdplaats Haroekoe verblijf houdende, wordt bijgestaan, telt in het geheel 6 Christenscholen. Ze zijn:

a. Haroekoe en Sameth te zamen eene school onder den opperschoolmeester C. M. Haullussij, aan wien in de maand Maart ll. werd toegevoegd de onderwijzer der 4e klasse F. A. Tapiheruw, met . . . . . 190 leerlingen
b. Oma, onder den onderwijzer der 3e klasse A. Soplanit, met . . . . . 130 »
c. Wasoe, onder den onderwijzer der 2e klasse I. S. Noija, met . . . . . 46 »
d. Aboroe, onder den onderwijzer der 3e klasse L. J. Reawaruw, met . . . . . 142 »
e. Karioe, onder den onderwijzer der 4e klasse I. Ch. Nanlohij, met . . . . . 64 »
f. Kalaliuw, onder den onderwijzer A. A. Mustamu, met . . . . . 180 »

752 »

Waaruit dus blijkt dat het eiland Haroekoe in het geheel bezit zes christenscholen met 752 leerlingen, die door een zevental onderwijzers iederen dag der week, met uitzondering van zon- en

feestdagen onderrigt ontvangen in lezen, schrijven, zingen, rekenen, bijbelsche geschiedenis en de beginselen der aardrijkskunde.

Behalve op de hoofdplaats hebben nog drie dezer scholen aanspraak op een' tweeden onderwijzer, namelijk die van Oma, Aboroe en Hulaliuw (1).

Ook zal de schoolopziener niet in gebreke blijven, tot dat einde de noodige voorstellen te doen, zoodra de hoogste klasse der kweekelingen van het Instituut van het Nederlandsch Zendeling-genootschap, den laatsten cursus van het onderwijs zullen beëindigd hebben, en mitsdien in gemoede en zonder vrees voor teleurstelling ter plaatsing zullen kunnen worden aanbevolen.

Deze zes scholen op het eiland Haroekoe kosten in den tegenwoordigen toestand, en de bovenopgegevene klassificatie der onderwijzers, eene som van *f* 1572 's jaars, behalve hetgeen aan schoolboeken, papier, pennen en verdere schoolbehoeften wordt verstrekt. De mutatiën in het onderwijzend personeel voor het eiland Haroekoe over het jaar 1858 betroffen de scholen te Hulalio die haren onderwijzer S. I. Korputtij der 2e klasse door den dood verloor (10 Junij 1858) en wiens plaats werd vervangen door den onderwijzer der 1e klasse A. A. Mustamu.

Wijders nog werd op verzoek van aanverwanten de schoolmeester der 3e klasse A. F. Manuhutu van Karioe overgeplaatst naar eene der scholen op het eiland Saparoea, terwijl zijne plaats werd vervuld door den jeugdigen en kundigen onderwijzer der 4e klasse J. Ch. Nanlohij.

Inlandsche Christenscholen op het eiland Noussalaut.

Het eiland Noussalaut bezit op eene bevolking van ruim 3000 zielen, verdeeld in zeven negorijen, zes inlandsche christenscholen, en wel:

a. Sila en Lejnitoe, te zamen eene school onder den onderwijzer der 2e klasse J. L. Hehanussa, met	98	leerlingen.
b. Titawaaij, onder den onderwijzer der 4e klasse J. Huliselan met	219	»
c. Aboeboe, onder den onderwijzer der 4e klasse P. J. Anakotta, met	120	»
	437	

(1) Gouvern. Besluit, dd. 12 Oct. 1857 No. 51.

		Transport 437	leerlingen.
d. Akoon, onder den onderwijzer der 3e klasse J. L. W. Wattimena, met	70		»
e. Ameth, met twee onderwijzers als M. Hukom der 3e klasse, met	127		»
en P. L. Simatauw der 4e klasse met	126	253	»
f. Nalahia, onder den onderwijzer der 4e klasse S. H. Pattij, met.	105		»
		865	»

Telt dus voor het geheele eiland Noussalaut 865 leerlingen met zeven onderwijzers, die met elkander uit 's lands kas een jaarlijksch tractement genieten van *f* 1176 behalve hetgeen door het Gouvernement te goed gedaan wordt aan leermiddelen en geschenken in kleedingstukken aan de schoolmeesters.

De opkomst der kinderen te Sila en Lejnitoe was blijkens het dagregister beter dan het vorige jaar.

De school te Titawaij is in bloeijenden toestand onder den jeugdigen onderwijzer Huliselan, die zijn' ouden blinden vader heeft opgevolgd. De Regent dezer negorij is mede zeer behulpzaam, om de kinderen geregeld ter school te doen komen. Tot dat einde laat hij iederen morgen de schoolkinderen behoorlijk in rijen geschaard voor zijne deur komen, waar volgens de lijst de namen der kinderen één voor één worden afgeroepen; wordt er alsdan een kind gemist, dan leidt dit terstond tot een onderzoek, zoodat de vaak voorkomende voorwendsels van ziekte, hier niet ligt plaats kunnen hebben.

In de negorij Aboeboe is de oude minkundige onderwijzer Manusama vervangen door den onderwijzer P. J. Anakotta, die van de negorij Hatoe (eiland Amboina) derwaarts werd overgeplaatst.

Zoo ook heeft de negorij Nalahija verandering ondergaan, daar de onderwijzer J. L. Reawaruw naar de Afdeeling Ambon werd overgeplaatst en vervangen door den onderwijzer S. A. Pattij.

Inlandsche Christenscholen op de Zuidkust van Ceram.

Op de zuidkust van het eiland Ceram bevinden zich 15 Christen-gemeenten, behalve de nieuw opgerigte gemeenten onder de Alfoeren van Roemalait, Apsano, Awaija en Waraka.

Deze 15 gemeenten hebben met elkander 11 scholen, waarvan 9 voor rekening van het Gouvernement en 2 voor die van het Nederlandsch Zendeling-genootschap onderhouden worden.

Ze zijn onder de residentie Hila, de scholen van:

a. Lokkie, met 41 leerlingen onder den schoolmeester P. Huka voor rekening van het Genootschap.

Het is wel is waar eene school van weinig beteekenis wat hare getalsterkte aangaat, doch door de trouwe zorgen van den onderwijzer komt ze meer en meer in bloeijenden toestand, zoodat de staten, die met het einde van iedere maand bij den schoolopziener worden ingezonden, meer en meer gunstige uitkomsten leveren.

b. Piroe, Tanoenoe en Ettij, die te zamen ééne school hebben. De school staat onder de leiding van den schoolmeester der 3e klasse P. W. Rikomahu en is naar omstandigheden mede in vrij goeden toestand.

Ceram, onder de Residentie Saparoea.

De scholen op de zuidkust van Ceram, onder de residentie Saparoea sorterende, zijn:

a. Kaijbobo, onder den onderwijzer der 1e klasse J. Kuhuwael, die van de negorij Ouw naar herwaarts werd overgeplaatst. De school telt 170 leerlingen.

b. Waaijsamoe, voor rekening van het Nederl. Zendeling-genootschap onderhouden, onder den onderwijzer E. L. Manuhutu, telt 29 leerlingen.

c. Hatoesoea. Aangaande deze school valt op te merken, dat het den kundigen en ijverigen onderwijzer aanvankelijk gelukt is, om de kinderen maleisch te doen spreken, hetgeen voor eene school op Ceram van niet weinig belang is.

Het schoolgebouw is eenigzins vergroot, doch de onderwijzerswoning vereischt dringend reparatie. Ook aan zitbanken voor de kinderen, en een paar stevige tafels is groote behoefte. Voor het overige is de school in vrij goeden toestand. Zij telt 88 leerlingen.

d. Kamarian en Seroeawan. Ten aanzien dezer school kan niets gunstigs gezegd worden.

De kinderen komen zeer ongeregeld ter school en zijn daarbij ongehoorzaam. Volgens berekening van den onderwijzer wordt nagenoeg de helft der kinderen geheel aan de school onttrokken.

Onder de 150 kinderen, die in het schoolregister zijn opgenomen, doch op lang na niet geregeld opkomen, zijn slechts 8 leerlingen in de eerste klasse van onderwijs opgenomen, 19 in de tweede, 18 in de derde en 105 in de laagste of vierde klasse, hetgeen een duidelijk bewijs oplevert van den zeer ongunstigen toestand dezer school. Het zal dus volstrekt noodig zijn, dat het reglement met

meer klem op deze school worde toegepast, en de regent beter dan tot dus verre geschiedt, zijnen pligt betracht.

Aan het hoofd dezer school staat de onderwijzer der 3e klasse J. H. Mustamu.

e. Tihoelale. Van deze school kan almede niet veel gunstigs worden medegedeeld. De onderwijzer der 2e klasse J. Anakotta is geen man, van wiens ijver veel goeds mag verwacht worden; daarbij ontbreekt het hem aan de noodige kunde, zoodat het geen verlies voor het onderwijs zal zijn, wanneer hij bij voorkomende gelegenheid gepensioneerd wordt. De school telt 63 leerlingen.

f. Roemahkaij. Deze school telt 92 leerlingen, waarvan slechts 14 in de eerste, 10 in de tweede, 15 in de derde en 53 in de vierde klasse van onderwijs zijn opgenomen. De opkomst der kinderen was nog al tamelijk, doch ook hier, gelijk overal elders, klaagt de onderwijzer over de toepassing van straf en belooning, zoo als die in art. 11 van het reglement is omschreven.

Dit gaat in deze negorij, volgens verklaring van den meester zoo ver, dat de kwade jongens die in de school te pronk hebben gestaan, te huis gekomen, ook kleine plankjes vervaardigen, die met allerlei aardigheden bekladden, en dan onder het zingen van liedjes en pantons, door de negorij marcheren, om op die wijze, onder het gejoel en gejuich hunner kamaraden, met hunne zoogenoemde straf den draak te steken, en den meester bespottelijk te maken. Het is dus duidelijk en klaar, dat men zich bij de redactie van dit en eenige andere artikelen erg vergist heeft en eene herziening dringend noodig is. Voor welopgevoede kinderen, bij welke het gevoel van eer, van der jeugd af aan is opgewekt, en de ouders den onderwijzer in de hand werken, mogen dergelijke straffen en belooningen met goed gevolg kunnen worden toegepast; in de inlandsche scholen echter missen ze geheel het goede doel, dat men er mede beoogde.

De onderwijzer der 4e klasse B. Wattimena is trouw- en ijverig in de betrachting van zijnen pligt.

Nog moet worden aangeteekend, dat in deze gemeente geen orang toewah agama is aangesteld; het schoolgebouw is in goede orde; doch het huis des schoolmeesters verkeert in bouwvalligen staat.

g. Paulohij en Samasoeroe, twee gemeenten, die onmiddelijk naast elkander liggen, en met elkander onder den naam van Elpapoetie bekend zijn. Het aantal schoolpligtige kinderen, is on-

der den onderwijzer der 4e klasse J. W. Patinasaranej van 157 tot 200 gestegen; doch voor het overige is het met deze school nog droevig gesteld. Immers de omstandigheid, dat van de 200 kinderen in deze school slechts 6 zijn die tamelijk, en 6 die nog slechts gebrekkig lezen, is een overtuigend bewijs, dat deze en vele andere scholen volstrekt niet met die op het eiland Ambon en elders in vergelijking kunnen komen. Het schijnt, dat de hoofdoorzaak van dezen ongunstigen toestand voor een groot deel moet worden toegeschreven aan de diepe zedelijke bedorvenheid van die bevolking, die in onkunde en bijgeloof bedolven, een speelbal is hunner listige maöewens (afgodspriesters) die alle goede zorgen, van de zijde van het Gouvernement in het werk gesteld, om het volk uit het slijk zijner bedorvenheid op te heffen, weten verdacht en vruchteloos te maken. Eerst dan, wanneer de zendeling-leeraren zich eenigen invloed zullen hebben weten te verschaffen, en het burgerlijke Bestuur zich met meer klem zal kunnen doen gehoorzamen, is er hope op vooruitgang en verbetering.

h. Amaheij en Soehoekoe, twee gemeenten met eene school onder den onderwijzer der 1e klasse L. A. Tanasale, tellende 203 leerlingen. Deze school mag met die te Kaaijhobo tot de besten op Ceram gerekend worden te behooren, alhoewel nog op lang na niet wat ze zijn konde, zoo heeft ze toch een 70tal leerlingen, die tamelijk goed lezen, en naar evenredigheid in andere opzigten vrij wel gevorderd zijn. De opkomst der kinderen was nog al tamelijk, behalve ten tijde van den rijstoogst, toen de school bijna geheel ledig stond.

i. Makariki, onder den onderwijzer der 3e klasse J. Picaulij, met 100 leerlingen.

Ook hier klaagt de onderwijzer zeer over de slechte opkomst der kinderen en de nalatigheid, ook zelfs over den tegenstand der ouders; er zijn echter toch nog een 35tal leerlingen, die tamelijk goed lezen.

Nieuw opgerigte school in de Alfoersche kampongs: Roemalait, Apsano, Awaija en Waraka.

Aangaande deze school valt alleenlijk op te merken dat de vorige onderwijzer M. Anakotta, zich wat al te veel met de aangelegenheden van het Bestuur der negorijen ingelaten hebbende daar niet langer blijven konde, hetgeen zeer te betreuren is. In den tegenwoordigen onderwijzer Wattimena heeft de school een

kundig man, van wiens omzigtigheid, gepaard aan loffelijken ijver, goede verwachtingen mogen gekoesterd worden. Hij is echter op zijne nieuwe standplaats nog te korten tijd werkzaam, dan dat van den aanvankelijken uitslag zijner pogingen veel gezegd zoude mogen worden zonder vrees voor teleurstelling.

Uit dit overzigt blijkt dus, dat er thans op de zuidkust van Ceram 12 scholen (die van Awaija daaronder begrepen) gevonden worden, in welke 2388 leerlingen onderwijs ontvangen. Hiervoor wordt aan tractementen voor de schoolmeesters besteed *f* 2388 's jaars, waarvan *f* 240 voor rekening van het Zendelinggenootschap en *f* 2148 door het Gouvernement wordt betaald, behalve hetgeen aan schoolbehoeften en kleedingstukken te goed wordt gedaan.

Gouvernementsschool op het eiland Boano.

Deze school, die tot dus verre onder de leiding stond van den kundigen onderwijzer P. de Queljoe verkeert in zeer gunstigen toestand. Jammer is het derhalve, dat die jongman zich ook al met zaken heeft bemoeid, die hem volstrekt niet aangaan. Zijne verwijdering van Boano was dus dringend noodig geworden, en is hij overgeplaatst naar Banda, terwijl voor Boano benoemd is de onderwijzer van Ameth, M. Hukom.

Gouvernementsschool te Manipa.

Dit schooltje, hetwelk niet meer dan 30 leerlingen telt, zijnde meest alle kinderen van vrije burgers, is onder den tegenwoordigen onderwijzer der 3e klasse P. Nanlesij zeer vooruitgegaan, en thans in zoo bloeijenden toestand, als het welligt ooit geweest is. Als een bewijs van bijzondere tevredenheid is dan ook de onderwijzer van de 4e tot de 3e klasse bevorderd, en hem tevens drie el laken voor kleeding ten geschenke gezonden.

Gouvernementsschool op het eiland Boeroe.

De school te Boeroe onder den onderwijzer der 4e klasse Matulapelwa is in bevredigenden toestand en de opkomst der kinderen tamelijk goed.

Zuidooster- en Zuidwester-eilanden.

Vermits de gewone bezoekreizen naar de Aroe- en Zuidwestereilanden, door den daarvoor bestemden ambtenaar, niet konden worden gedaan, zoo is ook aangaande den staat der scholen op

die eilanden geen berigt tot ons gekomen. De schoolmeesters aldaar werkzaam, zijn dus ook gedurende meer dan twee jaren lang van het hun toekomend tractement verstoken gebleven, behalve een tweetal van Lettie en Moa, die van een handelsvaartuig gebruik maakten om naar Ambon over te komen, doch bij de gebrekkige communicatie met die eilanden, één jaar moesten toeven, alvorens zij gelegenheid vonden, naar hunne respective standplaatsen terug te keeren. Van den jeugdigen onderwijzer, die op het eenzaam Roma zit, ontving de schoolopziener gedurende den tijd van drie jaren taal noch teeken; slechts eenmaal werd bij geruchte vernomen, dat hij voortdurend aan zware koortsen had geleden, en een ander maal, dat bij zekere gelegenheid eenige boosaardige inlanders het op zijn leven hadden toegelegd. Of nu deze geruchten waarheid bevatten, kan niet met zekerheid gezegd worden. In allen gevalle is het duidelijk, dat de schoolmeesters op die eilanden er een alles behalve benijdenswaardig lot hebben.

Van de Aroe-eilanden is alleen het berigt tot ons gekomen, dat de jeugdige onderwijzer der 3e klasse, L. Kermettij, in de gemeente Maejkor, is overleden.

Zoodra dus de gelegenheid zich daarvoor zal aanbieden, zal het noodig zijn, om een ander onderwijzer voor Maejkor te benoemen, terwijl al de andere onderwijzers van de Aroe- en Zuid-Wester-eilanden naar de Afdeeling Amboina moeten worden overgeplaatst, en door anderen vervangen, vermits hun diensttijd voor die buitenposten reeds sints lang is verstreken.

Ternate.

Inlandsche Christenschool te Ternate.

Deze school telt een bevolking van 84 leerlingen, onder welke 40 jongens en 44 meisjes.

De school, hoewel onder de plaatselijke Subcommissie gesteld, staat onder het meer speciale toevoorzigt van het lid van die commissie, den Wd. Predikant J. E. Höveker, aan wien de eer toekomst, van hier ter plaatse, het eerst het onderwijs der christenjeugd ernstig ter harte genomen te hebben, en die deze school, aanvankelijk geheel uit eigen' middelen, heeft opgerigt.

Thans staan aan het hoofd drie door het Gouvernement bezoldigde onderwijzers, onder welke eene vrouw, die zich meer bijzonder met de jongste kinderen, en de zedelijke vorming der meisjes bezig houdt.

Het onderwijs in deze school omvat de volgende vakken:

Het lezen en schrijven met romeinsche en maleische karakters.

Het rekenen theoretisch, tot de leer der evenredigheden, waarvan de meeste vraagstukken door de leerlingen der hoogste klasse met tiendeelige en gewone breuken, vlug worden uitgewerkt.

De aardrijkskunde, niet alleen van den O. I. Archipel, maar in den meest uitgestrekten zin.

Groot zijn de vorderingen, die ten dien aanzien door de leerlingen, bijzonder die der hoogste klasse, worden aan den dag gelegd, daar zij van meest alle landen de voortbrengselen weten op te geven, en de goederen, die men er van elders het meest behoeft, terwijl zij geene plaats opnoemen, zonder daarvan eenige bijzonderheden te vermelden.

De Nederlandsche geschiedenis en die van Ned. Indië sedert de komst der Nederlanders.

De bijbelsche geschiedenis, de geschiedenis van de uitbreiding des christendoms over Europa, en eene algemeene christelijke zedekunde die, afgescheiden van het onderrigt in de Godsdienstleer, reeds aan de jongste kinderen wordt ingeprent.

Het onderwijs in deze school is goed en degelijk te noemen; en hoogst verblijdend zijn de resultaten, die ook in de maatschappelijke zamenleving daarvan worden waargenomen.

Zoo de Ternataansche inlandsche christenbevolking zich eenmaal zal opheffen uit het zedelijk verval, waarin zij verzonken is, dan zal men dit te danken hebben aan den weldadigen invloed, die deze school, op de vorming van het aankomende geslacht, en zelfs door de kinderen op de harten der ouders uitoefent.

Het schoolgebouw bevat geene voldoende ruimte om al de kinderen te bevatten, en aan sommige aanzoeken tot plaatsing heeft men wegens gebrek aan ruimte geen gevolg kunnen geven.

Voorstellen tot daarstelling van een nieuw schoollokaal zijn bij de Subcommissie in overweging, en zullen eerstdaags der Regering worden aangeboden.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend.

Dat de ontvangsten in het afgeloopen jaar hebben bedragen.	Nihil.
en de uitgaven.	*f* 1090.—
hetgeen alzoo een verschil geeft van	» 1090.—
of voor ieder' leerling	» 13,12.

Negorijschool te Batjan. Negorij Laboha.

Omtrent deze school werden sedert Januarij dezes jaars geene berigten ontvangen.

Destijds werd zij door den voorzitter der Subcommissie bezocht, en werd er aan een dertigtal leerlingen (kinderen van inlandsche christenen) onderwijs gegeven.

Het onderzoek omtrent de bekwaamheden der kinderen, viel tamelijk bevredigend uit.

De algemeene klagt over het niet trouw ter school komen der kinderen deed zich evenwel ook te Batjan weder hooren.

Aan het hoofd dezer school staat een inlandsche onderwijzer, die als zoodanig uit s'lands kas eene maandelijksche bezoldiging geniet.

MENADO.

In het verslag over 1857 is aangeteekend, dat in verband tot de door den Resident beweerde onschadelijkheid en doelmatigheid der uitoefening, door de zendelingen in de Minahassa, van eenig opzigt over de inlandsche christenscholen, welke van Gouvernementswege of door de bevolking zelve bekostigd worden, bij de Regering het denkbeeld was gerezen, of het niet beter zou zijn, dit toezigt op te dragen aan eenige tot leden der Subcommissie van onderwijs aan te stellen personen, die in de binnenlanden gevestigd zijn en niet uitsluitend zouden moeten gekozen worden uit de gezagvoerende ambtenaren en zendelingen.

De Resident bragt tegen dit denkbeeld de bedenking in het midden, dat zoodanig toezigt eer nadeelig dan gunstig zou werken;

Dat in de binnenlanden geene personen (buiten de ambtenaren en zendelingen) worden gevonden, geschikt en genegen om een ijverig en naauwkeurig toezigt over de scholen te houden;

Dat al waren zij aanwezig, hun invloed op de hoofden, de leermeesters, de ouders en de kweekelingen te gering zou zijn, om veel nut te kunnen stichten;

Dat eene benoeming van de thans het bewust toezigt uitoefenende ambtenaren en zendelingen tot leden der Subcommissie van onderwijs, niets zou bijdragen tot hunne belangstelling en ijver voor het onderwijs; en dat de belangen van het onderwijs het best zullen worden bevorderd door eene warme belangstelling van den Resident, die den ijver van de ondergeschikte ambtenaren en van de inlandsche hoofden opwekt.

Op grond van deze bedenkingen verklaarde de Regering dan ook overeenkomstig het voorstel van den Resident bij haar Besluit van den 17 Februarij 1858 no. 32, dat in de wijze, waarop het toezigt over de inlandsche scholen in de Minahassa wordt uitgeoefend, voor 's hands geene verandering wordt gebragt, maar de zaak blijft op den tegenwoordigen voet, tot dat veranderde omstandigheden eene andere en betere wijze van voorziening noodzakelijk en mogelijk doen worden.

Inrijtinjen voor Openbaar Onderwijs.

De aard der inrigtingen voor openbaar onderwijs bleef onveranderd. Zij bestonden op het einde des jaars uit:

12 Gouvernements inlandsche Christenscholen in de Minahassa.
24 Inlandsche Christen-Negorijscholen (waarvan de kosten door de bevolking gedragen worden).
1 Gouvernements Christen Maleische school te Gorontalo.
100 Inlandsche Christen Genootschapsscholen in de Minahassa.
8 Gouvernements inlandsche Christenscholen op de Sangir-eilanden.
16 Inlandsche Christen-Negorijscholen op de Sangir-eilanden.

161 Schoolinrigtingen,

Voor het onderwijs der Mahomedaansche jeugd in de Minahassa en de niet onder direct beheer staande landen tot het gebied dezer Residentie behoorende, wordt gebruik gemaakt van zeer gebrekkige priester-scholen, en van de diensten van enkele inlanders, die de kunst van lezen en schrijven verstaan en daarin weten te onderrigten.

Inlandsche Christenscholen in de Minahassa.

Van deze scholen bekend onder de benamingen van Gouvernements-, Genootschaps- en Negorijscholen, zijn staten als bijlagen gevoegd, aantoonende de plaatsen waar zij zich bevinden, het aantal schoolpligtigen en gemiddeld opgekomene kinderen.

De Genootschaps-kweekschool voor de opleiding van inlandsche onderwijzers te Tanahwangko onder het bestuur van den zendeling Graafland verkeerde in bloeijenden staat, en leverde voortdurend zeer goede resultaten. De scholen, aan welker hoofd school-

meesters, van deze nuttige inrigting afkomstig, zijn geplaatst, onderscheiden zich gunstig boven anderen in de leerwijze en de vorderingen der scholieren. Onderscheidene scholen werden langs dezen weg van geschikte jeugdige onderwijzers voorzien. Het aantal kweekelingen beliep niettemin op het einde des jaars nog 72.

Voor rekening van het Genootschap en gedeeltelijk door den arbeid der kweekelingen zelven, kwam een doelmatig gebouw voor hunne huisvesting tot stand, waardoor in eene dringende behoefte voorzien is.

De inlandsche christen-negorijscholen (zijnde dezulken, waarvan de leermeesters in den regel door de bevolking zelve bekostigd worden) vermeerderden met twee, namelijk in de negorijen Tawaan en Pakoe, welke negorijen evenwel in de bezoldiging der meesters eenigzins door het Zendeling-genootschap worden te gemoet gekomen.

Op de in 1857 door den Resident gedane voorstellen tot regeling van het Inlandsch Christen-schoolwezen in de Minahassa, in verband tot de tegenwoordige beginselen van bestuur, tot den graad van ontwikkeling der bevolking, en tot de mate van bijstand, welke deswege van de zijde van het Nederlandsch Zendeling-genootschap kan verleend worden, van welke voorstellen is melding gemaakt in het verslag over 1857, werd gedurende 1858 geene beschikking ontvangen.

Dank zij in de eerste plaats de krachtige pogingen door evengenoemd Genootschap en deszelfs zendelingen aangewend, en in de tweede plaats de ondersteuning van Gouvernementswege ondervonden wordende, kan ten aanzien van het inlandsch onderwijs in de Minahassa met het oog op den aard des volks en de voorhandene hulpmiddelen, de getuigenis afgelegd worden, dat hetzelve, ofschoon de volmaaktheid nog op verre na niet bereikt hebbende, in een' bevredigenden en verblijdenden toestand verkeert.

Ten aanzien van den toestand der eigenlijke zendeling-scholen is, wat het afgeloopen jaar betreft, door de zendeling vereeniging aan den Resident onder anderen het volgende gerapporteerd:

» De hoofdvakken van het onderwijs zijn lezen, schrijven, re-
» kenen, zingen.

» Het onderwijs in het lezen wordt thans reeds op vele scholen gegeven, volgens de klankmethode, tot welk einde vroegere spelboekjes door anderen vervangen zijn, en ook nog een eerste leesboekje aan dezelve is toegevoegd.

» In de behoefte aan een doelmatig rekenboek zal spoedig voor-
» zien worden.

Het gezang hetwelk tot eenigen tijd geleden zich hoofdzakelijk
» tot eenvoudig koraalgezang bepaalde, heeft zich in den laatsten
» tijd aanmerkelijk uitgebreid.

» Men zingt nu op de meeste plaatsen niet slechts psalmen en
» godsdienstige gezangen, maar ook vele andere liederen, met drie
» en vier stemmen dikwijls begeleid door fluitspel.

» Behalve de genoemde vakken worden ook nog Bijbelsche Ge-
» schiedenis en christelijke Godsdienstleer onderwezen.

» Aangaande de kinderen durven wij vrijelijk zeggen, dat zij
» onder eene goedè leiding en als zij getrouw de school bezoeken
» tamelijk goede vorderingen kunnen maken, daar het hun gansch
» niet aan aanleg ontbreekt. Waar een en ander naar wensch
» is, daar zijn de kinderen minder bedeesd, vlugger in het ant-
» worden, zindelijker in uiterlijk, en beschaafder dan elders, waar
» opkomst en leiding in minder goeden staat verkeeren.

» De onderwijzers zijn over het geheel tamelijk goed voor hun-
» ne taak berekend. Dat hierin echter groot verschil bestaat laat
» geen twijfel over, langzamerhand zal het personeel zeker ver-
» beteren, en het is te wenschen, ook hunne inkomsten.

» Aangaande de ouders moeten wij opmerken, dat zij hunne kin-
» deren dikwijls ongaarne ter school zenden, omdat zij hen voor
» hunne werkzaamheden wenschen te gebruiken.

» Andere ouders laten hunne kinderen de vrijheid, om naar ver-
» kiezing of al niet ter school te gaan.

» Over het geheel kost het nog al moeite de kinderen op school
» te krijgen, tenzij de hoofden er zich aan laten gelegen liggen.

» Het is dus duidelijk dat een en ander nog veel te wenschen
» overlaat. Er is echter vooruitgang."

Met betrekking tot hetgeen de Zendeling-vereeniging in de aangehaalde regelen omtrent het zingen opmerkt, verdient vermeld te worden, dat de belangrijke verbetering, welke daarin wordt waargenomen, mede te danken is aan de ijverige pogingen van den zendeling Graafland in de vorming van onderwijzers. De hoogte, waarop hij zijne kweekelingen ook in de zangkunst weet te brengen, is inderdaad opmerkenswaardig, en evenzeer getuigende van zijnen tact in het onderwijzen, als van de vatbaarheid der kweekelingen die met maleische woorden quartetten uit de *Orpheus* zingen, op eene wijze waarover men verbaasd staat.

De opkomst der kinderen, ofschoon voortdurende aansporing van de zijde van het Bestuur eischende, was over het algemeen bevredigend.

Vooral ook liet het Bestuur zich in het afgeloopen jaar gelegen liggen aan de zorg voor de voorziening in betamelijke schoolgebouwen, het behoorlijk onderhouden derzelve en het aanschaffen van schoolmeubilair hetwelk meestal nog zeer gebrekkig was.

Op verschillende plaatsen kwamen nieuwe schoollokalen tot stand, andere werden verbeterd en het noodige werd verrigt tot aanmaak van tafels, banken, schrijfborden, enz.

Bij de circulaire van den eersten Gouvernements Secretaris van 14 Julij 1858 No. 1905b werd de mededeeling ontvangen, dat het door de Regering wenschelijk is geacht, terug te komen van den last vervat in de circulaire van den Directeur der Burgerlijke Openbare werken van 5 Junij 1857 No, 1023/1257 om de daarstelling, het onderhoud, de herstelling en de vernieuwing van scholen voor kinderen van inlanders voor rekening van den staat te doen geschieden.

Dat voortaan het beginsel behoort te gelden:
dat de lokalen voor inlandsche scholen door de bevolking zelve op hare kosten moeten worden daargesteld, onderhouden en zoo noodig vernieuwd of hersteld.

Dat in het algemeen behoort gevolgd te worden de regel, aangegeven bij de Circulaire van den Staatsraad in buitengewone dienst, Vice-president van den Raad van Nederlandsch-Indië belast met het dagelijksch beleid der zaken, gedagteekend 14 September 1855 No. 211 en 212.

En dat medewerking en ondersteuning kunnen worden geschonken, waar die gevraagd worden, of waar de kans van welslagen op aannemelijke gronden wordt aangetoond.

In verband tot het voormeld, in 1857 vastgesteld beginsel, dat de kosten van daarstelling en onderhoud der inlandsche schoollokalen uit 's lands kas zouden worden bestreden, vaardigde de Regering bij circulaire van den eersten Gouvernements Secretaris van 19 Mei 1858 No. 1374, den last uit, om de schoolgelden, als toevallige baten bij 's lands kas in te nemen. De intrekking van het bedoeld beginsel had ook de opheffing van dezen last ten gevolge.

In de verslagen der laatstverloopene jaren is steeds melding gemaakt van de bestaande dringende behoefte aan meer doelmatige leer- en vooral leesboeken voor de Inlandsche scholen.

Reeds in het jaar 1854 werd, om aan deze behoefte eenigzins te gemoet te komen, de hulp des Gouvernements ingeroepen tot het drukken en uitgeven van een door den zendeling Graafland op uitnoodiging van den Resident vervaardigd leesboekje getiteld: Kitab batja, akam Manusija Binatang dan Tatanaman.

's Gouvernements Besluit van 16 November 1857 No. 24 verleende tot het drukken bij 's lands drukkerij de magtiging, met het gevolg, dat eindelijk in de maand October 1858 van het bedoeld leesboekje *één duizend* exemplaren werden ontvangen, welke tegen den prijs van 30 centen, uitmakende het bedrag der kosten, bereids in de volgende maand geheel van de hand gezet waren, zoodat onverwijld eene nieuwe oplage van 3000 exemplaren is aangevraagd.

Dat de onderwerpelijke behoefte inmiddels de aandacht der Regering bijzonderlijk tot zich trok, bleek uit de, in den aanvang des jaars 1858 erlangde uitnoodiging, om het gevoelen der Subcommissie mede te deelen, nopens de door haar opgegevene drie punten:

1°. De uitloving van prijzen voor de vervaardiging van geschikte en verstaanbare maleische leesboeken ten dienste der inlandsche Christenscholen in de Moluksche eilanden.

2°. De opgave van schoolboekjes in verschillende talen, welke inhouden onderwerpen voor verlating in het Maleisch tot hetzelfde einde aan te bevelen.

3°. Het denkbeeld om het onderwijs in de Hoogmaleische taal te doen vervangen door het onderwijs in de Nederduitsche taal.

Bij het schrijven der Subcommissie van onderwijs van 9 April 1858 no. 9, aan de Hoofdcommissie van Onderwijs gerigt, werd ten eerste op de verwezenlijking van het eerste punt aangedrongen met het uitdrukkelijk voorbehoud evenwel, dat de voor dit gewest te vervaardigen maleische leesboeken behooren geschreven te worden in het alhier gebruikelijk maleisch, dewijl ander Maleisch hier niet of gebrekkig verstaan wordt;

ten tweede: aan het tweede punt zooveel mogelijk voldaan,

en ten laatste: met betrekking tot het derde punt overgewezen tot het ter zake onder dagteekening van 18 Februarij 1857 No. 151 door den Resident uitgebragt rapport.

In 1857 opperde de Regering de vraag, in hoever het in Nederland uitgegeven wordende Maleisch nieuwsblad *Bintang Oetara* bruikbaar voor de inlandsche scholen kon worden geacht.

De Resident van Menado ontkende die bruikbaarheid voor de Minahassa, en bij Besluit van 15 Maart 1858 No. 43, zag de Regering af van het denkbeeld, om dat nieuwsblad te benuttigen voor het onderwijs der inlandsche jeugd.

Gorontalo.

Van regeringswege consideratiën en advies gevraagd zijnde nopens het denkbeeld om te Gorontalo in het belang der afstammelingen van Europeanen eene gewone Hollandsche lagere school op te rigten, en om daarop kinderen van inlanders toe te laten werd dienaangaande door den Resident in April 1858 als deszelfs gevoelen medegedeeld, dat het aantal kinderen van Europesche afkomst te Gorontalo (afwisselend van vijf tot tien) al te onbeduidend is, om de uitgaven te kunnen billijken, aan de oprigting eener Gouvernements lagere school verbonden, waaraan bovendien, lettende op den aard dier kinderen en de maatschappelijke positie hunner ouders ook minder behoefte bestaat, en dat voor de inlandsche (Mahomedaansche) jeugd te Gorontalo de voorkeur moet gegeven worden aan inlandsche scholen waar schrijven, lezen en rekenen in de Maleische taal door bezoldigde Mahomedaansche meesters onderwezen wordt, waartoe reeds in 1856 door den Resident het voorstel werd gedaan, op de verwezenlijking van welk voorstel hij op nieuw aandrong.

Christen-Maleische School te Gorontalo.

Krachtens magtiging des Konings is bij Gouvernements Besluit van 8 Junij 1858 no. 12, de bezoldiging van den Inlandsche Christen onderwijzer bij deze school van *f* 12, verhoogd tot *f* 20 s' maands.

Deze verhooging was noodzakelijk, ten einde voor dat ambt geschikte personen te kunnen verkrijgen en behouden, alsmede om het aanzien van den Christenschoolmeester, die tevens bij de Godsdienstoefeningen voorgaat, vooral in het oog der Mahomedaansche hoofden en bevolking te verheffen.

Een doelmatig schoollokaal, tevens tot kerk dienende, en eene schoolmeesterswoning werden voltooid.

De onderwerpelijke school voldoet wat het onderwijs betreft, aan de behoefte van de plaats.

De kinderen van Europesche afkomst, worden er in het lezen, schrijven en rekenen geoefend, aan welke oefening mede eenige zonen van inlandsche hoofden deelnemen.

Inlandsche Christenscholen op de Sangir-Eilanden.

In het verslag over 1857 is aangeteekend dat, ten gevolge der vestiging van zendelingen op de Sangir-eilanden, alsmede ten gevolge, zoowel der ondersteuning van Gouvernementswege erlangd, als de maatregelen door het Bestuur genomen, het onderwijs onder de bevolking van die eilanden een nieuw tijdperk was ingetreden, hetwelk voor de zedelijke en intellectuële ontwikkeling van dat volk heilrijke vruchten belooft.

Natuurlijk kunnen de resultaten van deze verandering zich slechts langzaam en na verloop van tijd doen bespeuren.

Desniettemin is nu reeds zooveel gewonnen, dat een voldoend schoolmaterieel is daargesteld; dat de kinderen naauwgezetter ter schole komen; dat de meesters beter tot hunnen pligt worden gehouden; dat de hoofden zich meer aan de zaak laten gelegen liggen, en dat over het algemeen meer orde en regelmaat in het onderwijs zijn gebragt.

In aanmerking nemende de verregaande onverschilligheid van de Sangirezen, hunne groote achterdocht, hun schromelijk zedebederf, hunne gehechtheid aan het oude, laat het zich echter ligtelijk beseffen, dat de zendelingen nopens een en ander met vele moeijelijkheden te kampen hebben, en om geen' tegenzin op te wekken, met veel beleid behooren te werk te gaan. Ten einde het doel niet te missen of voorbij te streven zijn de zendelingen dan ook door den Resident herhaaldelijk aangemaand, om met matigen ijver te werk te gaan; om dwang zooveel mogelijk te vermijden, en om van den tijd en zijnen toenemenden zedelijken invloed te verwachten, wat alleen langs dien weg te verkrijgen is.

Van de schoolregelingen waarvan in het vorig verslag is melding gemaakt, werden in den loop van 1858 *één honderd* voor Gouvernementsrekening gedrukte exemplaren ontvangen, en aan de Radja's en de zendelingen tot noodig gebruik toegezonden.

Het vorig verslag gewaagt als een blijk der belangstelling van de Regering in het onderwijs op de Sangir-eilanden, en van hare genegenheid om tot bevordering van hetzelve krachtig mede te werken, onder anderen van de koninklijke magtiging, om voor

de zedelijke behoeften van de bevolking op die eilanden-groep, alsmede op de Talaut-eilanden te beschikken over eene som van *f* 4000 's jaars, waarvan *f* 1200 bepaaldelijk bestemd tot bezoldiging van inlandsche onderwijzers.

Nopens de aanwending van die gelden waren bij het einde des jaars nog voorstellen aanhangig.

Ten opzigte van de Talaut-eilanden verleende de Regering bij art. 5 van haar Besluit van 21 Februarij 1858 no. 4 aan den Resident de magtiging om, overeenkomstig het door hem in 1857 gedaan voorstel, en zoodra het gebleken zal zijn dat eenig zendelingleeraar aldaar, met vrucht werkzaam geweest is, ter bekeering der Heidensche bevolking tot het Christendom, twee maleische schoolmeesters ten behoeve der Christen-gemeente aldaar in dienst te stellen, ieder op eene bezoldiging van vijf gulden 's maands.

De inlandsche schoolmeesters op de Sangir-eilanden, die meerendeels aldaar eene hoogst gebrekkige opleiding ontvingen, laten in geschiktheid voor hun vak nog zeer veel te wenschen over.

Slechts langzamerhand, naar gelang door de zendelingen, daar en in de Minahassa, jonge Sangirezen tot onderwijzers gevormd worden, is hierin verbetering te verwachten.

Even als in 1857 werden ook in 1858 weder aan een drietal Sangiresche schoolmeesters, die zich door langdurige dienst en ijver hadden onderscheiden, tot belooning en aanmoediging gratificatiën ten bedrage van *vijftig* gulden uit 's lands kas toegelegd.

Van de magtiging naar aanleiding van Gouvernements Besluit van 15 Julij 1856, no. 2, bij de missive der Hoofdcommissie van onderwijs van 23 Junij 1857, no. 17/91 verleend, om naar gelang der behoefte de noodige schoolboeken en schoolbehoeften voor de Sangirsche scholen aan te schaffen, werd in 1858 geen gebruik gemaakt, omdat die behoefte in het vorige jaar ruim vervuld was, en overigens nog aanvulling plaats vond uit de liefdegiften voor de ramp der vulkaanuitbarsting van 1856 bijeengebragt.

Ingevolge Gouvernements Besluit van 15 Julij 8561 No. 3, geschiedde bovendien eene nieuwe toezending van 500 Maleische Bijbels en 350 Maleische gezangboeken, bestemd om als geschenk aan de Sangiresche bevolking te worden uitgereikt, welke uitreiking is opgedragen aan den zendeling; ofschoon niet bepaaldelijk als schoolboek gebezigd wordende, wordt van deze boe-

ken hier melding gemaakt, dewijl ze zijdeling strekken tot bevordering van het onderwijs en tot opwekking van den lust om te leeren.

Als met het onderwijs op de Sangir-eilanden in verband staande, verdient nog vermelding, dat een' door den zich op Indische taalstudie vlijtig toeleggenden heer J. G. F. Riedel (controleur bij het binnenlandsch bestuur in de Minahassa) vervaardigd Neder-duitsch en Sangij-Manganitoesch woordenboek, hetwelk der Regering was aangeboden, harentwege in Junij 1858 aan het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen is toegezonden, met verzoek om aan dit werk in het meeste belang der wetenschap openbaarheid te geven door middel van Genootschapswerken.

Inlandsche Mahomedaansche scholen.

Het onderwijs in de Mahomedaansche landen tot het gebied dezer Residentie behoorende, bleef op denzelfden gebrekkigen voet.

Een voorstel tot oprigting van eene gouvernements school te Gorontalo, ten dienste der inlandsche Mahomedaansche jeugd bleef, in verband met andere aangenomene regelingen, in advies.

BANDA.

Aan het hoofd van de school te Banda staat nog steeds de blijkens het verslag over 1857 van de Negorij Wassoe (afdeeling Saparoea en Haroekoe) naar de Residentie Banda overgeplaatste schoolmeester H. P. Tomasouw en mag vermeld worden, dat deze zich gedurende het loopende jaar met meer ijver van zijne verpligtingen heeft gekweten, dan vroeger het geval was, zoodat dan ook de vorderingen der leerlingen in het schrijven, lezen en rekenen, over het algemeen bevredigend zijn te noemen, ofschoon niet mag worden verzwegen, dat vele kinderen van het gelezene weinig of niets verstaan: een gebrek, dat op verre weg in de meeste Christenscholen wordt ondervonden.

Op deze school ontvangen thans 95 kinderen onderwijs, en alzoo 31 meer dan op het einde van 1857.

De voor het onderwijs gebezigd wordende leerboeken zijn dezelfde als die, vermeld in het verslag over 1857. Mogten echter de door de Regering uitgeloofde premiën voor het vervaardigen van Maleische lees- en leerboeken met een' gewenschten uitslag

worden bekroond, dan zal de invoering dier boeken op de hierbedoelde scholen dezer Residentie, op het onderwijs aan de inlandsche Christenjeugd van overwegenden heilzamen invloed kunnen zijn.

Met betrekking tot het grooter aantal kinderen, dat thans in vergelijk met vroegere jaren op deze school onderwijs geniet, moet vermeld worden, dat zulks een gevolg is van het in werking treden op 1 Februarij 1858 van het door de Subcommissie ontworpen en door den Gouverneur der Moluksche eilanden (1) gearresteerd reglement voor het inlandsche schoolwezen in deze Residentie, waarvan mede sprake is in het verslag van 1857, en waarbij is bepaald, dat alle jongens van hun zesde tot en met hun veertiende, en alle meisjes van haar zesde tot en met haar dertiende jaar schoolpligtig zijn.

Op dit Reglement zijn echter door de Regering eenige aanmerkingen gemaakt, tengevolge waarvan op een daaromtrent door den Resident van Banda van den Gouverneur der Moluksche eilanden ontvangen en aan de Subcommissie van onderwijs medegedeeld schrijven, aan eerstgenoemden hoofdambtenaar is aangeboden, een gewijzigd ontwerp van reglement voor de Gouvernements inlandsche Christenscholen dezer Residentie, met daartoe behoorende memorie van toelichting (2) waarin echter de schoolpligtigheid der inlandsche Christenkinderen is behouden.

Terugkomende op de voorzegde vermeerdering der ter school gaande inlandsche christenjeugd, kan nog daarvan worden gezegd, dat deze ten gevolge heeft gehad dat het reeds voor het vroeger aantal leerlingen te kleine bamboezen schoolgebouw, voor het vermeerderd aantal kinderen, in het geheel niet meer kan gebezigd worden. Vermits met eenigen grond verondersteld mogt worden, dat nog geruime tijd zal verloopen, alvorens de reeds in 1857, blijkens het verslag over dat jaar, in het werk gestelde pogingen, om voor de inlandsche school te Banda een doelmatiger en ruimer lokaal te verkrijgen, met een gewenscht gevolg zullen worden bekroond, zoo is de Resident van Banda verzocht geworden de noodige magtiging te verleenen tot het doen daarstellen

---

(1) Besluit Gouverneur der Moluksche eilanden dd. 19 December 1857 No. 1.

(2) Missive dd. 8 December 1858 No. 67.

op een daartoe aangewezen terrein, van een bamboezen gebouw om voorloopig als hulpschool ten dienste van de inlandsche christenkinderen alhier te kunnen strekken.

Aan dit verzoek is door welmelden hoofdambtenaar voldaan, en de tot dat einde verleende magtiging door het Gouvernement goedgekeurd (1).

Met den opbouw is echter uithoofde van het ondervonden gebrek aan beschikbare handen eerst in het laatst van de maand October jl. kunnen worden aangevangen, doch zijn de werkzaamheden daaraan thans zoover gevorderd, dat deze nieuwe tijdelijke school met 1° Januarij 1859 zal kunnen worden geopend.

Lonthoir.

De school te Lonthoir, in het aantal leerlingen volgende op die van Banda, staat onder de leiding van den schoolmeester P. Hukum.

Er wordt onderwijs gegeven aan 26 kinderen of juist zooveel als op ultimo December 1857.

Over de vorderingen kan niet veel geroemd worden, daar bij een door den President der Subcommissie gehouden examen het zingen slecht was; het lezen, hoewel redelijk, evenwel niet verstaan werd, het spellen slechts tamelijk was en alleen het schrijven en het rekenen goed te noemen was.

Het steenen schoolgebouw, tevens tot kerk dienende, verkeert in eenen goeden staat.

Aij.

Aan het hoofd van de school op het eiland Aij, welke thans 23 leerlingen telt of 1 meer dan op ultimo December 1857 staat de reeds bejaarde schoolmeester P. Nanlohij.

Ook deze school, even als die te Banda en te Lonthoir verdeeld in 4 klassen, is door den Resident en later door een der leden van de Subcommissie bezocht, doch alstoen niet in dien gunstigen staat bevonden, als blijkens het verslag van 1857 in dat jaar het geval was. Even als op de school te Lonthoir was het gezang slechts tamelijk en werd ook dáár het gelezene niet ver-

---

(1) Gouvernements besluit dd. 24 Mei 1858 No. 38.

staan; het schrijven liet veel te wenschen over, en het rekenen was zeer gebrekkig.

Deze school wordt thans gehouden in het gedurende het jaar 1858 voltooide schoolgebouw, hetwelk, ofschoon klein, evenwel aan de behoefte voldoet.

Rozingain.

Omtrent deze school kan weinig vermeld worden.

Zij is sedert Junij gesloten doordien de onderwijzer A. L. Souhokka door de Subcommissie is gesuspendeerd (1) uithoofde van zich te hebben schuldig gemaakt aan onbetamelijke en zedelooze handelingen.

Den Gouverneur der Moluksche eilanden is van deze zaak kennis gegeven, en verzocht gemelden schoolmeester uit de Residentie Banda naar elders te verplaatsen, en hem door een geschikten onderwijzer te doen vervangen (2).

Hierop wordt de beschikking nog te gemoet gezien.

Het in 1856 afgebrande en blijkens het verslag van 1857 weder vernieuwde schoolgebouw, hetwelk tevens tot kerk dient, is in het begin van dit jaar voltooid, en verkeert in eenen zeer goeden staat.

Eindelijk moet ook nog worden medegedeeld, dat ter voorziening in de gevoeld wordende behoefte aan leermiddelen en verdere schoolbehoeften, aan de Hoofdcommissie van onderwijs is verzocht geworden bij de Regering de beschikbaarstelling te provoceren eener som van *f* 350 's jaars, welke dan ook zijn toegestaan.

Timor.

Maleische scholen.

Bij Gouvernements besluit dd. 8 Mei 1857 no. 4, is magtiging verleend tot weder oprigting van 18 inlandsche scholen op het eiland Rottie, en tot de overname van het Zendeling-genootschap van 5 op Timor aanwezige scholen, waarvoor de fondsen tevens zijn aangewezen en wel voor Rottie *f* 4380, en voor

---

(1) Besluit 5 Julij 1858 No. 35.

(2) Missive 5 Junij 1858 No. 36.

Timor *f* 1500 's jaars voor tractementen aan de onderwijzers en *f* 250 's jaars voor schoolboeken en andere leermiddelen ten behoeve van al die scholen.

Verder is bij art. 4 van voormeld Besluit toegestaan eene som van *f* 500 tot eersten aankoop van schoolboeken en andere leermiddelen.

Aan de uitvoering van dit Besluit is in zooverre gevolg gegeven, dat van de 18 voor Rottie toegestane scholen, wegens gebrek aan onderwijzers, op den 1en December 1857 slechts 8 opgerigt, en de meesters daarbij aangesteld zijn als volgt:

te Bilba	als	onderwijzer	1e klasse	T Maè.
» Ringouw	»	»	»	P. Talahatu.
» Oepauw	»	»	»	L. L. Manhello.
» Thie	»	»	»	J. Tangidaè.
» Dioe	»	»	»	J Didok.
» Landoe	»	»	3e	A. Thie.
» Korbaffo	»	»	»	J. Thie.
» Denka	»	»	»	E. F. Nait.

Op den 1en Maart van het loopend jaar zijn de vijf scholen op Timor overgenomen; terwijl de onderwijzers, die daarbij in dienst van het Zendeling-genootschap werkzaam waren, wederom zijn aangesteld, namelijk:

S. Molle	als	onderwijzer	1e klasse	te Oesappa.
M. Johannes	»	»	2e »	» Oeboefoe.
F. Tamodok	»	»	»	» Olio.
W. J. Makatita	»	»	»	» Babauw,
J. M. Nanlohij	»	»	»	» Oesauw,

Zijnde de vroegere onderwijzer op Rottie met name J. Keau of Kiuk overleden.

De schoollokalen waren bij de overname voorzien van meubels.

De onderwijzers der 1e klasse genieten eene bezoldiging van *f* 25, die der 2e klasse van *f* 20 en die der 3e klasse van *f* 15 recepissen 's maands, terwijl bovendien den onderwijzers S. Molle, F. Maè en P. Falahutu ingevolge art. 16 van boven vermeld Gouvernements Besluit, eene gratificatie is toegekend van *f* 250 ieder voor hunne sedert 1851 aan het onderwijs op Rottie bewezene diensten.

Voor de toegestane *f* 500 boven vermeld, zijn *f* 91,60 besteed tot den aankoop van:

750 eerste spelboeken,
750 » leesboeken,
230 eerste leestafels,
137 tweede »
14 derde »
en 64 vierde »

terwijl door tusschenkomst van den Gouverneur der Mollukko's van Ambon nog zijn ontboden 1500 eerste spel- en 1500 eerste leesboekjes.

Bovendien zijn nog bij de Boekhandelaren Lange & Cie. te Batavia besteld:

400 stuks schoolleijen,
en 400 » griffels.

In de eerste dringende behoefte van lees- en spelboeken is wel vooreerst voorzien, doordien bovenvermelde boeken naar omstandigheden zijn verdeeld geworden, maar toch ontbreekt nog veel waarin nog moet en ook zal voorzien worden.

De President der Subcommissie heeft wegens kort aanzijn alhier geen' gelegenheid gehad om een' dier scholen te bezoeken; van den Posthouder op Rottie zijn alleen numerieke opgaven omtrent de scholen te ontvangen, zoodat alleen wordt opgenomen de staat van de scholen en de aanwezige leermiddelen, zooals die door de betrokken meesters op Timor is ingezonden.

Volgens die opgave zijn de vijf scholen bezocht door 304 kinderen te zamen.

De onderwijzers dier scholen zijn volgens ingewonnen informatie geschikt voor hunne betrekking, en geven zich veel moeite in het onderwijs der kinderen.

Behalve bovenvermelde scholen bestaat te Koepang zelve eene inlandsche Christenschool, waarbij als onderwijzer is aangesteld de Amboinees B. M. Noija, die ingelijks door het Gouvernement bezoldigd wordt, terwijl hij bijgestaan wordt door eenen ondermeester, die uit de kas van het Zendeling-genootschap wordt bezoldigd.

Het onderwijs wordt in het kerkgebouw gegeven, omdat daarvoor geen eigen lokaal aanwezig is.

De onderwijzer Noija is zeer geschikt voor zijne betrekking.

Op den 20en November 1847 bedroeg het getal leerlingen dier school:

	Jongens	Meisjes
	66	25
sedert zijn bij gekomen	13	11
en afgegaan	13	5

zoodat thans bljven 66 jongens en 31 meisjes of te zamen 97 leerlingen.

Van de leerlingen zijn afkomstig:

33 van Chinesche ouders.
5 » Europesche afkomst.
53 » Inlandsche christenen.
6 » Heidensche ouders.

Zij worden onderwezen in het lezen schrijven, rekenen en de bijbelsche geschiedenis.

Bij het gehouden examen is gebleken, dat de kinderen zeer goede vorderingen hebben gemaakt.

Door de zamenstelling van dit verslag heeft de Hoofdcommissie van onderwijs weder hare jaarlijksche taak volbragt. Bleef de Commissie wat hare leden betreft dit jaar als bij uitzondering onveranderd, zij had groote bezwaren en moeijelijkheden te overwinnen door de buitengewone mutatiën van het onderwijzend personeel; 5 onderwijzers vertrokken tot herstel van gezondheid naar Nederland, 1 werd gepensioneerd, terwijl 2 overleden, en 2 zich aan de schooldienst onttrokken; een verlies alzoo in de dienst van 10 onderwijzers, terwijl 16 ondermeesters en kweekelingen in andere betrekkingen overgingen. Onder zulke afwisselingen moet het onderwijs daadwerkelijk lijden, en wordt dubbele inspanning en werkzaamheid gevorderd, om zoodanige verliezen te boven te komen.

Hoe zeer de algemeene toestand van het lager onderwijs zeer gunstig mag genoemd worden, is de Hoofdcommissie van onderwijs evenwel van oordeel, dat bij de tegenwoordige uitbreiding, eene herziening der wetten, instructiën en bepalingen op het onderwijs, die van 1818 dagteekenen, hoogst wenschelijk is. Daardoor zal men in de gelegenheid zijn, het lot der onderwijzers te

verbeteren, en onderscheidene takken der dienst beter in verbinding en overeenstemming te brengen. Zij stelt zich dan ook vóór, van de Regering eene opdragt te verzoeken, tot het maken eener nieuwe algemeene verordening op het lager onderwijs in deze gewesten, zoo als bedoeld is bij Art. 127 van het Reglement op het beleid der Regering, en, voor dat hoogst gewigtige werk, één of twee harer medeleden in Commissie te stellen.

Een nieuw leven en jeugdige krachten hoopt zij daardoor in het openbaar onderwijs in Nederlandsch-Indië te brengen, en met die voornemens treedt zij het jaar 1859 in, met vertrouwen aan de beoordeeling der Regering overlatende, hoe zij in het verloopen jaar 1858, aan de vele en gewigtige pligten, die op haar rusten, heeft getracht te beantwoorden.

De Hoofdcommissie van Onderwijs in

Nederlandsch-Indië,

C. A. DE JONGH, *President.*

Ter ordonnantie van de Commissie:

J. A. PATTIJN, *Secretaris.*

BIJLAGEN.

Lett. A.

STAAT *aantoonende de zamenstelling der Hoofdcommissie en Subcommissiën van Onderwijs in* Nederlandsch-Indië *op Ultimo December* 1858.

HOOFDCOMMISIE VAN ONDERWIJS.

Mr. C. A. de Jongh, *President.*
Jhr. Mr. D. A. Junius van Hemert, *Vice-President.*
J. C. Teengs,
Mr. J. de Wal,
Kolonel G. Wassink,
„ C. G. van Dentzsch,
A. J. W. van Delden,
Dr. P. Bleeker,
Mr. R. A. Eekhout,
Ds. J. W. H. Adèr,
} *Leden.*
J. A. Pattijn, *Secretaris.*

SUBCOMMISSIËN VAN ONDERWIJS.

BANTAM.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
„ „ militaire Kommandant,
Mr. G. P. ten Cate,
} *Leden.*
De tijdelijke Secretaris der Residentie, *Secretaris.*

BUITENZORG.

De tijdelijke Assistent-Resident, *Voorzitter.*
Dr. P. F. H. Fromberg,
D. H. Rost van Tonningen,
Dr. P Swart,
C. de Groot,
J. R. P. F. Gonggrijp,
} *Leden.*
De tijdelijke kommies, belast met de administratie van 's lands kas, *Secretaris.*

Cheribon.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
H. Feist,
J. G. W. Kroll, } *Leden.*
De tijdelijke Secretaris der Residentie, *Secretaris.*

Tagal.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
C. van den Brink,
W. J. A. Nieuwenhuisen, } *Leden.*
De tijdelijke Secretaris der Residentie, *Secretaris.*

Pekalongan.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
J. C. Scharff,
H. B. Houtman, } *Leden.*
De tijdelijke Secretaris der Residentie, *Secretaris.*

Samarang.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
F. C. van der Meer van Kuffeler,
Mr. Udo de Haas,
De tijd. Assist.-Resident van Salatiga,
De tijd. Predikant, „ „ ,
„ „ Controleur der landelijke inkomsten en Cultures. } *Leden.*
Mr. F. L. Anthing,
H. Bleckman,
Mr. J. J. Schneither,
Jhr. C. F. Siberg, *Secretaris.*

Ambarawa.

De tijd. Controleur,
„ „ militaire Kommandant,
„ „ eerstaanwezende Ingenieur, } *Leden.*

PATTIE (*Japara*).

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
A. Sonius,
H. J. Dagneaux, } *Leden.*
A. J. L. van Hemert,
S. A. de Kanter, *Lid* en *Secretaris.*

JAPARA.

F. A. C. Halewijn,
J. A. B. Heijnneman, } *Leden.*
J. W. van Grol.

REMBANG.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
F. Ketting Olivier,
C. A. L. Troostenbrug de Bruin, } *Leden.*
J. J. Adriaans,
De tijdelijke Secretaris der Residentie, *Secretaris.*

SOERABAIJA.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
Dr. P. L. Onnen,
H. de Bruin,
De tijd. Assist.-Resident van Grissee,
Mr. A. Mangelaar Meertens,
De eerstaanw. officier der Genie,
H. H. Schiff, } *Leden.*
J. M. Kuijp,
C. J. H. Fransen,
Mr. W. H. 's Jacob,
R. van Noord Borski,
A. A. F. Mounier,
Mr. M. P. A. Coster,
J. Hageman Jcz., *Secretaris.*

MADURA.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
„ Assistent „ van Madura,
„ „ „ „ Sumanap,
J. M. Verff,
P. C. Hoolboom,
Leden.
De tijdelijke Secretaris der Residentie, *Secretaris.*

PASSOEROEAN.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
S. Beijers van der Vlugt,
W. L. Versteegh,
De tijd. Assist.-Resident van Malang,
G. Lebret,
Leden.
C. N. H. Lawick van Pabst, *Lid* en *Secretaris.*

PROBOLINGO.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
Chs. Ettij,
J. A. Potter,
F. J. N. Brouwer,
Mr. A. J. W. Cornets de Groot,
Leden.
De tijdelijke Secretaris der Residentie, *Secretaris.*

BEZOEKIE.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
B. F. de Lange,
De tijd. Assistent-Resident van Panaroekan en Bondowosso,
J. D. Franssen van de Putte,
R. C. Spengler,
Leden.
De tijdelijke Secretaris der Residentie, *Secretaris.*

Banjoewangie.

De tijdelijke Assistent-Resident, *Voorzitter.*
" " Geneesheer, } *Leden.*
Dr. H. Zollinger, }
De tijdelijke kommies, *Secretaris.*

Banjoemaas.

De tijdelijke Resident, *Voorzitaer.*
E. van de Velde, }
J. W. van Barneveld, }
C. F. Philips, } *Leden.*
W. L. H. Brocx, }
J. J. Popelier, }
C. Overdijk, }
De tijdelijke Secretaris der Residentie, *Secretris.*

Poerworedjo (*Bagelen*).

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
" " Militaire Kommandant, }
G. van Beest Holle, } *Leden.*
A. Abeleven, }
Jhr. W. K. L. van Hogendorp, *Lid* en *Secretaris.*

Kadoe.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
F. T. M. van Maanen, } *Leden.*
G. Voorsluijs van Elk, }
De tijdelijke Secretaris der Residentie, *Secretaris.*

Djokjocarta.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
J. J. Bake, }
J. F. Kramer, } *Leden.*
Mr. J. E. de Klerk, }

G. Wijnschenk,
J. Helmers, } *Leden.*
De tijdelijke Secretaris der Residentie, *Secretaris.*

SOERACARTA.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
J. A. Wilkens,
Dr. W. Palmer van den Broek, } *Leden.*
J. W. C. van Steeden,
De tijdelijke Secretaris der Residentie, *Secretaris.*

MADIOEN.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
C. R. A. Hansen,
Jhr. Mr. O. E. van Nispen,
B. J. J. Vogelpoot, } *Leden.*
G. de Hartog.
Th. Keijzer,
De tijdelijke Secretaris der Residentie, *Secretaris.*

KEDIRIE.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
J. J. Breijman,
De tijd. Assist.-Resident van Ngrowo, } *Leden.*
De tijdelijke kommies, *Secretaris,*

PADANG.

De tijdelijke Assistent-Resident, *Voorzitter.*
W. Kraft,
F. C. M. Hanegraat,
J. Verheij, } *Leden.*
J. Verhaagh,
De tijdelijke 1e kommies, *Secretaris.*

BENKOELEN.

De tijdelijke Assistent-Resident, *Voorzitter.*
J. R. Lewis,
B. Barneveld, } *Leden.*
J. R. Abegg, *Lid* en *Secretaris.*

RIOUW.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
P. Munnich,
L. F. Donleben, } *Leden.*
De tijdelijke kommies, *Secretaris.*

PALEMBANG.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
» » Militaire Kommandant,
» » Assistent-Resident, } *Leden.*
J. Scheltema,
De tijdelijke Secretaris der Residentie, *Secretaris.*

ZUID- EN OOSTER-AFDEELING VAN BORNEO.
(*Bandjermassin*).

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
J. H. Barnstein,
J. H. van Erp, } *Leden.*
L. Ullmann,
De tijdelijke Secretaris der Residentie, *Secretaris.*

MAKASSAR.

De tijdelijke Gouverneur, *Voorzitter.*
A. W. Bethbeder,
J. Ch. Vetter,
P. C. van Oosterzee, } *Leden.*
P. C. Wijnmalen,

Ds. B. Braams,
Mr. G. F. H. Hennij, } *Leden.*
J. Schneider,
De tijdelijke Secretaris van het Gouvernement, *Secretaris.*

MAROS.

P. C. Wijnmalen,
P. A. Bol, } *Leden.*

AMBOINA.

De tijdelijke Assistent-Resident, *Voorzitter.*
B. N. J. Rosskott,
J. Kam, } *Leden.*
Mr. Th. H. van Rees,
De kommies ter Gouvernements Secretarie, *Secretaris.*

BANDA.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
M. Lantzius,
P. C. L. Hartog,
J. E. van Zuijlen, } *Leden.*
G. L. C. C. van Vugt,
E. J. C. van den Berg,
De tijdelijke Secretaris der Residentie, *Secretaris.*

TERNATE.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
M. D. van Duivenbode,
J. E. Höveker, } *Leden.*
A. V. Amiot,
De tijdelijke Secretaris der Residentie, *Secretaris.*

MENADO.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
W. J. Goetzee, *Lid.*
De tijdelijke Secretaris der Residentie, *Secretaris.*

TIMOR.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
C. F. Brouwer,
W. L. J. G. de Rochemont, } *Leden.*
J. W. E. Arndt,
De tijdelijke kommies, *Secretaris.*

Litt. **B.**

AANTOONING *der Veranderingen welke onder het Personeel bij de Gouvernementsscholen zijn voorgevallen, gedurende het jaar* 1858.

OVERLEDEN.

A. van der Meijden,	benoemd Onderwijzer voor de school te Padang Pandjang.
F. L. de Vriese,	laatst 3e onderwijzer aan de 2e school te Soerabaija.

ONTSLAGEN.

J. A. C. Durieux,	laatst ondermeester aan de school te Banjoemaas.

EERVOL ONTSLAGEN OF UIT DE DIENST GETREDEN.

J. W. Bille van den Dungen,	als	onderwijzer te Pasoeroean.
H. Prange,	„	„ voor de O. I. dienst.
G. J. P. Canela,	„	ondermeester aan de 1e school te Amboina.
M. J. Honig,	„	ondermeester aan de school te Pasoeroean.
F. A. de Graaff,	„	waarn. ondermeester aan de school te Grissee.
P. J. Dubois,	„	kweekeling aan de school te Pekalongan.
D. P. E. van Loosbroek,	„	kweekeling aan de school te Grissee.
A. V. de Calonne,	„	kweekeling aan de 3e school te Samarang.
A. Laarhuis,	„	kweekeling aan de 1e school te Padang.
G. Barend,	„	kweekeling aan de 1e school te Soeracarta.

A. Holland,	als kweekeling aan de 2e school te Soerabaija.
E. A. Janitz,	„ kweekeling aan de 2e school te Samarang.
Z. A. Kal,	„ kweekeling aan de 1e school te Samarang.
W. G. H. Scheepe,	„ kweekeling aan de 2e school te Soerabaija.
H. P. de Vries,	„ kweekeling aan de school te Banda.
Strielack,	„ kweekeling aan de school te Pekalongan.

GEPENSIONEERD.

H. L. Rademaker, laatst Hoofdonderwijzer op wachtgeld.

AANGESTELD.

H. Kuhuwael,	als Ondermeester bij de 2e school te Amboina.
F. Strielack,	„ kweekeling te Pekalongan.
B. F. Harbrink,	„ kweekeling bij de 3e school te Samarang.
E. Spier,	„ kweekeling aan de 3e school te Soerabaija.
A. Niels,	„ kweekeling aan de 1e school te Makassar.
J. F. E. Jorissen,	„ kweedeling aan de 2e school te Samarang.
B. J. Lans,	„ kweekeling aan de 1e school te Amboina.
B. Soumokil	„ kweekeling aan de 2e school te Amboina.
J. D. J. Snell,	„ kweekeling aan de 2e school te Makassar.
J. N. Dumont,	„ kweekeling aan de 1e school te Padang.

MET VERLOF NAAR NEDERLAND.

W. Retgers,	1e Onderwijzer aan de 2e school te Weltevreden.

H. R. van Heekeren,	1e Onderwijzer aan de Stadsschool te Batavia.
H. Veuger Kuiper,	" " " "
H. C. Dircks,	Onderwijzer aan de school te Menado.
S. C. Van der Bent,	Onderwijzer aan de school te Grissee.

OVERGEPLAATST BIJ DE GOUVERNEMENTS-TELEGRAFEN.

H. Simon, laatst ondermeester aan de school te Cheribon.

Litt. C.

NOMINATIVE STAAT der op ultimo December 1858 in Gouvernements dienst zijnde Onderwijzers, Ondermeesters en Kweekelingen.

ONDERWIJZERS.

Van welk jaar in dienst.	N A M E N.	Onderwijzers rang.	Betrekking onder ultimo December 1858.
1827	H. Soeters,	3de	Onderwijzer aan de school te Soeracarta.
1829	J. Wilkens,	1ste	Hoofdonderwijzer aan de 1ste School te Samarang.
1830	J. van der Tang,	2de	1ste Onderwijzer aan de 1ste School te Soerabaija.
1832	H. W. C. de Roock,	2de	1ste Onderwijzer aan de 2de School te Weltevreden.
1834	B. Andeweg,	2de	Hoofdonderwijzer aan de 1ste School te Weltevreden.
1835	P. C. Mierop,	3de	2de Onderwijzer aan de 2de School te Samarang.
1835	H. C. Dircks,	3de	Met verlof in Nederland
1837	D. C. de Bruin,	2de	1ste Onderw. tevens binnen-regent in het Prot. weesh. te Samarang.
1838	W. Retgers,	2de	Met verlof in Nederland.
1840	C. Pieck,	2de	Met verlof in Nederland.
1840	C. H. Reijgers,	3de	2de Onderwijzer aan de school te Soeracarta.
1841	R. Sleeswijk Veenstra,	2de	2de Onderwijzer aan de 1ste school te Weltevreden.
1841	I. L. A. Mierop,	3de	2de Onderwijzer in het R. K. Weeshuis te Samarang.
1841	G. F. R. Portier	3de	Onderwijzer aan de school te Japara.
1842	J. W. Sloot,	2de	1ste Onderwijzer aan de 2de school te Samarang.
1843	P. van Geelen,	2de	1ste Onderwijzer aan de 1ste school te Padang.
1843	F. W. S. von Staedel,	3de	Met verlof in Nederland.
1844	H. R. van Heekeren,	2de	Met verlof in Nederland.
1844	J. C. Voorneman,	3de	Wd. 2de Onderwijzer in het Prot. Weeshuis te Samarang.
1844	Z. A. Mierop,	3de	Onderwijzer aan de school te Poerworedjo.
1845	P. R. Marcks,	2de	2de Onderwijzer aan de 1ste school te Samarang.
1845	P. Jansen,	3de	Onderwijzer aan de school te Benkoelen.
1845	H. van der Wulp,	3de	Met verlof in Nederland.
1845	J. G. van der Geugten,	3de	Onderwijzer aan de school te Tagal.
1846	J. Oudhoff,	3de	2de Onderwijzer aan de 3de school te Samarang.
1846	C. F. Sloot,	2de	1ste Onderwijzer aan de 3de school Soerabaija.
1846	F. Orth,	3de	4de Onderwijzer aan de 2de school te Weltevreden.
1846	G. F. Seeman,	3de	Onderwijzer aan de school te Maros.
1847	H. C. A. Cornelius,	3de	2de Onderwijzer aan de 2de school te Padang.
1847	J. H. Beer,	3de	Onderwijzer aan de school te Banjoewangie.
1848	A. G. van Velthuijsen,	2de	1ste Onderwijzer aan de 3de school te Samarang.
1848	W. Meijer,	2de	2de Onderwijzer aan de 2de school te Weltevreden.
1848	H. J. Scheffer,	3de	Onderwijzer aan de school te Grissee.
1849	J. J. de Weijer,	2de	1ste Onderwijzer aan de 2de school te Padang.
1849	P. C. van Ghert,	3de	3de Onderwijzer aan de 1ste school te Soerabaija.
1849	H. Veuger Kuiper,	2de	Met verlof in Nederland.
1849	H. L. le Bruijn,	3de	Onderwijzer aan de school te Timor Koepang.
1849	E. J. van der Linden,	3de	« « « « « Madioen.
1849	J. C. Stoltenbach,	3de	« « « « « Probolingo.
1850	N. P. L. Boijer,	3de	« « « « « Rembang.
1850	L. A. de la Croix,	3de	« « « « « Bezoekie.
1850	J. O. Boulet,	2de	« « « « « Banda
1850	J. Schoonderbeek,	2de	1ste Onderwijzer aan de stadsschool te Batavia.
1850	J. J. W. Abell,	3de	Onderwijzer aan de school te Cheribon.

Van welk jaar in dienst.	NAMEN.	Onderwijzers rang.	Betrekking onder ultimo December.
1850	L. E. Boijer,	3de	Onderwijzer aan de 2de school te Amboina.
1851	J. H. Retel,	2de	1ste Onderwijzer aan de 2de school te Soerabaija.
1851	A. Cupaerus,	2de	Onderwijzer aan de 1ste school te Amboina.
1851	J. W. P. Rasens,	3de	3de Onderwijzer aan de 1ste school te Samarang.
1851	F. A. Corporaal,	2de	Onderwijzer aan de 1ste school te Makassar.
1851	S. C. van der Beut,	3de	Met verlof in Nederland.
1852	H. Obertop,	2de	Onderwijzer aan de school te Padang Pandjang.
1852	L. van den Bor Jr,	2de	« « « « « Djokjocarta.
1852	J. E. van der Wijk,	3de	2de Onderwijzer aan de 2de school te Soerabaija.
1852	J. L. Bloemhard,	2de	Onderwijzer aan de school te Pasoeroean.
1852	A. de Bruijn Hz,	2de	« « « » « Banjoemaas.
1852	J. van der Veer,	3de	« « « « « Pekalongan.
1852	W. Beerekamp,	2de	1ste Onderwijzer in het R. K. Weeshuis te Samarang.
1852	J. van der Meijden,	3de	Onderwijzer aan de school te Pattie.
1853	J. M. Roskopf,	2de	3de Onderwijzer aan de 1ste school te Weltevreden
1853	L. van den Bor Jr,	3de	Onderwijzer aan de school te Ambarawa.
1853	B. A. Willems,	3de	« « « « « Palembang.
1854	A. van Ooijen,	2de	2de Onderwijzer aan de 1ste school te Soerabaija.
1854	M. J. J. Op de Laeij,	3de	3de « « « 2de « « «
1854	J. A. Immink,	2de	Onderwijzer aan de school te Buitenzorg.
1854	J. A. P. de Visser,	2de	3de Onderwijzer aan de 2de school te Weltevreden
1854	J. Kunst Jr,	2de	2de Onderwijzer aan de stadsschool te Batavia.
1854	C. L. Plasberg,	2de	2de Onderwijzer aan de 3de school te Soerabaija.
1854	A. Kommissaris,	3de	Onderwijzer aan de school te Malang.
1854	C. Over de Linden,	3de	« « « « « « Ternate.
1854	W. Broers,	3de	« « « « « « Banjermassin.
1854	D. P. Feikema,	3de	« « « « « « Tjilatjap.
1854	J. Leegstra,	2de	4de Onderwijzer aan de 2de school te Soerabaija.
1854	L. G. van der Hoek,	2de	Onderwijzer aan de school te Menado.
1857	R. J. L. Weijhenke,	2de	« « « « « Meester Cornelis.
1857	B. A. Brassinga,	2de	« « « « « Serang.
1857	W. J. Leids,	2de	« « « « « Magelang.
1857	H. Schoemaker,	2de	« « « « « Sumanap.
1857	W. Wilmes,	2de	« « « « « Bankallang.
1857	J. C. Tamson,	2de	« « « 2de school te Makassar.
1857	O. E. Hansen Jr,	2de	2de Onderwijzer aan de 1ste school te Padang.
1854	C. C. Homburg,	3de	Onderwijzer aan de school te Riouw.

ONDERMEESTERS.

1840	F. C. de Graaff,		Aan de 1ste school te Soerabaija.
1844	J. A. A. van Solingen,	3de	« « « « Makassar.
1847	A. C. Winkler,		« « « « Menado.
1848	F. Daijers,		« « R. K. Weeshuisschool te Samarang.
1850	A. C. Pietersen,		« « Herv. « « «
1850	J. H. Toorop,	3de	« « school te Poerworedjo.
1850	H. Burer,	3de	« « « « Passoeroean.
1850	K. G. Rabé,		« « 2de school « Soerabaija.
1850	J. H. H. de Bell,		« « school « Banda.
1852	G. Nitschke,	4de	« « 1ste school « Makassar.
1853	J. H. Halewijn,	3de	« « 1ste « « Samarang.
1853	C. L. Koch,		« « Herv. Weeshuisschool te Samarang.
1853	A. A. J. Niels,	4de	« « 2de school te Makassar.
1854	A. Klasing,	4de	« « school « Tagal.
1854	H. Velu,	4de	« « 2de school « Soerabaija.
1854	A. van Velsen,	4de	« « 2de school « Probolingo.
1854	H. Vierdag,	4de	« « school « Menado.
1854	R. Burg,	4de	« « 2de school « Djokjocarta.
1855	G. H. Piekhaar,		« « R. K. Weesh. school te Samarang.
1856	N. Jordan,		« « school te Ambarawa.
1856	H. W. Doeve,		« « 2de school « Samarang.
1856	C. Barrett,		« « school « Benkoelen.
1857	W. H. Snethlage,	3de	« « 2de school « Weltevreden.
1857	F. J. C. Klaar,	4de	« « school « Buitenzorg.
1857	W. Hofstede,	4de	« « « « Magelang.
1857	J. Hazelhorst,	3de	« « « « Grissee.
1857	J. B. Coenraad,	3de	« « « « Soeracarta.
1857	H. Goedhart,	3de	« « « « Palembang.
1858	H. Kuhuwael,		« « 2de school « Amboina.

KWEEKELINGEN.

H. J. Hicks. ..... te Pekalongan.
C. Doelitsch..... aan de 1ste school te Samarang.
J. A. Boijer..... « « « « « «
P. H. Doeve..... aan de 2de school te Samarang.
W. H. A. Harbrink..... « « 3de « « «
D. de Vries, Jr..... aan de R. K. Weeshuisschool te Samarang.
G. A. R. E. A. Pieters..... « « « « «
T. Riesa..... te Malang.
J. P. Appel..... « Djokjocarta.
P. A. Robijn..... « Malang.
C. G. Godfried..... « Probolingo.
C. Broekhuizen..... « Banda.
A. Niels..... aan de 1ste school te Makassar.
H. T. Evers..... aan de school te Pasoeroean.
A. Gossiaux..... aan de 2de school te Padang.
L. Buflo..... « « « « « «
J. T. Wolff..... aan de school te Banjermassin.
A. H. van den Worm..... aan de 1ste school te Samarang.
P. A. Boer..... « « 2de « « «
J. F. E. Jorissen ..... « « « « « «
B. F. Harbrink..... « « 3de « « «
J. Martens..... « « Herv. Weesh. school.
G. Vasmer..... « « « « «
G. W. van Ligten..... « « 1ste school te Soerabaija.
E. Spier..... « « 3de « « «
C. Fransz..... « « « « « Sumanap.
R. E. A. Caelewaerd..... « « « « « «
B. J. Lans..... « « 1ste « « Amboina.
B. Soumokil..... « « 2de « « «
J. D. J. Snell..... « « « « « Makassar.
J. N. Dumont..... « « 1ste « « Padang.

Litt. **D.**

STAAT *der Gouvernements scholen onder ultimo December* 1858.

Doorloopend No.	SCHOLEN.	Getal der bij iedere school in dienst zijnde of dienst doende: Onderwijzers.	Onderwijzeressen.	Kweekelingen.	Getal Leerlingen: Tegen betaling van het schoolgeld	Gratis.	Totaal.
	JAVA EN MADURA.						
1	1ste lagere school te Weltevreden	3	....	....	56	....	56
2	2de " " " "	4	1	....	26	201	227
3	" " " Batavia	2	....	....	26	89	115
4	" " " Mr. Cornelis	1	....	....	14	13	27
5	" " " Buitenzorg	1	1	....	34	20	54
6	" " " Serang	1	....	....	18	13	31
7	" " " Cheribon	1	....	.. .	23	18	41
8	" " " Tagal	1	1	....	19	14	33
9	" " " Pekalongan	1	1	2	52	21	73
10	1ste " " " Samarang	3	1	2	73	....	73
11	2de " " " "	2	1	3	77	53	130
12	3de " " " "	2	....	2	42	60	102
13	Herv. Weesh. " " "	2	2	3	....	153	153
14	R. K. " " " "	2	2	2	....	145	145
15	Particuliere school te Salatiga, waar van Gouvernementswege onderwijs aan de gratis leerlingen wordt gegeven	....	....	....	33	19	52
16	Lagere school te Ambarawa	1	1	....	9	71	80
17	" " " Kadoe	1	1	1	37	11	48
18	" " " Poerworedjo	1	1	....	18	26	44
19	" " " Banjoemaas	1	....	....	20	7	27
20	" " " Tjilatjap	1	....	....	19	7	26
21	" " " Soeracarta	2	1	....	67	61	128
22	" " " Djokjocarta	1	1	1	39	65	104
23	" " " Pattie	1	....	...	5	16	21
24	" " " Japara	1	....	....	8	17	25
25	" " " Madioen	1	....	...	17	8	25
26	" " " Rembang	1	....	....	20	14	34
27	1ste Lagere school te Soerabaija	3	1	1	89	....	89
28	2de " " " "	4	2	....	60	31	91
29	3de " " " "	2	....	1	9	79	88
30	Lagere school te Griseee	2	....	1	20	30	50
31	" " " Sumanap	1	....	2	12	33	45
32	" " " Bangkallang	1	....	....	7	6	13
	Transporteren	51	18	21	949	1301	2250

Doorloopend No.	SCHOLEN.	Getal der bij iedere school in dienst zijnde of dienst doende			Getal Leerlingen.		
		Onderwijzers.	Ondermeesters.	Kwekelingen.	Tegen betaling van het schoolgeld.	Gratis.	Totaal.
	Per transport . .	51	18	21	949	1301	2250
33	Lagere school te Pasoeroean . .	1	....	1	35	46	81
34	" " " Malang . . .	1	....	1	11	17	28
35	" " " Probolingo . .	1	1	1	32	27	59
36	" " " Bezoekie . . .	1	....	....	20	10	30
37	" " " Banjoewangie . .	1	....	....	10	5	15
	BUITENBEZITTINGEN.						
38	1ste Lagere school te Amboina. .	1	....	1	37	12	49
39	2de " " " "	1	1	1	41	35	76
40	Lagere school te Banda	1	1	1	62	22	84
41	" " " Ternate . . .	1	....	....	6	14	20
42	" " " Menado . . .	1	2	....	66	15	81
43	1ste Lagere school te Makassar .	1	1	1	37	....	37
44	2de " " " " .	1	2	1	33	65	98
45	Lagere " " Maros. . .	1	....	....	9	15	24
46	" " " Timor Koepang	1	....	....	15	17	32
47	1ste " " " Padang . .	2	....	1	36	....	36
48	2de " " " " . .	2	....	2	18	119	137
49	Lagere " " Pad. Pandjang	1	....	....	....	....	....
50	" " " Benkoelen .	1	1	....	23	15	38
51	" " " Riouw . .	1	....	....	20	4	24
52	" " " Palembang .	1	1	....	14	15	29
53	" " " Banjermassin .	1	....	1	11	23	34
	. . Met verlof in Nederland .	8	....	....	....	....	....
	Totaal	82	28	33	1485	1777	3262
	SCHOLEN NOG NIET IN WERKING.						
	3de school te Weltevreden " Fort de Kock.	zullen in 1859 in werking komen.					

Litt. E.

STAAT der onder ultimo December 1858 aanwezige particuliere schoolinrigtingen.

	SCHOOLINRIGTINGEN.	VAKKEN VAN ONDERWIJS.	Kinderen.
	JAVA.		
BATAVIA.	Van den Heer G. Verhulp.	Lezen, schrijven, rekenen, wis-, natuur- en aardrijkskunde, geschiedenis, zedekunde, teekenen, muziek, zang en dans; benevens de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen. . . .	120
	« Mevr. de Wed. Nortier.	Al hetgeen tot eene beschaafde opvoeding behoort en betrekking heeft tot het lager onderwijs benevens de Fransche taal.	60
	« Mevr. de Wed. A. Klussmann, geb. Wendt.	Idem en voor de Nederduitsche, Fransche en Hoogduitsche talen. . . .	82
	« Mevr. B. H. P. Hoola van Nooten, geb. van Dolder.	Instituut voor meisjes uit den beschaafden stand.	48
	« Mevr. H. S. W. Gersom, geb. de Vries.	Gewoon lager onderwijs benevens de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen; weinig kinderen. . .	
	« Mejufvr. A. C. H. Gaijmans.	Idem benevens de Fransche en Hoogduitsche talen.	16
	« Mevr. E. H. Fleur, geboren Boeseken.	Gewoon lager onderwijs benevens de Fransche en Engelsche talen, zeer weinig kinderen.	
	« L. Bras.	Idem en de Fransche taal.	74
	« Mejufvr. L. H. Brusse.	Idem en de Engelsche taal. . . .	9
	« Mevr. C. Exel, geb. de Vries.	Bewaar- of Verzorgschoolhouderesse, zeer weinig kinderen.	
	School van Manoek en Arathoon. J. P. Freijss, Onderwijzer.	Bestemd voor het aanleeren van het lezen en schrijven der Hollandsche, Armenische en Engelsche talen en de gewone vakken van lager onderwijs.	25
	Van I. J. J. Snellebrand.	Voor het lager en middelbaar onderwijs, de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen.	32
	« Mej. A. C. Verhuijght en J. G. A. J. van Gemert.	Voor de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen.	89
	Parapattan Weeshuisschool.	Gewoon lager onderwijs.	70
	G. P. Paulus.	Lezen, schrijven en rekenen. . . .	39
	Christelijke ambachtschool.	Om kinderen die buiten mogelijkheid zijn eene christelijke opvoeding te ontvangen, op te nemen, ten einde hen behoorlijk te doen opvoeden en verzorgen.	30
	Gesticht voor verlaten kinderen te Djattie.	. . . . .	40
SAMARANG.	Van Mevr. de Wed. Hachtman, geb. van der Een.	Lager onderwijs en vrouwelijke handwerken	50
	« Mevr. Mendes da Costa, geb. Roesing van Itersohn.	Idem benevens de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen.	15
	« Mevr. de Wed. Gatenius, geb. Frank.	Idem benevens de Fransche en Hoogduitsche talen.	14
	« Mejufvr. E. Muhlenfeldt.	Voor de vakken van het lager onderwijs.	12
	« A. Collings.	Het Italiaansch boekhouden, benevens de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen.	12
SALATIGA.	« Mevr. J. C. van Epen,	Voor de vakken van het lager onderwijs.	14
	« C. P. Behr.	Gewoon lager onderwijs.	52
	« Mevr. L. W. Martherus, geb. Bestelmeijer.	Als voren benevens de Fransche taal en teekenen.	53
	« Mevr. Mispelblom Beijer geb. Mertens.	Idem benevens de Fransche en Engelsche taal.	16
		Transportere.	972

VERSLAG

OVER HET

SCHOOLWEZEN

VOOR

DEN INLANDER

IN

NEDERLANDSCH-INDIE,

OVER HET JAAR 1858.

OPGEMAAKT TER ALGEMEENE SECRETARIE.

INHOUD.

		BLDZ.
Voorwoord		1
JAVA. I.	Kweekschool te Soeracarta	2
II.	Provinciale scholen	8
	Bantam	"
	Krawang	9
	Preanger-Regentschappen	10
	I. School te Bandong	14
	II. " " Soemedang	"
	III. " " Manondjaija	15
	IV. " " Garoet	"
	Cheribon	18
	Tagal	"
	Pekalongan	24
	Samarang	28
	Inlandsche Christenschool van den zendeling W. Hoezoo.	31
	Japara	32
	School te Japara	34
	Rembang	36
	Soerabaija	39
	Pasoeroean	41
	Malang	43
	Bangil	44
	Bezoekie	46
	Kadoe (regentschap Magelang)	48
	" (" Temangong)	50
	Banjoemas (school ter hoofdplaats)	52
	" (" te Poerbolingo)	55
	Bagelen (" " Poerworedjo),	57
	" (" " Ambal)	59
	" (" " Keboemen	62
	Madioen	61
	Patjitan	64
	Kedirie (school te Toeloeng Agong)	73

BLDZ.

BUITENBEZITTINGEN. Gouvernement Sumatra's Westkust 76

Normaalschool voor inlandsche onderwijzers te Fort de Kock.
Inlandsche scholen ter Westkust van Sumatra..... 78
Benkoelen..... 85
Banka..... 86
Celebes (School te Makasser)..... 88
" (" " Maros)..... 90
III. Schoolboeken..... 91
Schoolboeken voor den inlander..... "
7de Vervolg-aantooning der verstrekte lees- en schoolboekjes voor den inlander van 1° Januarij tot en met ultimo December 1858..... 94

VERSLAG over het Schoolwezen voor den Inlander in Nederlandsch-Indië over het jaar 1858.

(Opgemaakt ter Algemeene Secretarie).

Ter wegneming van verkeerde begrippen, welke de van gouvernementswege te Soeracarta gevormde onderwijzers voor de inlandsche scholen op Java, omtrent hunne toekomst bleken te koesteren, en tevens om een waarborg te meer te hebben voor het verkrijgen en behouden van geschikte onderwijzers, zijn in 1858 eenige regelen vastgesteld, betreffende het standpunt dier onderwijzers na het verlaten der kweekschool.

Deze regeling is opgenomen in het staatsblad van Nederlandsch Indië van dat jaar onder no. 53.

Hoewel den onderwijzers bij die regeling geen onderstand uit 's lands kas, na 20 jaren trouwe dienst is verzekerd, gelden ten aanzien van hen evenwel dezelfde beginselen als aangenomen zijn voor de inlandsche hoofden en ambtenaren in het algemeen (1).

Ook gedurende 1858 heeft de regering getracht de te Soerakarta gevormde onderwijzers zooveel mogelijk te plaatsen in of nabij het gewest van waar ze afkomstig zijn (2).

Meermalen waren daaraan evenwel bezwaren verbonden, voornamelijk ten gevolge van de omstandigheid, dat de keuze onder de gevormde onderwijzers soms beperkt is in verband tot de gelegenheid tot hunne plaatsing.

Eene der grootste moeijelijkheden, waarmede men nog op de inlandsche scholen, vooral in het westelijk deel van Java, te kampen heeft, is het verkrijgen van geschikte onderwijzers.

De regering trachtte deze moeijelijkheden te overwinnen door te bepalen, dat ook kweekelingen uit de Soendalanden, te Soerakarta tot onderwijzers zullen worden opgeleid, doch deze pogin-

---

(1) Kab. Circ. 30 April 1858, no. 108.

(2) Gouv. Besl. 1 Mei 1858, no. 10.

gen hebben voor als nog geenen gunstigen uitslag mogen erlangen, evenmin als die in 1858 aangewend, om eenen onderwijzer in de soendasche taal aan gemelde kweekschool te verbinden; hetgeen hoofdzakelijk schijnt te moeten worden toegeschreven aan de weinige geneigdheid, welke bij den soendanees wordt gevonden, om zijn land te verlaten en zich met javanen te vermengen.

Terwijl deze omstandigheid van den eenen kant, het verkrijgen van geschikte inlandsche jongelingen die zich aan het onderwijs wenschen te wijden in den weg stond, leerde daarenboven de ondervinding, dat de enkele kweekelingen van de school te Soerakarta, die niet uit de soendalanden afkomstig, daar als onderwijzers werden aangesteld, voor die taak niet berekend waren, daar zij het eerste vereischte voor onderwijzers in die streken misten, namelijk de kennis der landtaal. Van daar dan ook dat de resultaten van dat onderwijs zeer weinig bevredigend waren, en de school te Cheribon aanvankelijk genoegzaam verlaten werd en daarna geheel stil stond uit gebrek aan eenen geschikten onderwijzer. En ook te Serang (Bantam), Krawang en Tjandjoer (Preanger Regentschappen), waren de bewijzen voor het bovenstaande voorhanden.

Deze omstandigheden noopten de regering om in bepaalde overweging te nemen, het oprigten van eene kweekschool voor inlandsche onderwijzers voor de soendalanden in het midden der soendasche bevolking, waartoe de noodige voorstellen aan het opperbestuur in het laatst van 1858 waren voorbereid (1).

Omtrent den toestand en de werking der verschillende inrigtingen van onderwijs voor den inlander kunnen omtrent het jaar 1858 de volgende bijzonderheden worden vermeld.

JAVA.

I. Kweekschool te Soerakarta.

De hoofdonderwijzer Dr. W. Palmer van den Broek, deelt onder dagteekening van den 31 Mei 1859 het volgende mede betreffende de veranderingen welke sedert 1 Junij 1858 tot gemelden datum, met opzigt tot de kweekschool hebben plaats gehad, verder den gang van het onderwijs en het resultaat daarvan.

---

(1) Gouv. Besl. 5 April 1859, no. 15.

De betrekking van tweeden onderwijzer, sedert Februarij 1856 vacant, werd vervuld door de benoeming van den uit Nederland aangekomen heer T. A. F. van der Valk, bij gouv. besluit van den 20 November 1858 no. 28 tot die betrekking. Deze was sedert 1° December 1858 geregeld werkzaam.

Tot derden onderwijzer werd benoemd F. W. Winter, tot dus ver hulponderwijzer, welke laatste betrekking hierdoor is vervallen; tot onderwijzer in het teekenen J. C. Lavalette sedert ruim drie jaren die betrekking waarnemende, en eindelijk tot javaanschen onderwijzer aan de kweekschool Bagoes Atmåråga, vroeger te Pekalongan geplaatst.

Door alle deze benoemingen werd er op eene zeer voldoende wijze in de behoeften voorzien en het onderwijzend personeel zoodanig geregeld, dat men daarvan vooral ook met het oog op de geprojecteerde uitbreiding van het aantal kweekelingen, de beste vruchten gerustelijk mag voorspellen. Eindelijk werd Mas Angabaja van Galoe, residentie Cheribon, met de tijdelijke waarneming der functien van soendaneschen onderwijzer aan de kweekschool belast.

Ook in het personeel der kweekelingen hadden aanzienlijke veranderingen plaats. Van de negen kweekelingen, die bij 't begin van het schooljaar nog overig bleven, na de benoeming van den 1sten Mei 1858 in het vorig verslag vermeld, waren op ultimo Mei nog vier aanwezig.

Bij gouv. besluit van den 28n Augustus 1858 no. 5 werd Raden Sangadi, zich thans noemende Raden Sastra di Ardjå, van Madioen, tot javaanschen onderwijzer in de residentie Rembang benoemd. Hij bezocht dus nog maar zeer korten tijd de school.

De kweekeling Mas Talkå, werd bij gouv. besluit van den 14den Februarij 1859 no. 6 tot javaanschen onderwijzer te Pekalongan benoemd, onder den naam van Mas Rekså Tenåjå.

Eindelijk werden bij gouv. besluit van den 28sten April 1858 no. 8, dus na den afloop van den schoolcursus, tot javaansche onderwijzers benoemd, Mas Moekmin van Ambarawa, onder den naam van Mas Atmå Pråwirå te Salatiga, residentie Samarang, — Mas Ngali van Madioen, onder den naam van Såstrå Dimedjå te Madioen en Raden Mas Abdoel Bahit van Bangkallang te Pamakassan (Madura).

Het ontbrekende aantal kweekelingen werd op de volgende wijze aangevuld.

Van de zes bij gouv. besluit van den 1sten Mei 1858 no. 10 benoemde kweekelingen kwamen vier, met namen: Saneem en Oemar van Banjoemas, Djåkå van Bagelen en Soendjåjå van Japara, in 't begin van den cursus ter school. De benoeming der twee anderen werd ingetrokken. In hunne plaats werden Masbi van Cheribon (gouv. besluit van den 3den Julij 1858 no. 57) en Saliman van Wonosobo, residentie Bagelen (gouv. besluit van den 28sten October 1858 no. 16) gekozen. Eindelijk werden bij gouv. besluit van den 28sten April 1859 no. 5, tot kweekelingen aangesteld Raden Semådjå van Kedirie, Mas Goerisâ van Sedajoe (residentie Soerabaija), Mas Abdoelah van Kadoe, Mas Moespan van Banjoemas en Raden Bawadiman van Japara.

De maandelijksche toelage van vier kweekelingen werd, wegens vlijt en goede vorderingen, tot vijftien gulden gebragt, van Raden Soengeb bij gouv. besluit van den 5n Augustus 1858 no. 6, alsmede van Winita Sastra, Kerta di Sastra en Oemar, bij gouv. besluit van den 28n April 1859, no. 28.

Aangaande de hulpmiddelen tot het onderwijs valt alleen op te merken, dat het rekenboekje over de breuken in het javaansch nog niet geheel herzien is. Deels is dit toe te schrijven aan het vruchteloos wachten op de hulp van een kundigen javaan, die den hoofdonderwijzer tot het naauwkeurig herzien daarvan zijne diensten beloofd had, en deels daaraan, dat het den hoofdonderwijzer in overleg met den tweeden onderwijzer, wenschelijk is voorgekomen in dat rekenboekje ook de behandeling der geheele getallen op te nemen, ten einde een zeer kort overzigt te geven van 't geen in het javaansch rekenboekje van den heer Wilkens uitvoeriger wordt ontwikkeld.

Bij 't einde van dit schooljaar bevatte de school dertien kweekelingen. Zeven van hen behoorden tot de hoogste afdeeling: Abdoel Bahit, Ngali, Moekmin, Soengeb, Winitasastra, Kertadisastra en Oemar. De laatste in Junij 1858 aldaar gekomen, had reeds vrij wat kundigheden opgedaan, en hoewel hij, kort na zijne aankomst een paar maanden door ziekte verhinderd werd de lessen bij te wonen en in 't militair hospitaal verpleegd werd, maakte hij zoo snelle vorderingen, dat hij reeds in Januarij dezes jaars in de hoogste afdeeling kon worden opgenomen. Voor de vier eerstgenoemden bestond het onderwijs grootendeels in herhaling van 't vroeger geleerde. Onder de leiding van den hoofdonderwijzer werd deze afdeeling onderwezen in 't vaardig lezen en vertalen

van de eene taalsoort in de andere, waartoe de javaansche gesprekken van den heer C. F. Winter Sr. eene zeer geschikte handleiding opleveren. Aan den 3den onderwijzer werd de leiding over het vertalen van 't javaansch en 't maleisch opgedragen. De goede vorderingen door de kweekelingen hierin gemaakt, lieten bij de meesten niets te wenschen over. De pogingen, om aan de madureesche of soendanesche kweekelingen eene zuivere javaansche uitspraak te leeren, hadden echter zeer weinig vrucht. Van de aardrijkskunde werd Azië en bijna geheel Europa behandeld. Het theoretisch onderwijs in de landmeetkunde door middel van 't meetkruis werd niet geheel gestaakt, doch vertraagd door 't gemis van eene gedrukte javaansche handleiding. Het onderwijs in de javaansche spraakkunst werd met kracht voortgezet; met veel genoegen mogt men bij de meeste leerlingen goede vruchten daarvan zien, daar de eerste proeven van taalkundige analyse in 't javaansch vrij wel gelukte. Met den besten uitslag werd eindelijk de leer der evenredigheden, of die van den zoogenaamden regel van drieën, behandeld, en door allen zeer wel begrepen. Soengeb, Winita sastra en vooral ook Oemar gaven boven anderen blijken van bijzonder goede geestvermogens, en muntten ook in ijver uit.

Tot deze afdeeling behoorde voor medio Februarij ook nog de alstoen te Pekalongan geplaatste Talkâ. Hij was altijd even ijverig en gehoorzaam: zijne vorderingen, ook in 't geven van onderrigt, 't welk door hem aan de laagste afdeeling der kweekelingen werd gegeven, vóór de komst van den 2en onderwijzer, gaven bij zijn vertrek de beste verwachtingen.

De kweekelingen Ngali, Moekmin en Abdoel Bahit waren ook bij afwisseling met het geven van onderrigt, 't zij aan nieuwe kweekelingen, 't zij aan de externe leerlingen belast. De laatste toonde daarin meer geschiktheid, dan zijne vroeger vrij trage vorderingen hadden doen verwachten.

De laagste afdeelingen, sedert 1 December door den 2en onderwijzer onderwezen, bevat thans zes leerlingen, genaamd Salim, Djâkâ, Soendjâjâ, Masbi, Sanim en Saleman. Vóór Januarij werd hiertoe Oemar ook gerekend. Door zijne reeds gemaakte vorderingen, toen hij hier ter school kwam, en zijne vlugheid van begrip, was hij de anderen te ver vooruit, zoodat het beter was, hem in de hoogste afdeeling te plaatsen: Salim maakte met Oemar eerst de hoogste klasse der 2de afdeeling uit. Zij schrijven goed

en lezen vlug, zoowel javaansch als maleisch en kunnen het gelezene vrij wel uit de eene taal in de andere overbrengen. De aardrijkskunde van den O. Indischen Archipel en de bewerking der benoemde getallen en het begin van de leer der evenredigheden werd met hen behandeld. Bij naauwkeurig onderzoek bleek het echter, dat deze beide leerlingen kwalijk bij elkander geplaatst waren, daar Salim weinig van het geleerde verstond en door zijne traagheid van begrip, vooral in de rekenkunde, telkens bij Oemar al te zeer ten achteren was. De laatste werd daarom tot de 1ste afdeeling bevorderd, terwijl Salim geplaatst werd bij Djåkå, ten einde met dezen het vroeger geleerde nog eens te herhalen. Deze maken dus thans de hoogste klasse dezer afdeeling uit. In 't schrijven en lezen zoo van javaansch en maleisch is Djåkå redelijk ervaren. Ook begint hij vrij goed van de eene taal in de andere over te zetten. Met deze klasse werd voorts de aardrijkskunde van den O. Indischen Archipel, alsmede de leer der gewone en tiendeelige breuken behandeld. Dit was voor Salim eigenlijk slechts eene herhaling. Zijn aanleg voor de rekenkunde is zeer gering, hoewel het hem in 't geheel niet aan ijver en goeden wil ontbreekt. De vier andere kweekelingen van deze klasse, allen in den loop van dit schooljaar hier gekomen, hadden eerst bijna allen ongelijke vorderingen gemaakt, zoodat er toen aan klassicaal onderrigt niet te denken viel; het geven van onderwijs werd hierdoor zeer bemoeijelijkt. Spoedig bleek het echter dat Masbi en Soendjåjå 't meest gevorderd waren. Zij maken thans de middelste klasse dezer afdeeling uit. Zij schrijven tamelijk wel, lezen redelijk javaansch en maleisch, en beginnen van de eene taal in de andere over te zetten. Masbi, van Cheribon afkomstig, kent het minst javaansch, van daar is zijne vaardigheid in 't vertalen van 't maleisch in 't javaansch geringer dan die van Soendjåjå, hoewel hij anders een der vlugste leerlingen is; van 't rekenen kenden zij bij hunne komst de hoofdregelen van de bewerking vrij wel.

De gewone breuken zijn met hen behandeld als mede de aardrijkskunde van den Ned. Ind. Archipel, bijzonder van Java.

Het onderwijs in de breuken kan volkomen geregeld gegeven worden, wanneer de daarvan ontworpen javaansche handleiding zal gedrukt zijn.

In de laagste klasse zijn Soliman en Sanim geplaatst. Zij zijn het laatst op school gekomen, lazen en schreven eerst hoog-

gebrekkig javaansch en maleisch. Hoewel hunne vorderingen niet uitstekend zijn, maakten zij echter in alles eenige vorderingen. Hun schrift is verbeterd, in 't lezen gingen zij vooruit en met het overzetten van javaansch in maleisch en omgekeerd kon een begin worden gemaakt. Bij Sanim ging dit beter dan bij Saliman. Van het rekenen werden de hoofdregelen behandeld. Geen van beiden legde daarin groote vlugheid aan den dag. Er werd met hen ook een begin gemaakt met de eerste gronden der aardrijkskunde.

De madureesche onderwijzer kwam geregeld onderrigt geven in de madureesche taal.

De vorderingen hierin gemaakt door sommige leerlingen, als Talkâ, Soengeb en Ngali verdienen allen lof.

De onderwijzer in het teekenen gaf even eens aan allen onderrigt, vooral in 't bouwkundig teekenen alsmede in het opmeten en in kaart brengen van gebouwen of opene terreinen. Sommige kweekelingen vooral Winita sastra maakten daarin zeer goede vorderingen.

Wat de externen school betreft bleef dezelfde toestand van vroeger voortduren, en het aantal leerlingen bedroeg in 't laatst zes, waaronder één, die, hoewel reeds in dienst van Z. H. den Soesoehoenan, nog wenschte te leeren en daarom, niettegenstaande zijne meerdere jaren, aangenomen werd. De opkomst der leerlingen was iets beter dan vroeger. Zij waren meestal onder de leiding van den kweekeling Abdoel Bahit, en maakten in alles redelijke vorderingen. Het lezen en schrijven gaat redelijk. Door één leerling werd de aardrijkskunde van Azië en door drie anderen die van den O. Indischen Archipel beoefend. In 't rekenen vorderden zij het meest. Twee oefenden zich in de evenredigheden, één in de benoemde getallen, twee in de breuken en één pas bijgekomene in de behandeling der geheele getallen. Het door hunne schoolgelden ontstane schoolfonds ging door de weinige uitgaven vooruit.

De gezondheidstoestand der kweekelingen was over 't algemeen gunstig. Twee werden in 't hospitaal verpleegd wegens eene ziekte, hoogst waarschijnlijk reeds vóór hunne aankomst alhier aanwezig.

Het gedrag der kweekelingen tegenover den hoofdonderwijzer en den 2en onderwijzer liet niets te wenschen over. Hunne gehoorzaamheid en lijdzaamheid waren zeer prijzenswaardig. Van

de andere onderwijzers kwamen echter wel eens klagten. Enkele uitspattingen en vergrijpen tegen de schoolorde deden zich voor, doch werden bij ontdekking, als gevolgen van hun leeftijd, niet te streng gestraft.

II. Provinciale scholen.

Uit de verslagen der hoofden van gewestelijk bestuur betreffende de in hunne gewesten bestaande inlandsche scholen over 1858 ingediend, worden de volgende bijzonderheden ontleend.

In de niet genoemde gewesten waren onder ultimo December 1858 nog geene scholen onder toezigt van het gouvernement opgerigt.

Bantam.

De inlandsche school te Serang werd gedurende het afgeloopen jaar slechts door een achttal leerlingen bezocht, hetgeen in vergelijking met het getal leerlingen gedurende 1855, 1856 en 1857, destijds respectievelijk bedragende 16, 18 en 9, eene vermindering aantoont van 8, 10 en 1 leerling.

Eenige dezer leerlingen zijn zonen van inlandsche hoofden, de anderen zijn van mindere afkomst.

Hun ouderdom is tusschen de 11 en 16 jaren.

De gedurige vermindering van het getal leerlingen op deze school, moet hoofdzakelijk worden toegeschreven aan de weinige belangstelling en medewerking welke te dien opzigte van de zijde van de hoofden van het inlandsch bestuur in deze residentie, met uitzondering echter van den regent van Serang, wordt ondervonden.

Over het algemeen geven zij de voorkeur om hunne zonen door eenen geestelijken (goeroe) te doen onderwijzen.

De vakken waarin op de inlandsche school te Serang wordt onderwezen, zijn het lezen der maleische taal met gedrukte en geschreven arabische en javaansche karakters, het schrijven van arabisch en javaansch schrift, het rekenen tot den regel van drieën en de aardrijkskunde.

Voor het onderwijs in het lezen en rekenen wordt gebruik gemaakt onder anderen van de volgende leerboekjes, als:

Kitab akan di batja anak-anak di skola djawa, 1 en 2 deel.

Kitab malaijoe akan meng-adjar permoelaän dari pada Ilmoe itoengan.

Benevens eenige andere javaansche vertellingen en rekenkundige voorstellen.

Zoowel uithoofde van het geringe getal leerlingen, als van de weinige geschiktheid van den onderwijzer, heeft geen examen plaats gehad, zoodat niet over de door de leerlingen gemaakte vorderingen kan worden geoordeeld.

Na het verlaten der school worden de leerlingen van wie de beste getuigenis door den onderwijzer wordt afgelegd, als schrijvers geplaatst op het residentie bureau, dan wel bij de regenten of mindere inlandsche hoofden.

De schoolgelden worden van de leerlingen gevorderd overeenkomstig het bij gouvernements besluit dd. 12 November 1857 no. 29 vastgesteld voorloopig tarief.

Voortdurend wordt school gehouden in een der bijgebouwen van de regentswoning te Serang, daartoe welwillend door den regent afgestaan.

Het schoolgebouw voldoet in alle opzigten.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend dat de *ontvangsten* van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 144,—
en de *uitgaven* . . . . . » 408,—
hetwelk alzoo een nadeelig verschil oplevert van . . » 264,—

Ter vervanging van den onderwijzer Toebagoes IJachia, die op zijn verzoek ontslagen is en zich sedert ter bedevaart naar Mekka heeft begeven, is, in overleg met den regent van Serang, in den aanvang van 1858 de betrekking van onderwijzer aan deze school, onder genot van de daartoe staande bezoldiging van *f* 30 's maands, tijdelijk opgedragen aan Mas Boengsoe, gewezen demang van Tjikandie, tot tijd en wijle daarin op eene meer geschikte wijze zal kunnen worden voorzien.

Het toezigt over het onderwijs wordt uitgeoefend door den resident van Bantam en den regent van Serang.

Krawang.

De inlandsche school te Poerwakarta, werd in den jare 1857 voor de inlandsche jeugd geopend.

Op den 28sten December 1858 werd voor de eerste maal het openbaar examen gehouden.

De regent van het regentschap en eenige der inlandsche hoofden, zoo ook de ingezetenen der plaats waren tegenwoordig.

Onder ultimo December 1858 waren 23 kinderen aanwezig, dus 13 minder dan in 1857.

2 leerlingen zijn zonen van den patteh van Krawang,
2 » » » » » hoofddjaksa,
2 » » » » » wedonos van Adiarsa en Sindang Kasseh.
3 » » » » » mantries policie dezer afdeeling.
14 » » » » » mindere inlandsche hoofden.

De ouderdom der leerlingen is: de oudste 18, de jongste 10 jaren.

De redenen waarom het getal leerlingen is verminderd, kunnen moeijelijk worden opgegeven, daar de school sedert kort is daargesteld.

De vakken waarin wordt onderwezen bepalen zich tot lezen en schrijven met latijnsche karakters, rekenen, optellen, aftrekken, vermenigvuldigen en deelen.

De leerlingen worden onderwezen uit de kitab pengadjaran bahasa melaijoe en uit het maleische werk de sulthan Ibrahim. Van kaarten wordt geen gebruik gemaakt.

De meeste der leerlingen hebben blijken van vorderingen gegeven, zoowel in het lezen, schrijven en rekenen als in verstandsontwikkeling.

Het tegenwoordig schoollokaal is redelijk goed, doch te klein voor het thans bestaande aantal leerlingen, zoodat het voornemen bestaat om het te vergrooten.

Van gouvernementswege wordt aan den onderwijzer een tractement toegekend van $f 20\frac{1}{2}\frac{0}{0}$'s maands en aan schrijfbehoeften f 8,40

De *inkomsten* van 1858 hebben bedragen eene som van f 429,—
terwijl de *uitgaven* zijn geweest. . . . . » 350,—

De onderwijzer Mangoen Sarie voldoet vrij wel.

Hij is verwant aan de voornaamste inlandsche ambtenaren van de residentie Pasoeroean.

Het toezigt over het onderwijs is opgedragen aan eene kommissie.

Met het oog op de vorderingen der leerlingen, gedurende den korten tijd van een en een half jaar, kan gezegd worden dat de school in eenen goeden toestand verkeert.

Preanger-Regentschappen.

Op 1 Januarij 1858 waren op de school te Tjiandjoer aanwezig 23 leerlingen, onder ultimo December 13.

Het aantal leerlingen kan met dat der drie vorige jaren niet worden vergeleken, omdat de school in Februarij 1856 voorloopig werd geslo-

ten wegens gebrek aan eenen goeden onderwijzer, weinige vooruitgang in het onderwijs en geringe medewerking van de zijde der ouders.

In Junij 1857 werd de school weder geopend bij de komst van een' onderwijzer, die kort daarop ziek werd, waardoor de school tot 1°. Januarij 1858 gesloten bleef. In 1855 bedroeg het getal leerlingen 30 kinderen 's maands.

In de vier laatste jaren bedroeg het getal leerlingen bij de andere scholen, als volgt:

Scholen te	onder ultimo December 1858.	onder ultimo December 1857.	onder ultimo December 1856.	onder ultimo December 1855.	Totaal.
Bandong	36	33	40	38	147
Soemedang	38	38	38	32	146
Manondjaija	22	23	22	27	94
Garoet	40	12	17	15	84
Totaal	136	106	117	112	471

Hieruit blijkt, dat over het algemeen geen meerdere zucht ontwaakt, of meerdere lust ontstaan is, tot het ontvangen van onderwijs op de inlandsche scholen.

De ondervolgende aantooning geeft een overzigt van de afkomst der kinderen, die de verschillende scholen in deze residentie gedurende 1858 hebben bezocht.

Namen der Scholen	kinderen van regenten.	kinderen van patties.	kinderen van djaksa's.	kinderen van wedhanas.	kind. van priesters en hadjies.	kind. van mindere hoofden.	kinderen van particulieren.	Totaal.
Tjiandjoer.	2	1	1	6	—	8	5	23
Bandong.	2	2	2	8	3	10	9	36
Soemedang.	4	4	2	9	2	17	—	38
Manondjaija.	—	1	—	7	1	6	7	22
Garoet.	2	1	—	8	2	17	10	40
Totaal.	10	9	5	38	8	58	31	159

Verreweg de meeste kinderen zijn zonen van inlandsche hoofden en voornamen, slechts een gering aantal behoort tot de mindere klasse der bevolking.

De ouderdom der leerlingen verschilt van de 6 tot 20 jaren als:

Scholen te	beneden de 10 jaren.	beneden de 20 jaren.	boven de 20 jaren.	Totaal.
Tjiandjoer.	1	20	2	23
Bandong.	—	27	9	36
Soemadang.	4	33	1	38
Manondjaija.	7	15	—	22
Garoet.	10	25	5	40
Totaal.	22	120	17	159

De oorzaak dat jonge lieden het schoolonderwijs komen ontvangen, moet voornamelijk gezocht worden in de voortdurende aansporing daartoe van de zijde van de regenten, die, het nut daarvan begrijpende, er veel prijs op stellen, dat de kinderen van hoofden en voornamen, die voor dienstbetrekkingen in aanmerking kunnen komen, de daartoe vereischte bekwaamheden, zooveel mogelijk in hunne jeugd op de inlandsche scholen ontvangen; zonder die aansporing zouden er zeker weinige leerlingen ter school komen, daar de ouders over het algemeen meer geneigd zijn hunne zoons bij zich te houden, ten einde deze hen, zoodra zij daartoe in staat geraken, in schrijf of andere werkzaamheden behulpzaam te zijn.

Het is dan ook hoofdzakelijk door tusschenkomst der regenten van Bandong, Soemedang, Soekapoera en Limbangan, dat de scholen van eerst en laatstgemelde plaats in 1858 zijn vooruitgegaan, die te Soemedang en Manondjaija zich stationair hebben gehouden.

De school te Tjandjoer daarentegen leverde het bewijs, dat zij zonder die aansporing en bescherming onvermijdelijk achteruit gaan moest.

De reden dat de regent haar zijne ondersteuning ontzegde, bleek al spoedig na de opening der school, bestaande hoofdzakelijk daarin, dat de nieuw benoemde onderwijzer een javaan was; want, alhoewel een kweekeling van de school te Soerakarta, verstond hij noch maleisch noch soendaasch, terwijl hij daarbij van eene ziekte eene doofheid had overgehouden, die hem uiterst hinderlijk

was in het geven van onderwijs aan kinderen, volgens hunne adat, aan zacht spreken tegen hunne meerderen gewoon.

Op de verschillende scholen dezer residentie wordt onderwijs gegeven in de navolgende vakken:

a. Het lezen en schrijven van het Soendasche schrift en het stellen van brieven in die taal.

b. Idem van de maleische taal met arabische karakters. Hierin worden trouwens alle kinderen bij het godsdienstig onderwijs door de priesters of hadjis op de pasantrens onderrigt.

c. Idem van de maleische taal met romeinsche karakters.

d. Bij de school te Tjiandjoer het lezen en schrijven van de javaansche taal met javaansche karakters.

e. Het rekenen op de europesche wijze, tot en met den regel van drieën, en de toegepaste optelling, aftrekking, vermenigvuldiging en deeling (alles ook met gewone en decimale breuken), de herleiding der verschillende hier gebruikelijke maten en gewigten, het berekenen van transportloonen, enz.

f. Het houden van boek van ontvangsten en uitgaven op de eenvoudigste wijze.

g. Het berekenen van vlakte inhouden; alsmede op het veld door middel van het meetkruis; de smalkaldische boussole; alzoo in de eerste beginselen van het praktische landmeten.

h. Beschrijvende aardrijkskunde van Nederland en der Nederlandsche West- en Oost-Indische bezittingen; het teekenen van kaarten en oefeningen op de globe.

Voor de cursus van alle deze vakken, wordt bij het onderwijs gebruik gemaakt van de ondervolgende boeken en kaarten:

Kitab pengadjaran basa malaijoe.

Kitab pengadjaran basa soenda.

Kitab akan di batja anak-anak di skola djawa no. 1.

Idem no. 2.

Kitab ilmoe itoengan, basa soenda.

Idem idem basa malaijoe.

Kitab ilmoe boemi (romeinsche letter).

Soerat oekoem oendang oendang atas tanah Nederlandsch Indië (romeinsche letter).

Tjarita nabi Ibrahim.

Tjarijos aneh.

Eene kaart van Java door Le Clercq.

Eene schoolkaart van Java, klein formaat.

Kaart van den indischen archipel door van Wijk Roelandsz.

Atlas uitgegeven ten dienste van lagere scholen in Nederland.

Eene wereldkaart en globe.

Den 28en December ll. had in het schoollokaal te Tjiandjoer, het examen naar de vorderingen der leerlingen plaats, in tegenwoordigheid van den regent, den kontroleur van Tjiandjoer en vele inlandsche hoofden.

De resultaten waren niet gunstig.

Op de overige scholen dezer residentie hadden mede successivelijk examina plaats.

De leerlingen hadden goede vorderingen in het schrijven gemaakt, onderscheidene schreven zelfs sierlijk, zoowel met hollandsche als javaansche en arabische schrijfteekens.

De vorderingen in het lezen waren zeer voldoende.

Het rekenen liet wel wat te wenschen over. Slechts enkelen konden en dan nog gebrekkig, met vier getallen vermenigvuldigen en deelen.

De aardrijkskunde was met goed gevolg aan de leerlingen der hoogere klassen onderwezen.

Met de kaart van Java waren zij vrij goed bekend en eenige gaven blijken van aanleg voor het kaartteekenen.

De vorderingen in het berekenen van vlakte inhouden en het praktisch landmeten waren zeer middelmatig.

In den loop van het jaar 1858 hebben 10 kinderen de school te Tjiandjoer verlaten, voor het grootste gedeelte omdat hunne ouders ze aan het onderwijs onttrokken.

De mutatien op de overige scholen dezer residentie waren de volgende:

I. School te Bandong.

Een leerling werkzaam gesteld als pakhuisschrijver.

Een bij zijnen vader als schrijver geplaatst, met het vooruitzigt op de bekleeding der eerst open vallende voor hem geschikte betrekking.

Een bij den tjamat van Goenoeng Haloe werkzaam, met vooruitzigt op plaatsing.

Een wegens berispelijk gedrag ontslagen.

II. School te Soemedang.

Een leerling als koffijpakhuismeester te Tjonggeang.

Een idem te Singaparna.

Een als ondermeester bij de school.
Een als schrijver bij den wedana van Tjiawie.
Een als hulpschrijver bij den regent.

III. School te Manondjaija.

Een leerling als schrijver bij den djaksa te Soekapoera.
Een als schrijver bij het pakhuis te Bandjar.
Een als lijnwachter te Tomo.

IV. School te Garoet.

Gedurende dit jaar heeft geen der leerlingen deze school verlaten.

Zonder onderscheid koesteren de ouders, zoowel als de kinderen de hoop, dat de scholieren later met de eene of andere betrekking begunstigd zullen worden.

Zoo veel mogelijk wordt bij vacature der betrekking van pakhuismeester of schrijver bij een districtshoofd enz. eene keuze uit de door kennis en ouderdom daarvoor in aanmerking komende scholieren gedaan, om hen later, wanneer zij blijken van voortdurenden ijver en geschiktheid hebben gegeven, voor hoogere betrekkingen in aanmerking te brengen.

Zeer gunstige resultaten heeft men reeds van dien maatregel verkregen, daar hierdoor minder geschikte schrijvers en hoofden door bekwame ambtenaren zijn vervangen geworden.

Sedert de oprigting der scholen in 1853 zijn van de scholieren der scholen te Soemedang en Manondjaija, geplaatst bij het binnenlandsch bestuur: van de school te Soemedang, 22 leerlingen; van de school te Manondjaija, 20 leerlingen.

Het gebouw als schoollokaal te Tjiandjoer gebezigd, is een huis van den regent, hetwelk hij tot dat doel aan het onderwijs ten gebruike heeft afgestaan. Het is een langwerpig vierkant planken gebouw, 41 voet lang op 34 voet breed, met een daarbij behoorend erf, 87 voet in het vierkant. Het schoolvertrek groot genoeg om een veertigtal kinderen te kunnen bevatten, is hoog en luchtig.

Te Bandong dienen drie lokalen, in een gebouw vereenigd, tot het geven van onderwijs. Het gebouw behoort als bijgebouw tot de regentswoning en staat in de nabijheid daarvan.

Het voldoet tot dusver geheel aan de behoefte en wordt even als alle andere gebouwen, in deze categorie vallende, gedeeltelijk op kosten van den regent, en gedeeltelijk door de bevolking onderhouden.

De schoollokalen te Soemedang en Manondjaija zijn gelegen op de erven der regenten.

Het gebouw te Soemedang is van hout en met atap en indjoek gedekt en verkeert in eenen voldoenden staat.

Dat te Manondjaija, op dezelfde wijze gedekt, heeft houten stijlen en bamboezen paggers en behoeft herstelling.

Te Garoet is het schoollokaal mede een eigendom van den regent. Het ligt nabij de paseban, is met atap en indjoek gedekt en van houten stijlen en bamboezen paggers voorzien. Het gebouw is echter te klein voor 40 kinderen, welk getal thans aldaar ter school gaat. Het voornemen bestaat dan ook het lokaal te vergrooten.

De schoolgelden thans vastgesteld volgens het voorloopig tarief ('s gouvernements besluit dd. 12 November 1857 no. 29), dienen tot den aankoop van boeken, schrijf- en schoolbehoeften, enz., voor het dekken van onkosten bij reparatiën aan de schoolgebouwen, en dergelijken. Te Bandong, Soemedang, Manondjaija en Garoet wordt daarenboven een gedeelte der schoolgelden aangewend tot het betalen van maandelijksche toelagen aan den hoofd- en de hulponderwijzers. Te Tjiandjoer is zulks niet noodzakelijk en maken de weinige uitgaven het mogelijk eene ruime toepassing te maken van de indeeling der zesde of gratis klasse, hetwelk bij de onbeduidende baten der overige scholen elders niet doenlijk is.

Het gouvernement schenkt de inlandsche school te Tjiandjoer eene jaarlijksche subsidie van *f* 360 of *f* 30 's maands, als tractement voor den onderwijzer.

Voor de scholen te Bandong, Soemedang, Manondjaija en Garoet, stelt 's lands kas jaarlijks eene som groot *f* 416 disponibel.

Overzigt der *inkomsten* en *uitgaven:*

Scholen.	Ontvangst.		Uitgaven.		Saldo.		Deficet.	
Tjiandjoer ... *f*	161	60	»	»	161	60	»	»
Bandong ... »	338	55	389	55	»	»	51	»
Soemedang ... »	189	60	166	»	23	60	»	»
Manondjaija .. »	463	52½	395	»	68	52½	»	»
Garoet ..... »	307	60	236	»	71	60	»	»
Totaal *f*	1460	47	1186	55	324	112½	51	»

Op de inlandsche school te Tjiandjoer is als onderwijzer werkzaam, Mas Kasim, bij besluit van den 6en Augustus 1856 als zoodanig aangesteld. Zijn vader Mas Ngabehi Pantja Hardja was mantri op de paseban van den sultan van Djocdjocarta.

Op de kweekschool te Soerakarta opgevoed, is hij voorzeker een kundig javaan, zoowel in de kennis van zijn land en zijne taal, als in landmeetkunde, wiskunst, rekenkunde en aardrijkskunde bedreven.

Het onderwijs wordt op de inlandsche school te Bandong door twee onderwijzers gegeven, namelijk Radhen Soeria di Koesoema en Radhen Kerta Weria.

De eerste is verre weg de geschiktste. Hij is voor een inlander knap en bij de hand, en munt vooral uit door de meer dan gewone kennis, die hij voor een inlandsch beambte van het praktisch landmeten en kaarteren bezit en bij verschillende gelegenheden daadwerkelijk aan den dag heeft gelegd.

De geschiktheid van Radhen Kerta Weria laat daarentegen te wenschen over.

De school te Soemedang staat onder de leiding van den onderwijzer Radhen Sasra di Pradja, zoon van wijlen Radhen Raksa di Pradja, gewezen kliwon van Soemedang.

Hij bekleedt deze betrekking reeds 6 à 7 jaren en is een geschikt persoon, wiens ijver alle lof verdient en wiens gedrag onberispelijk is.

Hij wordt bijgestaan door den ondermeester Mas Nata di Radja, zoon van den koffijpakhuismeester te Malambong, wiens gedrag goed is en die mede toont geschiktheid voor zijne betrekking te hebben.

De gewezen onderwijzer Mas Adhiwidjaija heeft in den loop van 1858 zijn vader als pakhuismeester te Darmaradja opgevolgd en is door bovengenoemden Mas Nata di Radja vervangen.

Te Manondjaija wordt de betrekking van onderwijzer bekleed door Radhen Soebra Koesoema, behoorende tot eene goede familie van het regentschap Soekapoera. Hij heeft een goeden wil en is onberispelijk van gedrag, doch bezit niet al de vereischte geschiktheid, zoodat hij onder toezigt staat van Radhen Sastra Nagara, gepensioneerd djaksa van Soekapoera. Laatstgenoemde, gewezen leermeester van den regent van Soekapoera, vervult de betrekking van mede-onderwijzer waartoe hij alle geschiktheid bezit.

Te Garoet wordt het onderwijs gegeven door Radhen Brata,

zoon van den gewezen hoofddjaksa Soeria di Ningrat. Hij is 21 jaren oud en legt veel ijver aan den dag in de vervulling zijner betrekking; voldoende ontwikkeld en bekwaam, geeft hij goed onderwijs; zijn gedrag laat echter wel wat te wenschen over.

Over het algemeen missen de onderwijzers grondige kennis, doch kan men van hen voor als nog niet te veel verlangen, zoolang de gelegenheid ontbreekt, om de onderwijzers ook voor de scholen in de Preanger Regentschappen op eene allezins voldoende wijze te vormen.

De regenten van Tjiandjoer, Bandong, Soemedang, Soekapoera en Limbangan, de adsistent residenten van Bandong en Soemedang en Soekapoera, en de kontroleurs van Tjiandjoer, Bandong, Manondjaija en Garoet hebben het toezigt over het onderwijs der onder hen ressorterende scholen. Zoo dikwijls tijd en gelegenheid zich daartoe aanbieden, worden de verschillende scholen door den resident bezocht.

Alle regelingen, verorderingen enz. geschieden door de respectieve regenten en plaatselijke autoriteiten met het toezigt over het onderwijs belast.

Cheribon.

Bij deze school werd gedurende 1858 geen onderwijs gegeven, ten gevolge van de overplaatsing in 1857 van den onderwijzer, Mas Rachman, naar Poerbolingo (Banjoemas) van waar hij afkomstig was. Hij verstond geen soendaasch en was voor het onderwijs te Cheribon ongeschikt.

Gedurende 1858 kon geen te Soerakarta gevormd kweekeling, geschikt voor het onderwijs te Cheribon worden aangewezen.

Tagal.

Het getal leerlingen op de school te Tagal, bedroeg

onder ultimo December			1858.	31
»	»	»	1857	23
»	»	»	1856	26
»	»	»	1855	60

7 leerlingen verlieten gedurende het afgeloopen jaar, na voldoende vorderingen gemaakt te hebben, de school, terwijl 15 nieuwe werden aangenomen.

15 dezer leerlingen zijn kinderen van inlandsche hoofden en ambtenaren, de anderen van onbeambte inlanders.

Hun ouderdom is tusschen de 9 en 17 jaren.

De vermindering van het getal leerlingen is toe te schrijven aan de omstandigheid, dat in den aanvang van 1856 in deze residentie nog eene school te Brebes en eene te Pamalang is opgerigt, waardoor de leerlingen van laatstgenoemde plaatsen in de gelegenheid werden gesteld, het onderwijs meer in de nabijheid van hunne ouders waar te nemen.

De vakken waarin wordt onderwezen zijn de volgende, als:

a. lezen, javaansch met de eigenaardige karakters en maleisch met romeinsche karakters.

b. schrijven, zoo wel met javaansche als romeinsche karakters.

c. vertalen van het javaansch in het maleisch en omgekeerd.

d. de vier hoofdregelen der rekenkunde en de tiendeelige breuken.

e. de beginselen der landmeetkunde.

f. aardrijkskunde van het eiland Java.

De boeken en kaarten waarvan gebruik wordt gemaakt, zijn:

a. Een javaansch boek getiteld: Laijang itoeng bab pamoerwat oetawa kang diarani, Regel van drieën, kanggo ing pamoelangan djawa, kaat pake awit songko dawahé kangdjeng Goubernemen, kang amaringi wia gadeng pangetjap.

b. Een javaansch boek getiteld: Boeboekaning kowroeh itoeng.

c. Een javaansch boek getiteld: Dongngeng isi Woewoelang betjik.

d. Een javaansch boek getiteld: Tjarios anak-anak.

e. Een javaansch boek getiteld: Laijang Wja karana djawa.

f. Een maleisch boek getiteld: Kitab pengadjaran basa melaijoe.

g. Een boek over het landmeten.

h. Een kaart van het eiland Java.

Op den 20sten December 1858 heeft het examen naar de vorderingen der leerlingen plaats gehad.

De vorderingen in het lezen, schrijven en rekenen waren voldoende.

Hoewel sommigen ook door schoonschrift met romeinsche karakters uitmunten, zoo werd toch over het algemeen bij de scholieren eene veel grooter vaardigheid in de inlandsche schriftteekens, de javaansche en maleische, opgemerkt. Goede vertalingen van het javaansch in het maleisch werden geleverd, doch omgekeerd ging de vertaling niet zoo gemakkelijk en minder goed.

De aardrijkskunde wordt met goed gevolg onderwezen aan de scholieren der beide hoogste klasse.

Over het algemeen waren de vorderingen der leerlingen alzoo vrij voldoende.

De leerlingen die de school hebben verlaten zijn zoo bij het gouvernement als bij het inlandsch bestuur geplaatst, als onderwijzers en kweekelingen op andere scholen, schrijvers, volgelingen (magans) van regenten en distriktshoofden, leerlingen op het residentie bureau en een als koffijpakhuismeester te Wanarata, regentschap Pamalang.

Het in 1857 uit de ontvangen schoolgelden voltooide nieuw schoolgebouw, is een ruim luchtig lokaal, dat niet te wenschen overlaat.

De schoolgelden van de leerlingen worden gevorderd overeenkomstig het voorloopig tarief vastgesteld bij art. 1 van 's gouvernements besluit van 12 November 1857 no. 29.

De kosten van onderhoud en aankoop van schoolmeubilair, schoolboeken en kaarten worden daaruit zoo noodig bestreden.

De subsidie van het gouvernement bedraagt, als:

voor bezoldiging van eenen onderwijzer ad *f* 30 's maands of	*f* 360	's jaars.
benevens *f* 10 's maands voor schrijfbehoeften en het schoonhouden van het lokaal	» 120	»
of te zamen	*f* 480	»

De stand der fondsen was als volgt:

saldo onder ultimo 1857 voorhanden.	*f*	122,23
Ontvangen wegens geincasseerde schoolgelden gedurende het jaar 1858.	»	440,—
Uitgaven: Nihil.		
saldo onder ultimo 1858	»	562,23

Het onderwijs wordt gegeven door Mas Kerto di Poero, die gedurende 7 jaren met het geven van onderwijs is belast geweest, en voldoende blijken van geschiktheid daarvoor heeft aan den dag gelegd.

Het toezigt over de school is opgedragen aan eene kommissie, bestaande uit den regent en den kontroleur van de afdeeling, die van tijd tot tijd de school bezoeken, de vorderingen der leerlingen nagaan en den onderwijzer opmerkzaam maken op hetgeen huns inziens veranderd of verbeterd moet worden.

Het getal leerlingen op de school te Pamalang bedroeg onder ultimo December 1858 49
1857 42
1856 (jaar der oprigting) 35

Gedurende 1858 verlieten 11 leerlingen wegens ziekte als anderzins de school, terwijl 18 nieuwe werden aangenomen.

Van deze leerlingen zijn 23 kinderen van inlandsche hoofden en ambtenaren, de anderen van onbeambte inlanders.

Hun ouderdom is tusschen 7 en 19 jaar.

De oorzaak van de vermeerdering van 7 leerlingen in het jaar 1857, en even zooveel in 1858, is voornamelijk gelegen in de omstandigheid, dat sedert de splitsing van de school te Tagal, de kinderen uit het regentschap Pamalang niet meer naar die plaats behoeven gezonden te worden, doch thans op minder verwijderden afstand in het regentschap zelve onderwijs kunnen genieten.

Bij deze school wordt in dezelfde vakken onderwijs gegeven als bij de school te Tagal, waartoe ook van de aldaar gebezigde boeken gebruik gemaakt wordt.

Op den 23 December 1858 heeft het examen naar de vorderingen der leerlingen plaats gehad.

Het lezen van het javaansch schrift ging vlug van de hand. Minder vlug was het lezen der maleische taal met romeinsche karakters.

Merkbare vorderingen waren zigtbaar in het schrijven van het javaansch en het maleisch met romeinsche karakters.

Goede vertalingen van het javaansch in het maleisch en omgekeerd werden geleverd.

De vier hoofdregelen der rekenkunde, zoomede die der gewone en tiendeelige breuken werden duidelijk uitgewerkt.

Ook in de aardrijkskunde van het eiland Java bleken zij niet onervaren te zijn.

Over het algemeen waren de vorderingen der leerlingen vrij voldoende.

Na het verlaten van de school worden de meeste der leerlingen geplaatst in de een of andere betrekking, vooral worden zij schrijvers bij de inlandsche ambtenaren, zoo ze daartoe de geschiktheid hebben erlangd.

De school te Pamalang wordt gehouden in een der bijgebouwen van de woning van den regent dier afdeeling, hetwelk daartoe

door hem vrijwillig is aangeboden en voor het getal kinderen dat er op dit oogenblik aanwezig is, genoegzame ruimte bezit.

De schoolgelden van de leerlingen worden gevorderd overeenkomstig het voorloopig tarief, vastgesteld bij art. 1 van 's gouvernements besluit van den 12 November 1857 no. 29.

Uit die schoolgelden worden bestreden de kosten:

Voor tractement van eenen kweekeling ad *f* 12,— 's maands
» schrijfbehoeften. . . . . » » 5,— id.
» het schoonhouden der school. . . » » 3,— id.

benevens de kosten van aankoop en onderhoud van schoolmeubilair, schoolboeken en kaarten.

De subsidie van het gouvernement bedraagt:

Voor tractement aan eenen onderwijzer *f* 30 's maands of *f* 360,— 's jaars.

Het saldo onder ultimo 1857 bedroeg . . . . . *f* 581,—
ontvangen wegens geincasseerde schoolgelden gedurende het jaar 1858. . . . . » 704,75

f 1285,75

uitgegeven:

aan tractement van eenen kweekeling . . *f* 144,—
aan schrijfbehoeften . . . . . » 60,—
voor het schoonhouden van het lokaal . . » 36,—
voor den aankoop van 2 tafels . . . . » 16,—
voor een toestel benoodigd bij het onderrigt in de landmeetkunde . . . . . » 10,— 266,—

saldo onder ult. 1858. . . . . *f* 1019,75

Het onderwijs wordt gegeven door den bij besluit dd. 1 Mei 1858 no. 10 benoemden onderwijzer bij deze school, Radhen Raksa dimedja en door den kweekeling Mas Kerta dimedja, die blijken hebben gegeven voor hunne betrekking geschikt te zijn.

Het toezigt over de school in opgedragen aan den regent en kontroleur der afdeeling Pamalang, die om de drie maanden de vorderingen der leerlingen onderzoeken.

Het getal leerlingen op de school te Brebes bedroeg
onder ultimo December 1858. 41
» » » 1857. 46
» » » 1856 (jaar der oprigting) . . . 27

Gedurende het jaar verlieten 16 leerlingen de school, terwijl 11 nieuwe werden aangenomen.

20 leerlingen zijn kinderen van inlandsche hoofden en ambtenaren, de anderen van onbeambte inlanders.

Hun ouderdom is tusschen de 7 en 20 jaren.

De vermeerdering van 11 leerlingen schijnt zoowel in de zucht van de ouders tot zedelijke ontwikkeling hunner kinderen, als in het meerdere vooruitzigt dat zij daardoor verkrijgen tot het erlangen van de een of andere betrekking gelegen te zijn.

Van de 16 leerlingen die de school hebben verlaten zijn er als

magang bij verschillende hoofden in dienst getreden. . . . 6
getrouwd 1
naar elders vertrokken 1
en wegens ziekte 8

Ook bij deze school wordt onderwezen in dezelfde vakken als te Tagal en Pamalang en gebruikt men dezelfde boeken als daar.

Het examen naar de vorderingen heeft den 21 December plaats gehad.

In de eerste klasse lezen zij vrij goed het maleisch, javaansche en romeinsche karakters, zoowel in schrift als in drukletters.

Het schrijven in die talen met beide karakters laat niets te wenschen over.

Het overzetten van de eene in de andere taal is minder voldoende.

In het rekenen gaven de leerlingen redenen tot tevredenheid.

Ook in de aardrijkskunde van het eiland Java hadden eenigen kennis opgedaan.

Die der 2de klasse lezen en schrijven vrij vlug het javaansch en maleisch met javaansche karakters.

De 3de klasse bestaat uit eerstbeginnenden.

Naar gelang de gelegenheid zich opdoet, worden de leerlingen bij het verlaten der school, bij voorkeur in de een of andere ondergeschikte betrekking geplaatst, vooral worden zij schrijvers bij de inlandsche ambtenaren zoo ze daartoe de geschiktheid hebben verkregen.

De school wordt gehouden in de bijgebouwen van de woning van den regent te Brebes, welke hij vrijwillig daartoe heeft aangeboden en afgestaan.

Het lokaal mist echter de gewenschte ruimte om bij eenige uitbreiding van het aantal leerlingen, daarvoor langer gebezigd te kunnen worden.

De schoolgelden worden gevorderd overeenkomstig het voorloopig tarief, vastgesteld bij art. 1 van 's gouvernements besluit van den 12 November 1857 no. 29.

Uit de schoolgelden worden bestreden de kosten voor tractement van eenen kweekeling ad *f* 12 's maands, voor schrijfbehoeften ad *f* 5 's maands.

Voor het schoon houden van het schoolgebouw ad *f* 3 's maands, benevens zoo noodig de kosten van aankoop en onderhoud van school meubilair, schoolboeken en kaarten.

Overzigt der inkomsten en uitgaven.

Het saldo onder ultimo 1857 bedroeg . . . . . *f* 939

Ontvangsten:

wegens geïncasseerde schoolgelden gedurende het jaar 1858 » 587

f 1526

Uitgaven:

Aan tractement van eenen kweekeling	*f*	144
aan schrijfbehoeften.	»	60
voor het schoonhouden van het lokaal	»	36
	f	240

saldo onder ultimo 1858 . . . . . *f* 1286

Radhen Wiria di Redja geeft aan deze school onderwijs.

Deze onderwijzer (eigenlijk kweekeling) was vroeger leerling aan de school te Tagal, en daar er bij de splitsing dier school geen onderwijzers met meer bekwaamheden voorhanden waren, zoo werd hij als waarnemend of hulponderwijzer te Brebes geplaatst; op zijn gedrag valt niets aan te merken.

Het toezigt over deze school is opgedragen aan den regent en controleur der afdeeling Brebes, die om de drie maanden de vorderingen der leerlingen onderzoeken en den onderwijzer opmerkzaam maken op hetgeen huns inziens veranderd of verbeterd moet worden.

PEKALONGAN.

Gedurende de laatste drie jaren was het getal leerlingen als volgt:

In 1856 171, in 1857 133, in 1858 242: gemiddeld 's maands 14, 11, 20.

In December 1858, toen het getal leerlingen tot het hoogste cijfer geklommen was, was de afkomst der leerlingen als volgt:

Kinderen van voorname inlandsche hoofden, als: regenten, patih's en hoofddjaksa 8
idem van mindere inlandsche hoofden, als: districtshoofden en mindere beambten 5
dessa hoofden, matta mattas en policie oppassers 7
gegoede inlanders 6
minvermogende 3

De ouderdom der leerlingen was van 12 tot 21 jaren.

In December 1857 was het getal leerlingen tot op zes gedaald.

Herhaalde schriftelijke zoowel als mondelinge opwekkingen tot belangstelling van regenten en inlandsche hoofden, hebben ten gevolge gehad dat de school meer is bekend geworden en dat men zich overtuigd heeft van het betere en volledige onderwijs dat daar gegeven wordt, boven het gebrekkige leerstelsel der goeroe's.

Aanvankelijk is de uitwerking zigtbaar geworden in het vermeerderend getal leerlingen.

Ook is het thans genoegzaam bekend dat de schoolgelden naar het vermogen der ouders berekend worden, en zelfs gratis onderwijs verkrijgbaar is.

Deze school is verdeeld in 3 klassen.

In de eerste of hoogste klasse wordt onderwijs gegeven in:

het lezen in het javaansch en maleisch met romeinsche karakters;

het schrijven van javaansch met javaansche en romeinsche karakters, en in het maleisch met romeinsche karakters;

het rekenen uit javaansche rekenboeken tot en met den regel van drieën met gewone en tiendeelige breuken;

het landmeten;

de aardrijkskunde van Java, en Nederlandsch Indie, het teekenen van kaarten.

In de middelste klasse:

het lezen in het javaansch en maleisch met romeinsche karakters;

het schrijven van javaansch met javaansche en romeinsche karakters en van het maleisch met romeinsche karakters;

het rekenen tot den regel van drieën;

de beginselen der algemeene aardrijkskunde.

In de laagste klasse:

het lezen en schrijven van het javaansch met javaansche karakters;
het rekenen, het leeren van cijfers en getallen;

In de eerste klassse worden gebezigd schrijfvoorbeelden in hollandsche en javaansche karakters.

Javaansche boeken, Kromo Jastro, Pangadjaran baik Tjarita anak-anak, A. B. C. Djawa, Pipiritan, Prentafbeeldingen tot verstandsoefening,

Javaansch rekenboek kawroeh itoeng woeloek, Kitab pengadjaran bahasa malaijoe, met romeinsche karakters,

Kitab pengadjaran ilmoe boemi, met romeinsche karakters,

Kitab pengadjaran itoengan woeloek met romeinsche cijfers,

Kaart van Nederlandsch-Indie,

Kaart van Java.

In de tweede klasse:

Schrijfvoorbeelden als voren; — javaansche boeken Kromo Jastro, tjarita anak-anak, pengadjaran baik, javaansch rekenboek.

Kitab pengadjaran bahasa malaijoe, romeinsche karakters.

Kitab pengadjaran ilmoe boemi.

Kaart van Nederlandsch-Indië.

En in de derde klasse:

Schrijfvoorbeelden,

Javaansch A. B. C. boek,

» Rekenboek.

Op den 15n December 1858 is door den resident van Pekalongan, bijgestaan door de regenten en controleurs, een examen gehouden.

In de eerste klasse ging het lezen in het javaansch vlug en goed en in het maleisch met romeinsche karakters zeer goed.

In het schrijven van het javaansch en maleisch met romeinsche karakters waren de vorderingen zeer voldoende.

De vorderingen in de aardrijkskunde en landmeetkunde waren nog onbeduidend.

Slechts een leerling gaf blijken van goede vorderingen in de rekenkunde tot den regel van drieën en de breuken; de vorderingen der overigen lieten veel te wenschen over.

De leerlingen van de tweede klasse gaven blijken van goede vorderingen in het lezen en schrijven. In de rekenkunde hadden zij het in de vier regels tamelijk ver gebragt.

De leerlingen der derde klasse, meest alle nog kort op de school

aanwezig, hadden nog weinig vorderingen gemaakt, doch deden meest allen van eenen goeden aanleg blijken.

Over het algemeen waren de uitkomsten van het examen, in aanmerking nemende den tijd welken de leerlingen onderwijs genoten hadden, bevredigend.

Gedurende 1858 hebben drie leerlingen de school verlaten.

Een daarvan is in dienst getreden als lijnwachter bij den telegraaf. De beide overigen waren nog niet volleerd.

De inlandsche school wordt gehouden in een lokaal staande op het stadsplein te Pekalongan, daartoe opzettelijk, behoudens eenige geringe bijdragen van de bevolking ad *f* 323, opgerigt op kosten van het gouvernement, ten gevolge van het besluit van 13 December 1851 no. 13.

Dit lokaal voldoet aan deszelfs bestemming.

Met December 1857 werd het voorloopig tarief van betaling van schoolgelden, gearresteerd bij 's gouvernements besluit van 13 November 1857 no. 29, ingevoerd.

Bij 's gouvernements besluit van 13 December 1851 no. 13 is beschikbaar gesteld eene som van *f* 420 voor bezoldiging van eenen onderwijzer en *f* 40 's jaars voor schrijfbehoeften.

De *Ontvangsten* aan schoolgelden hebben gedurende 1858 bedragen: . . . . . *f* 189,—

De *Uitgaven*:

aan tractement van eenen onderwijzer ad *f* 25 's maands *f* 300,—

aan schrijfbehoeften . . . . . *f* 40,—

totaal *f* 340.—

Bij besluit van 16 September 1854 no. 6, is aan deze school verbonden geworden Bagoes Atmorogo, kweekeling afkomstig van de normaal school te Soerakarta, die bij de school onafgebroken is werkzaam geweest als onderwijzer op eene bezoldiging van *f* 25 's maands.

Hij is van Pekalongan afkomstig, doch niet van adellijke geboorte; vóór zijne plaatsing als kweekeling was hij volgeling van den onderkollekteur van Pekalongan.

Hij is voor zijne betrekking geschikt en van onbesproken gedrag.

Bij besluit van 9 October 1858 no. 42 is hij benoemd tot inlandsch onderwijzer voor de javaansche taal aan de kweekschool te Soerakarta, doch nog niet naar zijne bestemming vertrokken, vermits zijn opvolger nog niet aangekomen is.

De school staat onder het onmiddelijk toezigt van den resident. Ook de regenten bezoeken die van tijd tot tijd om den gang van het onderwijs na te gaan.

Het onderwijs leverde in 1858 betere resultaten dan in 1857.

Samarang.

Het getal leerlingen bij de inlandsche school ter hoofdplaats bedroeg onder ultimo . . . 1856 40
» » 1857 53
en » » 1858 42
zoodat dit getal onder ultimo 1858 2 meer bedroeg dan onder ultimo 1856 en 11 minder dan onder ultimo 1857.

Gedurende 1858 zijn 12 leerlingen bijgekomen en 23 afgegaan.

Onder de leerlingen bevinden zich een paar zonen van den wd. regent van Samarang en een zoon van den gepensioneerden regent van Demak, voor het overige zijn het kinderen van mindere inlandsche hoofden en gepensioneerden.

Hunne ouderdom loopt van 10 tot 20 jaren.

Zoodra de ouders zagen dat hunne zonen een weinig schrijven, lezen en rekenen kenden, vermeenden zij dat zulks voldoende was om hen als leerling schrijvers en magangs of volgelingen te plaatsen.

Eenige zonen van dessahoofden, die weinig vorderingen gemaakt hadden, werden door hunne onders van de school afgenomen, ten einde hen behulpzaam te zijn in de uitoefening van hun beroep, dan wel van den landbouw.

Zes leerlingen werden wegens betoonde verregaande luiheid en schoolverzuim, tot voorbeeld voor andere scholieren, van de school verwijderd.

Het onderwijs bepaalde zich voor de 1e klasse:

in het schrijven en lezen der javaansche en maleische talen met javaansche en romeinsche karakters en het vervaardigen van opstellen in beide talen met genoemde karakters; de rekenkunde tot en met den regel van drieën met breuken en het herleidingstelsel van maten en gewigten, zoomede de aardrijkskunde van Java en den Indischen archipel.

Voor de 2e klasse:

het lezen en schrijven der javaansche en maleische talen met javaansche en romeinsche karakters en het vervaardigen van opstel-

len op de lei in beide talen met genoemde karakters; de rekenkunde tot en met de deeling en de breuken, en de aardrijkskunde van Java.

Voor de 3e klasse:

het lezen en schrijven der javaansche en maleische talen met javaansche en romeinsche karakters, de rekenkunde tot en met de vermenigvuldiging en het schrijven op de lei uit de boeken.

Voor de 4e klasse:

het lezen en schrijven der javaansche en maleische taal met javaansche en romeinsche letters, de rekenkunde tot en met de optelling, en oefening op de lei.

Voor de 5e klasse:

het spellen van woorden en de beginselen van lezen in de javaansche en maleische talen met javaansche en romeinsche letters, het schrijven op papier en op de lei en het maken van getallen.

In 1858 is het onderwijs hetzelfde geweest als in 1857, met uitzondering dat aan de overgebleven oudste en meer gevorderde, leerlingen, die van het begin der oprigting ter school zijn gekomen, ook de beginselen der algebra werden geleerd.

De boeken en kaarten die bij het onderwijs dienen zijn de volgende:

Dongngeng isi woewoelang betjik, fabelen in het javaansch vertaald door C. F. Winter, leesboek.

Tjarijos aneh aneh, aangename verhalen in het javaansch van C. F. Winter.

Laijang pipirattan, zedelijke lessen in het javaansch, door C. F. Winter, leesboek.

Paramama sastra of Karana Jawa, uitlegging en onderwijs om de javaansche taal goed te kennen, door C. F. Winter,

Soerat hoekoem ondang ondang atas tanah Hindia Nederland.

Kitab pengadjaran basa malajoe, maleisch leesboek (a, b, c), romeinsche karakters.

Lajang Tjarakan, in het javaansch, spel en leesboek, door C. F. Winter Jr.,

Boeboekaning kawroeh hitoeng, javaansch rekenboekje.

Lajang hetang, javaansch rekenboek tot aan de beginselen van de algebra.

Gambar 6 hidji nganggo goegoerittan.

Voorts de kaarten van den Indischen archipel en het eiland Java.

Alhoewel door de leerlingen over het algemeen in het afgeloopen jaar vorderingen zijn gemaakt in het javaansch en maleisch

schrijven, lezen en in het rekenen, zoo staat de inlandsche school nog op een laag standpunt.

Van de zijde der inlandsche hoofden werd even als in het vorig jaar geene medewerking ondervonden; zij schijnen de waarde van het onderwijs voor hunne kinderen niet te begrijpen.

Aan deze onverschilligheid der ouders is het toe te schrijven dat in den loop van 1858 meer leerlingen de school verlieten dan bijkwamen; de meesten verlaten de school zoodra zij een weinig kunnen lezen en schrijven.

Door deze aanhoudende mutatien zijn de uitkomsten van het onderwijs niet zoo gunstig als verwacht kan worden.

In het afgeloopen jaar heeft geen openbaar examen plaats gehad.

De leerlingen hebben geene bepaalde bestemming na het verlaten der school.

Vermits zij maar voor korten tijd de school bezochten en derhalve zeer weinig geleerd hebben, is geen hunner tot dusver op de gouvernements bureaux geplaatst geworden.

De kinderen der dessahoofden helpen hunne ouders na het verlaten der school, in den landbouw of wel in hunne beroepsbezigheden, ten einde later bij eventueel ontslag of overlijden dezer laatsten, voor de bediening van dessahoofden in aanmerking te worden genomen.

Het schoolgebouw staat ter regterzijde van den ingang der regentswoning en in de nabijheid van den javaanschen tempel, in het midden van eene opene plaats, met een poort en zijmuren afgesloten, zoodat de leerlingen niet door allerlei zaken welke op de alon alon gebeuren worden afgeleid.

Het gebouw is eene vierkante zaal, met pannen gedekt, bamboezen beschot, aarden vloer en doelmatig ingerigt.

Dit schoolgebouw kan gemakkelijk 80 tot 100 leerlingen bevatten.

In de maand December 1857 is in werking gebragt het voorloopig tarief van de betaling der schoolgelden, gearresteerd bij 's gouvernements besluit dd. 12 November 1857 no. 29.

Hetzelve wordt toegepast naar gelang van de bekende inkomsten of bezittingen en het maatschappelijk standpunt der ouders of voogden.

Uit deze schoolgelden worden behalve het tractement van den ondermeester, de noodige schoolbehoeften aangekocht.

De resident beheert dit fonds.

De bezoldiging van eenen onderwijzer ad *f* 360 's jaars wordt uit 's lands kas betaald.

De *ontvangsten* der schoolgelden hebben gedurende 1858 bedragen . . . . . *f* 304,90
de *uitgaven* daarentegen . . . . . » 144,—

De in deze school geplaatste onderwijzer, Mas Soemo Dirdjo van Banjoewangie, is te Soerakarta opgeleid.

Hij is 28 jaren oud en een zoon van den overledenen patteh van het regentschap Banjoewangie.

Hij kwijt zich voortdurend goed van zijne verpligtingen. Op zijn gedrag valt niets aan te merken, hij heeft echter weinig omgang met de inlandsche hoofden van deze plaats, waar hij een vreemdeling is.

Mas Sastro Admodjo is als ondermeester ter zijner beschikking, onder het genot eener bezoldiging van *f* 12 's maands, ten laste van het schoolfonds.

Hij is 24 jaren oud en een zoon van wijlen den gepensioneerden adjunct djaksa bij den landraad te Samarang.

Hij is in staat de eerstbeginnenden bezig te houden met schrijven, lezen en een weinig rekenen.

Hij voldoet vrij goed.

Met het toezigt over de school is belast de adsistent-resident voor de policie, bijgestaan door den kontroleur der landelijke inkomsten en kultures dezer afdeeling.

Verder wordt de school nu en dan bezocht door den wd. regent.

Inlandsche christenschool van den zendeling W. Hoezoo.

Op deze school werden gedurende het jaar 1858 aangenomen 31 leerlingen.

Van deze, zoowel als van vroeger aangenomenen, verlieten de school in het geheel 26, zoodat het totaal der scholieren op ultimo December bedroeg 28 (26 jongens en 2 meisjes).

Dit getal is vijf meer dan op ultimo December 1857.

Al de scholieren behooren tot de geringere volksklasse. Sommigen zijn als bedienden bij europeanen aan huis.

Hun ouderdom is van 6—30 jaren.

Waarom zoovelen de school verlieten is bij de meesten slechts te gissen. Sommigen werden door arbeid verhinderd het onder-

wijs verder bij te wonen, eenigen bleven aanvankelijk weg wegens ziekte, anderen gingen zeker uit onverschilligheid terug.

Onder degenen die thans de school bezoeken zijn elf gedoopten, waaronder eenige reeds volwassenen.

Deze laatsten ontvangen meer bijzonder godsdienstig onderwijs, ten einde later in eene of andere betrekking bij de evangelisatie behulpzaam te kunnen zijn.

De leerlingen, tot de christelijke gemeente behoorende, staan voor het grooter deel, onder het meer bijzonder toezigt van den zendeling en hebben bij hem of zijn medehelper hun verblijf.

De meesten hunner kwamen van elders, gelijk dit ook met sommigen der ongedoopten het geval is.

Behalve het reeds genoemde godsdienstig onderwijs, waarvan in het bijzonder de christenscholieren gebruik maken, worden allen geoefend in het lezen en schrijven van javaansch en maleisch (dit laatste met romeinsch karakter), benevens in de eerste beginselen van het theoretisch en praktisch rekenen en van het zingen.

De vorderingen der leerlingen, die geregeld het onderwijs bijwoonden, zijn bevredigend.

Intusschen is op eene getrouwe opkomst bij velen niet te roemen. Hunne afhankelijke positie verklaart dit.

Het onderwijs op deze school geschiedt geheel gratis. In de daartoe vereischte uitgaven voorziet het Nederlandsch zendelinggenootschap.

Enkele der minst kostende leermiddelen worden door sommige scholieren met eenige duiten vergoed.

Asa Kiman, een javaansch christen, die zich bij voortduring onderscheidt, is in deze school de medehelper.

Japara.

School te Pattie.

Het getal leerlingen bedroeg:

onder ultimo December	1854.	21
» » »	1856.	21
» » »	1857.	22
» » »	1858.	35

De regenten van Pattie, Joana en Koedoes, de pattehs van dezelfde regentschappen, en de meeste andere inlandsche hoofden kinderloos zijnde, of geene kinderen hebbende van eenen leeftijd,

waarop zij school zouden kunnen gaan, zoo treft men op deze school slechts zonen aan van mindere inlandsche ambtenaren, van dessahoofden en van kleine beambten.

Onder de leerlingen worden aangetroffen:

zonen van wedhonos. . . . . : 1
» » geestelijken (den panghoeloe te Pattie). . . 1
» » mindere beambten, gepensioneerden, dessahoofden en onbeambte javanen. 33

De leerlingen op deze school zijn van den ouderdom van 9 tot 22 jaren.

De vakken van onderwijs in de verschillende klassen bestaan uit:

1e klasse: rekenen tot in den regel van drieën met gewone en tiendeelige breuken, lezen uit maleische leesboeken, het schrijven in romeinsch, maleisch en javaansch schrift, vertalingen uit het maleisch in het javaansch en omgekeerd, en voorts in de aardrijkskunde, doch zonder gebruik van kaarten.

2e klasse: rekenen tot in den regel van drieën met gewone breuken, lezen uit maleische leesboeken, het schrijven in romeinsch, maleisch en javaansch schrift.

3e en 4e klasse: de gewone rekenkunde en overigens zoo als in de 2e klasse.

De boeken welke gebezigd worden, zijn:

Dr. van den Broek, regel van drieën, in het javaansch,

Wilkens, javaansch rekenboek,

Wilkens, aardrijkskunde in het maleisch,

Maleisch leesboek en maleische fabelen, uitgegeven door het gouvernement.

In 1858 is geen openbaar examen gehouden.

De vorderingen der leerlingen zijn echter voldoende te noemen.

De leerlingen komen geregeld ter school en onder hen heerscht de gewone orde welke men steeds in de inlandsche scholen aantreft.

Eenige leerlingen hebben plaatsing gevonden op het residentiekantoor als schrijvers; anderen zijn volgelingen geworden van inlandsche hoofden.

De school wordt gehouden in eene kamer van het residentiekantoor.

Het onderwijs werd in 1857 gratis gegeven.

In 1858 is met de optreding van Mas Sasmie Tardjo ingevoerd het schoolgeld, voorloopig vastgesteld bij het besluit dd. 12 November 1857 no. 29.

Een getal van 9 leerlingen genoot onder ultimo December 1858 gratis onderwijs.

Deze school geniet uit 's lands kas een subsidie

voor eenen onderwijzer	*f*	30,—	's maands
voor schrijfbehoeften	»	6,—	»
Totaal	*f*	36,—	»

De *Inkomsten* over 1858 hebben bedragen:

Schoolgelden	*f*	70,60
De *Uitgaven* te zamen	»	432,—
Meer uitgaven dan ontvangsten.	*f*	361,60

De onderwijzer Mas Sasmie Tardjo, kweekeling der normaalschool te Soerakarta, benoemd bij gouvernements besluit dd. 1 Mei 1858 no. 10, is in de plaats gekomen van den onderwijzer Mas Bandong, gewezen eerste schrijver op het residentie-kantoor alhier, die van zijne functien, uithoofde van ziekte is ontheven.

Mas Sasmie Tardjo is geschikt, zoo wel wat zijne kundigheden, als zijn karakter betreft, en gedraagt zich goed en fatsoenlijk.

Het toezigt over het onderwijs wordt gehouden door den resident en sekretaris, die nu en dan den gang van het onderwijs nagaan.

De toestand van het inlandsch onderwijs te Pattie is eenigzins verbeterd.

School te Japara.

Onder ultimo December bedroeg het getal leerlingen van deze school, in

1855	39
1856	31
1857	35
1858	35

Onder de leerlingen worden aangetroffen:

zonen van den regent.	2
» » districtshoofden	6
» » mindere beambten, gepensioneerden, dessa-hoofden en onbeambte javanen	27

De leerlingen op deze school zijn van den ouderdom van 11 tot 26 jaren.

In de eerste klasse wordt onderwezen in het lezen in het javaansch uit verhalen uit het werk van C. F. Winter te Soerakarta, getiteld: Dongngeng isi dari pengadjaran baik, en uit het boek Wiharono djowo, van wege het gouvernement uitgegeven, alsmede in het vertalen van het gelezene in het maleisch,— in het lezen in het maleisch met romeinsche letters van verhalen, uitgegeven door

Lange & Co. te Batavia, en in het vertalen van het gelezene in het javaansch.

Voorts in de beginselen der aardrijkskunde met gebruik van de kaart van Java, zamengesteld door den luitenant ter zee C. W. M. van de Velde, in de beginselen der landmeetkunde en het teekenen van landkaarten, in het schrijven in het javaansch en in het maleisch met de romeinsche letters, in de gezelschapsrekening, de regel van drieën, de kettingregel, de rabat-rekening, de berekening der middelbare waarde van gemengde waren, enz.

In de tweede klasse: mede in het lezen in het javaansch uit verhalen uit het werk van C. F. Winter, Dongngeng isi dari pengadjaran baik, alsmede in het lezen in het maleisch met romeinsche letters en in het vertalen van het gelezene van het javaansch in het maleisch en omgekeerd.

De beginselen der aardrijkskunde.

Het schrijven in het javaansch en in het maleisch met romeinsche letters.

Het berekenen van winst en verlies, de interest- en andere handelsrekeningen.

In de derde klasse: het lezen in het javaansch van verhalen uit het werk van C. F. Winter, hiervoren genoemd.

Het lezen in het maleisch met romeinsche letters van verhalen.

Het vertalen van het gelezene in het javaansch en omgekeerd.

Het schrijven in het javaansch en in het maleisch met romeinsche letters.

In het rekenen, leer en eigenschappen der getallen, evenredigheid, regel van drieën en omgekeerd.

In de vierde klasse: het begin der javaansche taal.

Het begin der maleische taal met romeinsche letters.

Het schrijven met javaansche letters.

Het schrijven in het maleisch met romeinsche letters.

In het rekenen, de telling, aftrekking, vermenigvuldiging en deeling, ook de tiendeelige breuken.

Bij gelegenheid van het op den 27en December 1858 gehouden examen gaven de meeste leerlingen vele en voldoende blijken van gemaakte vorderingen, waarvan tot bewijs strekt dat 13 leerlingen van de 1e klasse wegens volbragte studie na afloop van het examen de school hebben verlaten, welk gunstig resultaat grootendeels is toe te schrijven aan de belangstellende pogingen van den in allen deele geschikten onderwijzer.

De 13 leerlingen die de school verlaten hebben zijn in overeenstemming met den regent, provisioneel als onbeambten geplaatst op het bureau van den adsistent resident en onder het onmiddelijk opzigt en bevel van den regent, kontroleur en distriktshoofden ten einde zich voor de dienst te bekwamen, waarin zij later hopen geplaatst, te worden bij eventuele vacature van dusdanige betrekkingen waarvoor zij alsdan geschikt zullen worden bevonden en waarop zij aanspraak zullen mogen maken.

Het schoolgebouw van steen opgetrokken en met dakpannen overdekt, is ruim en doelmatig ingerigt, en heeft drie vertrekken benevens eene voorgalerij.

Deze school geniet uit 's lands kas eene subsidie

voor eenen onderwijzer	*f*	30,—	's maands
voor schrijfbehoeften	»	5,—	»
Totaal. .	*f*	35,—	»

De *inkomsten* over 1858 hebben bedragen aan schoolgeld. *f* 276,90
De *uitgaven* . . . . . 420,—

Meer *uitgaven* dan ontvangsten . . . . . *f* 143,30

De onderwijzer, Mas Sastro die Modjo, is de zoon van den voormaligen patteh van Lassem (residentie Rembang), hij bezit veel geschiktheid en bekwaamheid voor zijne betrekking, is zacht van inborst en onbesproken van gedrag.

Het dagelijksch toezigt over het onderwijs is aan den regent en kontroleur overgelaten, terwijl de adsistent resident zich nu en dan daaraan wijdt.

Rembang.

In deze residentie bestaan vier inlandsche scholen.

Het getal leerlingen bedraagt:

te Rembang; in 1856 20, in 1857 19 en in 1858 20.
te Toeban; in 1856 60, in 1857 50 en in 1858 61.
te Bodjonegoro; in de maand September 1858 is aldaar de school in werking gekomen en bedroeg onder ultimo het getal leerlingen 45;
te Blora, eerst in 1857 tot stand gekomen: in 1857 23 en in 1858 17.

De leerlingen zijn meestal kinderen van inlandsche hoofden en ook van onbeambte inlanders.

Hun ouderdom is van 11 tot 20 jaren. Het kan echter aangenomen worden dat jongens van 14 tot 18 jaren het grootste getal uitmaken.

Na volbragten schooltijd en na afgelegd examen verlaten de leerlingen de school om de een of andere betrekking te zoeken; velen worden op het residentie-kantoor of de assistent-residentie-kantoren, bij de regenten of kontroleurs geplaatst, als magangs of leerlingen, ten einde zich verder voor de dienst te bekwamen: anderen treden bij fabriekanten in dienst, terwijl de zonen van dorpshoofden meestal naar de dessas terugkeeren, ten einde hunne ouders in hun bedrijf behulpzaam te zijn.

Aan de 1e klasse wordt onderwijs gegeven in het rekenen, landmeten, opstellen van brieven, vertalen op schrift met romeinsche en javaansche karakters en uit het hoofd van javaansch in het maleisch en omgekeerd, aardrijkskunde van Java en Buitenbezittingen.

De 2e klasse wordt onderrigt in de cijferkunst tot en met den regel van drieën, zoo ook het lezen en schrijven uit romeinsche in javaansche karakters.

De 3e klasse in de vier grondregels der cijferkunst, met en zonder breuken, lezen en schrijven even als voren.

De 4e klasse in het lezen en schrijven van het javaansch in eigen karakters en het maleisch met romeinsche letters, voorts in het uitspreken van kleine getallen.

De 5e klasse in het javaansche en romeinsche letterschrift.

Op deze school zijn in gebruik:

Kaarten:

Platte wereldkaart, kaarten van Europa, van Azie, van Afrika, Zuid- en Noord-Amerika, van Australie, allen van Van Wijk Roelandsz., van het Koningrijk der Nederlanden, door D. Kaes 1850, de algemeene kaart van Nederlandsch Oost-Indien door W. Beijerinck, J. M. Bruijn, J. F. W. A. Esser 1847, en de itineraire kaart van Java.

Boeken:

Javaansch-Nederduitsch Woordenboek, door J. F. C. Gericke.

Javaansche brieven, berigten, verslagen, enz. door T. Roorda.

Eenige anekdoten en honderd leerzame verhalen van C. Schmit, in het javaansch vertaald door C. F. Winter Senior.

Vervolg van idem als boven.

Javaansche wetten, namelijk: Nawala pradata, enz. door T. Roorda.

Lajang Wokorono djojo.

Radja Pirangon, door T. Roorda.

Javaansch rekenboek, regel van drieën door Dr. W. Palmer van den Broek en F. W. Winter.

Idem door J. Wilkens.

Darmo warsito in het javaansch, door C. F. Winter Senior.

Javaansche vertaling van 57 fabelen (dhon gergèng satokewan)

Elmoe boemi.

Temboeng djawa lan welanda.

Perkataän djawa (zamenspraken).

Eens in het jaar heeft examen plaats ten overstaan eener kommissie. Het door die kommissie uitgebragt rapport is bevredigend.

Te Rembang is een van steen met pannen gedekt schoolgebouw, bezijden de woning van den regent, hetwelk in het jaar 1852 uit de missigiet kas te Rembang is gebouwd.

Dit lokaal voldoet geheel aan zijne bestemming.

Te Toeban is het schoolgebouw een luchtig steenen huis, toebehoorende aan den regent, die het vrijwillig en zonder eenige huur tot dat doel heeft afgestaan.

De bezoldigingen van de onderwijzers te Rembang, Toeban, Bodjonegoro en Blora à *f* 30 's maands worden uit 's lands kas betaald, benevens *f* 6 voor schrijfbehoeften te Rembang.

De javaan Mas Asmo diwerio is onderwijzer te Rembang.

Hij is bij deze school werkzaam van af de oprigting; ofschoon ruim 62 jaren oud, bezit hij nog alle geschiktheid voor zijnen werkkring.

De tegenwoordige onderwijzer te Toeban Radhen Ngabehie Sosro di Ardjo is afkomstig van de kweekschool te Soerakarta en in 1858 tot onderwijzer benoemd bij gouvernements besluit dd. 28 Augustus no. 5.

Hij toont wel geschikt te zijn om onderwijs te geven.

De leermeester Radhen Djojo dimedjo te Bodjonegoro is ook afkomstig van de kweekschool te Soerakarta. Hij is van goede familie en verwant aan den regent, goed van gedrag en bezit de vereischten voor zijne betrekking.

Te Blora is onderwijzer Mas Djojo di Wirio mede afkomstig van de school te Soerakarta.

Zijne geschiktheid voor het onderwijs is middelmatig.

Op zijn gedrag valt niets aan te merken.

Het toezigt over de scholen wordt uitgeoefend door den resident, de assistent residenten, kontroleurs, regenten en enkele voorname inlandsche hoofden.

Soerabaija.

In deze residentie bestaat eene inlandsche school, welke na daartoe bij het besluit van den 17den September 1852 no. 12 verkregen vergunning, onder toepassing van staatsblad 1820 no. 22, door de afdeeling Soerabaija der maatschappij »tot Nut van 't Algemeen", in 1852 is in het leven geroepen.

Het getal der ingeschreven leerlingen bedroeg:

in 1855 87
» 1856 99
» 1857 100
» 1858 80

Deze kinderen zijn zonen van javaansche ambtenaren, van bedienden, van lijfeigenen en van ambtelooze inlanders; een paar waren achterkleinzonen van Mataramsche vorsten.

Sinds 1858 zijn uitsluitend voor het onderwijs in het javaansch eenige chinezen en europesche afstammelingen toegelaten. De ouderdom der leerlingen is tusschen 5 en 18 jaren.

De toelating tot de school geschiedt op verzoek der ouders of voogden van de kinderen. Zij verlaten die gewoonlijk wegens plaatsing in eenige dienstbetrekking of voldoende geoefendheid.

Het onderwijs omvat de eerste beginselen van lezen, schrijven, rekenen en aardrijkskunde. Het lezen en schrijven wordt onderwezen zoowel in het javaansch als maleisch met arabische, javaansche en romeinsche karakters, op dezelfde wijze als voor kinderen van europeanen.

De schoolboeken zijn de volgende:

Javaansch spel- en leesboekje,
» Leesboek Kromo,
» » Ngoko,
» Rekenboek van J. A. Wilkens,
» 57 fabelen van C. F. Winter,
» Zedelijke verhalen van idem,
» Darmo Warsito van idem,
» Manik Mojo,
» Brata Joedho, Romo, Ardjoeno wiwcho,
» Vertaalde Wetboeken.
» Gambar 6 bidji,
» Spraakkunst,
» Schrijfvoorbeelden,

Javaansch: Taalkundige lessen,
Maleisch: Aardrijkskunde van De Bruin,
» Kitab skola djawa I & II,
» Spel- en Leesboekje,
» Wettelijke bepalingen (met arab. en rom. letters).
» Kitab bahasa,
» Schrijfvoorbeelden.

De taal waarin deze boeken zijn geschreven, verschilt eenigzins van het Soerabaijasche dialect, ten gevolge waarvan o. a. de Kitab Toepah te Soerabaija niet wordt verstaan.

Boeken door Zendelingfondsen uitgegeven, noch Mohamedaansche dogmatieke geschriften, worden op deze school toegelaten.

Het laatst gehouden examen had op den 4den Augustus 1855 plaats: de instelling voldeed toen reeds aan de verwachting.

De bestemming der leerlingen na het verlaten der school, regelt zich naar den maatschappelijken stand der ouders, voogden of lijfheeren. Zij worden schrijvers, toko- of huisbedienden, ambachtlieden, kantooroppassers of handelaren.

Ten dezen opzigte wordt in het oog gehouden de kabinets circulaire van den Gouverneur Generaal van Ned. Indie, van 31 Januarij 1855 no. 24, waarbij wordt gewezen op het nadeel dat zou kunnen ontstaan, indien de inlandsche hoofden op Java, van het onderwijs op de inlandsche scholen overdreven verwachtingen koesteren, namelijk dat al de jongelingen, daar onderwezen, in 's lands dienst zullen worden geplaatst.

Het onderwijs heeft plaats in het gouvernementsschoollokaal, des namiddags, en drie malen 's weeks.

Schoolgelden worden niet betaald, maar daarentegen is aan deze inrigting, bij besluit van 3 December 1858 no. 23, voor de betaling van onderwijzers in het algemeen tot ondersteuning eene subsidie van *f* 58 's maands verleend. De uitgaven waren:

1853—1857 *f* 2393.—
1858 » 665.—

De onderwijzers zijn twee gedoopte chinezen, vader en zoon, Sian geheeten; geschikte, volijverige voor hun vak bekwame personen en van een goed gedrag.

De vader, die sints ongeveer 30 jaren onderwijzer te Soerabaija is, geniet *f* 50 de zoon *f* 5. Bovendien erlangen zij voor schoolbehoeften *f* 3 's maands.

Van wege het Sourabaijasche departement tot Nut van 't Al-

gemeen, is voor het toezigt dezer school gecommitteerd de secretaris van het departement J. Hageman Jcz.

Bij uitgebreider middelen zoude deze school ongetwijfeld belangrijker worden. De afdeeling doet wat zij vermag.

Hare school zou, zonder 's gouvernements ondersteuning, met ultimo December 1858 zijn gesloten geworden.

Pasoeroean.

Onder ultimo December 1858 bedroeg het getal leerlingen 72, terwijl dat cijfer in 1855, 1856 en 1857 bedroeg 43, 38 en 77.

Zij zijn zonen van inlandsche hoofden of beambten, met uitzondering van twee, die kinderen van onbeambten zijn.

De ouderdom der leerlingen is naar gissing van 6 tot 16 jaren.

Gedurende het geheele jaar werd de school door 92 leerlingen bezocht; 20 daarvan verlieten de school.

Een werd geplaatst als mantrie oeloe oeloe, terwijl verder onder die 20 waren: 2 zonen van den regent, die op de europesche school zijn overgegaan, 7 van mindere hoofden die voor de districtsscholen zijn bestemd geworden, 3 gingen weg wegens ziekte, 6 uit onwil en onverschilligheid en 1 wegens verhuizing naar elders.

Bij deze school wordt onderwezen in het lezen en schrijven van javaansch met eigen karakter en maleisch met romeinsche letter.

Rekenen tot en met den regel van drieën, de kettingregel en de leer der reeksen.

Aardrijkskunde, meer bijzonder van den Indischen archipel.

De beginselen der meetkunde en van het waterpassen, met behulp van planchet, astrolabium, boussole en met fleschjes waterpas.

Voor het onderwijs wordt gebruik gemaakt van de volgende boeken:

Javaansch leesboekje in Ngoko.

Idem in Kromo.

Maleisch spel- en leesboekje.

Javaansch idem.

Vervolg javaansch leesboek in Ngoko, tweede verzameling van zedelijke verhalen in het javaansch, door C. F. Winter Sr.

Vertaling van een 57tal fabelen, door C. F. Winter Sr.

Javaansch rekenboekje door J. A. Wilkens.

Idem, leerende den regel van drieën.

Javaansche spraakkunst.

Voorts van de archipelkaart van Van Wijk, en van de kaart van Java van Van de Velde.

Het examen heeft wel voldaan.

De leerlingen maken steeds vrij goede vorderingen, al naar mate de meerdere of mindere ontwikkeling van verstandelijke vermogens.

De bestemming der leerlingen die na voldoend examen met een gunstig getuigschrift de school verlaten, is voor zoo verre daartoe gelegenheid bestaat, bij voorkeur eene plaatsing bij het residentie-bureau, bij een of ander ambtenaar of hoofd, ten einde later, daartoe geschiktheid bezittende, met eenige bezoldigde betrekking te worden begunstigd.

Ook worden zij bestemd tot onderwijzers bij de districtsscholen, wanneer zij hiertoe bekwaam en geschikt zijn.

Het schoolgebouw is voldoende doch ook hoogstens ruim genoeg voor het getal leerlingen.

De schoolgelden worden geïnd volgens het bij besluit van den 12 November 1857 no. 29 gearresteerd voorloopig tarief. Van de ontvangen gelden wordt eene toelage van *f* 20 aan den onderwijzer en *f* 8 aan een kweekeling maandelijks uitgekeerd, en tevens de school- en schrijfbehoeften bekostigd.

Het gouvernement verleent geene andere subsidie dan het tractement aan den onderwijzer ad *f* 30 's maands.

het saldo onder ultimo December 1857 bedroeg . .		*f* 445,50
aan schoolgelden werden *ontvangen*		» 578,75
		f 1024,25

De *uitgaven* bedroegen:

toelage aan den onderwijzer	*f* 240,—	
idem aan een kweekeling	» 96,—	
aan school- en schrijfbehoeften	» 194,60	
		» 530,60
saldo op ultimo December 1858		*f* 493,85

De onderwijzer Hadji Ismail is een zoon van den voormaligen regent van Bangil. De kweekeling Pandji Djaing Rono is zijn schoonzoon en neef van den regent van Pasoeroean.

Beiden zijn allezins geschikt voor hunne betrekking, goed van gedrag en voldoen aan hunne verpligtingen.

Het toezigt over het onderwijs is opgedragen aan den regent en den kontroleur.

Malang.

Op ultimo December 1858 bedroeg het getal leerlingen bij deze school 45; terwijl dat cijfer in 1855, 1856 en 1857, 53, 45 en 47 bedroeg.

Het grootste gedeelte der leerlingen zijn kinderen van hoofden, van gepensioneerde inlandsche ambtenaren en particuliere javanen, behoorende tot den gegoeden stand.

Hun onderdom is van 12 tot 17 jaren.

Het onderwijs bepaalt zich tot het lezen en schrijven in het javaansch met de eigenaardige karakters, het lezen en schrijven in het maleisch met romeinsche karakters; tot de eerste beginselen van de rekenkunde tot en met den regel van drieën, zoowel met gewone als met tiendeelige breuken en tot de aardrijkskunde van den indischen archipel.

De boeken waarvan gebruik wordt gemaakt zijn:
de gewone javaansche en maleische spel- en leesboekjes,
de javaansche verhalen van C. F. Winter,
het javaansche leesboek Darmo Wasito,
een rekenboekje uitgegeven door Van Dorp te Samarang,
een boekje over de aardrijkskunde, getiteld: kitab adjar akan mengadjar permoelaän ilmoe boemi, en eene kaart van Van de Velde.

Gedurende 1858 heeft geen examen plaats gehad.

De leerlingen die tot dus verre de school hebben verlaten, zijn steeds als magang bij de onderscheidene europesche ambtenaren in dienst gesteld, om voor het praktische te worden opgeleid.

Het schoolgebouw is goed en luchtig en beantwoordt aan het doel.

De schoolgelden worden geheven volgens het voorloopig tarief vastgesteld bij besluit dd. 12 November 1857 no. 29.

Daaruit worden bestreden de toelage aan den onderwijzer en aan twee kweekelingen en de kosten voor school- en schrijfbehoeften.

Het gouvernement verleent geene andere subsidie dan *f* 15 's maands voor bezoldiging van den onderwijzer.

Het saldo in kas bedroeg onder ultimo December 1857 *f* 251,052
aan schoolgelden werden *ontvangen* . . . . . *f* 416,060

Te zamen . *f* 667,112

Transport *f* 667,112

De *uitgaven* bedroegen:

toelage aan den onderwijzer	*f* 120,—	
Idem aan twee kweekelingen	» 216,—	
aan school- en schrijfbehoeften	» 31,060	367,000
Saldo op ult. Decemb. 1858		*f* 300,052

De onderwijzer Raden Kromo Koesoemo is van gegoede afkomst.

De beide kweekelingen Rekso Yoedo en Ngabei Wongso Koesoemo eveneens; zij zijn voor hunne betrekking redelijk geschikt en hun gedrag is goed.

Het toezigt over het onderwijs is opgedragen aan den assistent resident, die daarin door den regent en den kontroleur wordt geassisteerd.

De verkregen resultaten zijn over het algemeen bevredigend, hoewel de leerlingen niet kunnen worden opgeleid tot het hooger onderwijs dat te Pasoeroean wordt gegeven in het landmeten, enz.

Bangil.

Het getal leerlingen bedroeg 20 in 1858, terwijl dat cijfer in 1855, 1856 en 1857 bedroeg 29, 23 en 22.

Vier leerlingen verlieten de school, waarvan twee wegens luiheid en twee om als onderwijzers in de districtsscholen te worden aangesteld.

De afkomst der leerlingen is zeer onderscheiden; zoowel kinderen van minderen als van hoofden van alle rangen worden aangenomen.

De leerlingen zijn van 10 tot 20 jaren oud.

De tijd om zich in het huwelijk te begeven is dikwijls oorzaak dat een leerling vroeger de school verlaat dan wenschelijk is.

De vermindering van het getal leerlingen is toe te schrijven aan de omstandigheid, dat de inlandsche hoofden (met uitzondering der petingies of dessa's-hoofden) weinige mannelijke erfgenamen hebben, en aan de moeijelijkheid voor de petingies, om hunne kinderen in de kotta Bangil een behoorlijk onderkomen te bezorgen.

Het vooruitzigt bestaat dat in 1859 het getal leerlingen zal vermeerderen.

In de derde klasse wordt onderwijs gegeven in het javaansch lezen en schrijven; in de eerste beginselen de rekenkunde (optellen en aftrekken).

In de tweede klasse: in het maleisch lezen en schrijven met romeinsche karakters; in de vier eerste regels der rekenkunde.

In de eerste klasse: in het opmaken van opstellen in het javaansch en in het maleisch, in de rekenkunde, regel van drieën met gewone en decimale breuken, de landmeetkunde en de aardrijkskunde, speciaal die van den Indischen archipel.

De leerlingen van de eerste klasse worden van tijd tot tijd en bij beurten uitgezonden om sawa's, bruggen en wegen op te nemen, en geven van hunne bevinding schriftelijk berigt.

Voor het onderwijs wordt gebruik gemaakt van de

Pamoerwat, wio karono (grammatica), Darmo Warsito van Winter, Tjarias Soe, tjarios aneh, de landmeetkunde in het maleisch van Goedkoop, Dongngeng Rewan, kawroeh itoeng (rekenboek), Tjarakan, Goeritan, maleische vertaling der Nederlandsch Indische wetboeken, Ilmoe boemi (aardrijkskunde), de kaart van Java van Van de Velde, alsmede van den Indischen archipel.

Een openbaar examen heeft geen plaats gehad.

Vele der leerlingen gaven nogtans bewijzen van ijver en leerlust.

Anderen daarentegen waren lui, weder anderen onbevattelijk.

Luiheid is dikwijls oorzaak van verwijdering; hen die zich in weerwil van vermaningen daaraan toegeven aan te houden, zoude een slechten invloed op de overigen uitoefenen.

Gewoonlijk verlangen de ouders dat hunne kinderen na het verlaten der school tot hoofden of beambten zullen worden opgeleid, hoewel het hun bekend is dat aan het bezoeken der school eene zoodanige voorwaarde niet verbonden is.

Van degenen die de school reeds verlieten, zijn sommigen in gouvernements dienst getreden, anderen nog als magang werkzaam: een paar zijn als schrievers bij fabrikanten geëngageerd.

Het schoolgebouw is luchtig en gezond, en voldoende voor het getal leerlingen.

De schoolgelden worden geïnd, volgens het bij besluit dd. 12 November 1857 no. 29 gearresteerd voorloopig tarief.

Van de ontvangen gelden wordt eene som van *f* 15 's maands als toelage aan den onderwijzer uitgekeerd, het overige dient tot bestrijding der kosten voor schoolbehoeften.

Van gouvernementswege wordt aan den onderwijzer *f* 15 's maands uitbetaald, die met de toelage van *f* 15 uit het schoolfonds eene maandelijksche bezoldiging van *f* 30 geniet.

Het saldo in kas bedroeg onder ultimo December 1857 .	*f* 109,055
aan schoolgelden werden *ontvangen*	» 207,060
Te zamen.	*f* 316,115
De *uitgaven* bedroegen:	» 279,055
Saldo op ultimo December 1858.	*f* 37,060

De tegenwoordige onderwijzer Mas Prawiro Sastro is in Julij 1858 in dienst getreden; hij is afkomstig van de kweekschool te Soerakarta, geboren te Modjokerto, van geringe afkomst en getrouwd. Hij gedraagt zich goed en is voor zijne betrekking geschikt.

Het toezigt over het onderwijs is opgedragen aan den regent en kontroleur.

Met betrekking tot de districtsscholen, waarvan in het verslag over 1857 kortelijk melding is gemaakt, wordt aangeteekend dat sedert 49 scholen zijn opgerigt in de verschillende districten der regentschappen Pasoeroean, Bangil en Malang.

Aan 1105 kinderen van petinggis en gegoede javanen wordt in de scholen onderwijs gegeven in het javaansch lezen en schrijven en het rekenen, gedurende vijf dagen der week, van zeven tot elf uur 's morgens.

De vorderingen zijn voldoende en bij het examen der regentschapsscholen worden ook de leerlingen der districtsscholen, die geacht worden voldoende bekwaamheid te hebben verkregen, geëxamineerd.

Bezoekie.

In de inlandsche school alhier werd gedurende de laatste jaren onderwijs verleend aan het volgende getal leerlingen, als:

in 1855	28
» 1856	19
» 1857	30
» 1858	21

Zeven van de tegenwoordige leerlingen zijn zonen van geringe ambtelooze inlanders, de andere zijn kinderen van hoofden, waaronder één zoon van den overleden pangeran, regent van Bezoekie en 3 kinderen van de patteh's van Panaroekan en Bondowosso.

De ouderdom der kinderen is van 8 tot 16 jaren, het meerendeel komt echter op 12jarigen leeftijd op school en neemt slechts 2½ à 3 jaren aan het onderwijs deel.

De belangrijke vermindering die de school in dit jaar ondergaan

heeft, wordt gedeeltelijk aan toevallige oorzaken, als ziekte, verhuizing, enz. toegeschreven.

De school bloeide het sterkste in 1855 en 1857.

De betalingen der schoolgelden gaan niet boven het vermogen der ouders.

Het onderwijs loopt over de volgende vakken, als:

het lezen en schrijven van javaansch en maleisch, zoowel met inlandsche als met romeinsche karakters;

de gronden der rekenkunde tot en met den regel van drieën, en de beginselen der landmeetkunde.

Tot nu toe werden gebruikt de volgende werkjes, als:

1. Ilmoe Boemi.

2. Kitab akan di batja anak anak die scola djawa No. I en II Tjarakan.

3. Kitab pengadjaran bahasa melaijoe atawa tjarakan.

4. Laijang ilmoe itoeng bab pamoerwat atawa regel van drieën.

5. Laijang wraharana djawa.

Ten gebruike bij de aardrijkskunde is een geschreven kaartje van het eiland Java voorhanden, hetgeen voor het tegenwoordige voldoende is. Zoodra de leerlingen meer vorderingen gemaakt hebben zullen naar gelang der behoefte betere kaarten aangeschaft worden.

Het voor 1858 gehouden jaarlijksch examen heeft doen zien dat het meerendeel der leerlingen goede vorderingen in het lezen en het vertalen van javaansche en maleische opstellen, zoowel met inlandsche als romeinsche karakters gemaakt hebben. Ook het schrijven ging tamelijk goed. Het rekenen liet echter nog wel wat te wenschen over: zulks is echter minder te wijten aan gebrek aan ijver en goeden wil bij onderwijzer en leerlingen, dan wel aan den nog maar korten tijd dien de leerlingen aan het onderwijs hebben deel genomen; verre weg de meesten zijn eerst in het laatst van 1857 op school gekomen.

Van de 18 scholieren die gedurende 1858 de school verlieten traden 3 als schrijvers in dienst.

Van de overige 10 leerlingen vertrokken 3 wegens ziekte, 4 wegens verhuizing der ouders en één zonder bepaalde reden, terwijl de 2 andere scholieren, zonen van den regent van Bezoekie, onderwijs op de christenschool genieten.

Voor even genoemd getal kwamen 9 nieuwe leerlingen in de plaats.

Als schoollokaal wordt gebruikt een aan den hoofdjaksa toebe-

hoorend huis, waarvoor geen huur of andere schadeloosstelling wordt gegeven, slechts de jaarlijksche verponding komt ten laste van het schoolfonds. Van dit gebouw wordt alleen de binnengalerij gebruikt, die echter, daar het huis naar javaanschen trant gebouwd is, geen vensters bezit, en dus, niettegenstaande genoegzame ruimte, wegens het twijfelachtige licht voor schoollokaal niet zeer geschikt is.

De schoolgelden worden thans geheven ingevolge de bepalingen vervat in gouvernements besluit van den 12en November 1857 no. 29, en gebruikt tot aankoopen der benoodigde boeken en schrijfbehoeften, onderhoud van het lokaal en betaling der verponding.

Er wordt geen subsidie verleend.

Op ultimo December 1857 sloot het fonds met een voordeelig saldo van . . . . . *f* 23,36 rec.
gedurende 1858 werd *geïnd* aan schoolgelden . . » 134,55 »

Te zamen *f* 157,91 »

Daar er echter in den loop van dit jaar aan verponding en schoolbehoeften *besteed* werd. . . *f* 33,30 »

Zoo bedraagt het restant in kas op ultimo dezer » 124,61 »

Met het onderwijs is belast een inlandsch hoofd, afkomstig van Passoeroean, genaamd Mas Rono di Poero vroeger districtshoofd in de residentie Passoeroean.

Hij is van een onbesproken gedrag en zeer geschikt voor zijne betrekking.

In vergelijking met vorige jaren kan de toestand der school niet als zeer gunstig beschouwd worden.

Kadoe.

Regentschap Magelang.

In 1858 bedroeg het aantal leerlingen, gemiddeld . 43
In 1855 41
In 1856 29
In 1857 47

Het meerendeel der leerlingen bestaat uit zonen van inlandsche hoofden; slechts enkelen zijn zonen van oppassers en kapala koelies.

De ouderdom der leerlingen is van 9 tot 19 jaren.

De vakken waarin wordt onderwezen zijn als volgt:

1e. het lezen van het javaansch met inlandsche karakters en maleisch met romeinsche karakters.

2e. Het groot, middelsoort en klein schrijven, in romeinsch en inlandsch schrift.

3e. Het rekenen, tot en met den regel van drieën met gewone breuken, zoomede het berekenen van drie-, vier- en veelhoeken.

4e. De aardrijkskunde van den Ned. O. I. Archipel.

5e. Het landmeten en in kaart brengen van opgemeten terreinen, op verschillende zelf vervaardigde schalen.

Voor het lezen wordt gebruik gemaakt van:

De tjerieta aneh aneh met inlandsche karakters, van C. F. Winter.

De kitab akan di batja anak anak di scola djawa, met romeinsche karakters.

Voor de reken- en meetkunde, van

De ilmoe hitoengan, met romeinsche karakters.

De vertaling van J. F. Goedkoop der handleiding voor het landmeten.

Voor de aardrijkskunde:

De ilmoe boemie, met romeinsche karakters en de kaart van de Nederlandsch Oost Indische bezittingen, uitgegeven door de maatschappij tot Nut van 't Algemeen.

Eenige dagen vóór den aanvang der poeassa heeft een openbaar examen plaats gehad in het bijzijn van den resident, vele ingezetenen en inlandsche hoofden.

De vorderingen zijn bevredigend.

Alleen het kunstmatig lezen schijnt der jeugd op deze school niet te kunnen worden ingeprent.

Op een geschikte plaats heeft de regent alhier op zijn erf een lokaal doen daarstellen, waarin de inlandsche school gehouden wordt, hetwelk daarvoor alle vereischten bezit.

Naar aanleiding van 's gouvernements besluit dd. 12 November 1857 no. 29, zijn de schoolgelden geklassificeerd en variëren van *f* 0,50 tot *f* 3.— per kind.

Deze gelden worden door den regent geïnd en beheerd en worden daaruit bestreden de tractementen van den onderwijzer en van den ondermeester, benevens de uitgaven voor den inkoop van schrijf- en leerbehoeften.

Van dit beheer doet de regent maandelijks verantwoording aan den resident.

Deze inrigting geniet te zamen met de school te Temangong eene subsidie van het gouvernement van *f* 40 's jaars voor schrijfbehoeften (gouvernements besluit dd. 25 Januarij 1852 no. 10).

De *Inkomsten* hebben in 1858 bedragen . . . . *f* 571,90
en de *Uitgaven* . . . . . » 556,90

Het onderwijs aan deze school wordt gegeven door den onderwijzer Radhen Soero Winotto bijgestaan door den kweekeling Radhen Soemo Widjoijo.

Beiden zijn zonen van inlandsche ambtenaren uit de residentie en bezitten voor hunne betrekking voldoende geschiktheid; hun gedrag is goed.

Het toezigt over het onderwijs wordt gehouden door den resident, den regent en den controleur van het regentschap.

Het meubilair van deze school laat te wenschen over, doch de inkomsten laten niet toe hetzelve te verbeteren.

Regentschap Temangong.

In 1858 bedroeg het aantal leerlingen gemiddeld . . . 21
» 1855 14
» 1856 22
» 1857 24

De afkomst der scholieren is zeer verschillend, de geringste bekel (dessahoofd) zendt daar zijn kind even als de hoogere van afkomst.

De kindsche leeftijd, even als de jongeling, wordt aldaar aangetroffen.

Hoewel de school niet achteruit gegaan is, kan evenmin gezegd worden dat zij vooruit is gegaan; bijzondere redenen vallen hier niet te vermelden; de zaak wordt in het algemeen nog niet genoegzaam op prijs gesteld.

Bij deze school wordt in dezelfde vakken onderwezen als bij de school te Magelang, evenzoo wordt van dezelfde hulpmiddelen gebruik gemaakt als daar.

Een publiek examen werd nog niet gehouden, de elementen daartoe ontbreken nog. Een particulier examen heeft telken jare een of twee malen plaats.

Zoowel in dit regentschap als in Magelang is aan de hoofden in het algemeen bekend gemaakt, dat het bijwonen van het on-

derwijs aan deze inrigting, geenszins ten gevolge heeft de verpligting van het gouvernement tot plaatsing van hunne zonen in 's lands dienst, doch dat evenwel in de voorziening van bekels, schrijvers en later hoogere ambten, bij paring van andere goede hoedanigheden, zal worden gelet op hen die zich op deze school zullen bekwaamd hebben.

Voor de aanvulling der vacatures van djogo karzo's, zijn reeds jongelingen benoemd die het onderwijs aan deze inrigting en aan die te Magelang met vrucht hebben bijgewoond.

Het schoollokaal te Temangong is een gebouw van bamboe, rustende op steenen pilaren, is met welit gedekt, luchtig en goed.

Naar aanleiding van 's gouvernements besluit dd. 12 November 1857 no. 29, zijn de schoolgelden geklassificeerd en varieren van *f* 0,50 tot *f* 3 per kind.

Deze gelden worden door den regent geïnd en beheerd en worden daaruit bestreden de tractementen van den onderwijzer en van den ondermeester, benevens de uitgaven voor den inkoop van schrijf- en leerbehoeften.

Van dit beheer doet de regent maandelijks verantwoording aan den resident.

Zooals hier boven reeds gezegd is, geniet deze inrigting te zamen met de school te Magelang eene subsidie van het gouvernement van *f* 40 's jaars voor schrijfbehoeften.

De *Inkomsten* hebben in 1858 bedragen . . . . *f* 196,80
en de *Uitgaven* . . . . . » 58,—

zoodat een voordeelig saldo bestaat van . . . . . *f* 138,80

De onderwijzer Radhen Soerio Sentiko, is van goede afkomst en te Soeracarta opgeleid aan de gouvernementsschool, en alvorens onderwijzer alhier te worden, als tweede onderwijzer aan de school te Magelang werkzaam geweest. Het is een geschikt en schrander jong mensch, doch mist het noodige geduld. Op zijn gedrag valt niets aan te merken.

Het toezigt over het onderwijs wordt door den resident, regent en controleur uitgeoefend; door den resident en controleur wordt de school herhaalde malen, zoo mogelijk eens in de maand, doch op geen vooruit bepaalde tijden bezocht.

Banjoemas.

School ter hoofdplaats.

Bij het openen van het schooljaar 1855 bedroeg het aantal

leerlingen 59, waarvan 10 om verschillende redenen de school gedurende den loop van dat jaar verlieten, terwijl het aantal met 27 anderen werd vermeerderd.

Daardoor werd in 1856 het onderwijs met 76 leerlingen voortgezet, waarbij in den loop des jaars 26 bijkwamen tegen 25 die de school verlieten, zoodat bij het begin van 1857 een 77tal kinderen de school bezochten, waarvan wederom 24 de school verlieten en 39 op nieuw bij kwamen.

Na verloop van 3 jaren was het aantal leerlingen van 59 tot 92 geklommen, zijnde dit het aantal leerlingen aanwezig op primo Januarij 1858, waarvan 47 weder de school verlieten, en er slechts 11 bijkwamen, zoodat het aantal leerlingen op ultimo December 1858 tot op 56 werd gereduceerd.

Van die 56 leerlingen waren:

2 zonen van regenten,
14 » » ambtenaren,
19 » » gepensioneerden en gewezen ambtenaren,
7 » » dessahoofden,
13 » » andere javanen,
1 gratis leerling,

De leerlingen zijn tusschen de 7 en 20 jaren oud, doch verreweg het grootste gedeelte van 8 tot 14 jaren, het getal van boven de 14 jaren is zeer gering.

De groote vermindering van het primitief aantal leerlingen moet grootendeels worden toegeschreven aan de zucht der ouders om zoo spoedig zulks slechts eenigzins mogelijk is, van het door hunne kinderen genoten onderwijs voordeel te trekken, terwijl mede als reden kan worden opgegeven, de betrekkelijk groote uitgaven die de ouders, welke op verre afstanden wonen, zich moeten getroosten om voor hunne kinderen bij anderen huisvesting, onderhoud, oppassing, enz. te bekostigen.

De leerlingen ontvangen onderrigt in de javaansche en maleische talen met romeinsch schrift en met arabische karakters, zoomede in de reken- en aardrijkskunde.

De gebezigde leerboeken voor het maleisch bestaan in:

Kitab pengadjaran basa melaijoe, en kitab akan di batja anak anak no. I en II.

Voor de aardrijkskunde: kitab akan mingadjar permoelaan darie ilmoe boemi.

Voor de javaansche taal wordt gebruikt de tjarakan, de sato

kewang en Derma wasita en de javaansche vertaling van het wetboek.

De rekenkundige werkjes voor de min gevorderden zijn het practisch rekenboek over de evenredigheden of zoogenaamde regel van drieën door Dr. W. Palmer van den Broek en F. W. Winter, terwijl de verder gevorderde leerlingen ook met vrucht gebruik maken van de in het maleisch en javaansch vertaalde handleiding voor de practische landmeetkunde.

In de school zijn aanwezig de algemeene kaart van Nederlandsch Oost Indie van G. F. Baron van Derfelden von Hindersteijn, de kaarten van het oostelijk en westelijk halfrond van H. F. Puls, eene kaart van Java en Madura van Le Clercq en eene van het eiland Java van Junghuhn, van welke laatste tot nog toe echter alleen voor het onderwijs wordt gebruik gemaakt.

Het examen heeft plaats gehad op den 30n December 1858.

Hierbij waren aanwezig:

in de 1e klasse 4 leerlingen,
» » 2e » 5 »
» » 3e » 6 »
» » 4e » 31 »

terwijl 7 scholieren wegens ziekte verhinderd werden het examen bij te wonen.

Het onderzoek liep over de volgende vakken:

Voor de leerlingen der 1e en 2e klasse in het schrijven van javaansch en maleisch, het laatste met romeinsche en arabische karakters.

Algemeen was het schrift zeer goed, en schreven sommigen zelfs vlug en schoon.

Ook lazen zij het javaansch vlug, velen bragten het gelezene vrij goed in het maleisch over en lazen het maleisch met arabische karakters.

De leerlingen der 3e klasse lazen meerendeels mede zeer vlug maleisch met romeinsche karakters en bragten verscheidene het gelezene in het javaansch over. Ook waren zij vrij wel in het javaansch gevorderd en vertoonden zeer goede schriften in beide talen.

De leerlingen der 4e klasse lazen mede maleisch met romeinsche karakters, waaronder er echter waren die zulks nog zeer gebrekkig deden; zij gaven evenwel blijken van goeden aanleg, zoo in het javaansch als in het maleisch met romeinsche karakters, door op hunne leijen namen van dorpen, steden, enz. te schrijven,

en gaven sommigen blijken van schoon handschrift te zullen krijgen.

De rekenkunst tot aan den regel van drieën werd beoefend door de leerlingen der 1e en 2e klasse; in het berekenen van inhouden en het oplossen van vraagstukken toegepast op het dagelijksch leven waren zij vrij ervaren.

De leerlingen der 3e klasse zijn gevorderd tot de vier hoofdregels met breuken, wordende door die der 4e klasse alleen de vier hoofdregels beoefend.

Aan de meest gevorderde leerlingen wordt mede onderwijs gegeven in de practische landmeetkunde en de aardrijkskunde; onderscheidene leerlingen gaven blijken in eerstgenoemd vak zeer bedreven te zullen worden.

Over het algemeen was op te merken, dat de leerlingen der 1e en 2e klasse het geleerde begrepen, iets wat bij de overige te wenschen overliet.

Bij de jeugdige leerlingen werd meer vlugheid en bevattelijkheid aangetroffen, dan bij hen die op lateren leeftijd ter school zijn gekomen.

Eenige der leerlingen welke dit jaar de school verlieten zijn tot lijnwachters bij de gouvernements telegrafen aangesteld, terwijl anderen hunnen vader of familie leden in het te verrigten schrijfwerk behulpzaam zijn.

Het schoollokaal beantwoordt geheel aan het doel; hetzelve is ruim, luchtig en droog, ook het meubilair is in goeden staat.

De schoolgelden, ingevolge het bij gouvernements besluit dd. 12 November 1857 no. 29 vastgesteld voorloopig tarief geheven, hebben gedurende 1858 bedragen eene som van *f* 1162,75.

Hieruit zijn gekweten de bezoldigingen van den onderwijzer en drie kweekelingen, benevens het kostende voor de schoolbehoeften.

Buiten en behalve de vaste tractementen aan den onderwijzer en drie kweekelingen, worden alle benoodigdheden voor boeken, kaarten, enz., uit de ontvangsten gevonden.

Subsidie van gouvernementswege wordt voor deze school niet te goed gedaan.

Onder ultimo 1857 was er een voordeelig saldo van	*f*	146,055
de *Inkomsten* in 1858 hebben bedragen.	»	1162,075
Totaal	*f*	1309,010
de *Uitgaven*	»	932,011
zoodat er onder ultimo 1858 in kas was	*f*	376,119

De onderwijzer Radhen Tjitro dhi Poero, geboortig van Pekalongan, alwaar zijn vader vroeger hoofddjaksa was, is zeer bejaard, en heeft vroeger de betrekking van onderkollekteur alhier bekleed, doch is uit deze betrekking op zijn verzoek ontslagen.

Hij heeft nimmer eene opleiding voor het onderwijzersambt gehad, doch geeft niettemin blijken, daarvoor zeer geschikt te zijn; op zijn gedrag valt niets aan te merken.

De drie op deze school geplaatste kweekelingen, Mas Djoijo dhi Poero, Radhen Sahoeno en Radhen Gomblong hebben onderrigt op deze school ontvangen van den vroegeren onderwijzer den heer Halkema. Zij hebben voldoende kennis om den onderwijzer ter zijde te staan en voldoen trouw aan hunne verpligtingen.

Ook hun gedrag is onberispelijk.

Het meer speciaal toezigt der school is opgedragen aan de heeren J. R. Pillard, kontroleur der landelijke inkomsten en kultures en C. F. Philips, gepensioneerd ambtenaar; eerstgenoemde is meer bijzonder met het administratief beheer belast.

De regent geeft voortdurend vele blijken van belangstelling in het onderwijs.

De vermindering van het aantal leerlingen gedurende dit jaar, moet boven en behalve de hiervoren bekend gestelde redenen ook nog worden toegeschreven aan het bezwaar dat vele ouders er in vinden om schoolgelden te betalen, vooral voor hen die op verren afstand van de hoofdplaats wonen, en reeds door de uitgaven bezwaard worden die zij zich voor huisvesting, enz. hunner kinderen moeten getroosten.

School te Poerbolingo.

Ten gevolge van 's gouvernements besluit dd. 31 Julij 1857 no. 26, werd deze school voorloopig op den 1en October daaraanvolgende geopend, terwijl van af den 24en December van dat zelfde jaar het onderwijs meer bepaald werd geregeld.

De opening op primo October 1857 had plaats met 40 leerlingen, dit getal was onder ultimo December 1858 tot 51 geklommen.

Van deze leerlingen waren:

1 zoon van een regent,
25 zonen van ambtenaren,
3 » » gepensioneerden en gewezen ambtenaren,
6 » » dessahoofden,
14 » » andere javanen,
2 gratis leerlingen,

De leerlingen welke deze school bezoeken zijn meest allen tusschen 8 en 14 jaren oud.

Het onderrigt bepaalt zich hier nog slechts tot het lezen en schrijven met romeinsche karakters en het beoefenen der eerste beginselen van de reken- en aardrijkskunde.

Men gebruikt als boeken de javaansche en maleische vertaling van de indische wettelijke bepalingen, zoomede kitab akan di batja anak anak di skola djawa 1e en 2e deel,

Wilkens' rekenboekje in het javaansch, Dharma Wasito, en de kaart van het eiland Java.

In 1858 werd geen examen gehouden omdat het schoolgebouw nog niet voltooid was. Evenwel heeft men door herhaalde bezoeken de overtuiging bekomen, dat de door de leerlingen gemaakte vorderingen over het algemeen goed zijn te noemen, met het oog op den betrekkelijken korten tijd dat de school in werking is.

Niet een der leerlingen welke bereids eenige vorderingen hadden gemaakt heeft de school verlaten.

Het schoollokaal beantwoordt geheel aan het doel, hetzelve is ruim, luchtig en droog, ook het meubilair is in goeden staat.

Aan schoolgelden werd met inachtneming van het bij gouvernements besluit dd. 12 November 1857 no. 29 gearresteerd voorloopig tarief ontvangen een bedrag van *f* 570,75.

Van gouvernementswege erlangt de bij deze school geplaatste onderwijzer eene bezoldiging van *f* 30 's maands en is tevens eene som van *f* 10 's maands voor schrijfbehoeften toegestaan.

De *ontvangsten* hebben gedurende 1858 bedragen	*f*	570,75
Betaald aan tractement voor den onderwijzer *f* 360		
Idem voor schoolbehoeften	»	120
	»	480,—
Rest een voordeelig saldo van	»	90,75

De onderwijzer Mas Rachman was vroeger werkzaam te Cheribon waar hij niet voldeed.

Afkomstig van de kweekschool voor de opleiding tot onderwijzers te Soerakarta, heeft bij blijken van ijver, kunde en geschiktheid voor zijne betrekking gegeven.

Zijn gedrag laat niets te wenschen over.

Het meer bepaald toezigt der school is opgedragen aan den regent en controleur, terwijl de assistent resident met het algemeene toezigt is belast.

Bagelen.

School te Poerworedjo.

In 1855 waren er 44 leerlingen.
» 1856 » » 43 »
» 1857 » » 44 »

terwijl in 1858 het getal leerlingen dat de school bezocht 118 bedroeg.

Onder deze 118 leerlingen waren

3 kinderen van regenten.
3 » » kollekteurs.
3 » » mantries.
3 » » wedhono's.
14 » » klondong's.
54 » » hoofden.
1 kind » een pateh.
1 » » » priester.
36 kinderen van voorname inlanders en particulieren.

De ouderdom dezer leerlingen was als volgt:

20 leerlingen van 9 t/m 12 jaren.
59 » » 13 » 16 »
25 » » 17 » 20 »
7 » » 21 » 25 »
6 » » 26 » 30 »
1 leerling » 32 jaren.

De oorzaak der vermeerdering van het getal leerlingen gedurende 1858 moet vooral worden toegeschreven aan het voorloopig tarief van schoolgelden, vastgesteld bij 's gouvern. besluit dd. 12 November 1857 no. 29, hetwelk alhier in vrijgevigen zin is toegepast. Voorts heeft het voortdurend aansporen er veel toe bijgedragen.

Bij deze school wordt onderwijs gegeven in het lezen van javaansch en maleisch, in het rekenen, namelijk de vier hoofdregels met geheele en gebrokene getallen, de regel van drieën;—het oplossen van vraagstukken, die zich bij de inning der landrenten, de zoutpakhuis- en koffijpakhuisadministratie voordoen en het berekenen der vlaktemaat van driehoeken, enz.

Voorts in het schrijven met javaansche en romeinsche karakters en de beginselen der aardrijkskunde van Nederlandsch-Indië.

Daartoe wordt gebruik gemaakt van de volgende boeken:

Javaansch leesboek in Ngoko van Winter.

Idem in Krâmâ.

Een 57tal fabelen in het javaansch vertaald.

Javaansche spel- en leesboeken.

De aardrijkskunde in het maleisch.

Maleisch leesboek, 1e stuk.

Idem, 2e stuk.

Practisch rekenboekje, over de evenredigheden.

De javaansche spraakleer van Wilkens.

en van eene kaart van Java (Iteneraire kaart van Cochius).

Ook worden gelithographieerde voorbeelden van schoonschrift met romeinsche letters gebezigd.

Het examen dat op den 2en April 1858 plaats had, getuigde dat de leerlingen waren vooruitgegaan.

Het schrift der meeste leerlingen liet alleen te wenschen over.

De bestemming der leerlingen die de school verlaten is zeer verschillend.

Sommigen worden ambtenaren, anderen zijn bestemd om op de kweekschool te Soerakarta tot onderwijzer te worden opgeleid, terwijl er ook zijn, die na eenigen tijd de school te hebben bezocht, naar hunne dessa's terugkeeren. Het is reeds voorgekomen dat zoodanigen tot dessahoofden werden verkozen.

De schoollokalen beantwoorden aan de vereischten en laten niets te wenschen over.

De schoolgelden zijn zeer laag gesteld: deze worden gebezigd tot betaling van alle onkosten, behalve van het tractement van den onderwijzer, die te Soeracarta is opgeleid en *f* 25 's maands van het gouvernement ontvangt.

Overigens ontvangt deze school geene subsidie van het gouvernement.

Het saldo der fondsen bedroeg op ultimo December 1857		*f* 781.080
Gedurende 1858 werd aan schoolgelden *ontvangen*.		*f* 596.115
Totaal		*f* 1378.075
en *uitgegeven*:		
aan tractementen der ondermeesters en andere uitgaven, benevens den aankoop van schoolbehoeften; prijzen enz. over 1858	*f* 591.016	
Aan reparatiën der gebouwen . .	*f* 54.088	
		f 645.104
zoodat op ult. December 1858 een saldo in saldo in kas was van		*f* 732.091

De onderwijzer Radhen Mas Tjokro Koesoemo is de zoon van den tegenwoordigen regent van Koetoardjo. Hij is zeer ijverig en op zijn gedrag is niets aan te merken.

Aan hem zijn toegevoegd drie ondermeesters respectivelijk op *f* 10, *f* 3 en *f* 2 's maands uit het schoolfonds; alle drie zijn geschikt en goed van gedrag.

Het toezigt over het onderwijs is opgedragen aan den regent, controleur, hoofddjaksa en kliwon, die beurtelings eene maand met hetzelve belast zijn.

School te Ambal.

Gedurende het jaar 1858 werd de school door 80 leerlingen bezocht.

In 1855 door 66 leerlingen,
» 1856 » 87 »
» 1857 » 78 »

Dertig leerlingen hebben in 1858 de school verlaten, waarvan 6 als niet willende oppassen, 2 die huwden, 9 als volleerd, 6 wegens ziekte, 1 door onvermogen der ouders en 6 als ter assistentie hunner ouders teruggekeerd, hoewel niet volleerd. 32 kinderen kwamen bij.

Het getal leerlingen bedroeg op ultimo December 1858 50.

Van deze waren:

2 kinderen van regenten,
39 » » dessahoofden,
2 » » patehs,
2 » » schrijvers,
2 » » mandoers,
1 kind » een hoofd penokawan,
1 » » vaccinateur,
1 » » glondong.

12 hadden den ouderdom bereikt van 9 t/m. 12 jaren.
23 » » » » » 13 » 16 »
12 » » » » » 17 » 20 »
3 » » » » » 21 » 27 »

Het onderwijs strekte zich uit tot het javaansch lezen en schrijven met eigene karakters, maleisch lezen en schrijven met romeinsche karakters, rekenen tot en met den regel van drieën in

het gebroken, geographie van Java, beginselen der landmeetkunde.

Voor dit onderwijs werd gebruik gemaakt van het javaansch a. b. c. boek.

Fabelen en vertellingen in het javaansch,

De javaansche spraakkunst,

Vertellingen en fabelen in het maleisch,

Eerste beginselen der aardrijkskunde van het eiland Java in het maleisch en van eene kaart van Java.

Ofschoon geen examen wordt afgelegd, overtuigen de assistent resident, de controleur en de pateh van Ambal, zich door herhaalde bezoeken, van de vorderingen der leerlingen. Het voornemen bestaat om jaarlijks vóór de poeassa en vóór het europeesch nieuwjaar een examen af te nemen en bij die gelegenheid kleine prijzen uit te reiken.

Na het verlaten der school treden de leerlingen op als inlandsche hoofden, schrijvers, onderwijzers, enz.

Het schoolgebouw in 1852 daargesteld door bijdragen van den regent en verdere inlandsche hoofden, staat ter hoofdnegorij Ambal en bestaat uit steenen pilaren met paggers van bamboe: het is met pannen gedekt, 35 rijnlandsche voeten in het vierkant heeft tot aan den nok eene hoogte van 19½ voeten en is luchtig.

De schoolgelden zijn geheven overeenkomstig het voorloopig tarief vastgesteld bij 's gouvernements besluit van 12 November 1857 no. 29.

In de verschillende klassen van betaling zijn opgenomen:

in de 1e klasse.

Kinderen van den regent of door europeanen, chinezen of arabieren op school geplaatst.

in de 2e klasse.

Kinderen van den pateh, ondercollecteur en wedhono.

in de 3e klasse.

Kinderen van den djaksa, panghoeloe, mantries en schrijvers.

in de 4e klasse.

Kinderen van de dessahoofden, djogakarsos, gegoede handelaren of landbouwers.

in de 5e klasse.

Kinderen van minder vermogende inlanders.

en in de 6e klasse.

Kinderen van behoeftigen.

De opname in de drie laatste klassen is ter beoordeeling van den regent en het betrokken districtshoofd.

Van het ontvangen schoolgeld worden de reparatien van het schoolgebouw, het aanschaffen van boeken, papier en verdere benoodigdheden en de tractementen van den onderwijzer en den ondermeester bekostigd.

Het gouvernement verleent voor deze school geen subsidie.

Het saldo der kas bedroeg op ultimo December 1857 *f* 96,014
Gedurende 1858 werd aan schoolgelden *ontvangen* . » 647,090

te zamen *f* 743,104

Uitgegeven:

Aan onderwijzers tractement over 1858
ad *f* 31 's maands . . . , ... *f* 372, —
Aan diverse uitgaven . . . . . » 141,102
——— » 513,102

zoodat op ultimo December 1858 een saldo in kas was van . : . . . . . *f* 230,002

Het onderwijs wordt gegeven door den javaan Radhen Poospo Amidjoijo, afkomstig van Samarang. Hoezeer geen onderwijs aan de kweekschool te Soeracarta hebbende ontvangen, is hij zeer bekwaam en geschikt voor zijne tegenwoordige betrekking en gaat zacht met de kinderen om.

Hij is goed van gedrag en geniet een tractement van *f* 25.— 's maands.

Hij wordt bijgestaan door Wergo Taroeno, die na de school verlaten te hebben, op een tractement van *f* 6.— 's maands als 2de onderwijzer geplaatst werd.

Het toezigt bij deze school wordt gehouden door den assistent resident, controleur en pateh.

School te Keboemen.

Gedurende het jaar 1858 werd de inlandsche school te Keboemen door 44 leerlingen bezocht.

In 1855 door . . . . . : . 45 leerlingen.
» 1856 » . . . . . 40 »
» 1857 » . . . . . 32 »

Onder de 44 leerlingen welke gedurende 1858 de school bezochten, waren:

Kinderen van regenten : : : 1
» » wedhono's : . 8

Kinderen van	bekels	12
»	» mantries	5
»	» pateh's	1
»	» pakhuismeesters.	1
»	» schrijvers	2
»	» kliwons	2
»	» djogokarsos	2
»	» glondong	5
»	» voorname inl.	5

9 van deze leerlingen waren van 13 t/m. 16 jaren.
24 » » » » » 17 » 20 »
11 » » » » » 21 » 23 » oud.

In vergelijking met de drie laatste jaren is de school niet vóór- noch achteruit gegaan.

De zonen van inlandsche ambtenaren worden onderwezen in het lezen en schrijven der javaansche taal met eigenaardige karakters, het lezen en schrijven der maleische taal met romeinsche letters, en de vier hoofdregelen der rekenkunde; ook worden verscheidene onderwerpen opgegeven voor het opstellen van brieven enz. en vertalingen van inlandsche verhalen in de maleische taal en omgekeerd.

De zonen van dessahoofden, djogokarsos enz. worden op dezelfde wijze opgeleid, doch verlaten de school wanneer zij volgens het oordeel der ouders voldoende geleerd hebben voor het vak waarvoor zij hen willen bestemmen, terwijl de zonen van inlandsche ambtenaren op school worden gehouden, totdat zij door het bestuur geschikt worden geacht om als schrijver of magang bij den adsistent resident, regent, controleur of districtshoofden te worden geplaatst.

Tot opleiding der inlandsche jeugd maakt men bij deze school gebruik van de volgende boeken.

Javaansch a. b. c. (laijang tjarakan).

Inlandsche verhalen (ngoko) dhonging isie woelang betjik.

Idem (Kromo) tjarios anéh anéh.

Vertaling van een 57tal fabelen (laijang dhonging king soho chewan).

Inlandsche gramatica (laijang hoekoes djowo).

Inlandsche vertaling der cijferkunst (laijang elmoe hietoong bab pannoorwot hoetowo, regel van drieën).

Inlandsche a. b. c. (romeinsche karakters).

Maleische verhalen (kitab akan di batja anak-anak die scola djawa).

Het examen is op den 21en Mei in het openbaar gehouden, waarbij tegenwoordig waren de adsistent resident der afdeeling, de regenten van Karanganjer en van Keboemen, de controleur P. F. Woesthoff, de ambtenaar ter beschikking J. C. Reijnst, benevens nog een paar europesche geëmploijeerden, en voorts de meeste inlandsche hoofden der regentschappen Karanganjer en Keboemen en eenige ouders van de leerlingen. Aan dit examen werd door 40 leerlingen deel genomen.

De meeste leerlingen van de 1e en 2e klasse ten getale van 10, bewezen vorderingen gemaakt te hebben in het lezen en schrijven der javaansche taal met de eigenaardige karakters, en in het lezen en schrijven der maleische taal met romeinsche karakters zoomede in de vier hoofdregelen der rekenkunde, en in het schoonschrijven.

De leerlingen der 3e klasse ten getale van 7 die dezelfde lessen bijwoonden, gaven op eenige na, evenzoo blijken van hunne gemaakte vorderingen.

Het examen van de leerlingen van de 4e klasse ten getale van 10, en van de 5e klasse ten getale van 13, dat zich bepaalde bij het javaansch lezen en het schrijven met javaansche letters, leverde het bewijs, dat zij den korten tijd welken zij de school bezochten, goed besteed hadden.

Na het examen werden aan de leerlingen van de 2e klasse ten getale van 3, van de 3e klasse ten getale van 2, en van de 4e klasse ten getale van 3 bewijzen uitgereikt van vlijt, goed gedrag en goedkeuring.

De zonen van de inlandsche ambtenaren die de meeste bewijzen van kunde in het lezen, schrijven en rekenen hadden gegeven worden successivelijk als magang bij den adsistent resident, regenten en controleurs geplaatst, om later voor eene vaste betrekking in aanmerking te komen.

De zonen van de dessahoofden worden naar hunne dessa's teruggezonden, om in den werkkring hunner vaders opgeleid, en later in hunne plaats te kunnen worden aangesteld.

Het schoollokaal bestaat uit eene inlandsche pendoppo (voorhuis) rondom afgeschoten met paggers van bamboes, voorzien van vensters en deuren. In hetzelve kunnen 50 kinderen worden toegelaten.

Het aanschaffen van boeken en verdere benoodigdheden, alsmede

het tractement van den schoolmeester, wordt uit de schoolgelden bekostigd.

Sedert het bestaan der school is nog geene subsidie van gouvernementswege ontvangen.

Het saldo in kas op ult. Decemb. 1857 bedroeg . . f 15,55
Gedurende 1858 werd aan schoolgelden *ontvangen*. . » 388,—

te zamen . . f 403,55

en *uitgegeven*:

aan tractement aan den onderwijzer over 1858 ad f 25 's maands . . . . . f 300,—
aan schoolbehoeften . . . . . » 91,55

f 391,55

zoodat op ult. December 1858 een saldo in kas bleef van f 12,—

De inlandsche onderwijzer alhier Radhen Gondo Widjoijo is ijverig en stelt veel belang in de aan hem toevertrouwde taak. Op zijn gedrag valt niets aan te merken, doch hij mist bekwaamheid om de leerlingen in meer wetenschappelijke vakken, zoo als geographie, geschiedenis, landmeetkunde, enz. onderwijs te geven.

Het algemeen toezigt wordt over deze school gehouden door den adsistent resident en de regenten.

De resultaten van deze school zijn gunstig. 12 gewezen leerlingen, die nu als ambtenaren werkzaam zijn, worden onder de meest bruikbare gerangschikt.

Madioen.

Op de vier in deze residentie aanwezige inlandsche scholen gevestigd te Madioen, Magettan, Ponorogo en Ngawie hebben op ult. der vier laatst verloopen jaren, de navolgende kinderen onderwijs genoten, als: in

	1855	1856	1857	1858
te Madioen.	40	39	30	40
» Magettan.	33	14	15	21
» Ponorogo.	65	43	32	23
» Ngawie.	26	20	16	34
	164	116	93	118

De afkomst der schoolkinderen is uiteenloopend. Te Madioen bevinden zich 27 kinderen van onbeambten en de overige 13 zijn zonen van pattehs, districtshoofden, mantries en dessahoofden.

Te Magettan zijn 10 kinderen van hoofden, 7 kinderen van onbeambten van aanzien en 4 van geringe javanen.

Te Ponorogo zijn 9 kinderen van gegoede familiën en 11 van geringe afkomst; terwijl te

Ngawie 1 zoon van aanzienlijke familie, 14 van mindere en dessahoofden en 19 van onbeambten zijn.

Hun ouderdom bedraagt:

te Madioen van 12 tot 19 jaren.
» Magettan » 7 » 18 »
» Ponorogo » 10 » 21 »
» Ngawie » 11 » 20 »

Bij vergelijking van de op ultimo December 1858 aanwezige kinderen met hun getal op dezelfde tijdstippen der drie laatst voorgaande jaren, blijkt:

dat de school te Madioen daarin nagenoeg geene verandering heeft ondergaan en alleen in 1857 een tiental leerlingen minder heeft gehad; dat te Magettan en Ponorogo het getal verminderd, doch te Ngawie daarentegen toegenomen is. De vermindering, welke het aantal schoolkinderen te Magettan en Ponorogo heeft ondergaan, is aan de weinige belangstelling der ouders toe te schrijven en te Magettan bovendien aan de mindere geschiktheid van den onderwijzer.

De weinige belangstelling der ouders is ook daaraan toe te schrijven, dat zij bij de oprigting dezer scholen in de meening waren, dat het genoten onderwijs aan hunne kinderen het regt gaf, om later in gouvernements dienst te worden geplaatst, doch toen later te kennen werd gegeven, dat deze verwachting niet voor allen kon worden verwezentlijkt, is bij hen de belangstelling in het onderwijs en gelijktijdig het getal schoolkinderen verminderd. Ook te Ngawie is tot het jaar 1857 het getal scholieren afgenomen, doch in het afgeloopen jaar weder vermeerderd.

Er wordt op deze vier scholen onderwijs gegeven in het lezen, schrijven met romeinsche en javaansche letters, het rekenen tot den regel van drieën en te Madioen en Ngawie ook in de eerste beginselen der landmeetkunde.

De boekwerkjes welke voor het onderwijs gebezigd worden, zijn die, bedoeld bij de gouvernements besluiten dd. 30 Augustus

1851 no. 1 en 13 Februarij 1857 no. 50, wordende bovendien te Ngawie, waar een kweekeling van de school te Soeracarta onderwijst (1), uit de navolgende boekjes geleerd:

1e. Lajang Wiohorono djowo (javaansche spraakkunst van J. A. Wilkens).

2e. Gambar 6 idji nganggo goerittan hamoerih, kaboenggahanning botjah enz. (javaansch prentenboekje).

3e. Lajang dongeng satoe chewan, (fabelen uit het hollandsch en engelsch vertaald in het javaansch door C. F. Winter).

4e. Kitab akan di batja anak anak di scola djawa (maleische verhalen).

5e. Boeboekaning kawroeh hitoeng (javaansch rekenboekje bevattende de vier hoofdregelen).

6e. Perladjaranja toekang hoekoer tanah, (maleische vertaling van het werkje van den ingenieur Krajenbrink over het landmeten).

Van kaarten wordt nog geen gebruik gemaakt.

Te Madioen heeft het examen op den 22en December 1858 in tegenwoordigheid van het hoofd van het bestuur plaats gehad, waarbij gebleken is, dat de vorderingen vooral der hoogste klasse bevredigend waren.

Bij het te Magettan den 23en December 1858 gehouden examen, bleek, dat de vorderingen nog veel te wenschen overlieten, ook te Ponorogo zijn weinig vorderingen gemaakt.

Te Ngawie heeft het examen den 21en December 1858 in tegenwoordigheid van den assistent resident en de regenten van Ngawie en Poerwodadie plaats gehad, waarbij is ontwaard, dat de leerlingen in verband tot den korten tijd gedurende welken zij de school bezocht hebben, vrij goed hebben voldaan.

Er zijn onder de leerlingen geene die bij het verlaten der school eene vaste bestemming hebben, de wensch der ouders, vooral der inlandsche hoofden, die kinderen ter school zenden, is, om hen in 's gouvernements dienst te plaatsen, waartoe zij, geschikt zijnde, bij voorkeur worden gekozen.

Het lokaal te Madioen, vroeger kazerne der pradjoerits, is ruim, luchtig en beantwoordt aan het doel.— Dat te Magettan minder doelmatig zijnde, als bestaande uit eene pendoppo met alang-alang gedekt, wordt verbeterd. Te Ponorogo is een zeer geschikt lokaal van steen met sierappen gedekt. Het schoollokaal te Ngawie werd in Junij 1858 voltooid en is een zeer doelmatig

(1) Op de andere scholen minder geregeld.

gebouw, voorzien van jalousiën, glazen ramen en een rondgaande galerij.

De ontvangen schoolgelden berekend volgens het voorloopig tarief vastgesteld bij 's gouvernements besluit dd. 12 November 1857 no. 29, dienen tot bezoldiging van onderwijzers (met uitzondering van dien te Ngawie, die krachtens 's gouvernements besluit dd. 1 Mei 1858 no. 10, uit 's lands kas wordt bezoldigd) tot inkoop der schoolbehoeften en hetgeen verder benoodigd is.

Door het gouvernement is bij besluit dd. 2 Junij 1857 no. 48 tot voltooijing van het schoollokaal te Ngawie eene som van *f* 3,500 toegestaan, terwijl de onderwijzer aldaar uit 's lands kas wordt bezoldigd krachtens besluit dd. 1 Mei 1858 no. 10.

Te Madioen is aan schoolgelden in 1858 *ontvangen* .		*f* 323,75
Saldo van het vorig jaar		» 941,67
Totaal		*f* 1265,22
daarvan is *uitgegeven* voor tractement aan den onderwijzer	*f* 300,—	
voor buitengewone uitgaven bij gelegenheid van het openbaar examen en gratifikatie aan den onderwijzer.	» 75,—	
schrijfbehoeften	» 55,77	
	——	» 430,77
Saldo op ultimo December 1858		*f* 834,65
Te Magettan aan schoolgelden gedurende 1858 *ontvangen*		*f* 140,090
saldo van het vorig jaar		» 421,012
Totaal		*f* 561,102
daarvan is *uitgegeven* aan tractement aan den onderwijzer.	*f* 240,—	
reparatie aan het schoollokaal	» 250,—	
voor schrijfbehoeften	» 44,70	
	——	» 534,070
saldo op ultimo December 1858		*f* 27,032
Te Ponorogo is aan schoolgelden gedurende 1858 *ontvangen*		*f* 192,090
saldo van het vorig jaar		» 205,083
Totaal		*f* 445,053

daarvan is *uitgegeven* aan tractement aan		
den onderwijzer	*f* 300.—	
schrijfbehoeften	» 32,060	
		» 332,060
saldo op ultimo December 1858		*f* 110,113
Te Ngawie is aan schoolgelden gedurende 1858 *ontvangen*		*f* 223,60
saldo van het vorig jaar		» 182,—
		f 405,60
daarvan is *uitgegeven* aan tractement aan		
den onderwijzer.	*f* 135,—	
schoolbehoeften	» 79,60	
		f 214,60
saldo onder ultimo December 1858		» 191,—

De onderwijzer te Madioen Mas Kromo Prowiro is vrij geschikt voor zijne betrekking, heeft door eigen oefening zijne kundigheden verkregen en gedraagt zich fatsoenlijk.

De onderwijzer te Magettan Radhen Danoe Poero is te Rembang geboren en staat in familie betrekking tot de vroegere regenten aldaar. Hij betoont voor zijne betrekking hoegenaamd geen lust noch ijver, zoodat hij daardoor geacht kan worden ongeschikt te zijn en bij voorkomende gelegenheid zal worden vervangen.

De onderwijzer te Ponorogo is in de maand December 1858 wegens ziekte op daartoe door hem gedaan verzoek als zoodanig ontslagen. In afwachting, dat hij zal worden vervangen, wordt thans onderwijs gegeven door een leerling op het bureau van den adsistent resident.

Te Ngawie was in den aanvang van het jaar Mas Dieposentono onderwijzer. Hij is later vervangen door Radhen Mas Soeradjie, daartoe bij gouvernements besluit dd. 18 Julij 1858 no. 1 benoemd.

Aan hem is vervolgens bij gouvernements besluit dd. 20 December 1858 no. 5, toegestaan zijnen naam te veranderen in dien van Radhen Djojo Admodjo. Hij heeft de betrekking van onderwijzer op den 1en Julij 1858 aanvaard, terwijl de gewezen onderwijzer Mas Dieposentono gedurende drie maanden als hulponderwijzer werkzaam bleef. Radhen Djojo Admodjo, van de kweekschool voor onderwijzers te Soerakarta afkomstig, is geschikt voor zijne betrekking, zoowel wat zijne kundigheden als zijnen omgang met de leerlingen betreft; hij gedraagt zich stil en ordelijk.

Het onderwijs staat onder het onmiddelijk toezigt der regenten

en kontroleurs, en van de adsistent residenten in hunne respective afdeelingen, terwijl op de hoofdplaats, dat toezigt ook door den resident wordt gehouden.

Patjitan.

In deze afdeeling bestaat eene inlandsche school ter hoofdplaats.

Het getal leerlingen beliep onder ultimo December 1857 25.
in den loop van het jaar 1858 vermeerderde dit getal met 3

te zamen 28

Gedurende dat jaar hebben zes leerlingen de school verlaten, terwijl een naar elders vertrokken en een overleden is, te zamen 8

alzoo waren onder ultimo December 1858 op de school aanwezig 20

De redenen waarom de zes hier boven bedoelde leerlingen de school verlaten hebben, bestonden meerendeels in het aangaan van een huwelijk.

Het getal scholieren bedroeg:
op ultimo December 1855 23,
» » » 1856 26.

Van de leerlingen die in 1858 de school bezochten zijn vijftien zonen van hoogere of lagere hoofden; van drie hunner zijn de vaders zonder beroep, en van de twee overblijvenden is des eersten vader geestelijke en die van den tweeden goudsmid.

Vijf voeren den geboorte titel van radhen, de vijftien overigen laten zich Mas noemen.

Onder de op ultimo December 1858 aanwezige scholieren bevonden er zich van den leeftijd van 13 jaren 2

»	»	»	»	14	»	4
»	»	»	»	15	»	2
»	»	»	»	16	»	3
»	»	»	»	17	»	2
»	»	»	»	18	»	3
»	»	»	»	19	»	2
»	»	»	»	20	»	2

te zamen 20.

Het is te verwachten, dat de school in de afdeeling Patjitan in lang niet de uitgebreidheid of belangrijkheid zal verkrijgen, die gelijke inrigtingen in andere residentien bezitten.

Het aantal hoofden is beperkter en daarenboven minder bezoldigd dan elders, terwijl buiten de hoofden, de geheele bevolking op weinig uitzonderingen na, tot de landbouwende klasse behoort. De klasse van min of meer gegoede handelaren of eenig ander winstgevend bedrijf uitoefenende personen, wordt in de afdeeling Patjitan bijna niet aangetroffen. De vakken van onderwijs bepalen zich:

A. Voor de 1e klasse:

1e. Maleisch lezen en schrijven met romeinsch letterschrift,
2e. Javaansch lezen en schrijven met eigenaardige karakters,
3e. De vier hoofdregelen der rekenkunde,
4e. Vertalen van het javaansch in het maleisch en omgekeerd,
5e. Het maken van kleine opstellen en het schrijven van brieven.
6e. Het trekken en invullen van staten,
7e. Aardrijkskunde van Java.

B. Voor de 2e klasse:

1e. Javaansch lezen en schrijven met eigenaardige karakters.
2e. Maleisch lezen en schrijven met romeinsche karakters.
3e. Vertalen van het javaansch in het maleisch en omgekeerd,
4e. De drie eerste hoofdregelen der rekenkunde.

C. Voor de 3e klasse:

1e. Lezen met romeinsche karakters (gedrukt en geschreven).
2e. Het schrijven met idem.
3e. Eerste regelen der rekenkunde.

Voor het onderrigt worden gebezigd de volgende boeken:
Javaansche leesboeken in de Ngokotaal.
» » » » Kromotaal.
Maleische spel- en leesboeken.
Javaansche idem.
Twee javaansche rekenboeken van J. A. Wilkens.
De evenredigheden door Winter (javaansch).
Leesboekje, verzameling van leer- en zedespreuken Dharmo Wasitho (javaansche vertaling van C. Winter).
Javaansche vertaling van 57 fabelen door C. F. Winter.
Prenteboekjes.
Javaansche spraakleer van J. A. Wilkens.
Voorbeelden schoonschrift, maleisch en javaansch.
De wereldkaart.
De kaarten van Europa, Azia, Afrika, Amerika en Australie.
Kaart van Java.

Kaart der Nederlanden.

Kaart der residentie Bagelen.

In den loop des vorigen jaars zijn voor het eerst examina afgenomen.

Vele knapen gaven blijken van bevattelijkheid en aanleg.

Onder de tot proeve over een opgegeven onderwerp geschreven brieven, waren er, die zich door goeden, tevens gemakkelijken stijl kenmerkten.

Het schrift was over het algemeen uitmuntend. De javaansche jeugd brengt het daarin soms in betrekkelijk zeer korten tijd zeer ver.

Het vertalen van het maleisch in het javaansch, maar meer nog van het javaansch in het maleisch, ging bij enkelen vlug.

Het kunstmatig lezen liet te wenschen over. Naar het oordeel van den oosterling, is eene slepende en eenigzins zangerige wijze van voordragt echter eene verdienste.

De kennis der aardrijkskunde was nog zeer onvolkomen.

Ook het rekenen ging, uitgezonderd met de leerlingen der 1e klasse, gebrekkig.

De ouders zoowel als de leerlingen verkeeren in de meening, dat eenige jaren verblijf op de school, zoo al geen regt, dan ten minste zeer veel aanspraak geven op de plaatsing in 's lands dienst.

Van daar dat zich onder de leerlingen bevinden die in weerwil dat zij de school reeds ontwassen zijn, de lessen blijven bijwonen in de hoop hunne verwachtingen eindelijk toch verwezenlijkt te zien.

Van iedere geschikte gelegenheid wordt gebruik gemaakt, om den betrokkenen te doen begrijpen, dat de bestemming der school niet is, om bij uitsluiting lands dienaren, maar in het algemeen beschaafde en goede menschen te vormen en heeft men in denzelfden geest, den minderen man, onder aanbieding van gratis onderwijs, herhaaldelijk opgewekt en doen opwekken, om zijne kinderen ter schole te zenden.

Daarvan is echter nog weinig gebruik gemaakt, eensdeels uithoofde der bezwaren waarmede, voor de van de hoofdplaats verwijderden, het verblijf en onderhoud gepaard gaat, anderdeels omdat in de meeste huishoudingen de knapen, hoe jong ook, diensten verrigten, welke de ouders niet ontberen kunnen of willen.

De in den loop van 1858 als schrijver bij het districtshoofd van Lorrok geplaatste Radhen dhipo di Medjo, is een van de school afkomstige leerling.

Ook de waarneming der betrekking van mantrie bij de waterleidingen is aan een voormalig leerling opgedragen.

De school wordt gehouden in het regter gedeelte van het gebouw dat vroeger heeft gediend voor het adsistent residentie bureau, welk lokaal voor de tegenwoordige behoefte voldoende is.

De schoolgelden zijn in het afgeloopen jaar opgebragt, overeenkomstig het bij het besluit van 12 November 1857 no. 29 vastgestelde voorloopig tarief.

Subsidie in geld is van gouvernementswege gedurende het afloopen jaar niet genoten.

De van gouvernementswege ontvangen ondersteuning heeft bestaan: in de gratis verstrekking van een twaalftal exemplaren van een rekenboek en in de toezegging van een 100tal schrijfvoorbeelden en van eenige andere, voor schoolonderrigt dienstige boekwerken,

In de behoefte aan benoodigdheden als papier, pennen, inkt, enz. is zooveel mogelijk door het adsistent residentie bureau voorzien geworden.

De *ontvangsten* hebben gedurende 1858 bedragen. : *f* 247,60

De *uitgaven* bedroegen . . : . . . . . : » 240,—

Het geven van onderwijs is sedert de oprigting der school opgedragen aan Mas Soemo dhi Medjo, geboortig van Patjitan en neef van den tegenwoordigen regent.

Met goeden wil ontbreekt het den man echter aan de noodige kundigheden en aan de gaaf om het weinige dat hij weet aan anderen mede te deelen.

Voor de betrekking van onderwijzer is *f* 25 's maands toegestaan.

Er wordt naar uitgezien om den onderwijzer door een meer geschikt persoon te doen vervangen.

Met het toezigt over het onderwijs is belast eene kommissie van vijf leden ingezetenen van Patjitan, met den adsistent resident aan het hoofd.

Zon- en feestdagen (de mahomedaansche daaronder begrepen) uitgezonderd, wordt dagelijks van 8 ure des morgens tot 11 ure en van 1 tot 4 ure des namiddags school gehouden en worden de lessen gegeven overeenkomstig een in het lokaal op eene zigtbare wijze opgehangen tabel.

Behalve voor wetenschappelijk onderrigt wordt de school ook dienstbaar gemaakt om de knapen aan orde en zindelijkheid te gewennen.

Vacantien vonden tot dusver nog geen plaats. Het is echter de bedoeling daartoe in den vervolge de geheele dan wel de laatste

helft der mahomedaansche vasten- (poeasa) maand te bestemmen en die vacantie te doen volgen op het jaarlijksch examen.

KEDIRI.

School te Toeloeng Agong.

Met het begin des jaars was de school bevolkt met 79 leerlingen, uit de na te meldene regentschappen; als:

Ngrowo.	67
Trengalek.	8
Berbek.	1
Kedirie.	1
Blitar.	2
	79

Met het einde des jaars was het getal leerlingen 60, alzoo met 19 verminderd. Deze 60 leerlingen behoorden in de na te noemene regentschappen te huis; als:

Ngrowo.	46
Trengalek.	12
Berbek.	1
Kedirie.	1
	60

In vroegere jaren bedroeg het getal leerlingen:
op 1°. Januarij 1856 91 en
» » » 1857 75.

De meesten der leerlingen waren zonen van ambtenaren.

19 leerlingen telden 15 jaren en daarbeneden.
43 » » 20 » » »
17 » » 25 » » »

Dat de school met 19 leerlingen verminderde is toe te schrijven aan hunne voldoende ervarenheid, ten gevolge waarvan zij verschillende plaatsingen erlangden; t. w.

1 als luitenant der pradjoerits te Kedirie,
4 » schrijvers,
2 » mantries bij het telegraafkantoor, en
12 » magangs.

Het onderwijs liep over de navolgende vakken:

1°. het lezen en schrijven van het javaansch.

2°. het lezen en schrijven van het maleisch, met romeinsche karakters.

3°. het vertalen van het maleisch in het javaansch, en omgekeerd.

4°. het trekken en invullen van staten.

5°. de eerste beginselen der cijferkunst tot en met den regel van drieën; met gebruik der op Java voorkomende maten en gewigten.

6°. de eerste beginselen der aardrijkskunde, en

7°. de eerste beginselen der landmeetkunde.

Hiertoe werd van de volgende boeken en kaarten gebruik gemaakt.

Maleische spel- en leesboekjes.

Javaansche spel- en leesboekjes.

Javaansche spraakkunst.

Javaansche spraakleer, door J. A. Wilkens.

Maleische aardrijkskunde.

Javaansche rekenboeken, waaronder van de leer der evenredigheden door Palmer van den Broek en Winter.

Javaansche landmeetkunde, met arabische karakters.

Landmeetkunde met javaansche karakters.

Javaansche fabelleer.

Een prentenboek door gebrs. Hartevelt.

Wereldkaart.

Voorts kaarten van Europa, Azië, Afrika, Amerika en Australie.

Gedurende het examen, dat in December 1858 door den resident werd gehouden, gaven alle leerlingen blijken van gemaakte vorderingen, zoodat de president der commissie aan vijf der knapste scholieren het vooruitzigt opende, om met den tijd in dienst te worden gesteld als schrijver of in eenige andere administratieve betrekking.

De bestemming der leerlingen na het verlaten der school is van de meesten onzeker; zooveel mogelijk echter wordt bij de benoeming van schrijvers gelet op de leerlingen, die, bij geschiktheid en goed gedrag, voldoende blijken van hunne vlijt hebben gegeven.

Het schoolgebouw, zoowel als het materieel en bijgebouwen verkeeren in eenen goeden toestand, en worden de voorkomende reparatien betaald uit het schoolfonds. In de bamboezen bijgebouwen woont zoowel onderwijzer als eenige leerlingen, welke niet te Toeloeng Agong te huis behooren, of aldaar geene familiebetrekking hebben.

De schoolgelden worden beheerd en verantwoord door het lid

der schoolcommissie J. G. Dekker, koffijpakhuismeester te Toeloeng Agong.

De schoolgelden worden gebruikt tot bestrijding der uitgaven, dat tot dusver zonder bezwaar is kunnen geschieden.

Deze school wordt niet door het gouvernement gesubsidiëerd.

De *inkomsten* beliepen	*f*	762,90
en de *uitgaven*	»	761,41
Er bleef alzoo een batig saldo in kas van . . .	*f*	1,49

De onderwijzer C. J. Mulensteen is reeds 4 jaren als zoodanig werkzaam.

Hij is geschikt voor deze betrekking en op zijn gedrag zijn weinige aanmerkingen te maken.

Het toezigt over het onderwijs wordt in het algemeen gehouden door eene commissie; in het bijzonder dagelijks door twee leden uit dezelve: den tijdelijken assistent resident en den kontroleur der afdeeling Ngrowo.

BUITENBEZITTINGEN.

GOUVERNEMENT SUMATRA'S WESTKUST.

Normaalschool voor inlandsche onderwijzers te Fort de Kock.

Deze school werd opgerigt ingevolge het besluit van 1 April 1856 no. 13 en op den 1en September daaraanvolgende geopend.

Bij bovengenoemd besluit is het getal kweekelingen voorloopig vastgesteld op tien.

Bij de opening der school waren aanwezig:

4 jongelingen uit de afdeeling Agam,
2 » » » » Tanah Datar,
2 » » » » Tigablas Kotta's,
1 » » » » Padang.

Van af 1 September 1856 tot en met 31 December 1858 werd deze school door 18 kweekelingen bezocht, waarvan er onder ultimo December 1858 8 overbleven.

Van de overige 10, die de school verlieten, werden 5 benoemd tot onderwijzers, 3 verlieten de school uit gebrek aan leerlust, 2 op eigen verzoek om in andere betrekkingen over te gaan.

Van de 18 kweekelingen die de school bezochten, waren

8 zonen van hoofden,
6 » » handelaars,
3 » » maliens,
1 zoon » een schrijver,
2 waren 20 jaren oud.
4 » 18 » »
2 » 17 » »
2 » 16 » »
6 » 15 » »
1 » 14 » »
1 » 13 » »

Bij deze school wordt onderwezen in:

Het lezen en schrijven der maleische taal zoowel met arabische als met romeinsche karakters;

rekenen tot en met den regel van drieën met geheele getallen, gewone en tiendeelige breuken, interest- en gezelschapsrekening, het berekenen van den vlakken en kubieken inhoud;

algemeene kennis der aardrijkskunde;

boekhouden op de eenvoudigste wijze, staten maken, het stellen van brieven in de maleische taal, met in achtneming van den gebruikelijken vorm van redactie voor officieele rapporten en verdere bureau bezigheden, en hetgeen verder noodig is om de kweekelingen te vormen tot geschikte onderwijzers of inlandsche ambtenaren.

Voor dit onderwijs maakt men onder anderen gebruik van de volgende boeken en kaarten:

Roorda, algemeen nederduitsch-maleisch woordenboek, de maleische wetten, de maleische aardrijkskunde, maleische spel- en leesboeken, de wereldkaart, een atlas en nog eenige andere kaarten.

De kweekelingen geven over het algemeen alle redenen van tevredenheid, wat hunnen leerlust en vorderingen betreft.

Wanneer er eene aanvraag gedaan wordt voor een onderwijzer, valt de keuze op den meest geschikte, zooveel mogelijk de ancienniteit in acht nemende, die alsdan na een vergelijkend examen met de overige leerlingen voor benoeming in aanmerking gebragt wordt.

Overigens wordt het onderwijs zooveel doenlijk gesurveilleerd.

Zooals de benaming der school aangeeft, heeft deze ten doel om inlandsche onderwijzers te vormen; mogten er later geene vacatures voor onderwijzer zijn, dan wel enkele kweekelingen minder geneigdheid of aanleg voor onderwijzer bezitten, dan zal de opleiding op de normaalschool ongetwijfeld veel bijdragen om meer ontwikkelde inlandsche ambtenaren te erlangen.

Er is een steenen gebouw, behoorende aan de bevolking van Oud Agam, waarin zich twee benedenvertrekken en eene bovenzaal bevinden; een der benedenvertrekken is in gebruik voor de normaalschool.

Uit 's lands kas wordt maandelijks betaald eene som van *f* 40 voor bezoldiging van den onderwijzer en *f* 10 voor elken kweekeling; voor elke tijdelijke vacature blijft het tractement in kas; terwijl de onderwijzer van elken kweekeling *f* 1,50 's maands ontvangt voor den inkoop van schrijfbehoeften.

Uit 's lands kas is eene som van *f* 600 betaald voor den inkoop van meubilair, boeken, kaarten, etc.

Van af 10 September 1856, datum van de opening der school tot ultimo December 1858, was beschikbaar eene som van *f* 140,—
's maands of . . . . . » 3920,—
door tijdelijke vacatures is slechts uitgegeven. . . . » 3600,—

In de kas zijn verbleven. . . . . *f* 320,—

Van de som van *f* 600, toegestaan voor den inkoop van meubilair, boeken en kaarten, is gedurende het jaar 1857 tot dat einde uitgegeven *f* 467,47 zoodat op ultimo December 1857 een saldo in kas aanwezig was van *f* 132,73.

Aan het hoofd der school is geplaatst de onderwijzer Abdoel Latip.

Deze geeft de meeste redenen van tevredenheid, is geschikt, ijverig en wel berekend voor zijne betrekking; heeft een goed gedrag en leeft stil en ingetogen.

Ingevolge art. 12 van het reglement voor de normaalschool is het bijzonder toezigt over de kweekelingen en het onderwijs opgedragen aan den assistent resident van Agam, terwijl de resident der Padangsche bovenlanden het oppertoezigt heeft.

In korte woorden kan gezegd worden dat de normaalschool voor inlandsche onderwijzers beantwoordt aan het doel der oprigting, dewijl het onderwijs gewenschte vruchten draagt, zoodanig dat reeds een vijftal kweekelingen benoemd werd tot onderwijzers bij districtsscholen, en twee, voldoende bekwaam, op eigen verzoek eervol ontslagen werden, terwijl er nu reeds weder een paar kweekelingen zijn, die de vereischte bekwaamheden bezitten om bij voorkomende vacature geplaatst te worden.

Buiten de kweekschool voor inlandsche onderwijzers te Fort de Kock, bestaan in dit gouvernement de na te noemen inlandsche scholen, als:

a. In de residentie Padang.

Eene te Padang.
» » Painan.
» » Plangei.
» » Troessan.
» » Priaman.
» » Aijerbangies.
» » Taloe.

Eene te Rau.
» » Pantie.
» » Loeboe Sikaping.
» » Poelo Tello.

b. In de residentie Padangsche bovenlanden.

Eene te Fort de Kock.
» » Fort van der Capellen.
» » Paijacomboe.
» » Solok.

c. In de residentie Tapanolie.

Eene te Penjaboengan.
» » Kotta Nopan.
» » Moeara Sepongie.
» » Padang Sidempoean.
» » Si Pirok.
» » Waringen.
» » Baros.

Te zamen 22 inlandsche scholen.

Het getal leerlingen bedroeg op ultimo December.

a. Bij de school te Padang.

In 1855 110
» 1856 113
» 1857 110
» 1858 122

Bij de school te Painan, in 1857 opgerigt.

in 1857 16
» 1858 23

Bij de school te Plangei, in 1858 opgerigt.

in 1858 46

Bij de school te Troessan in 1858 opgerigt.

In 1858 46

Bij de school te Priaman.

In 1855 30
» 1856 25
» 1857 32
» 1858 57

Bij de school te Aijerbangies.

In 1855 17
» 1856 20
» 1857 31
» 1858 36

Bij de school te Taloe.

In 1856	13
» 1857	25
» 1858	25

Bij de school te Rau.

In 1856	18
» 1857	16
» 1858	17

Bij de school te Pantie.

In 1856	4
» 1857	4
» 1858	4

Bij de school te Poeloe Tello.

In 1855	18
» 1856	21
» 1857	25
» 1858	32

Bij de school te Loeboe Sikaping.

In 1856	12
» 1857	13
» 1858	9

b. Bij de school te Fort de Kock.

In 1855	10
» 1856	36
» 1857	40
» 1858	38

Bij de school te Fort van der Capellen.

In 1855	13
» 1856	16
» 1857	28
» 1858	24

Bij de school te Paijacomboe.

In 1855	16
» 1856	9
» 1857	36
» 1858	53

Bij de school te Solok.

In 1855	37
» 1856	37
» 1857	36
» 1858	36

c. Bij de school te Penjaboengan.

In 1855 21
» 1856 16
» 1857 20
» 1858 25

Bij de school te Kotta Nopan.

In 1855 16
» 1856 6
» 1857 25
» 1858 18

Bij de school te Moeara Sipoengie.

In 1855 19
» 1856 27
» 1857 26
» 1858 22

Bij de school te Padang Sidempoeang.

In 1855 11
» 1856 13
» 1857 12

Bij de school te Sipirok, in 1858 opgerigt.

In 1858 8

Bij de school te Waringen, in 1858 opgerigt.

In 1858 9

Bij de school te Baros.

In 1855 12
» 1856 13
» 1857 13
» 1858 22

De leerlingen zijn, met eenige weinige uitzonderingen, allen afkomstig van de inheemsche bevolkingen en voor verreweg het meerendeel, kinderen of bloedverwanten van hoofden, inlandsche beambten en kooplieden.

Voor zoo ver dit met juistheid kan gegist worden, is de ouderdom der leerlingen tusschen de 6 en 12 jaren; slechts zeer enkelen blijven tot hun 14de of 16de jaar de school bezoeken.

In het geheele gouvernement waren aanwezig:

In 1855 330
» 1856 399
» 1857 508
» 1858 682

leerlingen.

Dus in 1858 } meer dan » 1857 . . . . 174 } leerlingen.
» » » 1856 . . . . 283 }
» » » 1855 . . . . 352 }

Gedeeltelijk is deze gestadige belangrijke vermeerdering toe te schrijven aan het streven der hoofden en gegoede maleijers en andere personen uit de inlandsche bevolking, om hunne kinderen en aanverwanten in 's lands dienst geplaatst te krijgen, maar voornamelijk is zij een gevolg van de onophoudelijke bemoeijing en aansporing van de zijde van het bestuur, zonder welke deze scholen in het algemeen van luttel beteekenis zouden wezen.

Het onderwijs dat gegeven wordt bepaalt zich tot:

1e. het lezen en schrijven der maleische taal met romeinsche en arabische karakters.

2e. de vier hoofdregelen der rekenkunde. (Op enkele scholen strekt zich dit uit tot den regel van drieën).

3e. een weinig aardrijkskunde, doch dit laatste is zoo luttel, dat het op de meeste scholen naauwelijks eenige vermelding waardig is.

Bovendien wordt op de scholen in de residentie Tapanolie ook, en wel in de meeste hoofdzakelijk, onderwijs gegeven in het lezen en schrijven der battasche taal, met battasche, romeinsche en arabische karakters.

In de nieuwelings (Augustus 1858) opgerigte scholen te Si-Pirok en Waringen, wordt uitsluitend in het battas onderwezen.

De voornaamste werkjes bij het onderwijs gebezigd wordende, zijn:

1e. Kitab pengadjaran bahasa malaijoe.

2e. Kitab akan mangadjar permoelaän dari pada ilmoe hitongan.

3e. Kitab akan mangadjar permoelaän dari pada ilmoe boemi.

4e. De in het battas vertaalde geschiedenis der schepping volgens Genesis I, door Neubronner van der Tuuk.

5e. Hikaijat Nabie Tjoekoer.

6e. Tjerita orang perpoesaka.

7e. Kitab akan di batja anak anak di scola djawa.

8e. Soerat hoekoem oendang oendang atas tanah Hindia Nederland.

Bij het onderwijs in de aardrijkskunde maakt men hoofdzakelijk gebruik van de atlas der Nederlandsche bezittingen in Oost-Indie van Pijnappel, en de kaarten uitgegeven door de maatschappij tot nut van het algemeen, de wereldkaart van le Sage, kaart van Sumatra door Melvill van Carnbee, kaart van Java

en Madura door le Clercq en de kaart van het koningrijk der Nederlanden.

Hoewel geene geregelde examens gehouden worden, overtuigen de betrokken ambtenaren, die over het algemeen het belang der scholen zeer ter harte nemen, zich gedurig van den gang van het onderwijs, even als de residenten zulks op hunne inspectiereizen doen.

De vorderingen der leerlingen zijn, in aanmerking nemende het gebrekkige der hulpmiddelen, vrij bevredigend te noemen.

Het is opmerkelijk hoe vlug de inlandsche kinderen, in het algemeen leeren lezen en schrijven, inzonderheid met de arabische karakters.

De leerlingen hebben na het verlaten der school geene bepaalde bestemming.

De meesten zijn zoons of aanverwanten van hoofden, en dewijl zij door het genoten onderrigt in den regel meer ontwikkeld zijn dan degenen die of in het geheel geen onderwijs, dan wel onderrigt in de soerouws (Messidjits) genoten hebben, zoo worden zij steeds zooveel doenlijk in aanmerking gebragt voor de betrekking van hoofd-inlandsche schrijver, vaccinateur, pakhuismeester bij de koffijpakhuizen, handlanger bij dezelve, mantrie bij de kultuur, enz. Enkele zijn geplaatst op de geneeskundige school te Batavia, sommige leggen zich toe op den handel.

De schoollokalen zijn over het algemeen nog gebrekkig en laten op vele plaatsen te wenschen over.

Hier en daar, inzonderheid te Padang, Fort de Kock, Solok, Painan, Aijer Bangies en Rau, worden afzonderlijk daargestelde goed ingerigte schoolgebouwen aangetroffen.

Elders wordt gebruik gemaakt van temporaire bamboezen gebouwtjes, huizen der hoofden en andere lokalen, die plaatselijk aanwezig zijn of met weinig moeite en kosten opgerigt kunnen worden.

In den regel wordt door de leerlingen geen schoolgeld betaald.

Te Padang en Paija Combo betalen de kinderen van vreemde oosterlingen echter een schoolgeld van 40 cents in de maand, welke som dient tot het aankoopen van boeken, schrijfbehoeften en andere schoolbenoodigdheden.

Te Priaman wordt door de kinderen van vreemdelingen 50 cents 's maands betaald, ten voordeele van den onderwijzer.

Door de regering zijn voor het inlandsch onderwijs de navolgende subsidiën toegestaan:

te Padang (besluit 28 November 1857 no. 37)

voor een 1e onderwijzer . . . . . , *f* 600 's jaars.
» » 2e » . . . . . » 360 id.
» twee kweekelingen. . . . . » 240 id.
» schoolbehoeften . . . . . » 240 id.

Totaal *f* 1440 's jaars.

Voor Oeloe en Pakantan (residentie Tapanolie)
(besluit 7 October 1857 no. 39)
voor tien onderwijzers à *f* 144 's jaars . . . . *f* 1440
schrijfbehoeften voor de 10 scholen . . . . . » 300

Totaal » 1740 's jaars.

Van deze sommen is uitgegeven:
voor de school te Padang . . . . . *f* 1440
voor 2 opgerigte scholen in Oeloe en Pakanten, namelijk te Si Pirok en Waringen, van af Augustus 1858 tot ult. van dat jaar » 145 = *f* 1585 's jaars

in kas verbleven . . . . . *f* 1595

In de scholen te Penjaboengan, Kotta Nopan, Padang Sidempoeang staan aan het hoofd Battas, die den Islam omhelsd hebben; te Si Pirok en Waringen, alle in de residentie Tapanolie, Battasche heidenen.

Overigens zijn alle onderwijzers maleijers, meestal zonen van hoofden of geachte en invloed bezittende personen.

Hunne geschiktheid voor hetgeen zij te onderwijzen hebben is zeer voldoende.

Op hun gedrag zijn in het afgeloopen jaar geene aanmerkingen te maken geweest.

Het toezigt over het onderwijs wordt uitgeoefend door de respectieve ambtenaren, onder het oppertoezigt der residenten. Over het algemeen leggen de ambtenaren eene loffelijke en verstandige belangstelling in het onderwijs aan den dag en beijveren zij zich de scholen te doen bloeijen en voor de leerlingen zoo vruchtbaar mogelijk te maken.

Voor zoo veel doenlijk is bij de onderscheidene scholen het klassikaal onderwijs ingevoerd.

Er zijn in den regel 4 klassen waarin wordt onderwezen, als:
1e klasse: het lezen van het maleisch in arabisch schrift.
2e » het maleisch schrijven met arabisch karakter.
3e » het lezen van het maleisch met romeinsche letterteekens en de twee eerste hoofdregelen der rekenkunde.

4e klasse: het maleisch schrijven met romeinsche karakters, zoomede de beide andere hoofdregelen der rekenkunde en een weinig aardrijkskunde, voornamelijk wat betreft de Nederlandsch-Indische bezittingen.

De leeruren zijn op de meeste scholen, in navolging van hetgeen op de gouvernements scholen in gebruik is, van 8 tot 1 uur. Op sommige scholen echter onderwijst men van 7 of 8 tot 11 en 's middags van 1 tot 5 uur.

De bepalingen dienaangaande worden in den regel in overleg met de hoofden vastgesteld.

Benkoelen.

In de adsistent residentie Benkoelen bestaat een inlandsche school te Tallo, hoofdplaats der afdeeling Seloema.

De in vroegere jaren bestaan hebbende school te Mokko Mokko, is door onverschilligheid der bevolking geheel verloopen en dientengevolge gesloten.

Ter hoofdplaats Benkoelen zal eerlang eene dergelijke inrigting tot stand komen.

Het getal der leerlingen hetwelk de school te Tallo bezoekt, bedraagt 25, hetgeen ten naaste bij hetzelfde cijfer aantoont als dat der leerlingen die de beide vorige jaren die school bezochten.

De kinderen zijn allen afstammelingen van passerbewoners ter hoofdplaats Tallo.

De hoofden hebben tot dusverre hunne kinderen niet naar school doen gaan; eenigen onderwijzen hunne kinderen zelven. Zij zijn over het geheel genomen of te arm of te onverschillig, om voor het schoolgaan hunner kinderen gelden te kunnen of te willen uitgeven.

De ouderdom der leerlingen is van 8 tot 12 jaren.

De kontroleur der 1e klasse belast met het gezag in deze afdeeling, heeft getracht om door bemiddeling der hoofden, de ouders der schoolgaande kinderen te bewegen voor ieder kind den onderwijzer de geringe som van 25 centen per maand te betalen; willende deze ambtenaar alsdan ter aanmoediging der zaak, eene vrijwillige bijdrage van *f* 5.— 's maands geven, doch deze poging is te vergeefs geweest.

De vakken waarin onderwezen wordt bestaan in het lezen en schrijven van arabisch letterschrift en de allereerste gronden der rekenkunst.

Nkamen wordt er niet gehouden. De kontroleur, de school herhaaldelijk bezoekende, merkte op dat onderscheidene kinderen vrij vlug konden lezen en schrijven, doch dat het rekenen te wenschen overliet.

Na het verlaten der school leggen de leerlingen zich toe op den landbouw.

Schoollokalen bestaan hier niet: de raadzaal wordt op dagen dat er geen raad wordt gehouden daarvoor gebruikt.

De onderwijzer te Tallo met name Laoedin, behoort tot den priesterstand, is sedert jaren inwoner van Tallo en zoon van eenen timmerman,

Omtrent zijn gedrag valt niets aan te merken, en naar de meening van den kontroleur, bezit hij geschiktheid genoeg om zijn vak uit te oefenen. Hij is echter niet sterk en ook niet jong meer.

Het toezigt over het onderwijs wordt door den gezaghebbenden ambtenaar uitgeoefend. Van tijd tot tijd bezoekt hij de school.

De toestand van deze school is niet zeer gunstig, hetgeen te wijten is aan de armoede en onverschilligheid der bevolking.

Banka.

Onder ultimo December van het jaar 1858, bedroeg het aantal leerlingen die de inlandsche school te Muntok bezochten 35, terwijl bij het einde van 1857 23 en van 1856, zijnde het jaar der oprigting van die school 39 kinderen op dezelve werden onderwezen. Van de 35 thans tot die school toegelaten kinderen zijn 33 van maleische en 2 van chinesche afkomst. Hun leeftijd is gemiddeld tusschen de 12 en 20 jaren.

De oorzaak dat onder ultimo van het jaar 1857 het aantal leerlingen 16 minder telde, dan bij het einde van 1856 en nu weder 12 meer bedraagt dan op den laatsten December 1857 wordt toegeschreven aan de navolgende oorzaken:

Na het oprigten der school in 1856 werd bepaald, dat aan de leerlingen onderwijs zoude worden gegeven, bij voorkeur in het lezen en beoefenen van den koran, — vele ouders waren daarmede ingenomen en zonden hunne kinderen naar school.

Deze bepaling is later gewijzigd, en werden de scholieren onderwezen om hen te bekwamen voor gouvernements geëmploijeerden en hen voorloopig op te leiden, om later hunne studien te kunnen aanvaarden om tot doctors djawa te worden benoemd.

In den eersten tijd dezer verandering van leerwijze, werden verscheidene kinderen van de school teruggenomen, omdat de meeste ouders verkozen hen vooraf bij inlandsche geestelijken den koran eenigzins te doen beoefenen: dit gaf aanleiding tot de vermindering van het aantal leerlingen onder ultimo December 1857. Nadat hieraan eenigen tijd gevolg gegeven was, kwamen de scholieren van lieverlede terug, zoodat bij het einde van het jaar 1858 hun aantal weder was vermeerderd.

De vakken waarin onderwijs wordt gegeven zijn voornamelijk het maleisch lezen en schrijven, zoowel in romeinsche als arabische karakters, de vier hoofdregels der rekenkunde en de allereerste beginselen der aardrijkskunde,— waartoe worden gebezigd eenige zoowel met arabische als met romeinsche karakters geschrevene leerboekjes, waarin brieven, enz. voorkomen.

Voor het onderrigt in de geographie wordt gebruik gemaakt van de wereldkaart.

Op den 27sten December 1858 heeft het jaarlijksch examen plaats gehad, bij welke gelegenheid is gebleken dat de leerlingen in het afgeloopen jaar over het algemeen zeer goed van de hun gegeven lessen hadden geprofiteerd, en vooral die welke in de 1ste en 2de klasse waren ingedeeld. Zij lazen meestal vlug, hadden een duidelijk handschrift, en eenigen hunner rekenden vlug;— het onderwijs in de aardrijkskunde liet te wenschen over.

Bij het verlaten der school worden de leerlingen die met vrucht van de hun gegeven lessen hebben geprofiteerd, dikwijls in gouvernements dienst geëmploijeerd en sommigen hunner voor doctor djawa opgeleid, terwijl weder anderen de door hen opgedane kennis benuttigen in den handel of andere particuliere ondernemingen.

Het schoollokaal is een gouvernementsgebouw, goed ingerigt en wel gelegen.

Schoolgelden worden niet betaald. Het gouvernement verleent eene jaarlijksche subsidie van *f* 200, waarvan *f* 100 voor aankoop van boeken, schrijfbehoeften enz. en *f* 100 voor het onderhoud van het gebouw is bestemd.

Afgescheiden van deze subsidie is nog toegestaan eene inkomst van *f* 600 's jaars tot bezoldiging van den onderwijzer.

De onderwijzer der school Hadji Dries, geboortig van Rembang, is zeer geschikt om met kinderen om te gaan en hen te onderwijzen, waartoe het hem geenszins aan bekwaamheid ontbreekt, terwijl hij tevens van een onbesproken gedrag is.

Het oppertoezigt over het onderwijs heeft het hoofd des bestuurs op zich genomen, die zich persoonlijk, zoowel als door daarvoor aangewezen ambtenaren en inlandsche geëmploijeerden, van de vorderingen der leerlingen en van de wijze waarop het onderwijs gegeven wordt, overtuigt.

Celebes.

School te Makassar.

Het getal der leerlingen bedroeg

op ultimo	December	1856	12
»	»	1857	5
»	»	1858	26

De aanwezige leerlingen van 7 tot 18 jaren oud, zijn kleinkinderen en aanverwanten van den kapitein en luitenant der maleijers, van de alhier woonachtige Aroe Pantjana Toea, van wijlen den Pangerang Dipo Negoro en van gegoede inlanders van de kampong Malaijoe.

Gedurende 1858 zijn bijgekomen 21 leerlingen. De oorzaak van deze vermeerdering kan alleen worden toegeschreven aan de verplaatsing der school binnen de kampong Malaijoe, alwaar de ouders meer genegenheid gevoelen hunne kinderen ter schole te zenden.

De leerlingen worden onderwezen in het lezen en schrijven van de romeinsche, maleische en makassaarsche karakters en in het vertalen van het makassaarsch in het maleisch en omgekeerd.

Voorts in de rekenkunst tot aan den regel van drieën en de aardrijkskunde van den Indischen Archipel.

Voor dit onderwijs wordt gebruik gemaakt van:

de kitab akan di batja anak anak di skola djawa;

de kitab akan mengadjar permoelaän deri Ilmoe Boemi;

de kitab malaijoe akan mengadjar permoelaän deri pada Ilmoe hitoengan;

de soerat hoekoem oendang oendang atas tanah hindia Nederland;

de kitab pada menjatakan deri pada permoelaän beladjar aleb, ba, ta sampe bole menbatja, en de algemeene kaart van Nederlandsch Oost Indië.

Voor het lezen en schrijven van de makassaarsche taal wordt alleen van geschreven voorbeelden gebruik gemaakt.

Bij het gehouden examen voor de inlandsche school te Makas-

sar, hetwelk heeft plaats gehad ten overstaan van den gouverneur, den adsistent resident en magistraat, den secretaris van het gouvernement Celebes, den secretaris voor de inlandsche zaken en van een paar inlandsche hoofden, werden de gemaakte vorderingen als bevredigend aangemerkt en zijn bij die gelegenheid aan de vlijtigste scholieren eenige geschenken uitgereikt.

De bestemming der leerlingen na het verlaten der school varieert naar mate van den stand der ouders. Eenigen treden daartoe door de bevolking gekozen en geschikt bevonden wordende, als inlandsche hoofden op,— anderen werden benoemd tot vaccinateurs en inlandsche schrijvers.

De inlandsche school werd gedurende het afgeloopen jaar gehouden in een daartoe door den kapitein der maleijers opgerigt gebouw, gelegen binnen de kampong Malaijoe en waarvoor de huur van *f* 10 's maands wordt betaald.

De verplaatsing van deze school naar genoemde kampong is geschied, omdat vele der ouders niet zeer genegen waren hunne kinderen ter school te zenden, toen dezelve gehouden werd, eerst in een gebouw gelegen in de nabijheid der gevangenis en later in het midden der europesche bevolking.

Ten behoeve van deze inrigting worden geene schoolgelden geheven; de kinderen worden gratis onderwezen.

Krachtens magtiging des konings is bij gouvernements besluit dd. 18 Julij 1857 no. 7 ten behoeve der inlandsche scholen te Makassar en te Maros, jaarlijks beschikbaar gesteld eene som van *f* 1200, terwijl van deze som voor Makassar *f* 700 is aangewezen.

De uitgaven hebben bedragen:

voor tractement voor een onderwijzer ad *f* 30 's maands	*f* 360.—
Voor huishuur ad *f* 10 's maands	» 120.—
Voor school- en schrijfbehoeften	» 162,48½
Te zamen	» 642,48½
Alzoo minder uitgegeven dan ontvangen	*f* 57,51½

De onderwijzer, Ismaël genaamd, is een maleijer en zoon van wijlen den hoofdpriester van Makassar. Hij bezit genoegzame geschiktheid voor zijn vak, en er valt op zijn gedrag niets aan te merken.

Het toezigt over het onderwijs wordt gehouden door den secretaris voor de inlandsche zaken.

Het resultaat van de inlandsche school te Makassar kan gezegd worden bevredigend te zijn.

School te Maros.

Het getal leerlingen bedroeg

onder ultimo December	1858	18
» » »	1857	23
» » »	1856	26

De aanwezige leerlingen, van 10 tot 16 jaren oud, zijn kinderen van regenten, van onderhoofden en van gegoede inlanders uit deze afdeeling.

Gedurende 1858 zijn bijgekomen twee en afgegaan zeven leerlingen.

a. Een werd geroepen om de betrekking te aanvaarden van regent van het bergregentschap Tjinrana.

b. Twee, als behoorende tot de familie van den ontslagen regent van Siembang J. Mangaweang, verlieten de school stilzwijgend.

c. Vier leerlingen als 18 jaren bereikt hebbende.

Er werd onderwezen in het schrijven en lezen van makassaarsch, en maleisch met makassaarsche, maleische en romeinsche karakters. Vertaling van het makassaarsch in het maleisch en omgekeerd. Rekenkunst tot aan den regel van drieën. Aardrijkskunde van den Indischen Archipel.

Bij deze school werd voor het onderrigt gebruik gemaakt van dezelfde boeken en kaarten als bij de school te Makassar.

De resultaten van het onderwijs zijn bevredigend.

Van de vier leerlingen die den ouderdom van 18 jaren bereikt hebben en de school verlieten, zijn geplaatst:

Een als élève vaccinateur, een als schrijver bij den djaksa, een als élève schrijver op het bureau van den adsistent resident; terwijl de vierde zijn vader, een der onderhoofden van de bergdistrikten, in het uitoefenen zijner dienstpligten behulpzaam is.

De bestemming der aanwezige leerlingen varieert naar mate van den stand der ouders; eenige treden later daartoe door de bevolking gekozen en geschikt bevonden wordende, als regenten en inlandsche hoofden op, anderen als vaccinateurs, collecteurs, en als inlandsche schrijvers.

Het lokaal voor inlandsche school gebezigd is een kamertje van een gebouw, waarin tijdelijk het policie bureau te Maros gehouden wordt.

Schoolgelden worden niet geïnd.

Van de bij gouvernements besluit van 18 Julij 1857 no. 7, ten behoeve der inlandsche scholen te Makassar en Maros jaarlijks beschikbaar gestelde *f* 1200 is *f* 500 voor Maros aangewezen.

Het tractement van den onderwijzer ad *f* 30 's maands, het schoolmeubilair en de verdere schoolbehoeften worden uit die *f* 500 bestreden.

De onderwijzer is een javaan, Radhen Sosmieto. Op zijn gedrag valt niets aan te merken en bezit hij de noodige geschiktheid voor zijn vak.

Het toezigt over het onderwijs wordt gehouden door den adsistent resident.

De resultaten bij deze school verkregen zijn bevredigend.

De *uitgaven* hebben van en met December 1857 tot en met November 1858 bedragen eene som van *f* 459,59.

III. Schoolboeken.

Het aantal schoolboeken is dit jaar niet vermeerderd.

Er werden echter 3000 exemplaren van voorbeelden van schoonschrift met romeinsche letters verkrijgbaar gesteld (1).

In 1858 zijn ook belooningen verbonden geworden aan de vervaardiging van maleische leer- en leesboeken voor de inlandsche scholen in Nederlandsch Indië, waartoe in de Javasche Courant van den 30sten Junij 1858 no. 52 de volgende bekendmaking geplaatst is.

Schoolboeken voor den inlander.

Blijkens de Javasche Couranten van 21 Julij 1855 no. 58, en 22 April 1857 no. 32 is door de regering, onder zekere voorwaarden uitgeloofd eene premie van *f* 1000 en eene belooning, bestaande in eene groote gouden medaille, voor javaansche leer- en lëesbòeken.

Thans wenscht de regering ook zoodanige belooning te verbinden aan de vervaardiging van maleische leer- en leesboeken voor inlandsche scholen in Nederlandsch Indië.

Daartoe worden de volgende regels hierbij vastgesteld.

1e. De regering verlangt werken van zedekundigen aard of be-

(1) Besluit 4 September 1858 no. 6.

schrijvingen op het gebied van aardrijks-, natuur- of staathuishoudkunde, geschreven of vertaald in goed, voldoend zuiver maleisch.

2e. De omvang der werken is onbepaald, doch voor elk goedgekeurd vel druks (in dessendiaan), zal worden toegekend eene premie van *f* 100 (een honderd gulden).

3e. Bovendien zal aan den schrijver die in eens of op verschillende tijdstippen, meer dan één vel druks indient, worden toegekend voor de eerste tien vellen, eene kleine zilveren medaille, voor de tweede tien vellen, eene groote zilveren medaille, voor de derde tien vellen, eene kleine gouden medaille, voor de vierde tien vellen, eene groote gouden medaille, voor elk vel boven de veertig, *f* 25 boven de premie van *f* 100.

4e. De regering behoudt zich voor, het benoemen van beoordeelaars en het goedkeuren der aangeboden werken.

5e. Het werk wordt 's gouvernements eigendom.

6e. De schrijver blijft, zulks verlangende, onbekend en is vrij in de keuze der middelen waardoor hij dit wenscht te verzekeren.

7e. De kleine medailles hebben de grootte van een 1 gulden stuk en de groote die van een $2^1/_2$ guldenstuk, en hebben aan de eene zijde 's Konings wapen en aan de andere het volgende opschrift:

Aan . . . . . voor verspreiding van nuttige kennis onder den *inlander* in Nederlandsch-Indië. (jaartal).

Onder ult. 1858 was de uitslag nog niet bekend van het aan de heeren A. B. Cohen Stuart, Dr. W. Palmer van den Broek, H. Neubronner van der Tuuk, B. F. Matthes en R. H. T. Friederich, blijkens het vorig verslag gerigt verzoek, om uit oostersche schrijvers stukken aan te wijzen, geschikt om tot eene bloemlezing vereenigd te worden en om vertaald in het javaansch of maleisch te strekken tot leer- en leesboek op de hoogere klassen der inlandsche scholen.

Wel hadden deze taalgeleerden hunne denkbeelden daaromtrent reeds aan de regering medegedeeld, maar bepaalde voorstellen, daaromtrent in het laatst van 1858 ontvangen van den ambtenaar voor de javaansche taal te Soeracarta A. B. Cohen Stuart, waren nog in overweging (1).

---

(1) Besluit 23 Januarij 1859 no. 51.

Eindelijk is in 1858 bepaald dat voor de in Indië, door het gouvernement voor het inlandsch onderwijs uit te geven boeken slechts zal vergoed worden het kostende van het papier. De boeken worden bij 's lands drukkerij gedrukt.

Het beheer over deze boeken is opgedragen aan de directie der producten en civiele magazijnen, die van het bestaan derzelve openbaarheid geeft door middel van de Javasche courant (1).

De bijgaande opgave bevat eene aantooning van de gedurende 1858 verkochte en verstrekte schoolboeken.

---

(1) Besluit 22 November 1858 no. 1.

7de VERVOLG AANTOONING

der in de ondervolgende gewesten verstrekte lees- en schoolboekjes voor den inlander, van 1° Januarij tot en met ultimo December 1858.

OMSCHRIJVING DER BOEKEN.	NAMEN DER GEWESTEN.												Totaal.	Reeds vroeger verstrekt.	Totaal verstrekt t/m. ultimo December 1858.	Aanmerkingen.
	Batavia.	Krawang.	Pekalongan.	Samarang.	Bagelen.	Banjoemas.	Soerakarta.	Madioen.	Passoeroean.	Sumatra's Westkust.	Palembang.	Makassar.				
Gouvernements Besluit, 30 *Augustus* 1851 *No.* 1.																
§ *a.* Javaansch leesboek in *Ngoko*	1	....	....	....	70	....	....	75	324	....	....	....	470	2431	2901	
« *b.* Idem *Kromo*	1	....	....	....	70	....	....	85	324	....	....	....	480	2505	2935	
« *c.* Maleisch spel- en leesboekje	1	12	20	150	....	40	100	77	150	....	....	....	550	4397	4947	
« *d.* Javaansch Idem	1	....	....	100	110	25	100	63	350	....	....	....	749	3060	3809	
« *e.* Soendaasch Idem	1	....	....	....	....	....	....	1	....	....	....	....	2	763	765	
Gouvernements Apostillaire Dispositie 15 *Februarij* 1853 *No.* 10.																
Maleische aardrijkskunde door *de Bruin*	19	....	....	2	30	....	....	....	....	50	....	15	116	2572	2688	
Gouvernements Besluit 23 *Maart* 1853 *No.* 12.																
Soendaasch leesboek met Javaansche karakters	18	....	....	....	....	....	....	....	....	....	1	....	19	350	369	
Idem rekenboek Idem	10	....	....	....	....	....	....	....	....	....	....	....	10	287	297	
Gouvernements Apostillaire Dispositie 29 *Junij* 1853 *No.* 23.																
Javaansch rekenboekje door *J. A. Wilkens*	39	....	....	....	....	....	....	....	224	....	1	....	264	1925	2189	
Gouvernements Apostillaire Dispositie 6 *Februarij* 1854 *No.* 5.																
Maleisch leesboek 1ste stukje	24	....	....	3	45	....	....	....	....	10	1	15	98	1394	1492	
Idem 2de id.	20	....	....	8	45	....	....	....	....	10	1	15	99	1371	1470	
Gouvernements Besluit 5 *Julij* 1854 *No.* 9.																
Javaansche fabelen door *C. F. Winter Sr.*	11	....	....	....	50	....	....	....	224	....	1	15	301	578	879	
Gouvernements Besluit 18 *Julij* 1855 *No.* 5.																
Tweede verzameling van zedelijke verhalen in het Javaansch door *T. Roorda*	7	....	....	....	....	....	....	....	200	....	1	15	223	234	457	
Gouvernements Besluit 26 *September* 1855 *No.* 31.																
Dharmö Wasithö, verzameling van leer- en zedespreuken. Javaansche vertaling door *C. F. Winter Sr.*	38	....	....	....	....	....	....	....	....	....	1	15	54	299	353	

(*Behoort bij Missive van den Direkteur der Produkten en Civiele Magazijnen, dd.* 20 *Junij* 1859 *No.* 3773).